

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Ε. ΠΕΤΡΟΥΝΙΑ
ΟΡΘΟΚΕΥΤΙΚΑ Δ/Γ = 101

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

Δ' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

002
ΚΛΣ
ΣΤ2Β
170

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ
ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑΙ 1975

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΔΩΡΕΑΝ

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΣΤ

89

ΣΧΒ

70ρηκιστιος

κεδωσες

Διδευκωσ

Βδγ

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Ε. ΠΕΤΡΟΥΝΙΑ

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

Δ' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

ΑΘΗΝΑΙ 1975

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

002
VME
ET2B
170

ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

BIBLIΟΘΗΚΗ ΒΟΥΛΗΣ
ΕΔΩΡΗΣΑΤΟ
"Οργ. Ξεπ. Διδ. Βιβλίων"
αδ. βιβλ. βίουλ. 2052 τος έτους 1976

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. 'Εκκλησία και 'Εκκλησιαστική 'Ιστορία.

Τὸ σύνολον τῶν ἀνθρώπων, οἱ ὁποῖοι πιστεύουν εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ὡς Λυτρωτὴν τοῦ Κόσμου καὶ ἀναγνωρίζουν Αὐτὸν ὡς ἰδρυτὴν τῆς θρησκείας των, ὀνομάζεται **'Εκκλησία**¹.

'Εκκλησιαστική 'Ιστορία (ἐπομένως) εἶναι ἡ συστηματικὴ ἔκθεσις πάντων ὅσων ἀναφέρονται εἰς τὴν ἰδρυσιν, τὴν ἐξάπλωσιν, τὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὴν ζωὴν ἐν γένει τῆς 'Εκκλησίας μας ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεώς της μέχρι σήμερον.

Μᾶς διδάσκει δηλ. πῶς ἰδρύθη ἡ πρώτη 'Εκκλησία, πῶς διεδόθη ἡ διδασκαλία τοῦ Χριστοῦ εἰς ὅλον τὸν κόσμον, ποίας δυσκολίας συνήνητησεν εἰς τὴν ἐξάπλωσίν της, ποία ἡ λατρεία καὶ τὰ ἤθη τῶν Χριστιανῶν, ποῖοι οἱ μεγάλοι Πατέρες τῆς 'Εκκλησίας καὶ πῶς ἕκαστος ἐζήσῃ καὶ ἔδρασε, πῶς ἐχωρίσθησαν οἱ Χριστιανοὶ εἰς 'Ορθοδόξους, Δυτικοὺς καὶ Διαμαρτυρομένους κ.λ.π.

2. 'Αξία καὶ χρησιμότης τῆς 'Εκκλησιαστικῆς 'Ιστορίας.

Εἶναι φανερὸν ὅτι ἡ 'Εκκλησιαστικὴ 'Ιστορία εἶναι τμῆμα τῆς ὅλης 'Ιστορίας τῆς ἀνθρωπότητος, καὶ μάλιστα τῆς ἱστορίας τοῦ πολιτισμοῦ.

1. Τὴν λέξιν **ἐκκλησία** ἐχρησιμοποιοῦν οἱ πρόγονοι ἡμῶν Ἕλληνες, διὰ νὰ δηλώσουν τὴν συγκέντρωσιν τῶν πολιτῶν (τοῦ δήμου) πρὸς ψήφισιν τῶν Νόμων ἢ λήψιν ἄλλων ἀποφάσεων.

'Εκκλησία λέγεται σήμερον καὶ ὁ Ναὸς (ἐκ τοῦ ρ. ναῖω = κατοικῶ, ὡς κατοικία τοῦ Θεοῦ), ἐν τῷ ὁποίῳ συνερχόμεθα, ἵνα λατρεύσωμεν τὸν Θεόν.

'Η λέξις τέλος 'Εκκλησία χρησιμοποιεῖται καὶ διὰ νὰ δηλώσωμεν τὸ σύνολον τῶν χριστιανῶν μιᾶς χώρας ἢ καὶ πόλεως· λέγομεν λ.χ. 'Εκκλησία τῆς Ἑλλάδος, 'Εκκλησία τῆς Κύπρου, 'Εκκλησία τῆς Ἀλεξανδρείας κ.λ.π.

Ὁ Χριστιανισμὸς εἶχε τεραστίαν ἐπίδρασιν εἰς τὴν ζωὴν τῶν ἀνθρώπων ἕκαμε τὰ ἤθη εὐγενέστερα καὶ ἡμερώτερα, ἔδωσε νέαν ζωὴν εἰς τὰς τέχνας, τὰ γράμματα καὶ τὸν πολιτισμὸν ἐν γένει. Ὁ μελετῶν λοιπὸν τὴν Ἐκκλησιαστικὴν Ἱστορίαν δύναται νὰ ἐννοήσῃ πληρέστερον καὶ τὴν Ἱστορίαν τῆς Ἀνθρωπότητος.

Διὰ τὸν χριστιανὸν εἶναι πολὺ χρήσιμος ἡ μελέτη καὶ ἡ γνῶσις τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας. Διὰ ταύτης σταθεροποιεῖ καὶ ἐνισχύει τὴν πίστιν τοῦ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ καθιστᾷ θερμότεραν τὴν πρὸς Αὐτὸν λατρείαν. Δύναται ἐπίσης νὰ ἐννοήσῃ καλύτερα τὴν παροῦσαν κατάστασιν τῆς Ἐκκλησίας μας καὶ νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν πραγματοποιήσιν τῶν σκοπῶν τῆς. Γίνεται τέλος χρησιμώτερος καὶ ὠφελιμώτερος πρὸς τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους.

3. Πηγὰί τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας.

Αἱ πηγαί, ἀπὸ τὰς ὁποίας ἀντλεῖ τὸ περιεχόμενον τῆς ἡ Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας, εἶναι αἱ ἐξῆς:

- 1) Ἡ Καινὴ Διαθήκη,
- 2) Αἱ ἀποφάσεις (Κανόνες, Τόμοι, Ὅροι ἢ Σύμβολα) τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων καὶ τὰ ἐπίσημα ἔγγραφα τῶν Ἀρχηγῶν τῆς Ἐκκλησίας,
- 3) Τὰ συγγράμματα τῶν Πατέρων καὶ Διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν ἐν γένει συγγραφέων,
- 4) Οἱ νόμοι καὶ τὰ Διατάγματα τῶν Κρατῶν, ἐφ' ὅσον σχετίζονται πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ
- 5) Τὰ σωζόμενα διάφορα «μνημεῖα», δηλαδὴ νοσὶ, εἰκόνες, ἱερὰ σκευή, τάφοι, ἐπιγραφαί, νομίσματα κ.λ.π. Αἱ τελευταῖαι αὗται λέγονται **κωφαὶ ἢ βωβαὶ πηγαί.**

4. Διαιρέσεις τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας.

Ἡ Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία διαιρεῖται εἰς τέσσαρας περιόδους:

Α' Περίοδος: Ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τῆς Ἐκκλησίας μέχρι τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου (313 μ.Χ.).

Β' Περίοδος: Ἀπὸ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου μέχρι τοῦ Σχίσματος μεταξύ Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς Ἐκκλησίας (313 - 867 μ.Χ.).

Γ' Περίοδος: Ἀπὸ τοῦ Σχίσματος μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων (867 - 1453).

Δ' Περίοδος: Ἀπὸ τῆς Ἀλώσεως μέχρι σήμερον (1453 - 1964).

ΠΡΩΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

ΑΠΟ ΤΗΣ ΙΔΡΥΣΕΩΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΜΕΧΡΙ
ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

Η ΙΔΡΥΣΙΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΚΑΙ Η ΖΩΗ
ΤΩΝ ΠΡΩΤΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ

1. Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἰδρυτὴς τῆς Ἐκκλησίας.

Πρὸ τῆς ἐλεύσεως τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπεκρά-
τει εἰς ὅλον σχεδὸν τὸν κόσμον ἡ εἰδωλολατρικὴ θρησκεία
τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ τῶν Ρωμαίων. Οἱ εἰδωλολάτρι ἐφαντάστη-
σαν τοὺς θεοὺς των ὁμοίους μὲ τοὺς ἀνθρώπους, εἶχον δὲ ἀποδώσει εἰς
αὐτοὺς ὅλα τὰ ἀνθρώπινα ἐλαττώματα καὶ πάθη (ἀνθρωπομορφισμός).
Τοιαῦται ἀντιλήψεις δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ὀδηγήσουν τοὺς ἀνθρώπους εἰς
τὴν ὀρθὴν πρὸς τὸν ἀληθινὸν Θεὸν πίστιν καὶ εἰς τὴν δημιουργίαν πρα-
γματικῶν ἠθικῶν ἀρχῶν καὶ ἠθικοῦ βίου.

Εἶναι ἀληθές ὅτι μερικοὶ Ἕλληνες φιλόσοφοι (Σωκράτης, Πλάτων,
Στωϊκοὶ κ.ά.) ἠδυνήθησαν νὰ φθάσουν εἰς καθαρωτέρας θρησκευτικὰς
καὶ ἠθικὰς ἀντιλήψεις, μολοντί ἐζων ἐν μέσῳ τοῦ εἰδωλολατρικοῦ κό-
σμου. Αἱ θεωρίαι των ὅμως δὲν περιεῖχον πλήρεις θρησκευτικὰς καὶ ἠθι-
κὰς ἀληθείας. Μερικοὶ φιλόσοφοι συνετέλεσαν ἴσως εἰς τὸ νὰ κλονίσουν
ἐκ θεμελίων τὴν εἰδωλολατρικὴν καὶ πολυθεϊκὴν θρησκείαν καὶ νὰ κά-
μουν τὸν πολὺν κόσμον ἀδιάφορον πρὸς τὴν ὑπάρχουσαν θρησκείαν καὶ
σχεδὸν ἄθρησκον. Ὁ Σωκράτης καὶ ἄλλοι μεταγενέστεροι φιλόσοφοι
διετύπωσαν τὴν γνώμην ὅτι μόνον διὰ θείας ἐπεμβάσεως θὰ ἦτο δυνατόν
νὰ διδαχθῇ ὁ κόσμος τὴν ἀλήθειαν περὶ τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς ζωῆς τῶν ἀν-
θρώπων.

Ἐπῆρχε βέβαια καὶ ὁ μικρὸς Ἰουδαϊκὸς λαός, ὁ ὁποῖος ἐλάτρευεν ἀπὸ παλαιωτάτων χρόνων τὸν ἕνα καὶ ἀληθινὸν Θεόν. Εἰς τὸν λαὸν τοῦτον εἶχε δοθῆ, ὅπως γνωρίζομεν, ὁ Μωσαϊκὸς νόμος, ὁ ὁποῖος περιεῖχε θαυμασίας ἠθικὰς ἀρχὰς καὶ ἐντολάς. Ἀλλὰ καὶ ὁ Μωσαϊκὸς νόμος ἦτο ἀτελής καὶ ἐδόθη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ἵνα προετοιμάσῃ τὸν κόσμον εἰς τὴν πλήρη ἀποκάλυψιν τῆς ἀληθινῆς θρησκείας.

Ὅταν λοιπὸν ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, ἔστειλεν ὁ Θεὸς τὸν μονογενῆ Υἱὸν Του, ἵνα σώσῃ τὸν κόσμον ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας. Ἐγενήθη ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς τὴν Βηθλεέμ τῆς Ἰουδαίας κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Αὐτοκράτορος τῆς Ρώμης Ὁκταβιανοῦ Αὐγούστου (30 π.Χ. - 14 μ.Χ.) ἐκ Πνεύματος Ἁγίου καὶ τῆς Παρθένου Μαρίας. Τὴν γέννησιν τοῦ Χριστοῦ περιγράφουν λεπτομερῶς οἱ Εὐαγγελισταὶ Ματθαῖος καὶ Λουκᾶς.

Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἤρχισε κατὰ τὸ τριακοστὸν ἔτος τοῦ ἐπὶ τῆς γῆς βίου του νὰ διδάσκῃ καὶ νὰ ἀποκαλύπτῃ τὸν ἑαυτὸν του ὡς Υἱὸν τοῦ Θεοῦ ἐνανθρωπήσαντα χάριν τῆς σωτηρίας τοῦ κόσμου. Ἡ διδασκαλία Του ἀποτελεῖ τὴν μοναδικὴν θρησκείαν τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ.

Κατὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ὁ αἰώνιος καὶ παντοδύναμος καὶ πανάγαθος Θεὸς εἶναι Δημιουργὸς τῶν πάντων καὶ Πατὴρ ὅλων τῶν ἀνθρώπων καὶ ὄχι μόνον τῶν Ἰουδαίων· ἐπομένως ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ὡς τέκνα τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀδελφοὶ καὶ πρέπει νὰ συνδέωνται μεταξύ των δι' ἀδελφικῆς ἀγάπης. Ἀγάπη λοιπὸν πρὸς τὸν Θεὸν Πατέρα καὶ ἀγάπη πρὸς τὸν πλησίον, ἐπεκτεινομένη καὶ εἰς τοὺς ἐχθροὺς μας ἀκόμη, εἶναι τὸ κύριον περιεχόμενον τῆς διδασκαλίας Του.

Μετὰ θαυμασμοῦ ὁ κόσμος ἔτρεχε νὰ ἀκούσῃ τὴν νέαν διδασκίαν καὶ ἔβλεπε τὰ θαύματα, διὰ τῶν ὁποίων ὁ Χριστὸς ἀπεδείκνυε τὴν θείαν δύναμίν Του.

Τὸν θαυμασμὸν ἐπίσης τοῦ κόσμου προσεκάλει καὶ ὁ βίος τοῦ Χριστοῦ, ὁ ὁποῖος ἦτο τελειῶς σύμφωνος πρὸς τὴν διδασκαλίαν Του, διότι οὐδέποτε ἠμάρτησεν, ἦτο πλήρως ἀγάπης πρὸς τὸν πλησίον καὶ «δόλος οὐχ εὐρέθη ἐν τῷ στόματι Αὐτοῦ». Ἐπὶ τρία ἔτη συνεχῶς ἐδίδασκεν εὐεργετῶν τοὺς ἀνθρώπους καὶ τέλος προσέφερεν ἑαυτὸν θυσίαν διὰ τὴν σωτηρίαν των.

Καλέσας τοιοῦτοτρόπως ὁ Κύριος ἡμῶν διὰ τοῦ βίου καὶ τῆς διδα-

σκαλίας Του πάντας τούς ανθρώπους εις θρησκευτικήν καί ήθικήν ἀναγέννησιν, έθεμελίωσε τήν Έκκλησίαν Του.

2. *Η Έπιφοίτησις τοῦ Ἁγίου Πνεύματος εις τούς Ἀποστόλους καί ἡ ἴδρυσις τῆς πρώτης Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας.*

Μετά τήν Ἀνάστασιν Του ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός παρέμεινεν ἐπὶ 40 ἡμέρας εις τήν γῆν ἐμφανιζόμενος συχνά εις τούς μαθητάς Του καί διδάσκων αὐτούς τήν περί Ἀγάπης διδασκαλίαν Του. Τήν 40ήν ἡμέραν, κατὰ τήν ὁποίαν εὐρίσκετο μετὰ τῶν μαθητῶν Του εις τὸ ἕρος τῶν Ἐλαιῶν, ἀνελήφθη εις τούς οὐρανοῦς, ἀφοῦ ἐπανέλαβε τήν ὑπόσχασίν Του περί ἀποστολῆς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἵνα φωτίσῃ αὐτούς.

Οἱ ἔνδεκα μαθηταὶ τοῦ Σωτῆρος ἐπέστρεψαν μετὰ τήν Ἀνάληψιν εις τὰ Ἱεροσόλυμα καί ἤλθον εις τήν οἰκίαν, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἦσαν συγκεντρωμένοι καί ἄλλοι ὀπαδοὶ τοῦ Ἰησοῦ. Ἐκεῖ ἐξέλεξαν ὡς δωδέκατον Ἀπόστολον τὸν Ματθίαν ἀντὶ τοῦ προδώσαντος τὸν Χριστὸν Ἰούδα.

Δέκα ἡμέρας μετὰ ταῦτα, ἤτοι τήν 50ήν ἡμέραν ἀπὸ τῆς Ἀναστάσεως, εἶχον συγκεντρωθῆ εἰς τήν αὐτὴν οἰκίαν πάντες οἱ Ἀπόστολοι. Ἐωρτάζετο ἡ μεγάλη Ἰουδαϊκὴ ἡμέρα τῆς Πεντηκοστῆς καί εἶχον συρρεύσει εις τὰ Ἱεροσόλυμα πολλοὶ Ἰουδαῖοι χάριν τῆς ἑορτῆς. Ἐγινε τότε τὸ θαῦμα τῆς ἐπιφαιτήσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, τὸ ὁποῖον περιγράφεται ὡραιότατα εις τὰς **Πράξεις τῶν Ἀποστόλων** (Πρ. Β', 1 - 14, 22 κ. ἑ.) :

«Καὶ ἐν τῷ συμπληροῦσθαι τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς ἦσαν ἅπαντες ὁμοθυμαδὸν ἐπὶ τὸ αὐτό. Καὶ ἐγένετο ἄφνω ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἦχος ὡσπερ φερομένης πνοῆς βιαίας καὶ ἐπλήρωσεν ὅλον τὸν οἶκον, οὗ ἦσαν καθήμενοι. Καὶ ὤφθησαν αὐτοῖς διαμεριζόμεναι γλῶσσαι ὡσεὶ πυρός, ἐκάθισέ τε ἐφ' ἓνα ἕκαστον αὐτῶν καὶ ἐπλήσθησαν ἅπαντες Πνεύματος Ἁγίου καὶ ἤρξαντο λαλεῖν ἑτέραις γλώσσαις, καθὼς τὸ Πνεῦμα ἐδίδου αὐτοῖς ἀποφθέγγεσθαι. Ἦσαν δὲ ἐν Ἱερουσαλὴμ κατοικοῦντες Ἰουδαῖοι ἄνδρες εὐλαβεῖς ἀπὸ παντὸς ἔθνους τῶν ὑπὸ τὸν οὐρανόν...».

Ἀκουσθεῖσις τῆς «βιαίας πνοῆς», πλήθος μέγα συνεκεντρώθη πρὸ τῆς οἰκίας, διὰ νὰ πληροφορηθῆ τί συνέβαινε. Τότε οἱ Ἀπόστολοι, τῶν ὁποίων ὁ νοῦς εἶχε φωτισθῆ ὑπὸ Πνεύματος Ἁγίου καί ἡ καρδιά

Ἡ ἐπιφοίτησις τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

εἶχε πληρωθῆ ἀφοβίας ἐξῆλθον καὶ ἤρχισαν διδάσκοντες τὸν ἀληθινὸν Θεὸν καὶ ὑμολογοῦντες Αὐτὸν εἰς ὅλας τὰς γλώσσας καὶ διαλέκτους. Τοῦτο ἐκίνησε τὴν ἀπορίαν καὶ τὸν θαυμασμὸν τοῦ κόσμου. «Ἐξίσταντο δὲ πάντες καὶ διηπόρουν ἄλλος πρὸς ἄλλον λέγοντες: τί ἂν θέλοι τοῦτο εἶναι; Ἔτεροι δὲ χλευάζοντες ἔλεγον ὅτι γλεύκους μεμεστωμένοι εἰσὶν».

Ὁ Πέτρος τότε «σταθεὶς σὺν τοῖς ἑνδεκα» ὠμίλησε πρὸς τὸ πλῆθος μετὰ μεγάλου θάρρους καὶ πειστικότητος: «Μὴ ἀπορεῖτε δι' ὅσα βλέπετε

καὶ ἀκούετε», τοὺς εἶπε. « Δὲν εἴμεθα μεθυσμένοι, διότι ἄλλως τε εἶναι πολὺ πρῶτῃ. Τὸ Ἅγιον Πνεῦμα μᾶς ἐφώτισε καὶ μᾶς ἔδωσε τὴν δύναμιν νὰ κηρύξωμεν τὸν ἀληθινὸν Θεόν. Ὁ Χριστὸς, τὸν ὁποῖον σεῖς ἐσταυρώσατε, ἀνεστήθη μετὰ τρεῖς ἡμέρας καὶ ἀνελήφθη εἰς τοὺς οὐρανοὺς. Αὐτὸς μᾶς ὑπεσχέθη ὅτι θὰ ἔλθῃ εἰς ἡμᾶς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, τοῦ ὁποῖου βλέπετε τώρα τὴν θαυμαστὴν ἐνέργειαν. Μὴ ἀπορεῖτε λοιπόν, ἀλλὰ πιστεύσατε εἰς τὸν Χριστὸν τὸν Θεὸν καὶ βαπτισθῆτε εἰς τὸ ὄνομα Του, διὰ νὰ σωθῆτε ».

Οἱ λόγοι τοῦ Πέτρου ἐπροξένησαν μεγάλην ἐντύπωσιν εἰς τὸν λαόν. Τρεῖς χιλιάδες Ἰουδαῖοι ἐβαπτίσθησαν τὴν ἡμέραν ἐκείνην καὶ ἔγιναν Χριστιανοί. Τοιοῦτοτρόπως ἰδρῦθη ἡ πρώτη Χριστιανικὴ Ἐκκλησία. Ἡ ἡμέρα τῆς Πεντηκοστῆς ἐορτάζεται μέχρι σήμερον ὡς ἡ γενέθλιος ἡμέρα τῆς Ἐκκλησίας μας.

Μετὰ τὴν ἴδρυσιν τῆς πρώτης Ἐκκλησίας οἱ Ἀπόστολοι ἐξηκολοῦθον κηρύττοντες τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ καὶ θαυματουργοῦντες ἐν ὀνόματι τοῦ Χριστοῦ, καθ' ἑκάστην δὲ ἠύξανεν ὁ ἀριθμὸς τῶν Χριστιανῶν.

3. Οἱ Ἀπόστολοι ἀπειλοῦνται καὶ φυλακίζονται.

(Πρ. Ἀπ. Β', Γ' 1 - 11, Δ' 1 - 21, Ε' 12 - 42)

Μίαν ἡμέραν οἱ Ἀπόστολοι Πέτρος καὶ Ἰωάννης μετέβαινον εἰς τὸν Ναόν, ἵνα προσευχηθῶσιν. Εἰς τὴν πύλην τοῦ Ναοῦ συνήντησαν ἕνα χωλόν, ὁ ὁποῖος τοὺς ἐζήτησεν ἐλεημοσύνην. Ὁ Ἀπόστολος Πέτρος ἐπικαλεσθεὶς τὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ τὸν ἐθεράπευσεν, ὁ δὲ πρῶην χωλὸς εἰσῆλθε περιπατῶν μαζί με τοὺς δύο Ἀποστόλους εἰς τὸν Ναὸν χαίρων καὶ δοξολογῶν τὸν Κύριον. Πλῆθος κόσμου συνεκεντρώθη περὶ τοὺς Ἀποστόλους καὶ ἤκουε τὴν διδασκαλίαν των. Ὁ ἀρχηγὸς τῆς φρουρᾶς τοῦ Ναοῦ παρακινηθεὶς καὶ ἀπὸ ἱερεῖς καὶ Σαδδουκαίους συνέλαβε τοὺς δύο Ἀποστόλους, τοὺς ἐφυλάκισε καὶ τοὺς ἔφερε τὴν ἄλλην ἡμέραν ἐνώπιον τῶν Ἀρχόντων (τοῦ Συνεδρίου). Οἱ ἄρχοντες τῶν Ἰουδαίων ἠρώτησαν αὐτοὺς πῶς ἐθεράπευσαν τὸν χωλόν. Ὁ Ἀπόστολος Πέτρος ἀπήντησε μετὰ θάρρους ὅτι τὸ θαῦμα ἔγινεν « ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Ναζωραίου », τὸν ὁποῖον ἐκεῖνοι μὲν ἐσταύρωσαν, ὁ δὲ Θεὸς ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν.

Τὸ Συνέδριον δὲν ἐτόλμησε νὰ καταδικάσῃ τοὺς δύο Ἀποστόλους, διότι ἐφοβεῖτο τὸν λαόν, ὁ ὁποῖος εἶδε τὸ θαῦμα καὶ ἐδόξαζε τὸν ἀλη-

θινὸν Θεόν. Ἄφησαν λοιπὸν ἐλεύθερους τοὺς δύο Ἀποστόλους, ἀφοῦ τοὺς ἠπειλήσαν ὅτι θὰ τιμωρηθοῦν αὐστηρότατα, ἂν συνεχίσουν νὰ κηρύττουν τὴν πίστιν πρὸς τὸν Χριστόν.

Οἱ Ἀπόστολοι ὅμως μετὰ μεγαλυτέρου ζήλου ἐξηκολούθουν νὰ διδάσκουν καὶ νὰ κάμνουν θαύματα. Πλήθη ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν προσήρχοντο καθ' ἡμέραν εἰς τὴν πρὸς τὸν Χριστόν πίστιν καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν Χριστιανῶν ἤρξανε καταπληκτικῶς. Οἱ ἄρχοντες τῶν Ἰουδαίων ἀνησύχησαν καὶ συνέλαβον τοὺς Ἀποστόλους, ἵνα δικασθοῦν ὑπὸ τοῦ μεγάλου Συνεδρίου. Ὅταν τὴν ἄλλην ἡμέραν οἱ στρατιῶται μετέβησαν εἰς τὴν φυλακὴν, ὅπου εἶχον φυλακισθῆ οἱ Ἀπόστολοι, ἵνα τοὺς παραλάβουν καὶ τοὺς ὀδηγήσουν εἰς τὸ Συνέδριον, δὲν εὔρον αὐτοὺς ἐκεῖ, ἂν καὶ αἱ θύραι τοῦ δεσμοτηρίου ἦσαν καλῶς κεκλεισμέναι καὶ οἱ φρουροὶ εἰς τὰς θέσεις των. Κατὰ τὴν νύκτα ἄγγελος Κυρίου ἤνοιξε τὰς πύλας τῆς φυλακῆς καὶ ἠλευθέρωσε τοὺς Ἀποστόλους, οἱ ὅποιοι εἶχον μεταβῆ εἰς τὸν Ναὸν καὶ ἐδίδασκον τὸν συγκεντρωθέντα λαόν. Οἱ φύλακες τοῦ Ναοῦ συνέλαβον τοὺς Ἀποστόλους καὶ τοὺς ὠδήγησαν ἐνώπιον τοῦ Συνεδρίου.

Τὰ μέλη τοῦ Συνεδρίου ἠρώτησαν τοὺς Ἀποστόλους διατὶ ἐπιμένουν νὰ διδάσκουν μὲ κίνδυνον τῆς ζωῆς των. Ὁ Πέτρος ἀπήντησεν ὅτι διδάσκουν, διότι «πρέπει νὰ πειθαρχῶμεν εἰς τὸν Θεὸν καὶ ὄχι εἰς τοὺς ἀνθρώπους», καὶ ὅτι θὰ ἐξακολουθήσουν κηρύττοντες τὸν ἀληθινὸν Θεόν. Ἀκούσαντες ταῦτα οἱ ἄρχοντες τῶν Ἰουδαίων ἐξεμάνησαν καὶ ἐσκέφθησαν σοβαρῶς νὰ καταδικάσουν τοὺς Ἀποστόλους εἰς θάνατον. Τοὺς μετέπεισεν ὅμως ὁ Φαρισαῖος νομοδιδάσκαλος Γαμαλιὴλ μὲ τοὺς ἐξῆς λόγους: «ἀπόστητε (ἀπομακρυνθῆτε) ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων τούτων καὶ ἐάσατε αὐτούς· ὅτι (διότι), ἐὰν ἢ ἐξ ἀνθρώπων ἢ βουλὴ αὐτῆ ἢ τὸ ἔργον τοῦτο, καταλυθῆσεται. εἰ δὲ ἐκ Θεοῦ ἐστίν, οὐ δύνασθε καταλῦσαι αὐτό, μήποτε καὶ θεομάχοι εὐρεθῆτε». (Πρ. Ε' 37). Ἀπέλυσαν λοιπὸν τοὺς Ἀποστόλους, ἀφοῦ πρῶτον τοὺς ἔδειραν καὶ τοὺς ἔδωσαν τὴν ἐντολὴν νὰ παύσουν διδάσκοντες περὶ τοῦ Ἰησοῦ.

Ἄλλὰ οἱ Ἀπόστολοι «ἐπορεύοντο χαίροντες ἀπὸ προσώπου τοῦ Συνεδρίου, ὅτι ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος Αὐτοῦ κατηξιώθησαν ἀτιμασθῆναι· πᾶσαν τε ἡμέραν ἐν τῷ ἱερῷ καὶ κατ' οἶκον οὐκ ἐπαύοντο διδάσκοντες καὶ εὐαγγελιζόμενοι Ἰησοῦν τὸν Χριστόν».

4. Ἡ ζωὴ τῶν πρώτων Χριστιανῶν. Ἀγάπαι.

(Πρ. Ἀπ. Δ' 32 - 35, Β' 42 - 47, Ε' 1 - 11)

Οἱ Χριστιανοί, οἱ ὁποῖοι ἀπετέλεσαν τὴν πρώτην Ἐκκλησίαν, ἐκανόνισαν τὴν ζωὴν των σύμφωνα μετὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Χριστοῦ. Συνηθροίζοντο καθ' ἑκάστην εἰς ὠρισμένας οἰκίας καὶ ἐκεῖ προσήυχοντο, ἐδοξολόγουν τὸν Θεόν, ἤκουον τὴν διδαχὴν τῶν Ἀποστόλων καὶ ἐτέλουν τὸ μυστήριον τῆς Θείας Εὐχαριστίας, συντρώγοντες μετὰ ταῦτα εἰς κοινὴν τράπεζαν. Αἱ οἰκίαι αὗται ὠνομάσθησαν **Εὐκτήριοι Οἶκοι, Ἐκκλησίαι ἢ Κυριακά.**

Τὸ κυριώτερον γνώρισμα τῆς ζωῆς τῶν Χριστιανῶν ἦτο ἡ ἀγνότης τῆς ζωῆς των ἐν γένει καὶ ἰδιαίτερος ἡ ἀγάπη των πρὸς τὸν πλησίον. Ἐδείκνυον τόσῃ πρὸς ἀλλήλους ἀγάπην, ὥστε ἐφαίνοντο ὡς νὰ εἶχον μίαν ψυχὴν καὶ μίαν καρδίαν. Ὅσοι ἐκ τῶν Χριστιανῶν εἶχον οἰκίας ἢ κτήματα τὰ ἐπώλουν καὶ ἔδιδον τὰ χρήματα εἰς τοὺς Ἀποστόλους, οὗτοι δὲ κατέβαλλον ἐκ τοῦ κοινοῦ τούτου Ταμείου τὴν δαπάνην διὰ τὴν διατροφήν καὶ τῶν πτωχῶν χριστιανῶν. Ὅλοι οἱ χριστιανοὶ παρεκάθηθησαν εἰς κοινὰς τραπέζας καὶ ἔτρωγον τὸ αὐτὸ φαγητὸν ὡς μέλη μιᾶς οἰκογενείας, ἐχωρίζοντο δὲ δι' ἀδελφικοῦ ἀσπασμοῦ (**Ἀγάπαι**).

Οὐδεμία διαφορὰ ὑπῆρχε μετὰ τῶν χριστιανῶν. Οἱ κύριοι ἔτρωγον εἰς τὴν αὐτὴν τράπεζαν μετὰ τῶν ἄλλοτε δούλων καὶ αἱ γυναῖκες ἀπέκτησαν τὴν ἀρμόζουσαν αὐταῖς θέσιν εἰς τὴν οἰκογενειακὴν καὶ κοινωνικὴν ζωὴν.

Ἀξιοθαύμαστος ἦτο ἡ προθυμία τῶν χριστιανῶν πρὸς τὰς ἀγαθοεργίας. Οἱ πτωχοί, αἱ χήραι καὶ τὰ ὄρφανὰ εὗρισκον ἀνακούφισιν καὶ παρηγορίαν χάρις εἰς τὴν χριστιανικὴν φιλανθρωπίαν. Καὶ αὐτοὶ οἱ εἰδωλόματρες εὗρισκον περίθαλψιν πλησίον τῶν χριστιανῶν. Διὰ τοῦτο θαυμάζοντες τοὺς χριστιανούς ἔλεγον: « Ἴδετε πῶς ἀγαποῦν ἀλλήλους καὶ πῶς εἶναι ἔτοιμοι ὑπὲρ ἀλλήλων νὰ ἀποθνήσκουν »! Ὁ κόσμος δὲν εἶχεν ἴδει ἕως τότε τόσον ἠθικὸν καὶ φιλόφθρον βίον.

Τὸ καλὸν παράδειγμα πρὸς ἀγαθοεργίαν τὸ ἔδωκεν ἓνας λευίτης Κύπριος, ὀνόματι Βαρνάβας. Αὐτὸς ἐπώλησε τὸν ἀγρόν του, χωρὶς νὰ τὸν ἐξαναγκάσῃ κανεὶς, καὶ ὅλα τὰ χρήματα πού εἰσέπραξε τὰ ἔδωκεν εἰς τοὺς Ἀποστόλους, ἵνα τὰ διαθέσουν εἰς τοὺς πτωχοὺς.

Δυστυχῶς ὁμοίως συνέβη καὶ ἐν θλιβερὸν γεγονός. Ἐνας χριστιανός, ὀνόματι Ἀνανίας, ἐπώλησε τὸ κτήμα του καὶ παρέδωκεν εἰς τοὺς Ἀπο-

στόλους ἐν μέρος τῶν χρημάτων, ἐν γνώσει καὶ τῆς γυναικός του, λέγων ὅτι αὐτὰ μόνον εἰσέπραξεν ἀπὸ τὴν πώλησιν τοῦ κτήματός του. Ἐνῶ λοιπὸν ἐπερίμενον ἐπαινον διὰ τὴν πράξιν του αὐτὴν, ὁ Ἀπόστολος Πέτρος τοῦ εἶπεν: « Ἀνανία, διατί ἐπλήρωσεν ὁ σατανᾶς τὴν καρδίαν σου, ψεύσασθαί σε τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον καὶ νοσφίσασθαι ἀπὸ τῆς τιμῆς τοῦ χωρίου; » εἰς τὴν ἐξουσίαν σου δὲν ἦτο νὰ δώσης ὅσα ἤθελες χρήματα; « Οὐκ ἐψεύσω ἀνθρώποις, ἀλλὰ τῷ Θεῷ ». Ὁ Ἀνανίας, μόλις ἤκουσεν αὐτὰ, τόσοσ ἐταράχθη, ὥστε ἔπεσε νεκρός.

Μετὰ τρεῖς ὥρας προσῆλθε καὶ ἡ σύζυγός του Σαπφείρα καὶ, ἐπειδὴ καὶ αὐτὴ — μὴ γνωρίζουσα τὸν θάνατον τοῦ συζύγου της — ἐψεύσθη, ἔπεσε καὶ αὐτὴ νεκρά. Τὸ περιστατικὸν αὐτὸ ἔκαμε μεγάλην ἐντύπωσιν εἰς τοὺς Χριστιανούς.

5. Ἡ ἐκλογὴ τῶν ἑπτὰ διακόνων. Ὁ Πρωτομάρτυς διάκονος Στέφανος καὶ ὁ διάκονος Φίλιππος.

(Πρ. Ἀπ. ΣΤ' 1 - 7 καὶ ΣΤ' 8 - 15, Ζ' 54 - 60 καὶ Η' 5 - 8)

Ὁ ἀριθμὸς τῶν χριστιανῶν ἠϋξάνεν ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν. Διὰ τοῦτο αἱ ἀνάγκαι τῆς χριστιανικῆς κοινότητος ἐγίνοντο περισσότεραι, ἡ δὲ ἐπιβλεψίς εἰς τὰς Ἀγάπας καθίστατο ἐπίπονον καὶ πολὺπλοκον ἔργον. Ἐρχισαν μάλιστα νὰ παραπονοῦνται οἱ ἐξ Ἰουδαίων Ἑλληνιστῶν¹ χριστιανοὶ ὅτι παρημελοῦντο εἰς τὰς Ἀγάπας αἱ χῆραι καὶ τὰ ὄρφανὰ αὐτῶν. Τὸ ἔργον τῆς ἐπιβλέψεως εἰς τὰς Ἀγάπας εἶχον ἀναλάβει κατ' ἀρχὰς οἱ ἴδιοι οἱ Ἀπόστολοι. Διὰ νὰ μὴ ἀπασχολοῦνται ὅμως οἱ Ἀπόστολοι καὶ ἵνα δυνηθῶσιν οὕτω νὰ ἀφοσιωθῶσιν ἀπερίσπαστοι εἰς τὸ κύριον ἔργον των, τὸ ὁποῖον ἦτο τὸ κήρυγμα, ἀπεφασίσθη νὰ ἐκλεγῶσι μεταξὺ τῶν πιστῶν ἄνδρες ἄξιοι καὶ ἱκανοί, οἱ ὁποῖοι νὰ ἐπιβλέπουν εἰς τὰς Ἀγάπας.

Οἱ πιστοὶ ἐξέλεξαν ἑπτὰ χριστιανούς πλήρεις πίστεως. Οἱ Ἀπόστολοι ἔθεσαν τὰς χεῖρας αὐτῶν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τῶν ἑπτὰ τούτων καὶ προσευχηθέντες μετέδωσαν εἰς αὐτοὺς τὴν θείαν χάριν διὰ τὴν **διακονίαν** (ὑπηρεσίαν) τοῦ ἔργου, τὸ ὁποῖον ἀνετίθετο εἰς αὐτούς. Ἡ ἕκτα-

1. Ἑλληνισταὶ Ἰουδαῖοι ἐλέγοντο οἱ γνωρίζοντες καὶ ὁμιλοῦντες τὴν ἐλληνικὴν γλῶσσαν. Οἱ ἐξ αὐτῶν χριστιανοὶ ἔγιναν φορεῖς τοῦ ἐλληνικοῦ πνεύματος εἰς τὴν πρώτην Ἐκκλησίαν τῶν Ἱεροσολύμων καὶ εἶναι οἱ πρώτοι συνδέσαντες τὸν ἐλληνισμόν μετὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ.

σις τῶν χειρῶν ἐλέγето ἑλλημιστὶ **χειροτονία** (χειρα τείνω) καὶ διὰ τοῦτο ἐπεκράτησεν ἕκτοτε ἡ λέξις αὕτη πρὸς δῆλωσην τῆς ἀναδειξέως εἰς ἐκκλησιαστικὰ ἀξιώματα. Οἱ ἐπτὰ χειροτονηθέντες ὀνομάσθησαν **διάκονοι** καὶ ἦσαν οἱ ἐξῆς: Στέφανος, Φίλιππος, Πρόχορος, Νικάνωρ, Τίμων, Παρμενᾶς καὶ Νικόλαος.

Μεταξὺ τῶν ἐπτὰ διακόνων ὁ Στέφανος διεκρίνετο διὰ τὴν σοφίαν του, τὴν εὐσέβειαν καὶ τὴν ἀρετὴν του. Οὗτος ὄχι μόνον προσεῖλκυσε πολλοὺς εἰς τὴν νέαν θρησκείαν, ἀλλὰ καί, ἐπειδὴ ἦτο πλήρης πίστεως καὶ Πνεύματος Ἁγίου, ἔκαμνε καὶ θαύματα πολλά. Συνεζήτει μὲ πολλοὺς ἐκ τῶν ἐπισήμων Ἰουδαίων καὶ ἀπεστόμωνεν αὐτοὺς διὰ τῶν ἀκλονήτων ἐπιχειρημάτων του. Μερικοὶ ἐξ αὐτῶν ἐμίσησαν διὰ τοῦτο τὸν Στέφανον καὶ κατήγγειλαν αὐτὸν ἐνώπιον τοῦ Συνεδρίου, μὲ τὴν

‘Ο λιθοβολισμὸς τοῦ Πρωτομάρτυρος Στεφάνου.

κατηγορίαν ὅτι ἤκουσαν δῆθεν αὐτὸν βλασφημοῦντα τὸν Ναὸν καὶ τὸν Μωϋσέα.

Συνελήφθη λοιπὸν ὁ Στέφανος καὶ ὠδηγήθη πρὸ τοῦ Συνεδρίου, ἵνα ἀπολογηθῆ. Ἐκεῖ μετὰ θάρρους κατηγορήσε τοὺς Ἰουδαίους λέγων ὅτι πάντοτε ἐφάνησαν ἄδικοι καὶ σκληροὶ εἰς τοὺς ἀνθρώπους τοῦ Θεοῦ. «Τίνα ἐκ τῶν προφητῶν δὲν κατεδίωξαν οἱ πατέρες σας;» τοὺς εἶπε. «Αὐτοὶ ἐθανάτωσαν τοὺς προφήτας, οἵτινες προεῖπον τὴν ἔλευσιν τούτου τοῦ Δικαίου, οὕτινος προδόται καὶ φονεῖς ἐγίνατε σεῖς οἱ ἴδιοι». (Πρ. Ζ', 52 - 53). Οἱ λόγοι τοῦ Στεφάνου ἐξώργισαν περισσότερο τοὺς Ἰουδαίους, οἱ ὁποῖοι τὸν παρέδωσαν εἰς τὸν ὄχλον, ἵνα τὸν φονεύσῃ διὰ λιθοβολισμοῦ.

Ὁ ὄχλος ἔσυρεν αὐτὸν ἔξω τῆς πόλεως καὶ ἤρχισε μὲ μακίαν νὰ τὸν λιθοβολῇ. Ὁ Στέφανος ἔχων ὡς παράδειγμα τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν ἠύχετο εἰς τὸν Θεὸν νὰ συγχωρήσῃ τοὺς φονεῖς του λέγων: «Κύριε, μὴ στήσῃς αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν ταύτην». Οὗτοι ἦσαν οἱ τελευταῖοι λόγοι του.

Ὁ Στέφανος εἶναι ὁ πρῶτος χριστιανὸς ὁ μαρτυρήσας ὑπὲρ τῆς πίστεως. Ἡ Ἐκκλησία μας ἐορτάζει τὴν μνήμην του τὴν 27ην Δεκεμβρίου.

Ὁ διάκονος Φίλιππος. Ἀμέσως μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Στεφάνου οἱ Ἰουδαῖοι ἤρχισαν νὰ καταδιώκουν ὅλους τοὺς χριστιανούς. Κατεδιώχθη τότε μεταξύ τῶν ἄλλων καὶ ὁ διάκονος Φίλιππος, ὁ ὁποῖος ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν Σαμάρειαν. Ἐκεῖ ὁ Φίλιππος ἔκαμε πολλοὺς ὀπαδοὺς. Ὅταν οἱ χριστιανοὶ τῶν Ἱεροσολύμων ἐπληροφορήθησαν ὅτι ἡ Σαμάρεια ἐδέχθη τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, ἀπέστειλαν ἐκεῖ τοὺς Ἀποστόλους Πέτρον καὶ Ἰωάννην, οἱ ὁποῖοι ἐπιθέτοντες τὰς χεῖρας ἐπὶ τοὺς βεβαπτισμένους μετέδιδον εἰς αὐτοὺς τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον. Ὅταν εἶδε τοῦτο ὁ Σίμων ὁ μάγος, ὁ ὁποῖος εἶχε πιστεῦσει καὶ εἶχε βαπτισθῆ ὑπὸ τοῦ Φιλίππου, ἐπλησίασε τοὺς Ἀποστόλους καὶ τοὺς προσέφερε χρήματα, ἵνα δώσωσι καὶ εἰς αὐτὸν τὴν ἐξουσίαν, ὥστε νὰ λαμβάνῃ Πνεῦμα Ἅγιον ἐκεῖνος εἰς τὸν ὁποῖον θὰ ἐπέθετε καὶ αὐτὸς τὰς χεῖράς του. Τότε ὁ Ἀπόστολος Πέτρος εἶπεν εἰς αὐτόν: «τὸ ἀργύριόν σου σὺν σοὶ εἶη εἰς ἀπώλειαν, ὅτι τὴν δωρεὰν τοῦ Θεοῦ ἐνόμισας διὰ χρημάτων κτᾶσθαι»¹.

1. Ἀπὸ τότε ὅσοι λαμβάνουν ἱερατικούς βαθμοὺς πληρώνοντες χρήματα λέγονται σιμωνιακοὶ καὶ ἡ πρᾶξις σιμωνία.

Ὁ Φίλιππος ἀπὸ τὴν Σαμάρειαν ἐπορεύθη εἰς Γάζαν. Καθ' ὁδὸν συνήντησε ἕνα Αἰθίοπα ἄρχοντα, τῆς αὐλῆς τῆς βασιλείσσης τῆς Αἰθιοπίας, εἰς τὸν ὁποῖον ἐδίδαξε τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ. Οὗτος ἔχει μόνον ἐπίστευσεν, ἀλλὰ καὶ ἐβαπτίσθη. Ἐκεῖθεν ὁ Φίλιππος μετέβη εἰς διαφόρους ἄλλας χώρας καὶ πόλεις. Παντοῦ ὁ Φίλιππος ἐδίδαξε μὲ θερμὴν πίστιν τὸ Εὐαγγέλιον τῆς διδασκαλίας τοῦ Χριστοῦ. Τὴν μνήμην του ἐορτάζομεν οἱ χριστιανοὶ τὴν 11ην Ὀκτωβρίου.

Η ΖΩΗ ΚΑΙ ΤΟ ΕΡΓΟΝ ΤΩΝ ΑΠΟΣΤΟΛΩΝ

Ο λιθοβολισμὸς τοῦ Στεφάνου καὶ οἱ διωγμοὶ ἐκίνησαν ἀκόμη περισσότερον τὸν ζῆλον τῶν χριστιανῶν, οἱ ὅποιοι διεσπάρησαν εἰς τὴν Παλαιστίνην καὶ τὴν Συρίαν διδάσκοντες τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν. Ἐπὶ κεφαλῆς πάντων ἦσαν βέβαια οἱ Ἀπόστολοι. Οὗτοι, ἀφοῦ διηυθέτησαν τὰ πράγματα τῆς Ἐκκλησίας τῶν Ἱεροσολύμων, ἀνεχώρησαν βραδύτερον εἰς διαφόρους χώρας τοῦ κόσμου κηρύττοντες τὸ Εὐαγγέλιον. Εἰς τοὺς δώδεκα Ἀποστόλους προσετέθη κατὰ θεῖαν κλήσιν καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος.

6. Ἡ κλήσις τοῦ Παύλου εἰς τὸν Χριστιανισμόν.

(Πρ. Ἀπ. Η' 1 - 3 καὶ Θ' 1 - 31 καὶ ΙΒ' 25 καὶ ΙΓ' 2)

Πρὶν γίνῃ χριστιανὸς ὁ Παῦλος, ὠνομάζετο Σαοῦλ. Ἐγεννήθη εἰς τὴν Ταρσὸν τῆς Κιλικίας καὶ ἐκεῖ ἐσπούδασεν ἐκμαθῶν κατὰ τὴν συνήθειαν τῶν Ἰουδαίων καὶ μίαν τέχνην, τὴν τέχνην τοῦ σκηνοποιοῦ.

Ὁ πατὴρ του ἦτο ἐκ τῶν Ἑλληνιστῶν Ἰουδαίων, εὐπορὸς καὶ φανατικὸς Φαρισαῖος, εἶχε δὲ ἀποκτήσει τὸ δικαίωμα τοῦ Ῥωμαίου πολίτου, τὸ ὅποῖον διετήρησε φυσικὰ καὶ ὁ υἱὸς του.

Ὁ Σαοῦλ, ἀφοῦ ἐδιδάχθη καὶ τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα εἰς τὴν Ταρσὸν, μετέβη πρὸς συμπλήρωσιν τῶν Ἰουδαϊκῶν σπουδῶν του εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα. Ἐκεῖ, πλησίον τοῦ νομοδιδασκάλου Γαμαλιήλ, ἀπέκτησε τελείαν Φαρισαϊκὴν μόρφωσιν καὶ ἦτο πλήρης πίστεως καὶ ζήλου πρὸς τὴν Ἰουδαϊκὴν θρησκείαν. Διὰ τοῦτο κατεδίωκε μετὰ φανατισμοῦ τοὺς χριστιανούς καὶ τὸν χριστιανισμόν. Νεανίας ἀκόμη ἔλαβε μέρος εἰς τὸν λιθοβολισμόν τοῦ Πρωτομάρτυρος Στεφάνου φυλάττων τὰ ἱμάτια τῶν λιθοβολούντων. Ὅταν δὲ βραδύτερον ἐγνώσθη εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα ὅτι

ὁ χριστιανισμὸς ἔχει εὐρυτάτην διάδοσιν καὶ εἰς τὴν μεγάλην πόλιν Δαμασκόν, ὃ Σαοὺλ ἐξελέγη ὡς ὁ πλέον κατάλληλος, ἵνα μεταβῆ ἐκεῖ πρὸς καταδίωξιν τῶν ὀπαδῶν τῆς νέας θρησκείας. Ἐλαβε λοιπὸν συστατικὰς ἐπιστολάς παρὰ τῶν ἀρχιερέων πρὸς τοὺς ἐκεῖ Ἰουδαίους καὶ ἀνεχώρησε μετὰ τῶν συνοδῶν του διὰ τὴν Δαμασκόν.

Καθ' ὁδὸν καὶ ἐνῶ ἐπλησίαζε πρὸς τὴν Δαμασκόν, ὃ Σαοὺλ ἐκλήθη ὑπὸ τοῦ Κυρίου διὰ τοῦ γνωστοῦ θαυμαστοῦ ὄραματος καὶ τῆς θείας φωνῆς εἰς τὴν πρὸς τὸν ἀληθινὸν Θεὸν πίστιν. Εἰσῆλθεν εἰς τὴν Δαμασκόν καὶ πειθαρχῶν εἰς τὴν θείαν κλῆσιν ἐδιδάχθη τὸ Εὐαγγέλιον ὑπὸ τοῦ εὐσεβοῦς Ἀνανίου, ἐβαπτίσθη καὶ ἐνεπλήσθη τόσον θερμῆς πίστεως καὶ ζήλου, ὥστε ἤρchiσεν ἀμέσως νὰ διδάσκη εἰς τὰς Συναγωγὰς τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν.

Οἱ Ἰουδαῖοι τῆς Δαμασκοῦ ἐξεμάνησαν ἐναντίον τοῦ Σαοὺλ καὶ ἐσκέφθησαν νὰ τὸν θανατώσουν. Πληροφορηθέντες ὅμως τοῦτο οἱ Χριστιανοί, τὸν ἔσωσαν φυγαδεύσαντες αὐτὸν εἰς Ἀραβίαν, ὅπου παρέμεινε

Σαοὺλ! Σαοὺλ! Τί με διώκεις;

τρία ἔτη. Μετὰ ταῦτα μετέβη εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα. Ἐκεῖ ὁ Σαοὺλ συνεδέθη μετὰ τῶν Ἀποστόλων διὰ τοῦ ἐκ Κύπρου Βαρνάβα, ὁ ὁποῖος ἦτο ἐκ τῶν ἐπισήμων χριστιανῶν, καὶ ἤρχισε νὰ κηρύττῃ. Οἱ Ἰουδαῖοι τῶν Ἱεροσολύμων ἠγανάκτησαν καὶ αὐτοὶ ἐναντίον του καὶ ἀπεφάσισαν νὰ τὸν ἐξοντώσουν. Ἐσώθη καὶ πάλιν ὁ Παῦλος ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν καὶ κατέφυγεν εἰς τὴν πατρίδα του Ταρσόν, ἔνθα εἰργάσθη δραστηρίως διὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Χριστιανισμοῦ.

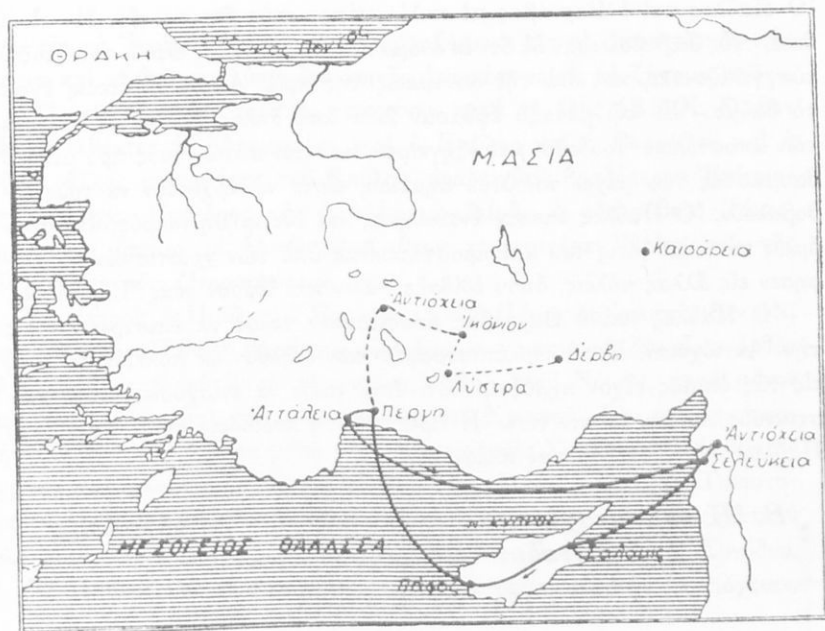
Βραδύτερον μετέβη μετὰ τοῦ Βαρνάβα εἰς τὴν Ἀντιόχειαν, διὰ νὰ κηρύξῃ. Εἰς τὴν Ἀντιόχειαν τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον εἶπεν εἰς τοὺς πιστοὺς, καθ' ἣν ὥραν ἦσαν συνηγμένοι: «*Ἀφορίσατε δὴ μοι τὸν Βαρνάβαν καὶ τὸν Παῦλον εἰς τὸ ἔργον, ὃ προσκέκλημαι αὐτούς*». Δηλαδή ἐφάνέρωσε τὴν μεγάλην ἀποστολήν, τὴν ὁποίαν ἀνελάμβανον ὁ Βαρνάβας καὶ ὁ Παῦλος. Ἐκεῖ τὸ πρῶτον οἱ πιστοὶ τῆς νέας θρησκείας ὠνομάσθησαν χριστιανοί. Ἀπὸ τὴν Ἀντιόχειαν μετέβησαν εἰς Ἱεροσόλυμα, ἵνα διανείμουν βοηθήματα εἰς τοὺς πτωχοὺς χριστιανοὺς. Παραλαβόντες καὶ τὸν ἀνεψιὸν τοῦ Βαρνάβα Μάρκον, τὸν γράψαντα βραδύτερον τὸ γνωστὸν Εὐαγγέλιόν του, ἐπέστρεψαν εἰς τὴν Ἀντιόχειαν. Ἐκτοτε ἡ πόλις αὕτη ἔγινε σπουδαῖον χριστιανικὸν κέντρον. Ἐκεῖθεν ἤρχισεν ὁ Παῦλος τὰς ἀποστολικὰς του περιουσίας, ἵνα διαδώσῃ τὸν χριστιανισμὸν καὶ «εἰς τὰ Ἐθνη», δηλ. τοὺς εἰδωλολάτραις. Διὰ τοῦτο ὀνομάζεται Ἀπόστολος τῶν Ἐθνῶν.

7. Ἡ πρώτη ἀποστολικὴ περιουσία τοῦ Ἀποστόλου Παύλου.

(Πρ. Ἀπ. ΙΓ' 4-15, ΙΔ' 1-7)

Ὁ Παῦλος ἀπεφάσισε νὰ μεταβῇ μετὰ τοῦ Βαρνάβα καὶ Μάρκου εἰς τὴν Κύπρον διὰ τὸ κήρυγμα τῆς νέας Πίστεως. Ἀπὸ τὸ ἐπίνειον τῆς Ἀντιοχείας Σελεύκειαν ἔπλευσαν πρὸς τὴν Κύπρον καὶ ἀπεβιβάσθησαν εἰς τὴν πόλιν Σαλαμίνα. Ἐκεῖθεν ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν διετρεξάν ὅλην τὴν νῆσον μέχρι τῆς δυτικῆς αὐτῆς παραλίας, ὅπου ἡ πόλις Πάφος. Ἐκεῖ διέμενον ὁ Ρωμαῖος Διοικητής, ὁ ὁποῖος ὠνομάζετο Σέργιος Παῦλος. Οὗτος ἦτο ἄνθρωπος μεγάλης μορφώσεως καὶ ἐπεθύμει νὰ μάθῃ τὴν ἀλήθειαν, τὴν ὁποίαν δὲν εὗρισκεν εἰς τὴν εἰδωλολατρίαν. Ὁ Παῦλος διὰ τῆς διδασκαλίας του ἔπεισεν αὐτὸν νὰ ἀσπασθῇ τὸν χριστιανισμὸν.

Εἰς τὴν Κύπρον ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἔδρυσεν δύο Ἐκκλησίας, μίαν

Πρώτη πορεία του Ἀποστόλου Παύλου.

εἰς Σαλαμίνα καὶ ἄλλην εἰς Πάφον. Ἀπὸ ἐκεῖ ἐπλευσε μετὰ τῶν συνοδῶν του εἰς τὴν πόλιν τῆς Μικρασιατικῆς Παμφυλίας Πέργην, ὅπουθεν ἀπεχωρίσθη αὐτῶν ὁ Μάρκος ἐπιστρέψας εἰς Ἱεροσόλυμα. Ἐκ Πέργης ἐπροχώρησε μὲ τὸν Βαρνάβαν πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν καὶ ἔφθασαν εἰς τὴν Ἀντιόχειαν τῆς Πισιδίας, ὅπου ἐδίδαξαν καὶ ἕκαμαν πολλοὺς χριστιανούς ἰδρύσαντες νέαν Ἐκκλησίαν. Οἱ Ἰουδαῖοι ὅμως κατεδίωξαν αὐτοὺς καὶ ἠναγκάστησαν οὕτω νὰ φύγῃσι καὶ νὰ μεταβῶσιν εἰς τὸ Ἰκόνιον, ὅπου πάλιν ἐκήρυξαν καὶ προσελκυσαν πλῆθος νέων πιστῶν. Μεταξὺ τούτων ἦτο καὶ ἡ βραδύτερον ὑποστᾶσα χάριν τῆς Πίστεως μαρτυρικὸν θάνατον Ἀγία Θεέκλα. Ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ Ἰκονίου ἠναγκάστησαν νὰ φύγουν ἐξ αἰτίας νέου ἐναντίου των διωγμοῦ τῶν Ἰουδαίων ἐπέρασαν ἀπὸ διαφόρους πόλεις τῆς Λυκαονίας καὶ ἔφθασαν εἰς τὴν πόλιν Λύστρα.

Εἰς τὴν πόλιν ταύτην ὁ Παῦλος ἐθεράπευσεν ἓνα χωλὸν ἐκ γενετῆς. Οἱ κάτοικοι τοὺς ἐξέλαβον τότε ὡς θεοὺς καὶ τοὺς ἠτοίμασαν θυσίας.

Ὁ Παῦλος καὶ ὁ Βαρνάβας μὲ πολὺν κόπον τοὺς ἐπεισαν ὅτι δὲν εἶναι θεοί, τοὺς διεβεβαίωσαν δὲ ὅτι ἐν ὀνόματι τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ, τὸν ὁποῖον εὐαγγελίζονται, καὶ διὰ τῆς δυνάμεως τῆς πρὸς Αὐτὸν Πίστεως ἔγινε τὸ θαῦμα. Ἐν τῷ μεταξύ ἔφθασαν ἐκεῖ ἀπὸ ἄλλας πόλεις οἱ διώκται τῶν ἀποστόλων Ἰουδαῖοι καὶ ἐξήγειραν ἐναντίον αὐτῶν τοὺς πρὸ μικροῦ θαυμαστάς των μέχρι τοιοῦτου σημείου, ὥστε νὰ ἀρχίσουν νὰ τοὺς λιθοβολοῦν. Ὁ Παῦλος ἔπεσον ἀνάσθητος καὶ ἐθεωρήθη νεκρός, ἀνέλαβεν ὅμως τὰς αἰσθήσεις του καὶ προστατευθεὶς ὑπὸ τῶν χριστιανῶν ἀνεχώρησεν εἰς ἄλλας πόλεις, ὅπου ἐδίδαξε πάλιν καὶ ἴδρυσεν νέας Ἐκκλησίας.

Ὁ Παῦλος καὶ ὁ Βαρνάβας ἀπεφάσισαν τέλος νὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὴν Ἀντιόχειαν. Κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν των διῆλθον ἐκ πολλῶν πόλεων, εἰς τὰς ὁποίας εἶχον κηρύξει, διότι ἐπεθύμουν νὰ ἐνισχύσουν τοὺς χριστιανούς εἰς τὴν πίστιν των. Ἡ πρώτη αὕτη περιουσία τοῦ Ἀποστόλου Παύλου διήρκεσε δύο καὶ πλέον ἔτη.

8. Ἡ συμμετοχὴ τοῦ Παύλου εἰς τὴν Ἀποστολικὴν Σύνοδον τῶν Ἱεροσολύμων.

(Πρ. Ἀπ. ΙΕ' 1 - 35)

Ἀποτέλεσμα τῆς πρώτης ἀποστολικῆς περιουσίας ἦτο νὰ γίνουν χριστιανοὶ πολλοὶ Ἐθνικοί, διότι ὁ Παῦλος ἀνέπτυξεν ἐξαιρετικὴν δραστηριότητα καὶ ἐφήρμοσεν ἐπιτυχῆ μέθοδον. Διέθετεν, ὅπως γνωρίζομεν, πλήρη Ἑλληνικὴν μόρφωσιν καὶ εἶχε τελείαν γνῶσιν τοῦ Μωσαϊκοῦ Νόμου. Ἐπλησίαζε πρῶτον τοὺς Ἑλληνιστάς Ἰουδαίους καὶ διὰ τούτων, ἀφοῦ ἐγένοντο χριστιανοί, ἤρχετο εἰς ἐπικοινωνίαν μετὰ τῶν Ἐθνικῶν (εἰδωλολατρῶν), οἱ ὁποῖοι ὠμίλουν ὅλοι τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Τὰ ἐπιχειρήματά του ἦσαν ἀκλόνητα, ἡ δὲ πειστικότης του ἀποτελεσματικὴ. Πλεῖστοι λοιπὸν Ἐθνικοὶ εἶχον γίνει χριστιανοί.

Μερικοὶ ὅμως ἐξ Ἰουδαίων χριστιανοί, δυσαρεστηθέντες διὰ τοῦτο, ἤρχισαν νὰ διακηρύσσουν ὅτι, διὰ νὰ εἶναι τις γνήσιος χριστιανός, ἔπρεπε νὰ φυλάττη καὶ ἐκτελῆ τὰς διατάξεις τοῦ Μωσαϊκοῦ Νόμου (περιτομὴν κ.λ.π.). Εἰς τὴν Ἀντιόχειαν καὶ τὰ Ἱεροσόλυμα πολλοὶ ἐξ Ἰουδαίων χριστιανοὶ ἀπέφευγον νὰ συναναστρέφονται τοὺς ἐξ Ἐθνῶν καὶ τοιοῦτοτρόπως ἐδημιουργήθη σοβαρὰ ἔρις μετὰ τῶν χριστιανῶν.

Οἱ Ἀπόστολοι ἀντελήφθησαν ὅτι ἡ ἔρις αὕτη ἐβλαπτε τὸν χριστιανισμόν καὶ ὅτι ἔπρεπε νὰ σταματήσῃ. Πρὸς τοῦτο ἀπεφασίσθη νὰ συνέλ-

θουν εις τὰ Ἱεροσόλυμα πάντες οἱ ἐργαζόμενοι εἰς τὸ ἀποστολικὸν κήρυγμα καὶ νὰ δώσουν λύσιν διὰ κοινῆς ἀποφάσεως εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο.

Εἰς τὴν Σύνοδον ταύτην, γενομένην κατὰ τὸ ἔτος 48 μ.Χ. ἔλαβον μέρος, ἐλθόντες ἐξ Ἀντιοχείας, καὶ ὁ Παῦλος καὶ ὁ Βαρνάβας καὶ ὁ Τίτος, ἄλλος συνεργάτης τοῦ Παύλου, ἀναδειχθεὶς βραδύτερον Ἐπίσκοπος Κρήτης. Πρόεδρος τῆς Συνόδου ἀνεδείχθη ὁ ἀδελφόθεος Ἰάκωβος¹, τὸν ὁποῖον οἱ Ἀπόστολοι εἶχον χειροτονήσει Ἐπίσκοπον τῆς Ἐκκλησίας τῶν Ἱεροσολύμων.

Ὁ Πέτρος, ὁ Παῦλος, ὁ Βαρνάβας καὶ ὁ Ἰάκωβος ὑπεστήριξαν ὅτι, ἀφοῦ ὅλα τὰ «Ἐθνη» θὰ γίνουν μίαν ἡμέραν χριστιανοί, δὲν εἶναι ὀρθὸν νὰ ζητῆται παρ' αὐτῶν ἡ τήρησις τοῦ Μωσαϊκοῦ Νόμου, παρὰ μόνον τοῦ Εὐαγγελίου, δηλ. τῆς διδασκαλίας τοῦ Χριστοῦ. Τὴν γνώμην ταύτην ἀπεδέχθησαν ὅλα τὰ μέλη τῆς Ἀποστολικῆς Συνόδου. Ἡ ἀπόφασις ἐγράφη καὶ ἐγνωστοποιήθη καὶ εἰς ὅλας τὰς ἄλλας ἐκκλησίας. Τοιοῦτοτρόπως ἐσταμάτησε τότε ἡ ἐξ αἰτίας τοῦ ζητήματος αὐτοῦ ἔρις μεταξὺ τῶν χριστιανῶν, διότι ὅλοι παρεδέχθησαν τὴν ἀπόφασιν τῆς Συνόδου.

Ὁ Παῦλος καὶ οἱ συνεργάται του ἐπέστρεψαν εἰς τὴν Ἀντιόχειαν.

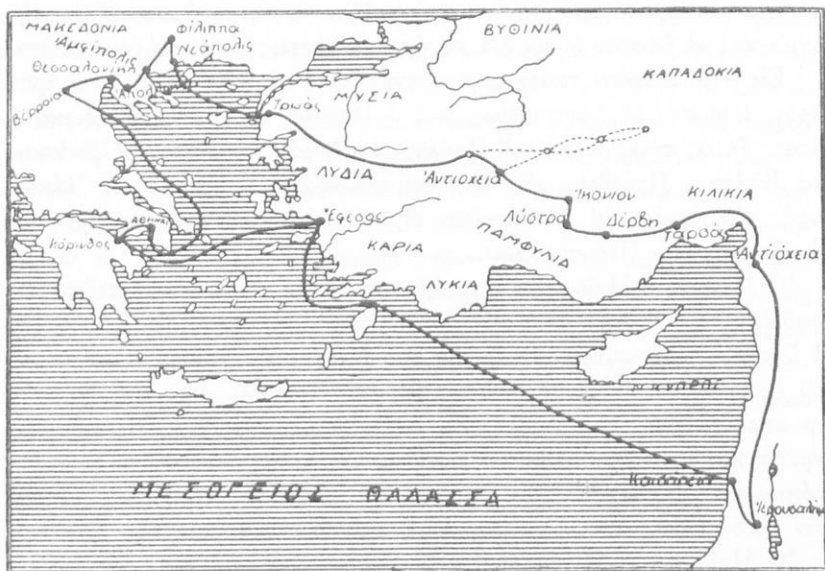
9. Δευτέρα περιοδεία τοῦ Ἀποστόλου Παύλου (49-53 μ.Χ.). Διάδοσις τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς Εὐρώπην. Αἱ πρῶται Ἐκκλησίαι ἐν Ἑλλάδι.

α) Ἰδρυσις Ἐκκλησιῶν εἰς Φιλίππους, Θεσ/νίκην καὶ Βέροϊαν.

(Πρ. Ἀπ. ΙΣΤ' 9 - 40 καὶ ΙΖ' 1 - 15)

Ἐκ τῆς Ἀντιοχείας ἤρχισεν ὁ Ἀπόστολος Παῦλος καὶ τὴν δευτέραν περιοδείαν του, ἡ ὁποία εἶχε λαμπρότατα ἀποτελέσματα. Διὰ τῆς Κιλικίας, Λυκαονίας, Φρυγίας καὶ Γαλατίας ἐφθασεν εἰς τὴν Τρωάδα. Ἐκεῖ ὁ Παῦλος μίαν νύκτα εἶδεν ἓν ὄραμα. Εἶδε νὰ παρουσιάζεται ἐμπροσθέν του ἓνας ἀνὴρ Μακεδῶν, ὁ ὁποῖος τοῦ εἶπε: «*Διαβάς εἰς Μακεδοῖαν βοήθησον ἡμῖν*». Ὁ Παῦλος καὶ οἱ συνεργάται του ἐνόησαν ὅτι τοῦτο ἦτο

1. Λέγεται ἀδελφόθεος, διότι ἦτο υἱὸς τοῦ Ἰωσήφ ἐκ τῆς συζύγου, τὴν ὁποίαν εἶχεν οὗτος, πρὶν μνηστευθῆ τὴν Θεοτόκον Μαρίαν. Ἀδελφόθεοι ἦσαν ἐπίσης καὶ ὁ Ἰούδας, ὁ Σίμων καὶ ὁ Ἰωσῆς.

Δευτέρα πορεία του Ἀποστόλου Παύλου.

διαταγή του Θεοῦ νὰ μεταβοῦν εἰς τὴν Μακεδονίαν. Ἐκεῖθεν ἐπλευσεν εἰς Σαμοθράκην καὶ Καβάλαν. Εἶχε τώρα νέους συνεργάτας καὶ βοηθούς, τὸν ἐξ Ἑλληνιστῶν Ἰουδαίων πλήρη θερμῆς πίστεως Σίλαν, τὸν Τιμόθεον, ὁ ὁποῖος εἶχεν Ἕλληνα πατέρα, καὶ τὸν Λουκᾶν τὸν μετέπειτα Εὐαγγελιστὴν. Ὅλοι μαζί ἐπορεύθησαν ἐκ Καβάλας εἰς τὴν μεγάλην τότε Μακεδονικὴν πόλιν Φιλίππους, ὅπου πολλοὶ ἐπίστευσαν εἰς τὸ κήρυγμα τῆς νέας πίστεως. Μεταξὺ τούτων ἦτο καὶ μία πλουσία γυνὴ ὀνομαζομένη Λυδία, ἡ ὁποία καὶ ἐφιλοξένησε τοὺς ἀποστόλους εἰς τὸν οἶκόν της καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς παραμονῆς των. Εἰς τοὺς Φιλίππους ὁ Παῦλος ἐθεράπευσε μίαν παιδίσκην, ἡ ὁποία κατείχετο ἀπὸ πονηρὸν πνεῦμα (πνεῦμα Πύθωνος). Τότε αὐτοὶ οἱ ὁποῖοι ἐξεμεταλλεύοντο τὴν κόρην καὶ ἐκέρδιζον χρήματα κατηγόρησαν τὸν Παῦλον καὶ τοὺς συντρόφους του ὅτι προσπαθοῦν νὰ ἐπιβάλουν ἤθη, τὰ ὁποῖα δὲν ἤρμοζον εἰς τοὺς Ῥωμαίους. Οἱ στρατηγοὶ ἀκούσαντες αὐτὰ διέταξαν τοὺς ραβδούχους νὰ μαστιγώσουν τοὺς ἀποστόλους καὶ νὰ τοὺς κλείσουν εἰς τὴν φυλακὴν. Ὅταν ὁμως ὁ Παῦλος ἐδήλωσεν ὅτι εἶναι Ῥωμαῖοι πολῖται, οἱ

στρατηγοί ὄχι μόνον τοὺς ἀπεφυλάκισαν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐζήτησαν συγγνώμην (διότι ἐθεωρεῖτο ἀτιμωτικὸν νὰ μαστιγώνωνται Ρωμαῖοι πολῖται). Ἡ Ἱδρυσις τῆς πρώτης ἐν Εὐρώπῃ Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας τῶν Φιλιππων ἔγινε τὸν χειμῶνα τοῦ ἔτους 49 - 50 μ.Χ.

Ἐκ τῶν Φιλιππων ὁ Παῦλος καὶ οἱ συνεργάται του μετέβησαν εἰς Θεσσαλονίκην, τὴν ὀνομαστὴν πρωτεύουσαν τῆς Βορείου Ἑλλάδος. Ἰουδαῖοι καὶ Ἐθνικοὶ πιστεύσαντες εἰς Χριστὸν ἀπετέλεσαν τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Θεσσαλονίκης, ἡ ὁποία ἀπέβη μία τῶν μεγαλυτέρων τῆς Ἑλλάδος. Κατηγορηθέντες ὑπὸ τῶν μὴ πιστευσάντων Ἰουδαίων ὡς ἐπαναστάται κατὰ τῆς Ρωμαϊκῆς ἐξουσίας ἠναγκάσθησαν νὰ φύγουν εἰς Βέροιαν, ὅπου Ἱδρυσαν νέαν Ἐκκλησίαν. Ἀλλὰ καὶ ἐκ Βεροίας ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ διὰ τὸν αὐτὸν λόγον ὁ Παῦλος, ὁδηγηθεὶς δὲ ὑπὸ τῶν χριστιανῶν τῆς Βεροίας εἰς παράλιον μέρος ἐπεβίβάσθη πλοίου καὶ ἐπλευσεν εἰς Πειραιᾶ.

β) Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος εἰς Ἀθήνας.

(Πρ. Ἀπ. ΙΖ' 16 - 34)

Ὅταν ἔφθασεν εἰς τὰς Ἀθήνας ὁ Παῦλος περιήρχετο κατ' ἀρχὰς τὴν πόλιν ἐπισκεπτόμενος τοὺς ναοὺς καὶ παρατηρῶν μετὰ προσοχῆς τὸ πλῆθος τῶν ἀγαλμάτων καὶ τῶν ἱερῶν. Ἦρχισεν ἔπειτα νὰ συζητῇ μετὰ τῶν Ἀθηναίων εἰς τὴν Ἀγορὰν καὶ νὰ κηρύττῃ τὴν νέαν Πίστιν. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐκάλεσαν τὸν Ἀπόστολον νὰ ὁμιλήσῃ εἰς αὐτοὺς ἐπὶ τοῦ Ἀρείου Πάγου. Ὁ Παῦλος ἐδέχθη εὐχαρίστως τὴν πρόσκλησιν καὶ ἐξεφώνησεν ἐνώπιον μεγάλης συγκεντρώσεως θαυμάσιον καὶ θεόπνευστον λόγον.

«Ἐπισκεπτόμενος τὰ ἱερά σας, ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τοὺς εἶπεν, εὔρον καὶ βωμόν, ἀφιερωμένον «ἀγνώστῳ θεῷ». Αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν Θεόν, τὸν ὁποῖον σεῖς ἀγνοοῦντες λατρεύετε, Αὐτὸν ἐγὼ σᾶς κηρύττω». «Ὁ Θεὸς ὁ ποιήσας τὸν κόσμον καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτῷ, οὗτος οὐρανοῦ καὶ γῆς Κύριος ὑπάρχων οὐκ ἐν χειροποιήτοις ναοῖς κατοικεῖ, οὐδὲ ὑπὸ χειρῶν ἀνθρώπων θεραπεύεται προσδεόμενός τις, αὐτὸς διδοὺς πᾶσι ζωὴν καὶ πνοὴν καὶ τὰ πάντα ἐποίησέ τε ἐξ ἐνὸς αἵματος πᾶν ἔθνος ἀνθρώπων κατοικεῖν ἐπὶ πᾶν τὸ πρόσωπον τῆς γῆς, ὀρίσας προτεταγμένους καιροὺς καὶ τὰς ὁροθεσίας τῆς κατοικίας αὐτῶν ζῆτεῖν τὸν Κύριον, εἰ ἄραγε ψηλαφήσειαν αὐτὸν καὶ εὐροῖεν, καίτοι γε οὐ μακρὰν ἀπὸ ἐνὸς ἐκάστου ἡμῶν ὑπάρχοντα· ἐν αὐτῷ γὰρ ζῶμεν καὶ κινούμεθα καὶ ἐσμέν,

Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ὁμιλεῖ εἰς τὸν Ἄρειον Πάγον τῶν Ἀθηναίων.

ὡς καὶ τινες τῶν καθ' ὑμᾶς ποιητῶν εἰρήχασιν: «Τοῦ γὰρ καὶ γένος ἐσμὲν»... Τοὺς μὲν οὖν χρόνους τῆς ἀγνοίας ὑπεριδὼν ὁ Θεὸς τὰ νῦν παραγγέλλει τοῖς ἀνθρώποις πᾶσι πανταχοῦ μετανοεῖν, διότι ἔστησεν ἡμέραν, ἐν ἣ μέλλει κρίνειν τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ, ἐν ἀνδρὶ ᾧ ὤρισε, πίστιν παρασχὼν πᾶσιν, ἀναστήσας αὐτὸν ἐκ νεκρῶν».

Πολλοὶ ἐκ τῶν Ἀθηναίων δὲν ἔδωσαν σημασίαν εἰς τοὺς λόγους τοῦ Παύλου, ἄλλοι τὸν ἐχλεύασαν, ὀλίγοι δὲ ἐνόησαν καὶ ἐπίστευσαν. Μεταξὺ τούτων ἦτο καὶ μία γυνή, ὀνομαζομένη **Λάμαρις**, καὶ εἰς ἐπίσημος Ἀθηναῖος, ὁ Ἀρεσπαγίτης **Διονύσιος**. Οὗτος ἔγινε κατόπιν ὁ πρῶτος ἐπίσκοπος τῆς ἰδρυθείσης τότε εἰς τὰς Ἀθήνας Ἐκκλησίας. Ὁ Διονύσιος ἀπέθανε μαρτυρικὸν θάνατον περὶ τὸ 95 μ.Χ. Ἡ Ἐκκλησία μας ἐορτάζει τὴν μνήμην του τὴν 3ην Ὀκτωβρίου, εἶναι δὲ ὁ παλιῦχος ἅγιος τῶν Ἀθηναίων.

γ) Ἡ ἵδρυσις τῆς ἐν Κορίνθῳ Ἐκκλησίας.

(Πρ. Ἀπ. ΙΗ' 1 - 12)

Ἐξ Ἀθηνῶν μετέβη ὁ Παῦλος εἰς τὴν Κόρινθον, ἡ ὁποία ἦτο σπουδαῖον ἐμπορικὸν κέντρον. Ἐγνώρισεν ἐκεῖ τὸν Ἰουδαῖον σκηνοποιὸν Ἀκύλαν καὶ ἔκαμεν αὐτὸν χριστιανὸν ὅπως καὶ τὴν σύζυγόν του Πρίσκιλλαν. Ἀναμένων τούτους συνεργάτας του Σίλαν καὶ Τιμόθεον, διέμενον εἰς τὸν οἶκον τοῦ Ἀκύλα ἐργαζόμενος καὶ αὐτὸς τὴν γνωστὴν του τέχνην τοῦ σκηνοποιοῦ, διὰ τὴν κερδίσει τὰ πρὸς συντήρησίν του ἀναγκαῖα.

Ὅταν ἔφθασαν ἐκ Θεσσαλονίκης ὁ Σίλας καὶ ὁ Τιμόθεος, ἤρχισεν ὁ Παῦλος νὰ κηρύττῃ πρῶτον εἰς τὴν Συναγωγὴν, ἔπειτα δὲ καὶ μεταξὺ τῶν ἐθνικῶν (Ἑλλήνων). Ὁ ἀρχισυνάγωγος Κρίσπος ἔγινε χριστιανός, ὡς καὶ πολλοὶ ἄλλοι Ἰουδαῖοι καὶ Ἕλληνες Κορίνθιοι, ἡ δὲ ἰδρυθεῖσα Ἐκκλησία ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν ἐκρατύνετο. Ἐν Κορίνθῳ παρέμενον ὁ Παῦλος ἐπὶ ἓν καὶ ἥμισυ ἔτος. Ἐκεῖ ὁ Παῦλος ἐκινδύνευεν ἀπὸ τούτους Ἰουδαίους, ἀλλὰ ἐσώθη χάρις εἰς τὸν ἀνθύπατον Γαλιῶνα.

Πρὸς τούτους Κορινθίους χριστιανοὺς ἔστειλε βραδύτερον ὁ Ἀπόστολος δύο ἐπιστολάς ἐρμηνεύων τὴν διδασκαλίαν τοῦ Χριστοῦ καὶ δίδων πολυτίμους συμβουλὰς καὶ ὁδηγίας.

δ) Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος εἰς Ἐφεσον.

(Πρ. Ἀπ. ΙΗ' 13 - 14)

Ἀπὸ τὴν Κόρινθον ὁ Παῦλος συνοδευόμενος καὶ ὑπὸ τοῦ Ἀκύλα καὶ τῆς Πρίσκιλλης, οἱ ὁποῖοι ἀνεδείχθησαν πολύτιμοι συνεργάται του, ἐπλευσεν εἰς Ἐφεσον τῆς Μ. Ἀσίας. Καταλιπὼν ἐκεῖ τούτους συνεργάτας του ἀνέβη εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα: « ἀναβὰς καὶ ἀσπασάμενος τὴν ἐκκλησίαν ». Ἐκεῖθεν ἀνεχώρησε διὰ τὴν Ἀντιόχειαν, ὅπου εὔρε τὴν Ἐκκλησίαν πληρῆ ζῶης. Εὐχαριστημένος καὶ ἱκανοποιημένος ὁ Ἀπόστολος διέτρεξεν ἄλλην μίαν φορὰν τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ διὰ τῆς Φρυγίας καὶ Γαλατίας ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἐφεσον, ὅπου ἐπεδόθη μετὰ μεγάλης δραστηριότητος εἰς τὸ ἔργον του (53 μ.Χ.). Ὅχι μόνον Ἐφέσιοι ἐφωτίζοντο καὶ προσήρχοντο εἰς τὸν χριστιανισμόν, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἐκ τῶν περὶ πόλεων καὶ χωρίων ἐγένοντο χριστιανοὶ καὶ μαθηταὶ τοῦ Παύλου καὶ διέδιδον εἰς τὰς πόλεις τῶν τὴν νέαν θρησκείαν. Βοηθοὺς καὶ συνεργάτας εἶχε τὸν

Ἄκυλαν καὶ τὴν Πρίσκιλλαν· οὗτοι ἀνέπτυξαν μέγαν ζῆλον, ὑπέστησαν δὲ βραδύτερον μαρτυρικὸν θάνατον.

Τρία ἔτη παρέμεινεν ὁ Παῦλος εἰς τὴν Ἐφεσον¹, ἣ δὲ ἰδρυθεῖσα ἐκεῖ Ἐκκλησία ἐκρατύνετο καὶ ἐνεδυναμοῦτο ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν ἀναδειχθεῖσα βραδύτερον ὀνομαστὸν κέντρον τῆς Χριστιανοσύνης.

10. Τρίτη περιοδεία τοῦ Ἀποστόλου Παύλου. Διωγμὸς καὶ φυλάκισις αὐτοῦ (57 - 62 μ.Χ.).

(Πρ. Ἀπ. Κ' 1 - 16 καὶ ΚΑ' 17 - 40)

Ἐκ τῆς Ἐφέσου ὁ Παῦλος ἐπεχείρησε τὴν τρίτην περιοδείαν του εἰς τὰς χώρας, τὰς ὁποίας καὶ προηγουμένως εἶχεν ἐπισκεφθῆ, διότι εἶχον δημιουργηθῆ διάφορα μικροζητήματα μεταξὺ τῶν χριστιανῶν. Προσωπικαὶ γινῶμαι προεκάλουν ἀταξίαν καὶ διαιρέσεις. Παρεξηγήσεις μεταξὺ τῶν ἐξ Ἰουδαίων καὶ τῶν ἐξ Ἐθνῶν χριστιανῶν ἐτάρασσον τὴν ζωὴν τῶν Ἐκκλησιῶν.

Ὁ Παῦλος ἦλθε πρῶτον εἰς τὴν Σμύρνην καὶ κατόπιν εἰς τὴν Τρωάδα. Ἐκεῖθεν ἔπλευσεν εἰς Μακεδονίαν καὶ μετέβη εἰς τοὺς Φιλίππους, εἰς τὴν Θεσσαλονίκην καὶ τὴν Βέροϊαν. Μετέβη ἐπίσης καὶ εἰς ἄλλας πόλεις, τὰς ὁποίας πρῶτην φοράν ἐπεσκέπτετο. Κατέβη κατόπιν εἰς Κόρινθον καὶ ἐπανῆλθεν εἰς Μακεδονίαν, ὅπουθεν ἔπλευσεν εἰς Μικρὰν Ἀσίαν σκοπεύων νὰ μεταβῆ εἰς Ἱεροσόλυμα.

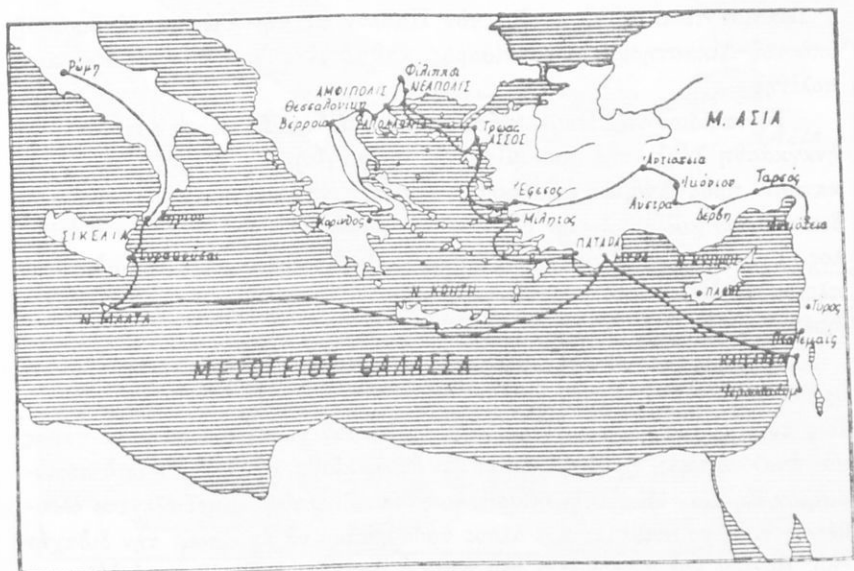
Πανταχοῦ ἐγένετο δεκτὸς ὑπὸ τῶν χριστιανῶν μετὰ ἐκδηλώσεων ἀγάπης καὶ θαυμασμοῦ. Ἐδίδασκε παντοῦ τὴν ἀληθινὴν πίστιν καὶ ἀπεμάκρυνε τῶν Ἐκκλησιῶν τοὺς ψευδοχριστιανούς, ἐθέρμαινε δὲ καὶ ἐνίσχυε τὸ φρόνημα τῶν πιστῶν.

Διερχόμενος ἐκ Μιλήτου ἔστειλε καὶ ἐκάλεσε τοὺς πρεσβυτέρους τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἐφέσου, τοὺς ὁποίους συνεβούλευσε πῶς νὰ κυβερνοῦν τὴν Ἐκκλησίαν καὶ νὰ προφυλάττουν τοὺς πιστοὺς ἀπὸ τοὺς ψευδοδιδασκάλους.

Ἐκ τῆς Μιλήτου ὁ Παῦλος ἔπλευσε πρὸς τὴν Παλαιστίνην καὶ παραμείνας ὀλίγον εἰς Καισάρειαν μετέβη κατόπιν εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα, ὅπου

---

1. Τὴν διαμονὴν τοῦ Ἀποστόλου ἐν Ἐφέσῳ ἐντάσσουν Ἐκκλησιαστικοὶ τινες ἱστορικοὶ εἰς τὴν τρίτην περιοδείαν του.

Τρίτη πορεία του Ἀποστόλου Παύλου.

τὸν ὑπεδέχθησαν ὅλοι οἱ χριστιανοὶ μετὰ μεγάλης χαρᾶς. Διηγῆθη εἰς αὐτοὺς τὰ λαμπρὰ ἀποτελέσματα τῆς διδαχῆς του εἰς τὰ Ἔθνη καὶ ὅλοι μαζί ἐδοξολόγησαν τὸν Θεόν.

Τὴν ἄλλην ἡμέραν μετέβη εἰς τὸν Ναόν, ἵνα προσευχηθῆ. Οἱ ἐχθροὶ τοῦ Ἰουδαίου ἐξήγειραν τὸν ὄχλον ἐναντίον του λέγοντες ὅτι εἰσάγει Ἕλληνας εἰς τὸν Ναόν καὶ βεβηλώνει αὐτόν. Ὁ Παῦλος συνελήφθη καὶ παρ' ὀλίγον νὰ θανατωθῆ. Ὁ Ρωμαῖος φρούραρχος τῆς πόλεως μετὰ δυσκολίας τὸν ἀπέσπασεν ἀπὸ τὰς χεῖρας τοῦ ὄχλου, διέταξεν ὅμως νὰ δεθῆ διὰ διπλῶν ἀλύσεων, διότι ἐνόμισεν ὅτι πρόκειται περὶ ἐπικινδύνου κακούργου. Πρὸ τῆς ἐπιμονῆς τοῦ ὄχλου ὁ φρούραρχος διέταξεν ἀκόμη καὶ νὰ μαστιγωθῆ. Ὁ Παῦλος τότε ἐπεκαλέσθη τὴν ιδιότητά του ὡς Ρωμαίου πολίτου, ὁ φρούραρχος ἐφοβήθη καὶ τὸν ἀπέστειλεν ὑπὸ συνοδείαν εἰς τὴν Καισάρειαν, ὅπου διέμενον ὁ Ρωμαῖος Διοικητὴς τῆς Παλαιστίνης Φῆλιξ. Οὗτος συζητήσας ἐπανειλημμένως μετὰ τοῦ Παύλου ἀντελήφθη ὅτι εἶναι ἀθῶος, ἀλλὰ δὲν τὸν ἀπληθεύρωσεν ἐλπίζων νὰ λάβῃ παρ' αὐτοῦ πολλὰ λύτρα. Εἰς τὴν φυλακὴν παρέμεινε ὁ Ἀπόστολος ἐπὶ δύο ἔτη, ἕως ὅτου ἀντικατεστάθη ὁ Φῆλιξ. Ὁ νέος Διοικητὴς Φῆστος

ἀπεφάσισε τελικῶς νὰ στείλῃ τὸν Παῦλον εἰς τὴν Ρώμην, νὰ δικασθῆ ὑπὸ τοῦ Δικαστηρίου τοῦ Καίσαρος, καθ' ὃ εἶχε δικαίωμα ὡς Ρωμαῖος πολίτης.

Τὸ ταξίδιον τοῦ Παύλου ἦτο περιπετειῶδες. Τὸ φέρον αὐτὸν πλοῖον ἤναγκάσθη λόγῳ τῆς τρικυμίας νὰ προσεγγίσῃ εἰς Κρήτην καὶ πλεόν κατοπιν πρὸς Δυσμὰς ἐναυάγησεν πρὸ τῆς νήσου Μάλτας. Οἱ ναυαγοὶ διεσώθησαν κολυμβῶντες. Εἰς Μάλταν παρέμεινεν ἐπὶ τρίμηνον ὁ Παῦλος, ἐκήρυξε καὶ ἴδρυσεν Ἐκκλησίαν. Ἐκ Μάλτας ἔπλευσε δι' ἄλλου πλοίου εἰς Συρακούσας τῆς Σικελίας, διεπεραιώθη ἔπειτα εἰς Ρήγιον καὶ ἐκεῖθεν πεζῇ ἔφθασεν εἰς Ρώμην.

Ἐπῆρχον τότε καὶ ἐν Ρώμῃ ἀρκετοὶ χριστιανοὶ διδασκάλους τὴν νέαν θρησκείαν ἀπὸ χριστιανῶν ἐμπόρων, διότι οὐδεὶς Ἀπόστολος εἶχεν ἕως τότε μεταβῆ ἐκεῖ. Ἐπεδέχθησαν λοιπὸν τὸν Παῦλον μετὰ χαρᾶς καὶ ἀγαλλιάσεως, ἀφοῦ ἄλλως τε δὲν ἐφυλακίσθη, ἀλλὰ ἐτέθη ὑπὸ περιορισμὸν εἰς μίαν ἰδιωτικὴν οἰκίαν, ἕως ὅτου δικασθῆ. Ἐκεῖ ἐδέχετο ἐλευθέρως τοὺς χριστιανούς καὶ ὅλους ὅσοι ἤθελον νὰ ἀκούσουν τὴν διδασχὴν του. Βοηθοὶ καὶ συνεργᾶται του ἦσαν ὁ Λουκᾶς, ὁ Τιμόθεος, ὁ Μᾶρκος, ὁ Τυχικὸς καὶ ὁ Ἀρίσταρχος.

Μετὰ διετῆ περιορισμὸν ἐγένινεν ἐπὶ τέλος ἡ δίκη του πρὸ τοῦ δικαστηρίου τοῦ Καίσαρος, ἠθωώθη καὶ ἀφέθη ἐλεύθερος (62 μ.Χ.).

11. Τετάρτη περιοδεία καὶ τελευτὴ τοῦ Παύλου.

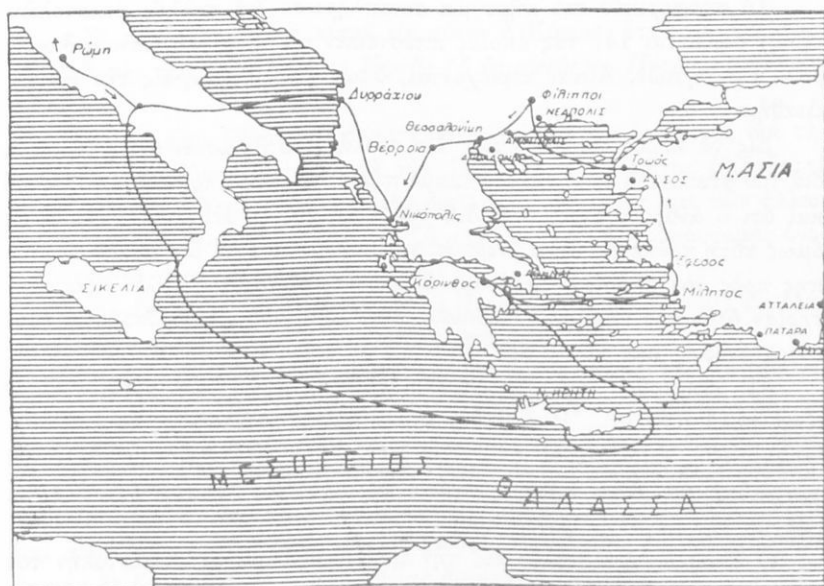
(Πρ. Ἀπ. ΚΒ' 22 - 30)

Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἦτο πλέον μεγάλης ἡλικίας καὶ εἶχε καταβληθῆ ἀπὸ τοὺς διαρκεῖς ἀγῶνας, τὰς περιπετείας καὶ τοὺς διωγμούς. Τὸ πνεῦμά του ὅμως ἦτο πάντοτε ἀκμαῖον καὶ ὁ ζήλος του πρὸς διάδοσιν τοῦ Εὐαγγελίου ζωηρὸς καὶ ἀκαταπόνητος.

Ἀποκτῆσας τὴν ἐλευθερίαν του, ἐπιχειρεῖ τετάρτην περιοδείαν, τὴν τελευταίαν. Ἐκ Ρώμης ἔπλευσεν εἰς τὴν Κρήτην πρῶτον καὶ ἐχειροτόνησεν ἐκεῖ ἐπίσκοπον τὸν ἄλλοτε συνεργάτην του Τίτον. Ἐκεῖθεν μετέβη εἰς Μ. Ἀσίαν καὶ ἐπεσκέφθη πολλὰς Ἐκκλησίας. Εἰς τὴν Ἐφεσον ἐχειροτόνησεν ἐπίσκοπον ἕτερον βοηθόν του, τὸν Τιμόθεον. Ἐπεσκέφθη κατόπιν τὰς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ἐπέρασεν εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ ἦλθε πάλιν εἰς τὴν Ρώμην.

Εἶχεν ἤδη ἀρχίσει ἐκεῖ ὁ ἄγριος διωγμὸς τῶν χριστιανῶν, ὁ διαταχθεὶς ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Νέρωνος. Ὁ αἰμοχαρὴς καὶ παράφρων ἡγε-

Τετάρτη Πορεία τοῦ Ἀποστόλου Παύλου.

μὸν οὗτος εἶχε διατάξει νὰ συλλαμβάνωνται οἱ χριστιανοὶ καὶ νὰ θανατώνωνται ἄκριτοι καὶ μὲ κάθε τρόπον. Ἐν μέσῳ τῆς φοβερᾶς αὐτῆς διὰ τοῦς χριστιανοὺς δοκιμασίας ἐφθασεν ὁ Ἀπόστολος εἰς τὴν Ρώμην. Συνελήφθη ἀμέσως, ἐρρίφθη εἰς τὰς φυλακάς καὶ διετάχθη ἡ θανάτωσις του κατὰ τὸ ἔτος 64 μ.Χ. (κατ' ἄλλους τὸ 67 μ.Χ.).

Ὁ Παῦλος μεταφερόμενος εἰς τὸν τόπον τοῦ μαρτυρίου του ἦτο πλήρης γαλήνης. Ἦσθάνετο ἱκανοποίησιν καὶ χαράν, διότι ἐξεπλήρωσε τὸ καθήκον του καὶ ἐτελείωσε τὸ ἔργον του μὲ θυσίαν τῆς ζωῆς του. Ἡ Ἐκκλησία μας ἐορτάζει τὴν μνήμην του, ὁμοῦ μὲ τὴν μνήμην τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου, τὴν 29ην Ἰουνίου.

12. Τὸ ἀποστολικὸν ἔργον τοῦ Παύλου.

Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἦτο τὸ ἐκλεκτὸν ὄργανον τοῦ Θεοῦ διὰ τὸ ἔργον τῆς διαδόσεως τοῦ Εὐαγγελίου, ἔργον, εἰς τὸ ὁποῖον ἐπὶ 30 ὅλα ἔτη ἀφωσιώθη ψυχῇ καὶ σώματι.

Τὸ προφορικόν του κήρυγμα συνεπλήρωσε διὰ πολλῶν ἐπιστολῶν ἐξ ὧν σφύζονται 14, τὰς ὁποίας ἀπέστειλεν εἰς τοὺς χριστιανοὺς διαφόρων Ἐκκλησιῶν. Αὗται περιέχονται, ὅπως γνωρίζομεν, εἰς τὴν Καινὴ Διαθήκην.

Εἰς τὰ κηρύγματα καὶ τὰς Ἐπιστολάς του διδάσκει ὅτι ὁ Χριστὸς διὰ τοῦ σταυρικῶς του θανάτου ἔκαμε πάλιν τὸν ἄνθρωπον φίλον τοῦ Θεοῦ καὶ ὅτι ὁ ἄνθρωπος σφύζεται διὰ τῆς πρὸς Αὐτὸν Πίστεως. Ἡ πίστις ὅμως αὕτη πρέπει νὰ εἶναι ἐνεργός, νὰ ἐκδηλοῦται δηλ. διὰ πράξεων ἀγάπης πρὸς τὸν πλησίον. Διδάσκει ἀκόμη ὅτι ὁ Χριστὸς καλεῖ πρὸς σωτηρίαν ὅλον τὸν κόσμον, Ἰουδαίους καὶ Ἐθνικοὺς, ἐλευθέρους καὶ δούλους, ἄνδρας καὶ γυναῖκας.

Αἱ ὑπηρεσίαι τοῦ Ἀποστόλου Παύλου πρὸς τὸν χριστιανισμὸν εἶναι πολὺ μεγάλαι. Ἠγωνίσθη, ἐταλαιπωρήθη, ἐδιώχθη, ἐφυλακίσθη ἐκακοποιήθη, ἐκινδύνευσεν πολλάκις μέχρι τοῦ θανάτου του, ἀλλὰ τὰ πάντα ὑπέμενε, διότι ἡ θερμὴ ἀγάπη του πρὸς τὸν Χριστὸν ἐφώτιζε καὶ ἐνίσχυε τὴν μεγάλην ψυχὴν του.

Ἐἰς τὴν ἐπιστολὴν πρὸς Κορινθίους Β' Ἐπιστολὴν του (11, 23 κ.έ.) γράφει:

« Ἐν κόποις περισσοτέρως, ἐν πληγαῖς ὑπερβαλλόντως, ἐν φυλακαῖς περισσοτέρως, ἐν θανάτοις πολλάκις. Ὑπὸ Ἰουδαίων πεντάκις τεσσαράκοντα παρὰ μίαν ἔλαβον, τρεῖς ἔρραβδίσθη, ἅπαξ ἐλιθάσθη, τρεῖς ἐνανάγησα, νυχθήμερον ἐν τῷ βιβῶ πεποίηκα ὁδοιπορίας πολλάκις, κινδύνους ποταμῶν, κινδύνους ληστῶν, κινδύνους ἐκ γένους, κινδύνους ἐξ ἐθνῶν κινδύνους ἐν πόλει, κινδύνους ἐν ἐρημίᾳ, κινδύνους ἐν θαλάσῃ, κινδύνους ἐν ψευδαδέλφοις· ἐν κόπῳ καὶ μόχθῳ, ἐν ἀγρυπνίαις πολλάκις, ἐν λιμῶ καὶ δίψει, ἐν νηστείαις, ἐν ψύχει καὶ γυμνότητι... »

13. Ὁ Ἀπόστολος Πέτρος.

(Πρ. Ἀπ. Θ' 36 - 43, Γ' 1 - 48 κ.ά.)

Σημαντικὸν ἐπίσης ἦτο τὸ ἀποστολικὸν ἔργον τοῦ Πέτρου, τὸν ὁποῖον ἡ Ἐκκλησία μας ὠνόμασε Κορυφαῖον, ὡς καὶ τὸν Ἀπόστολον Παῦλον.

Ὁ Πέτρος καὶ ὁ ἀδελφός του Ἀνδρέας ἦσαν τέκνα τοῦ Ἰωνᾶ καὶ κατήγοντο ἀπὸ τὴν Βηθσαιδᾶ τῆς Γαλιλαίας. Πρὶν γίνῃ μαθητῆς τοῦ Σωτῆρος, ὁ Πέτρος ὠνομάζετο Σίμων.

« Σὺ εἶ ὁ υἱὸς Ἰωάνᾳ, εἶπεν εἰς αὐτὸν ὁ Κύριος, ὅταν τὸν ἐκάλεσεν ὡς μαθητὴν του, σὺ κληθήσῃ Κηφᾶς (ὁ ἐρμηνεύεται Πέτρος) » (Ἰωάν. 1, 43).

Μὲ ἀκάματον ζῆλον καὶ δραστηριότητα εἰργάσθη ὁ Πέτρος διὰ τὴν διάδοσιν τοῦ Εὐαγγελίου. Κατὰ τὴν Πεντηκοστὴν πρῶτος ἐδίδαξε τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ καὶ αὐτὸς ὠμίλει ἐξ ὀνόματος καὶ τῶν ἄλλων μαθητῶν τοῦ Χριστοῦ διὰ τοῦτο ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος ὀνομάζει αὐτὸν « στόμα τῶν Ἀποστόλων ».

Ἐκήρυξεν ὁ Πέτρος πρῶτον εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα καὶ κατόπιν εἰς ὅλην τὴν Παλαιστίνην, ἔκαμε δὲ καὶ πολλὰ θαύματα.

Μεταξὺ τῶν θαυμάτων του εἶναι καὶ ἡ ἀνάστασις τῆς Ταβιθά εἰς τὴν πόλιν Ἰόπην. Ἡ χριστιανικὴ κόρη Ταβιθά ἦτο πολὺ εὐσεβὴς καὶ φιλόανθρωπος. Ἐρραπτεν ἐνδύματα καὶ τὰ ἔδιδεν εἰς πτωχοὺς καὶ εἰς ὀρφανά. Ἡσθένησεν ὅμως καὶ ἀπέθανεν. Ὅλοι ὅσους εὐηργέτησεν ἐθρήνουν γύρω ἀπὸ τὴν κλίνην τῆς. Ὁ Πέτρος μετέβη εἰς τὴν οἰκίαν τῆς Ταβιθά καὶ πολὺ συνεκινήθη ἀπὸ τοὺς θρήνους. Ἐγονάτισε καὶ προσηυχήθη, ἔπειτα δὲ ἐσηκώθη καὶ πλήρης θείας δυνάμεως ἐφώνησε:

— Ταβιθά, ἐγέρθητι!

Ἄμέσως τὸ θαῦμα ἐγένεν. Ἡ Ταβιθά ἐσηκώθη γεμάτη ζωῆν. Ὅλοι ἐδόξασαν τὸν Θεόν.

Εἰς τὴν Καισάρειαν ὁ Πέτρος προσεῖλκυσε εἰς τὴν πρὸς τὸν Χριστὸν πίστιν τὸν Ρωμαῖον Διοικητὴν Κορνήλιον, ὅστις ἦτο εἷς ἐκ τῶν πρώτων ἐπισήμων Ἑθνικῶν, πού ἠσπάσθη τὸν Χριστιανισμόν. Ἐλαβε τότε ἀφορμὴν νὰ διδάξῃ ὁ Πέτρος ὅτι ἡ θρησκεία τοῦ Χριστοῦ μετὰ χαρᾶς δέχεται εἰς τοὺς κόλπους τῆς ὄχι μόνον Ἰουδαίους, ἀλλὰ καὶ Ἑθνικούς, διότι ὁ Χριστὸς ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον, διὰ νὰ σώσῃ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους.

Ἐδίδαξεν ἔπειτα τὴν νέαν πίστιν εἰς πολλὰς ἄλλας χώρας, εἰς τὸν Πόντον, τὴν Γαλατίαν, τὴν Βιθυνίαν, τὴν Καππαδοκίαν κ.ά. Ἦλθε πιθανώτατα καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἀναφέρεται δὲ ὅτι μετέβη καὶ εἰς τὴν Αἴγυπτον μετὰ τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Μάρκου. Ὁ Πέτρος ἔγραψε καὶ δύο ἐπιστολάς πρὸς ὅλους τοὺς χριστιανούς, αἱ ὁποῖαι λέγονται Κ α θ ο λ ι κ α ἰ καὶ περιέχονται εἰς τὴν Καινὴν Διαθήκην.

Κατὰ τὸ ἔτος 64 μ.Χ. (κατ' ἄλλους τὸ 67) μετέβη εἰς τὴν Ρώμην, ὅπου ὑπέστη, ὅπως καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, μαρτυρικὸν θάνατον ἐπὶ Νέρωνος.

14. Οἱ ἄλλοι Ἀπόστολοι.

Ἄνδρας ὁ « Πρωτόκλητος ».

Ὁ Ἀπόστολος Ἄνδρέας ἦτο ἀδελφὸς τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου, ὠνομάσθη δὲ πρωτόκλητος, διότι πρῶτος ἐκλήθη ὑπὸ τοῦ Κυρίου καὶ ἠκολούθησεν αὐτὸν ὡς μαθητῆς Του.

Κατὰ τὰς ἀρχαίας παραδόσεις ἐκήρυξε τὸ Εὐαγγέλιον εἰς τὴν Συρίαν, τὴν Καππαδοκίαν, τὴν Γαλατίαν καὶ Βιθυνίαν, εἰς τὴν μακρινὴν Σκυθίαν καὶ εἰς τὸ Βυζάντιον, ἔνθα ἐχειροτόνησε τὸν πρῶτον ἐπίσκοπον τῆς ἐκεῖ Ἐκκλησίας. Ἐκ τοῦ Βυζαντίου διὰ τῆς Θράκης καὶ Μακεδονίας μετέβη εἰς τὰς Πάτρας. Ἐκεῖ ἔμεινεν ὀριστικῶς διδάσκων καὶ κάμνων θαύματα καὶ θεραπείας. Ὁ Ρωμαῖος Διοικητὴς κατεδίκασεν εἰς θάνατον τὸν Ἀπόστολον, ἐπειδὴ μεταξὺ τῶν πιστευσάντων εἰς τὴν νέαν θρησκείαν ἦτο καὶ ἡ σύζυγός του Μαζιμίλλα. Ἐσταυρώθη ἐπὶ χιαστοῦ σταυροῦ.

Τὸ ἱερὸν λείψανον τοῦ Ἀποστόλου μετεφέρθη εἰς Κωνσταντινούπολιν κατὰ τὸ ἔτος 356 καὶ ἐναπετέθη εἰς τὸν ναὸν τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων. Ἡ Ἐκκλησία μας ἐορτάζει τὴν μνήμην του τὴν 30ῆν Νοεμβρίου, αἱ δὲ Πάτραι τιμῶσιν αὐτὸν ὡς πολιούχον ἅγιον.

Ἰάκωβος καὶ Ἰωάννης ὁ Εὐαγγελιστής.

Οἱ δύο οὗτοι Ἀπόστολοι ἦσαν ἀδελφοί, τέκνα δὲ τοῦ Ζεβεδαίου καὶ τῆς εὐσεβοῦς Σαλώμης, συγγενοῦς, κατὰ τὴν παράδοσιν, τῆς μητρὸς τοῦ Κυρίου. Ἡ Σαλώμη, ὅπως γνωρίζομεν, ἠκολούθει πάντοτε τὸν Σωτῆρα καὶ παρευρέθη εἰς τὴν σταύρωσίν Του.

Ὁ Ἀπόστολος Ἰάκωβος ἐδίδαξεν εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα καὶ ἔδειξεν ἀκλόνητον σταθερότητα κατὰ τοὺς πρώτους ἐκεῖ διωγμοὺς τῶν χριστιανῶν. Ἀπέθανε μαρτυρικὸν θάνατον τὸ 44 μ.Χ. κατὰ τὸν ὑπὸ τοῦ Βασιλέως Ἡρώδου τοῦ Ἀγρίππα διαταχθέντα διωγμὸν. Ἡ Ἐκκλησία μας ἐορτάζει τὴν μνήμην του τὴν 30ῆν Ἀπριλίου.

Ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης ἦτο ὁ μᾶλλον ἠγαπημένος μαθητῆς τοῦ Κυρίου. Εἰς τοῦτον ἀνέθεσεν ἀπὸ τοῦ σταυροῦ τοῦ μαρτυρίου Του ὁ Κύριος τὴν προστασίαν τῆς Παναγίας μητρὸς Του.

Ἐδίδαξε τὸ Εὐαγγέλιον εἰς τὴν Σαμάρειαν καὶ τὰ Ἱεροσόλυμα. Κατὰ παλαιότητα παραδόσεις ἦλθεν εἰς τὴν Ἐφεσον, ἔνθα ἔμεινε μέχρι τέλους τοῦ βίου του καὶ ἔκαμεν αὐτὴν κέντρον τῆς ἀποστολικῆς του δρά-

Ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης.

σεως. Ὀλίγον χρόνον ἔμεινε καὶ εἰς τὴν νῆσον Πάτμον «διὰ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἰησοῦ» (Ἀποκ. 1, 9). Εἶναι καὶ οὗτος εἰς ἓκ τῶν στύλων τῆς Ἐκκλησίας, ὁ κατ' ἐξοχὴν Ἀπόστολος τῆς Ἀγάπης. Ἐγραψε τὸ τέταρτον Εὐαγγέλιον, εἰς τὸ ὁποῖον τονίζει ὅτι

ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς εἶναι υἱὸς (Λόγος) τοῦ Θεοῦ· διὰ τοῦτο ὀνομάζεται καὶ Θεολόγος. Ἐγραψεν ἐπίσης καὶ τρεῖς καθολικὰς ἐπιστολάς, διὰ τῶν ὁποίων συμβουλεύει τοὺς χριστιανούς νὰ ἀγαποῦν τὸν πλησίον. Ἐγραψε τέλος κατὰ τὴν ἐν Πάτρῳ διαμονὴν του ἐν προφητικῶν βιβλίον, τὴν Ἀποκάλυψιν. Ἐν αὐτῇ προφητεῖται τὸν μέλλοντα θρίαμβον τοῦ χριστιανισμοῦ. Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ζωῆς του μετέβαιναν εἰς τὰς θρησκευτικὰς συναθροίσεις καὶ τελετὰς ὑποβασταζόμενος ὑπὸ τῶν μαθητῶν του. Ἐπειδὴ δὲ δὲν ἠδύνατο νὰ κάμῃ μακρὰς ὁμιλίας, περιωρίζετο εἰς τὰς λέξεις: «τεχνία, ἀγαπᾶτε ἀλλήλους».

Ὁ Ἀπόστολος καὶ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης ἀπέθανεν εἰς ἡλικίαν 90 ἐτῶν περὶ τὸ 101 μ.Χ. Ἡ Ἐκκλησία μας ἑορτάζει τὴν μνήμην του τὴν 8ην Μαΐου.

Οἱ λοιποὶ Ἀπόστολοι.

Καὶ οἱ ἄλλοι Ἀπόστολοι ἐξεπλήρωσαν μετὰ ζήλου καὶ δραστηριότητος τὸ ἀποστολικὸν τῶν ἔργων κηρύξαντες εἰς ὅλας τὰς χώρας τῆς Ἀνατολῆς καὶ ὑποστάντες ὅλοι μαρτυρικὸν θάνατον. Κατὰ τὰς ἀρχαίας παραδόσεις μέχρις Ἰνδιῶν ἔφθασεν ὁ Ἀπόστολος Θωμᾶς καὶ μέχρις Αἰθιοπίας ὁ Ἀπόστολος καὶ Εὐαγγελιστὴς Ματθαῖος. Ὁ Φίλιππος ἐμαρτύρησεν εἰς Φρυγίαν τῆς Μ. Ἀσίας, ὁ Ναθαναὴλ εἰς τὴν Ἀρμενίαν, ὁ Ἰάκωβος ὁ τοῦ Ἀλφαίου εἰς Αἴγυπτον, ὁ Θαδδαῖος ἢ Λεββαῖος εἰς Περσίαν, ὁ Σίμων ὁ Ζηλωτὴς εἰς Βρεταννίαν καὶ ὁ Ματθίας εἰς Αἰθιοπίαν.

Ἡ μνήμη τῶν τιμᾶται ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας μας εἰς χωριστὰς δι' ἓνα ἕκαστον ἡμέρας, ἀλλὰ καὶ ὅλων μαζί τὴν 30ὴν Ἰουνίου.

15. Οἱ ἀδελφόθεοι Ἰάκωβος καὶ Ἰούδας καὶ οἱ Εὐαγγελισταὶ Μᾶρκος καὶ Λουκᾶς.

Πλὴν τῶν δώδεκα Ἀποστόλων καὶ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου ἀποστολικὸν ἔργον ἐξεπλήρωσαν καὶ οἱ βοηθοὶ καὶ συνεργάται τῶν μαθητῶν τοῦ Σωτῆρος. Μεταξὺ τούτων ἐξέχουσιν θέσιν κατέχουν οἱ δύο ἀδελφόθεοι Ἰάκωβος καὶ Ἰούδας καὶ οἱ Εὐαγγελισταὶ Μᾶρκος καὶ Λουκᾶς.

Ὁ Ἰάκωβος, τὸν ὁποῖον ἡ Ἐκκλησία μας ὠνόμασεν Ἀπόστολον, ἐγένετο, ὅπως εἶδομεν, πρῶτος ἐπίσκοπος Ἱεροσολύμων. Ἦτο πολὺ εὐσεβὴς καὶ δίκαιος, ἀνεδείχθη εἰς ἓκ τῶν στύλων τῆς πρώτης Ἐκκλησίας καὶ ἀπέθανε διὰ λιθοβολισμοῦ εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα (62 μ.Χ.).

Ἐγραψε μίαν Καθολικὴν πρὸς τοὺς χριστιανούς ἐπιστολήν, διὰ τῆς

ὁποίας διδάσκει ὅτι ὁ χριστιανὸς διὰ τῶν ἀγαθῶν ἔργων πρέπει νὰ ἀποδεικνύῃ τὴν πίστιν του. Ἐγγραψεν ἐπίσης καὶ μίαν «Λειτουργίαν», ἡ ὁποία εἶναι πολὺ ἐκτενὴς καὶ διὰ τοῦτο τελεῖται μίαν μόνον φορὰν τὸ ἔτος, κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ ἑορτασμοῦ τῆς μνήμης τοῦ Ἀποστόλου, δηλ. τὴν 23ην Ὀκτωβρίου.

Καὶ ὁ ἀδελφόςθεος ἐπίσης Ἰούδας ἔγραψε Καθολικὴν πρὸς τοὺς χριστιανούς Ἐπιστολήν, περιλαμβανομένην καὶ ταύτην εἰς τὴν Καινὴν Διαθήκην. Εἰς τὴν ἐπιστολήν ταύτην συνιστᾷ εἰς τοὺς χριστιανούς νὰ προφυλάσσωνται ἀπὸ τοὺς ψευδοδιδασκάλους τῆς Πίστεως.

Ὁ Εὐαγγελιστὴς Μάρκος. Κατήγετο ἀπὸ τὰ Ἱεροσόλυμα καὶ ἔγινε χριστιανὸς ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου, τοῦ ὁποίου ὑπῆρξε μαθητῆς. Ἐδίδαξεν εἰς τὴν Αἴγυπτον, ἔνθα καὶ ἐμαρτύρησεν. Ἐγγραψε τὸ δεύτερον Εὐαγγέλιον χάριν τῶν ἐξ Ἐθνῶν χριστιανῶν κυρίως. Εἰς τοῦτο παρουσιάζει τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν ὡς υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ ἰδρυτὴν τῆς ἐπὶ τῆς γῆς βασιλείας Του.

Ὁ Εὐαγγελιστὴς Λουκάς ἦτο Ἐθνικός καὶ ἰατρός τὸ ἐπάγγελμα. Ἦτο ἐπίσης κατὰ τὴν παράδοσιν καὶ ζωγράφος. Ἐγινε χριστιανὸς ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, τὸν ὁποῖον συνάδευσεν, ὅπως εἶδομεν, εἰς περιουσίας του καὶ ἐσυντρόφευε κατὰ τὰς ἐν Ρώμῃ ταλαιπωρίας καὶ τὴν φυλάκισίν του.

Ἐκήρυξεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, τὴν Δαλματίαν, Ἱταλίαν, Γαλλίαν, ἀπέθανε δὲ κατὰ τὴν παράδοσιν μαρτυρικὸν θάνατον εἰς τὴν Βοιωτίαν. Ἐγγραψε τὸ τρίτον Εὐαγγέλιον, ἐν τῷ ὁποίῳ παρουσιάζει τὸν Χριστὸν ὡς Σωτῆρα τοῦ Κόσμου. Ὁ ἴδιος ἔγραψε καὶ τὰς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων ὡς συνέχειαν τοῦ Εὐαγγελίου του· εἰς ταύτας διηγεῖται τὴν δρᾶσιν τῶν Ἀποστόλων καὶ κυρίως τῶν δύο «κορυφαίων» Πέτρου καὶ Παύλου.

Η ΔΙΑΔΟΣΙΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ

16. *Ευνοϊκοὶ ὄροι διὰ τὴν ἐξάπλωσιν τῆς χριστιανικῆς θρησκείας.*

Διὰ τοῦ κηρύγματος τῶν Ἀποστόλων καὶ τῶν μαθητῶν αὐτῶν ἡ χριστιανικὴ θρησκεία ἔλαβεν εὐρυτάτην ἐξάπλωσιν εἰς ὅλας τὰς χώρας τοῦ γνωστοῦ τότε κόσμου, ἀπὸ τῶν Ἰνδιῶν μέχρι τῶν Βρετανικῶν νήσων καὶ ἀπὸ τοῦ Σκυθικοῦ Βορρᾶ μέχρι τῆς Αἰθιοπίας. Εἰς τὴν ταχεῖαν ἐξάπλωσιν τῆς νέας θρησκείας συνετέλεσαν, πλὴν τῆς θείας προελεύσεώς της καὶ τῆς δυνάμεως τῶν ἀληθειῶν της, καὶ μερικαὶ εὐνοϊκαὶ προϋποθέσεις ἀναφερόμεναι εἰς τὴν πολιτικὴν καὶ κοινωνικὴν κατάστασιν τοῦ τότε κόσμου, ὡς καὶ ἄλλοι εὐμενεῖς ὄροι δημιουργηθέντες ὑπὸ τῶν ἰδίων τῶν χριστιανῶν.

Τοιαῦται προϋποθέσεις εἶναι:

1) Ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ ἡ διάδοσις της εἰς ὅλας τὰς χώρας τοῦ κόσμου. Ἀπὸ τῶν Ἰνδιῶν καὶ τῆς Αἰγύπτου μέχρι τῶν ἐσχατιῶν τῆς Δύσεως ὠμιλεῖτο, ὡς γνωστόν, ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα λόγῳ τῆς ἐξάπλωσεως τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ. Τὸ προφορικὸν κήρυγμα τῆς νέας θρησκείας, γενόμενον εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, κατενοεῖτο εὐκόλως ὑπὸ τοῦ μεγάλου πλήθους τῶν περισσοτέρων χωρῶν.

Τὰ Εὐαγγέλια, αἱ Ἐπιστολαὶ τῶν Ἀποστόλων, αἱ Πράξεις καὶ τὰ βραδύτερον κυκλοφορήσαντα συγγράμματα τῶν Ἱερῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας ἐγράφησαν ὅλα σχεδὸν εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Τοιούτοτρόπως ὁ Ἑλληνισμὸς προσέφερε μίαν ἀκόμη μεγάλην ὑπηρεσίαν εἰς τὴν ἀνθρωπότητα διευκολύνων τὴν διάδοσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ.

2) Ἡ πολιτικὴ ἑνωσις ὄλων σχεδὸν τῶν πεπολιτισμένων τότε Ἐθνῶν ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν Ῥωμαίων. Τὰ σύνορα μεταξὺ

τῶν διαφόρων χωρῶν εἶχον καταργηθῆ καὶ ἡ ἐπικοινωνία μεταξὺ τῶν λαῶν ἦτο ἐλευθέρα, ἀσφαλῆς καὶ εὐκολοῦς. Ἐπομένως οἱ κήρυκες καὶ διδάσκαλοι τῆς νέας θρησκείας ἠδύνατο ἐλευθέρως νὰ μεταβαίνωσιν εἰς πᾶσαν χώραν καὶ πόλιν πρὸς διάδοσιν αὐτῆς.

Ἐξ ἄλλου οἱ Ρωμαῖοι αὐτοκράτορες ἐδείκνυον κατ' ἀρχὴν ἀδιαφορίαν εἰς τὰ θρησκευτικὰ ζητήματα καὶ ἐπέτρεπον εἰς τοὺς ὑπηκόους λαοὺς τὴν ἐλευθέραν ἄσκησιν πάσης λατρείας. Οἱ διαταχθέντες βραδύτερον διωγμοὶ τῶν χριστιανῶν ὠφείλοντο εἰς διάφορα ἄλλα αἷτια.

Ἐθνοῖκοι ὄροι δημιουργηθέντες ὑπ' αὐτῶν τούτων τῶν Χριστιανῶν τοιοῦτοι ἦσαν :

α') ὁ ἠθικὸς βίος τῶν χριστιανῶν καὶ ἡ ἀδελφικὴ μεταξὺ των ἀγάπη. Οἱ Ἐθνικοὶ ἔλεγον περὶ τῶν χριστιανῶν ὅτι ἠγαπῶντο πρὶν γνωρισθοῦν·

β') τὸ θάρρος καὶ ἡ σταθερότης τῆς πίστεως τῶν χριστιανῶν. Ἀγογγύστως ὑπέμενον τὰ μαρτύρια, εἰς τὰ ὅποια χάριν τῆς πίστεως ὑπεβάλλοντο, πρᾶγμα τὸ ὅποιον προεκάλει τὴν ἐκπληξιν καὶ τὸν θαυμασμόν καὶ αὐτῶν τῶν διωκτῶν καὶ τῶν δημίων των·

γ') ἡ ἐνωρὶς γενομένη **μετάφρασις** τῶν ἱερῶν βιβλίων τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ εἰς διαφόρους ἄλλας γλώσσας (Λατινικὴν, Ἀρμενικὴν κ.λ.π.), οὕτως ὥστε νὰ γίνωνται καταληπτὰ αἱ χριστιανικαὶ ἀλήθειαι ὑπὸ ὅλων τῶν λαῶν.

17. Τὰ ἐμπόδια εἰς τὴν διάδοσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Κατὰ τὴν ἐξάπλωσιν τοῦ ὀ χριστιανισμοῦ συνήνητσε καὶ πολλὰ καὶ μεγάλα ἐμπόδια. Τὰ ἐμπόδια ταῦτα προῆλθον 1) ἀπὸ τοὺς ἱερεῖς τῶν Ἰουδαίων καὶ τῶν Ἐθνικῶν, 2) ἀπὸ τὸν ἀμαθῆ ὄχλον καὶ 3) ἀπὸ τοὺς διαταχθέντας ὑπὸ τῶν αὐτοκρατόρων διωγμούς.

Οἱ Ἰουδαῖοι κατεδίωκον τοὺς χριστιανούς, διότι ἐνόμιζον ὅτι διέστρεφον τὴν Μωσαϊκὴν θρησκείαν καὶ ἠρνοῦντο τὰς Ἰουδαϊκὰς ἀντιλήψεις περὶ Μεσσίας, εἰς τὸν ὅποιον ἐστήριζον οἱ Ἰουδαῖοι τὰς ἐλπίδας των περὶ ἐθνικῆς ἀποκαταστάσεως

Οἱ ἱερεῖς ἐξ ἄλλου τῶν Ἐθνικῶν ἐβλεπον ὅτι, ἐὰν ἐπεκράτει ὁ χριστιανισμός, θὰ ἔχανον τὰς ἀπολαυὰς των καὶ τὸν σεβασμὸν τοῦ εἰδωλολατρικοῦ ὄχλου. Διάφοροι ἐπίσης ἐπαγγελματίαι (ἀγαλματοποιοί, θεράποντες νῶν κ.λ.π.) ἐβλεπον ὅτι παρεβλάπτοντο τὰ συμφέροντά

των ἐκ τῆς ἐπικρατήσεως τῆς νέας θρησκείας, ἡ ὁποία κατήργει τὰ «εἰδωλα» καὶ τὰς μεγαλοπρεπεῖς τελετάς.

Οἱ φιλόσοφοι τέλος περιφρονήσαντες κατ' ἀρχὰς τὴν νέαν θρησκείαν, ὅταν εἶδον ὅτι διεδίδετο αὕτη ταχέως εἰς ὅλον τὸν κόσμον, ἤρχισαν νὰ τὴν πολεμοῦν.

Πάντες οὗτοι ἐξηρέθιζον τὸν ἀμαθῆ ὄχλον κατὰ τῶν χριστιανῶν, τοὺς ὁποίους κατηγοροῦν:

1) "Ὅτι ἦσαν **ἄθεοι**, διότι δὲν εἶχον ἀγάλματα καὶ βωμοὺς καὶ δὲν ἔκαμνον θυσίας.

2) "Ὅτι ἦσαν **μισάνθρωποι**, διότι ἀπέφευγον τὰς διασκεδάσεις τῶν Ἐθνικῶν καὶ τὰ ἀγρία θεάματα εἰς τὰ ἀμφιθέατρα.

3) "Ὅτι ἦσαν **συνωμόται**, ἐπειδὴ ἔκαμνον νυκτερινὰς συγκεντρώσεις τοιαύτας ἔκαμνον πράγματι οἱ χριστιανοί, ἀλλὰ διὰ τὸν φόβον τῶν Ἰουδαίων καὶ τῶν Ἐθνικῶν.

4) Παρεξηγοῦντες τὸ μυστήριον τῆς **Θείας Εὐχαριστίας** διέδιδον ὅτι οἱ χριστιανοὶ ἔτρωγον σάρκα καὶ ἔπινον αἷμα ἀνθρώπινον.

5) **Διάφορα ἀτυχήματα ἢ θεομηνίας** (πλημμύρας, λιμοὺς, σεισμοὺς κ.λ.π.) ἀπέδιδον ἐνίοτε εἰς τὴν ὀργὴν τῶν εἰδωλολατρικῶν θεῶν ἐναντίον τῶν χριστιανῶν καὶ ἐγίνοντο πιστευτοὶ ὑπὸ τοῦ ἀμαθοῦς ὄχλου.

Αἱ κατηγορίαι αὗται διαδιδόμεναι καὶ ἐξαπλούμεναι ἐδημιούργουν τοιαύτην ἀτμόσφαιραν εἰς βᾶρος τῶν χριστιανῶν, ὥστε ἐπέτρεψαν εἰς τινὰς αὐτοκράτορας νὰ ἀποδίδουν εἰς τοὺς χριστιανούς τὴν ἀθλίαν κατάστασιν τοῦ κράτους καὶ τῶν ὑπηκόων λαῶν καὶ νὰ διατάσσουν συστηματικούς καὶ ἀγρίους **διωγμούς** ἐναντίον των.

Δὲν πρέπει τέλος νὰ παραλειφθῆ καὶ ἐν ἀκόμῃ σπουδαῖον ἐμπόδιον προερχόμενον ἐκ τῶν κόλπων αὐτοῦ τοῦ χριστιανισμοῦ. Τοῦτο συνίσταται εἰς τὴν ἐμφάνισιν μεταξὺ τῶν χριστιανῶν διαφόρων ψευδοδιδασκαλιῶν, αἱ ὁποῖαι εἶναι γνωσταὶ μὲ τὴν γενικὴν ὀνομασίαν **αἵρέσεις**.

18. Οἱ Διωγμοί.

Οἱ ἐναντίον τῶν χριστιανῶν διωγμοὶ δύνανται νὰ διακριθῶσιν εἰς δύο κατηγορίας: 1) Εἰς τοὺς διωγμούς τοὺς ὀφειλομένους εἰς τὸν φανατισμὸν ἢ καὶ τὰ συμφέροντα τοῦ Ἰουδαϊκοῦ καὶ εἰδωλολατρικοῦ ὄχλου, οἱ ὁποῖοι ἦσαν συνήθως τοπικοὶ καὶ περιορισμένοι, καὶ 2) εἰς ἐκείνους,

τούς οποίους διέταξαν μερικοί Ρωμαῖοι Αυτοκράτορες διὰ διαφόρους ἕκαστος λόγους καὶ οἱ ὅποιοι ἦσαν κατὰ τὸ πλεῖστον γενικοὶ καὶ συστηματικοί.

Ἐκ τῶν τελευταίων τούτων διωγμῶν οἱ φοβερώτεροι καὶ ἀγριώτεροι ἦσαν οἱ ἐξῆς:

α') Ὁ Διωγμὸς τοῦ Νέρωνος (64 μ.Χ.)

Ὁ αἰμοχαρὴς οὗτος αὐτοκράτωρ (54 - 68 μ.Χ.) εἶχε τὴν μαρίαν νὰ πιστεῦη ὅτι ἦτο πλὴν τῶν ἄλλων καὶ ἐξοχος ποιητής. Ἐδῆλωσε λοιπὸν εἰς ἓν συμπόσιον ὅτι, ἂν ἐβλεπε πόλιν πυρπολουμένην, ὡς ἄλλοτε ποτε ἡ Τροία, θὰ ἠδύνατο νὰ συνθέσῃ ποιήματα ἴσης ἀξίας πρὸς τὰ Ὀμηρικά. Οἱ περὶ αὐτὸν ἐξωλέστατοι κόλακες ἔσπευσαν νὰ πυρπολήσουν μέγα μέρος τῆς Ρώμης, διὰ νὰ τοῦ παράσχουν τὸ θέαμα, ἐκ τοῦ οὐοοῦ θὰ ἐνεπνεέτω. Ἐπειδὴ ὅμως ἐγνώσθη εἰς εὐρὺν κύκλον ἡ κακοῦργος αὐτῆ ἐμπνευσις καὶ πρᾶξις, ὁ Νέρων, διὰ νὰ ἀποφύγῃ ἐξέγερσιν τοῦ λαοῦ ἐναντίον του, διέδωκεν ὅτι οἱ χριστιανοὶ ἤναψαν τὴν πυρκαϊάν, διὰ νὰ καταστρέψουν τὰ ἀγάλματα καὶ τοὺς ναοὺς τῶν θεῶν.

Ἡ κατηγορία ἐγίνε πιστευτὴ καὶ ἤρχισεν ἀμέσως, διαταχθεὶς ἐπισήμως ὑπὸ τοῦ Νέρωνος, ἄγριος διωγμὸς τῶν χριστιανῶν. Ἄλλους ἔκαιον ἐπὶ τῆς πυρᾶς, ἄλλους ἐσταύρωνον καὶ ἄλλους ἔρριπτον ἐν τοῖς ἀμφιθεάτροις εἰς τὰ θηρία ἢ κατὰ διαφόρους τρόπους βασανίζοντες ἐθανάτωνον (64 μ.Χ. κ.έ.). Κατὰ τὸν διωγμὸν τοῦτον ἐμαρτύρησαν ἐν Ρώμῃ καὶ οἱ Ἀπόστολοι Πέτρος καὶ Παῦλος.

β') Ὁ Διωγμὸς τοῦ Δομιτιανοῦ (94 - 96 μ.Χ.)

Ὁ σκληρὸς καὶ φιλοχρήματος Δομιτιανὸς (81 - 96 μ.Χ.) εὗρεν ἀφορμὴν νὰ διατάξῃ τὸν διωγμὸν τῶν χριστιανῶν ἐκ τοῦ λεγομένου «φόρου τοῦ διδράχμου», τὸν ὁποῖον ὑπεχρεοῦντο νὰ πληρώνουν ὅλοι οἱ Ἰουδαῖοι. Ὅσοι Ἰουδαῖοι ἐγίνοντο χριστιανοὶ δὲν ὑπεβάλλοντο πλέον εἰς τὴν ὑποχρέωσιν ταύτην, ἀφοῦ ἔπαυον νὰ εἶναι Ἰουδαῖοι. Διὰ νὰ μὴ περιορίζωνται λοιπὸν τὰ ἔσοδα τοῦ Κράτους, διέταξεν ὁ Δομιτιανὸς γενικὸν διωγμὸν τῶν χριστιανῶν, ἐδήμειε δὲ ὅλην τὴν περιουσίαν τῶν φονευομένων. Κατὰ τὸν διωγμὸν τοῦτον ἐμαρτύρησαν ὁ πρῶτος ἐπίσκοπος τῶν Ἀθηνῶν Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης καὶ ὁ μαθητὴς τοῦ Ἀποστόλου Παύλου Τιμόθεος εἰς τὴν Ἐφεσον.

γ') 'Ο Διωγμός του Τραϊανού.

'Επί Τραϊανού (98 - 117 μ.Χ.) καθωρίσθη δι' αυτοκρατορικῶν ὁδηγιῶν¹ πρὸς τοὺς διοικητὰς τῶν ἐπαρχιῶν ὁ τρόπος τῆς διώξεως τῶν χριστιανῶν. Κατὰ τὰς ὁδηγίας ταύτας οἱ ἐκ τῶν χριστιανῶν καταγγελλόμενοι καὶ ἀρνούμενοι νὰ ὀρκισθοῦν εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ αυτοκράτορος καὶ νὰ θυσιάσουν εἰς τοὺς θεοὺς κατεδικάζοντο εἰς θάνατον. *Αν ὅμως ἐδέχοντο νὰ θυσιάσουν καὶ ὀρκισθοῦν, ἀφήνοντο ἐλεύθεροι. *Ἐπρεπε πάντως νὰ ὑποβληθῇ ἔγγραφος καὶ ἐνυπόγραφος καταγγελία, διὰ νὰ γίνῃ ἡ διώξις.

'Εννοεῖται, ὅτι λόγῳ τοῦ φανατισμοῦ τοῦ Ἔθνικοῦ ὄχλου αἱ διατάξεις αὗται δὲν ἐτηροῦντο πάντοτε καὶ συνήθως ἐξαπελύετο γενικὸς διωγμός. Τοῦτο συνέβη καὶ ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Τραϊανού, Ἄδριανού (117 - 138) καὶ Ἀντωνίνου τοῦ Πίου (138 - 161), ἀλλὰ εἰς περιωρισμένην κλίμακα.

δ') 'Ο Διωγμός του Μάρκου Αὐρηλίου (161 - 180).

'Ο Μᾶρκος Αὐρήλιος, ἂν καὶ ὡς ἄνθρωπος ἦτο ἐπιεικὴς καὶ ἀγαθὸς (ἦτο ἔξοχος Στωϊκὸς φιλόσοφος), ἐν τούτοις ἐπέτρεψε σκληρότατον διωγμὸν τῶν χριστιανῶν. Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς του οἱ χριστιανοὶ ἀνεζητοῦντο πανταχοῦ καὶ ἐβασανίζοντο, διὰ νὰ ἀρνηθοῦν τὴν θρησκείαν των. Τὰ βασανιστήρια, εἰς τὰ ὅποια ὑπεβάλλοντο, ἦσαν ἄγρια καὶ ἀπάνθρωπα: ἐξέσχίζον τὰς σάρκας των διὰ μαστίγων ἢ λίθων. Μεταξὺ τῶν πολλῶν μαρτύρων τοῦ διωγμοῦ τούτου συγκαταλέγεται καὶ ἡ Ἁγία Παρασκευή, ἡ ὁποία ποικιλοτρόπως βασανισθεῖσα ἀπεκεφαλίσθη.

ε') 'Ο Διωγμός του Σεπτιμίου Σεβήρου (193 - 212).

'Υπὸ τοῦ αυτοκράτορος τούτου ἀνενώθη τὸ 202 μ.Χ. παλαιότερος νόμος, ὁ ὁποῖος ἀπηγόρευε τὸν προσηλυτισμὸν. Ἡγέρθη τότε μέγας διωγμὸς κατὰ τῶν χριστιανῶν εἰς τὰς ἐπαρχίας κυρίως, Αἴγυπτον, Β. Ἀφρικὴν καὶ Γαλλίαν (Γαλατίαν).

Κατὰ τοῦτον ἐμαρτύρησαν ὁ πατὴρ τοῦ Ὁριγένους Λεωνίδης εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, ὁ ἐπίσκοπος Λουγδούνου (σημερινῆς Λυὸν τῆς Γαλλίας) Εἰρηναῖος καὶ ἡ Ἁγία Περπέτουα εἰς τὴν Καρχηδόνα.

1. Αἱ ὁδηγίαι περιλαμβάνονται εἰς ἐπιστολὴν τοῦ Τραϊανοῦ πρὸς τὸν φίλον του ἐπαρχον τῆς Βιθυνίας Πλίνιον τὸν Νεώτερον.

στ') 'Ο Διωγμός του Δεκίου (249 - 251).

Ήτο ὁ σκληρότατος καὶ ἀγριώτατος. 'Ο Δέκιος ἔλαβε τὴν ἀπόφα-
σιν νὰ ἐξαλείψῃ τὸν χριστιανισμόν, διότι ἐνόμιζεν ὅτι οὗτος εἶναι ἡ
αἰτία τῆς καταπτώσεως τῆς 'Εθνικῆς θρησκείας καὶ τοῦ μεγαλείου
τῆς Ρώμης. 'Εξέδωσε λοιπὸν διάταγμα, διὰ τοῦ ὁποίου ἐκάλει τοὺς
χριστιανούς ἐντὸς ὠρισμένης προθεσμίας νὰ προσέλθουν εἰς τὴν 'Εθني-
κὴν θρησκείαν καὶ νὰ παραδώσουν τὰ ἱερά βιβλία των εἰς τὴν πυράν.
Καὶ ἐπειδὴ δὲν ὑπήκουσαν, ἐξάπέλυσεν ἄγριον διωγμὸν ἐναντίον των.

Κατὰ τὸν διωγμὸν τοῦ Δεκίου ὑφίσταντο σκληρὰ βασανιστήρια
καὶ ἐθανατώνοντο κυρίως οἱ κληρικοὶ καὶ μάλιστα οἱ 'Επίσκοποι, διότι
οὗτοι ἐνεθάρρουν τοὺς χριστιανούς καὶ προέτρεπον αὐτοὺς νὰ μένουν
πιστοὶ μέχρι θανάτου εἰς τὴν πίστιν των. Πλεῖστοι μάρτυρες πάσης
ἡλικίας καὶ τάξεως, νέοι, γέροντες, παρθένοι, ἱερεῖς καὶ ἐπίσκοποι
ὑπέστησαν ἀγογγύστως τὸν ὑπὲρ τῆς Πίστεως θάνατον.

Καὶ ὁ διαδεχθεὶς τὸν Δέκιον αὐτοκράτωρ Βαλεριανὸς (253 - 260)
διέταξε διωγμὸν ἐναντίον τῶν χριστιανῶν.

'Ο τελευταῖος ἀλλὰ φοβερώτερος ὅλων τῶν διωγμῶν ἦτο:

ζ') 'Ο Διωγμός του Διοκλητιανοῦ (285 - 305).

Οὗτος διετάχθη ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος διὰ τοὺς αὐτοὺς λόγους,
δι' οὓς καὶ ὁ τοῦ Δεκίου, καὶ διήρκεσεν ἐννέα ἔτη (296 - 305). Μυριάδες
πιστῶν ἐμαρτύρησαν κατὰ τὸν διωγμὸν τοῦτον. Μόνον εἰς τὴν Μ. 'Ασίαν
ἐθανατώθησαν 15 χιλιάδες χριστιανοί, εἰς τὴν Αἴγυπτον δὲ τὰ θύματα
τοῦ διωγμοῦ ἀνῆλθον εἰς τὸν καταπληκτικὸν ἀριθμὸν τῶν 140 χιλιάδων.

Οἱ χριστιανοὶ ἐσύροντο κατὰ ἑκατοντάδας εἰς τὰ βασανιστήρια, ἀλ-
λὰ δὲν ἠρνοῦντο τὸν Χριστόν· ἀνεδείχθησαν ἀληθεῖς ἥρωες τῆς Πίστεως.

'Επὶ Διοκλητιανοῦ ἐμαρτύρησαν καὶ οἱ ἅγιοι Γεώργιος καὶ Δημή-
τριος (βλ. κτωτέρω σελ. 45 - 46).

Οἱ ἐπίσημοι καὶ συστηματικοὶ διωγμοὶ ἐσταμάτησαν ὀριστικῶς
ὀλίγα ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Διοκλητιανοῦ, ἐπὶ Μεγάλου Κωνσταν-
τίνου.

19. 'Η σταθερότης τῆς πίστεως καὶ τὸ θάρρος τῶν Χριστιανῶν κατὰ τοὺς διωγμούς. Οἱ Μάρτυρες.

Κατὰ τοὺς διωγμούς οἱ χριστιανοὶ ἐδείκνυσαν ὑπεράνθρωπον θάρρος,
τὸ ὁποῖον ἦτο ἀποτέλεσμα τῆς σταθερᾶς των πίστεως. Καὶ αὐτοὶ οἱ

διώκται των Ἐθνικῶν δὲν ἠδύνατο νὰ κρύψουν τὸν θαυμασμόν των διὰ τοῦτο. Πολὺ συχνὰ στρατιῶται πού τοὺς ἐφρούρουσαν ἢ δῆμοι πού τοὺς ἐβασάνιζον ἐπίστευον εἰς τὸν Χριστὸν καὶ συνεμαρτύρουν.

Ὅσον ἐπολλαπλασιάζοντο αἱ διώξεις καὶ τὰ μαρτύρια, τόσον ἐξήπλωτο καὶ ἐστερεοῦτο ὁ χριστιανισμὸς. Διὰ τοῦτο ἡ Ἐκκλησία μας τιμᾷ καὶ δοξάζει τοὺς βασανισθέντας καὶ θανατωθέντας κατὰ τοὺς διωγμοὺς χριστιανούς. Οὗτοι ὠνομάσθησαν μάρτυρες, διότι αἱ προφορικαὶ διηγήσεις ἢ αἱ περιγραφαὶ τῶν παθημάτων αὐτῶν **ἐμαρτύρουν** περὶ τῆς πίστεώς των. Δι' αὐτὸ δὲ καὶ τὰ βασανιστήριά των ἀπεκλήθησαν **μαρτύρια**.

Τὴν περιφρόνησιν τῶν μαρτύρων πρὸς τὸν θάνατον καὶ τὴν ἀδιαφορίαν καὶ καρτερίαν των εἰς τὰ βασανιστήρια καταδεικνύει τὸ κατωτέρω ἀπόσπασμα ἐπιστολῆς τοῦ ἐπὶ Τραϊανοῦ μαρτυρήσαντος (112) Ἐπισκόπου Ἀντιοχείας Ἰγνατίου τοῦ Θεοφόρου. Τὴν ἐπιστολὴν ταύτην ἔγραψεν ὁ Ἰγνάτιος ἐντὸς τοῦ πλοίου, διὰ τοῦ ὁποίου μετεφέρετο εἰς Ρώμην, ἵνα ριφθῆ εἰς τὰ θηρία. « Ὁναίμηρ¹ τῶν θηρίων τῶν ἐμοὶ ἠτοιμασμένων... ἃ καὶ κολακεύω συντόμως με καταφαγεῖν, οὐχ ὥσπερ τινῶν δειλιανόμενα οὐχ ἦσαντο². Κἂν αὐτὰ δὲ ἐκόντα μὴ θελήσῃ, ἐγὼ προσβιάσομαι³... Πῦρ καὶ σταυρὸς, θηρίων τε συστάσεις, ἀνατομαί, διαιοέσεις, σκοοπισμοὶ ὀστέων, συγκοπή μελῶν, ἄλεσμοὶ ὄλου τοῦ σώματος... ἐπ' ἐμὲ ἐρχέσθωσαν, μόνον ἵνα Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπιτύχω⁴. Οὐδὲν μοι ὠφελήσῃ τὰ τετρὰ τῶν κόσμου, οὐδὲ αἱ βασιλείαι τοῦ αἰῶνος τούτου. Καλὸν μοι ἀποθανεῖν εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν ἢ βασιλεύειν τῶν περὶ τῶν τῆς γῆς » (Ἐπιστ. Ἰγνατ. πρὸς Ρωμ. Κεφ. Ξ. κ.ε.).

Μεταξὺ τοῦ πλήθους τῶν μαρτύρων τῆς ἐποχῆς τῶν διωγμῶν συγκαταλέγονται ἡ Ἁγία Παρασκευὴ καὶ ἄλλαι πολλαὶ γυναῖκες μάρτυρες, ὡς καὶ οἱ Μεγαλομάρτυρες Γεώργιος καὶ Δημήτριος.

Ἡ Ἁγία Παρασκευὴ κατήγετο ἐκ Ρώμης. Ἐλαβε λαμπρὰν χριστιανικὴν μόρφωσιν ἀπὸ τοὺς χριστιανούς γονεῖς της, τοὺς ὁποίους ὅμως ἔχασεν εἰς ἡλικίαν 20 ἐτῶν. Διένειμε τότε τὴν περιουσίαν της εἰς τοὺς πτωχοὺς καὶ περιήρχετο τὰς πόλεις διδάσκουσα. Συνελήφθη καὶ ἐβασανίσθη ἐπὶ Ἀντωνίνου, ἐμαρτύρησε δὲ ἐπὶ Μάρκου Αὐρηλίου.

1. Εἶθε νὰ χαρῶ τὰ θηρία. 2. Ὅχι ὅπως συμβαίνει κάποτε πού δειλιάζουν καὶ δὲν ἐγγίζουσιν μερικoὺς. 3. Ὁὰ τὰ ἐξαναγκάσω. 4. Ἴνα συναντήσω εἰς τὴν ἄλλην ζωὴν τὸν Ἰησοῦν Χριστόν.

Τὸ ἔτος τοῦ μαρτυρίου της δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστόν. Ἡ Ἐκκλησία μας τιμᾷ τὴν μνήμην της τὴν 26ην Ἰουλίου.

Ἄλλαι γυναῖκες μάρτυρες ἦσαν:

1) Ἡ Ἁγία **Βαρβάρ**a, ἥτις θεωρεῖται προστάτις τῶν ἀσθενῶν καὶ διὰ τοῦτο εἰς ὅλα τὰ Νοσοκομεῖα ἔχουν ἀναρτήσει τὴν εἰκόνα της, τιμᾶται δὲ καὶ ὡς προστάτις τοῦ Πυροβολικοῦ τοῦ Στρατοῦ μας. Κατήγετο ἐκ Νικομηδείας καὶ εἶχε πατέρα τὸν φανατικὸν Ἑθνικὸν Διόσκουρον, ὁ ὁποῖος παρέδωκεν αὐτὴν ὁ ἴδιος εἰς τὰ βασανιστήρια, ὅταν ὠμολόγησαν ὅτι ἦτο χριστιανή. Ἐορτάζεται ἡ μνήμη της τὴν 4ην Δεκεμβρίου.

2) Ἡ Ἁγία **Αἰκατερίνη**. Κατήγετο ἀπὸ τὴν Ἀλεξάνδρειαν καὶ ἐφημίετο διὰ τὴν μόρφωσιν καὶ τὸν πλοῦτόν της. Εἰς νεαρὰν ἡλικίαν ἔγινε χριστιανὴ καὶ ἀπέθανε μαρτυρικὸν θάνατον κατὰ τὸ ἔτος 305 ἢ 307. Τὸ ἱερὸν λείψανον αὐτῆς εὕρισκετο εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ ὕρους Σινᾶ. Ἐορτάζεται τὴν 25ην Νοεμβρίου.

3) Ἡ Ἁγία **Μαρίνα**. Αὕτη ἦτο κόρη ἐθνικοῦ ἱερέως. Ἐγινε χριστιανὴ καὶ μὲ θάρρος ὠμολόγησε τὸν Χριστὸν ἐνώπιον τοῦ εἰδωλολάτρου ἡγεμόνος τῆς χώρας, ὑποστᾶσα διὰ τοῦτο μαρτυρικὸν θάνατον κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ αὐτοκράτορος Αὐρηλιανοῦ (268 - 270). Τὴν μνήμην της ἑορτάζομεν τὴν 17ην Ἰουλίου.

Ὁ Μεγαλομάρτυς καὶ Τροπαιοφόρος Γεώργιος κατήγετο ἐκ Καππαδοκίας, ἦτο ἀξιωματικὸς τοῦ Ρωμαϊκοῦ στρατοῦ καὶ διεκρίθη εἰς πολλὰς μάχας. Ὄταν ὁ Διοκλητιανὸς ἐκήρυξε τὸν διωγμὸν, ὁ Γεώργιος, ὁ ὁποῖος ἦτο χριστιανὸς καὶ εἶχε πολλοὺς προσελκύσει εἰς τὸν χριστιανισμόν, ὠμολόγησε τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν του καὶ κατηγορεῖ φανερὰ τὰς διώξεις τῶν χριστιανῶν. Ἐφυλακίσθη τότε καὶ, ἐπειδὴ παρ' ὅλας τὰς ἀπειλὰς ἠρνήθη νὰ ἀνακαλέσῃ τὴν ὁμολογίαν του, ἐδέθη ἐπὶ ξύλου καὶ ἐδάρη ἀγρίως. Τέλος κατὰ διαταγὴν τοῦ Διοκλητιανοῦ ἐσύρθη δεδεμένος ἐπὶ τροχοῦ καὶ ἀπεκεφαλίσθη περὶ τὸ ἔτος 303 μ.Χ. Ἡ Ἐκκλησία μας ἑορτάζει τὴν μνήμην του τὴν 23ην Ἀπριλίου. Τροπαιοφόρος ἐπωνομάσθη, διότι, ἂν καὶ ὑπεβλήθη εἰς πολλὰ βασανιστήρια, πρὶν θανατωθῆ, οὐδὲν ἔπαθε κακὸν κατανικήσας τοὺς πόνους.

Ὀλίγον βραδύτερον (τὸ 306) ἐμαρτύρησε καὶ ὁ **Μεγαλομάρτυς Δημήτριος**. Ἦτο καὶ οὗτος ἀξιωματικὸς τοῦ Ρωμαϊκοῦ στρατοῦ καὶ κατήγετο ἐξ ἐπισήμου οἰκογενείας τῆς Θεσσαλονίκης. Ἐφυλακίσθη μαζὶ μὲ πολλοὺς ἄλλους χριστιανούς ἀρνηθέντας νὰ ἐγκαταλείψωσι τὴν πί-

στιν των. Εἰς τὴν φυλακὴν τὸν ἐπεσκέφθη νεανίας τις χριστιανός, ὁ Νέστωρ· οὗτος ἐζήτησε νὰ τὸν ἐνισχύσῃ ὁ Ἅγιος Δημήτριος διὰ τῆς εὐλογίας του, ἵνα δυνηθῇ νὰ νικήσῃ τὸν διάσημον τότε ἐθνικὸν γιγαντώσωμον παλαιστὴν Λυαῖον, ὁ ὁποῖος προεκάλει εἰς πάλιν τοὺς χριστιανούς καὶ μετὰ τὸν ὁποῖον ἐπρόκειτο νὰ ἀγωνισθῇ εἰς δημόσιον ἀγῶνα. Ἡ εὐλογία τοῦ Ἁγίου Δημητρίου ἐδόθη καὶ διὰ τὸν λόγον τοῦτον διετάχθη μετὰ τὴν κατανίκησιν τοῦ Λυαίου ὑπὸ τοῦ Νέστορος ἢ θανάτωσις καὶ τοῦ Ἁγίου καὶ τοῦ Νέστορος.

Ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Μεγαλομάρτυρος Δημητρίου ἀνηγέρθη βραδύτερον μεγαλοπρεπὴς ναός. Κατὰ τὴν παράδοσιν ἀνέβλυζε μύρον ἀπὸ τῆς λάρνακος τοῦ τάφου του· διὰ τοῦτο ὁ Ἅγιος ἐπωνομάσθη καὶ **Μυροβλήτης**. Οἱ Θεσσαλονικεῖς πολλάκις ἐπεκαλέσθησαν τὴν προστασίαν του εἰς κινδύνους ἐξ ἐπιθέσεων ἢ πολιορκιῶν καὶ ἔτυχον ἐνισχύσεως καὶ σωτηρίας. Εἶναι ὁ πολιοῦχος ἅγιος τῆς Θεσσαλονίκης καὶ ἐορτάζεται τὴν 26ην Ὀκτωβρίου. Τὴν ἡμέραν τῆς ἐορτῆς του ἀπηλευθερώθη ἡ Θεσσαλονίκη κατὰ τὸ ἔτος 1912.

20. Αἱ αἱρέσεις τῶν πρώτων χριστιανικῶν χρόνων.

Αἱ αἱρέσεις τῶν πρώτων χριστιανικῶν χρόνων προῆλθον ἀπὸ τοὺς χριστιανούς ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ἐν τῇ προσπάθειά των νὰ κατανοήσουν τὰς θεμελιώδεις ἀληθείας τοῦ χριστιανισμοῦ ἐπλανήθησαν. Αἱ αἱρέσεις εἶναι πολλαί, ἀλλὰ δύνανται νὰ διακριθῶσιν εἰς **Ἰουδαϊζούσας** καὶ **Γνωστικὰς**.

Αἱ **Ἰουδαΐζουσαι** αἱρέσεις συνέχον τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν πρὸς τὸν Ἰουδαϊσμόν. Καὶ ἀπεδοκιμάσθησαν μὲν διὰ τῆς Ἀποστολικῆς Συνόδου τῶν Ἱεροσολύμων αἱ τὸ πρῶτον ἐκδηλωθεῖσαι σχετικαὶ ἀντιλήψεις (σελ. 23), ἀλλὰ βραδύτερον ἀνεφάνησαν καὶ ἄλλαι ἰδέαι καὶ διδασκαλαὶ μεταξύ τῶν χριστιανῶν, αἱ ὁποῖαι ἐνόθευον τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν. Οὕτω οἱ **Ἐβιονῖται**, δηλαδὴ πτωχοί, παρεδέχοντο μὲν τὸν Χριστὸν ὡς Μεσσίαν, ἤρνοῦντο ὅμως τὴν θεϊότητα Αὐτοῦ. Οἱ **Ναζωραῖοι** ἐδέχοντο τὸν Χριστὸν ὄχι ὡς Θεόν, ἀλλ' ὡς προφήτην ἐκλεκτὸν τοῦ Θεοῦ καὶ βασιλέα τοῦ Ἰσραήλ.

Μεταξὺ τῶν Ἰουδαίων τινὲς ἐπίστευον ὅτι ὁ Χριστὸς θὰ ἔλθῃ εἰς τὴν γῆν, θὰ βασιλεύσῃ χίλια ἔτη καὶ ἔπειτα θὰ κρίνῃ τοὺς ἀνθρώπους. Οὗτοι ὠνομάζοντο **χιλιασταί**¹.

1. Οἱ ὁπαδοὶ τοῦ χιλιασμοῦ ὀνομάζονται σήμερον καὶ Σπουδασταὶ τῶν Γρα-

Αἱ Ἰουδαϊζουσαι αἱρέσεις ἐφάνησαν κατὰ τοὺς ἀποστολικούς χρό-
νους καὶ ἀπέκτησαν πολλοὺς ὀπαδοὺς διαταράξασαι τὴν χριστιανικὴν
κοινωνίαν.

Ἄλλὰ σοβαρώτεροι καὶ πλέον ἐπικίνδunami ἦσαν αἱ λεγόμεναι **Γνω-
στικαὶ** αἱρέσεις, αἱ ὁποῖαι συνετάραξαν τὴν Ἐκκλησίαν κατὰ τὸν δεύτε-
ρον καὶ τρίτον αἰῶνα. Ὅπαδοὶ τῶν αἱρέσεων τούτων ἦσαν ἐξ Ἑθνικῶν
χριστιανοὶ ἀναμειζαντες τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν μὲ θεωρίας τῶν Ἑλ-
λήνων φιλοσόφων καὶ μὲ ἰδέας παλαιῶν ἀνατολικῶν θρησκειῶν.

Οὗτοι ἰσχυρίζοντο ὅτι κατεῖχον καὶ ἐδίδασκον τὴν ἀληθῆ περὶ τοῦ
Θεοῦ γ ν ὤ σ ι ν, διὰ τοῦτο δὲ ὠνομάσθησαν Γνωστικοί.

Οἱ σπουδαιότεροι τῶν ψευδοδιδασκάλων τούτων ἦσαν ὁ Βασιλείδης,
ὁ Μοντανός, ὁ Μάνης καὶ ὁ Μαρκίων.

Ὁ **Βασιλείδης** ἐδίδαξεν εἰς Ἀλεξάνδρειαν ἀποκτήσας πολλοὺς
ὀπαδοὺς. Ἐπίστευεν ὅτι ὁ κόσμος δὲν εἶναι δημιούργημα τοῦ Ὑψίστου
Θεοῦ, ἀλλὰ ἐνὸς κατωτέρου Θεοῦ, τοῦ Δημιουργοῦ. Ὁ Ὑψίστος Θεὸς
εἶναι ἀγαθός, ὁ δὲ Δημιουργὸς πηγὴ τοῦ κακοῦ.

Ὁ **Μοντανός** καὶ οἱ ὀπαδοὶ του (Μοντανισταὶ) ἐδίδασκον ὅτι αἱ
ἀποκαλυφθεῖσαι ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ ἀλήθειαι δὲν ἦσαν πλήρεις καὶ ὅτι
συνεπληρώθησαν ὑπὸ τοῦ Μοντανοῦ, διὰ τοῦ στόματος τοῦ ὁποίου ὠμί-
λει τὸ Ἅγιον Πνεῦμα. Οἱ Μοντανισταὶ ἦσαν αὐστηρῶν ἡθῶν καὶ ἐπί-
στευον εἰς τὴν ταχεῖαν ἔλευσιν τοῦ Κυρίου.

Ὁ **Μάνης** κατήγετο ἐκ Περσίας καὶ οἱ ὀπαδοὶ του ὠνομάσθησαν
Μανιχαῖοι. Ἐδίδασκεν ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ Παράκλητος, δηλαδὴ τὸ Ἅγιον
Πνεῦμα, καὶ ἤλθε νὰ ἐπιαναφέρῃ τὴν ἀληθινὴν θρησκείαν τοῦ Χριστοῦ.

Ὁ **Μαρκίων** κατήγετο ἐκ Πόντου, ἐδίδαξεν ὅμως καὶ ἔδρασεν ἐν
Ρώμῃ. Ἰδρυσεν ἰδίαν ἐκκλησίαν, οἱ δὲ ὀπαδοὶ του διεκρίνοντο διὰ τὴν
αὐστηρότητα τῶν ἡθῶν. Δὲν παρεδέχοντο πάντα τὰ μυστήρια καὶ δὲν

φῶν ἢ **Μάρτυρες τοῦ Ἰεχωβά**. Οὗτοι θέτουν εἰς κυκλοφορίαν πλῆθος βιβλίων καὶ
φυλλαδίων, διὰ τῶν ὁποίων ζητοῦν νὰ προσηλυτίσουν τοὺς ὀρθοδόξους χριστιανοὺς
εἰς τὴν αἰρετικὴν διδασκαλίαν των. Ἡ αἵρεσις τῶν χιλιαστῶν ὑποστηρίζει ὅτι ἐφθασεν
ἡ βασιλεία τοῦ Ἰεχωβά ἐπὶ τῆς Γῆς καὶ ὅτι θὰ ἀναστηθοῦν οἱ Πατριάρχαι τῶν
Ἑβραίων, διὰ νὰ κυβερνήσουν ὅλον τὸν κόσμον. Τὸ Κράτος μας δὲν καταδιώκει
τοὺς χιλιαστάς, ἀλλὰ καὶ δὲν τοὺς ἐπιτρέπει νὰ κάμνουν συγκεντρώσεις, προπαγάνδαν
καὶ προσηλυτισμόν, διότι εἰς τὸ βάθος τῶν ἰδεῶν των ὑποκρύπτονται καὶ ἀνθεθνικοί
σκοποί. Οἱ χιλιασταὶ ἔχουν ἐσφαλμένας καὶ μάλιστα καὶ συγγενεῖς πρὸς τὰς τοῦ Ἀ-
ρείου ἀντιλήψεις περὶ Χριστοῦ.

ἐπίστευον εἰς ἀνάστασιν νεκρῶν. Ἡ αἵρεσις διετηρήθη μέχρι τοῦ Δ' αἰῶνος.

Πάσας τὰς αἵρέσεις κατεπολέμησεν ἐπιτυχῶς ἡ ἐκκλησία διὰ τῶν **Συνόδων**, τῶν **Συμβόλων** καὶ τοῦ **Κανόνος** τῆς Κ. Διαθήκης.

Αἱ **Σύνοδοι**, ἐπαρχιακαὶ ἢ τοπικαί, ἦσαν συγκεντρώσεις τῶν ἐπισκόπων τῶν ἐκκλησιῶν μιᾶς Ἐπαρχίας ἢ πολλῶν ἐπαρχιῶν μαζί, εἰς τὰς ὁποίας ἐλύοντο τὰ τυχόν παρουσιαζόμενα ἐκ τῶν ψευδοδιδασκαλιῶν ζητήματα καὶ ἐδίδοτο ἡ ὀρθή ἔννοια τῆς διδασκαλίας τοῦ Χριστοῦ.

Πρὸς ὑποβοήθησιν τῶν χριστιανῶν καὶ προφύλαξιν τῶν ἀπὸ τούτων ψευδοδιδασκάλους διευτυπῶντο εἰς μικρὰς καὶ ὀλίγας φράσεις αἱ θεμελιώδεις ἀλήθειαι τῆς γνησίας χριστιανικῆς πίστεως. Οὕτως ἐδημιουργήθησαν αἱ «ὁμολογίαι» τῆς πίστεως, τὰ ἄλλως λεγόμενα **Σύμβολα**. Ἐκ τούτων προῆλθε τὸ βραδύτερον συνταχθὲν Σύμβολον τῆς Πίστεως.

Οἱ αἰρετικοί, διὰ τὴν ὑποστηρίζουν τὰς ἰδέας των, ἐξέδιδον καὶ βιβλία, τῶν ὁποίων τὴν συγγραφὴν ἀπέδιδον ψευδῶς διὰ τῆς ἐπ' αὐτῶν ἐπιγραφῆς εἰς διάφορα ἱερά πρόσωπα. Ἡ Ἐκκλησία κατήγγειλε τὰ βιβλία ταῦτα ὡς **νόθα** καὶ **ψευδεπίγραφα** καὶ καθώρισε ποῖα εἶναι τὰ γνήσια βιβλία, ἐξ ὧν ἀποφελεῖται ἡ Καινὴ Διαθήκη καὶ τὰ ὅποια δύνανται ἀκινδύνως νὰ μελετοῦν οἱ χριστιανοί. Οὕτως ἀπετελέσθη ὁ **Κανὼν** τῆς Καινῆς Διαθήκης.

Τὸ ἔργον τῆς καταπολεμήσεως τῶν αἵρέσεων ὡς καὶ τῶν ἐναντίον τῶν χριστιανῶν κατηγοριῶν τῶν λογίων Ἐθνικῶν ἀνέλαβον καὶ χριστιανοὶ ἀνωτέρας μορφώσεως διὰ τῆς ἐκδόσεως συγγραμμάτων, τὰ ὅποια ἐκυκλοφόρησαν εὐρύτατα. Οὗτοι εἶναι οἱ **Ἀποστολικοὶ Πατέρες**, οἱ **Ἀπολογηταὶ** καὶ οἱ **Ἐκκλησιαστικοὶ Συγγραφεῖς**.

21. Ἀποστολικοὶ Πατέρες.

Οἱ Ἀποστολικοὶ Πατέρες ἔζησαν καὶ ἔδρασαν εὐθύς μετὰ τοὺς Ἀποστόλους, ἦτοι κατὰ τὰ τέλη τοῦ πρώτου καὶ τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ δευτέρου αἰῶνος. Διεκρίνοντο διὰ τὴν ἀγιότητα τοῦ βίου των καὶ τὴν σταθερότητα τῆς πίστεως. Διὰ συγγραμμάτων ἢ δι' ἐπιστολῶν ἐδίδασκον τὰς γνησίας χριστιανικὰς ἀληθείας καὶ ἔδιδον συμβουλὰς ἢ ὁδηγίας εἰς τοὺς χριστιανούς. Ἐπισημότεροι αὐτῶν ἦσαν:

1) Ὁ **Βαρνάβας** ὁ Κύπριος. Περὶ τούτου γνωρίζομεν ὅτι ἀνῆκεν εἰς τοὺς ἐξ Ἰουδαίων χριστιανούς καὶ ὅτι ἔγραψε δι' αὐτοὺς ἐπιστολήν, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἐκθέτει τὴν σχέσιν τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας πρὸς τὴν

Παλαιάν Διαθήκην καὶ ἀποδεικνύει ὅτι ὁ Μωσαϊκὸς Νόμος ὑπῆρξε προ-
παρασκευὴ τοῦ χριστιανισμοῦ¹.

2) Ὁ **Κλήμης**, ἐπίσκοπος Ρώμης. Οὗτος ἐδιδάχθη τὸν χριστιανισμόν ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων καὶ ὑπῆρξε πιθανώτατα συνεργάτης τοῦ Ἀποστόλου Παύλου. Ἀνεδείχθη τρίτος ἐπίσκοπος Ρώμης (92 - 101), ἐργασθεὶς δραστηρίως διὰ τὴν σταθεροποίησιν τῆς πίστεως καὶ τὴν διάδοσιν τῶν γνησίων Εὐαγγελικῶν ἀληθειῶν. Ἐγράψε πολλὰς ἐπιστολάς, ἐκ τῶν ὁποίων σφίζεται μία πρὸς τοὺς Κορινθίους χριστιανούς, οἱ ὁποῖοι λόγῳ διαφωνιῶν εἶχον ἐκδιώξει τοὺς ἱερεῖς τῆς Ἐκκλησίας των. Ἐν τῇ ἐπιστολῇ συμβουλεύει αὐτοὺς νὰ ἔχουν ἀγάπην καὶ ὁμόνοιαν καὶ πίστιν σταθεράν, νὰ πειθαρχοῦν εἰς τοὺς λειτουργοὺς τῆς Ἐκκλησίας καὶ νὰ διάγουν ἀγνόν καὶ καθαρῶς χριστιανικὸν βίον.

3) Ὁ **Ἰγνάτιος ὁ Θεοφόρος**, ἐπίσκοπος Ἀντιοχείας. Ὑπῆρξε μαθητὴς τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου καὶ ὠνομάσθη Θεοφόρος ὡς «τὸν Χριστὸν ἔχων ἐν στέροισι», ὅπως ὁ ἴδιος ἔλεγεν.

Ὁ Ἰγνάτιος ἔγραψεν ἑπτὰ ἐπιστολάς, ἐν ταῖς ὁποῖαις καταπολεμεῖ τὰς Ἰουδαϊζούσας αἱρέσεις καὶ ἐνισχύει τοὺς πιστοὺς προτρέπων αὐτοὺς εἰς καθαρῶς χριστιανικὸν βίον· ἀντιπαραβάλλει τὰ αἰώνια ἀγαθὰ τῆς μελλούσης ζωῆς πρὸς τὰ φαινομενικὰ τῆς προσκαιροῦ ἐπὶ τῆς γῆς ζωῆς. Ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς ταύταις ἰδιαίτερος τονίζεται ἡ ἐντὸς τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος σημασία καὶ σπουδαιότης τῶν ἐκκλησιαστικῶν βαθμῶν καὶ δὴ τοῦ βαθμοῦ τοῦ ἐπισκόπου. Ἐκ τῶν ἐπιστολῶν μαθητῶν ἀκόμη ὅτι εἶχον ἤδη διακριθῆ οἱ Κληρικοὶ εἰς τοὺς τρεῖς βαθμοὺς τῆς ἱερωσύνης, δηλαδὴ εἰς Ἐπισκόπους, Πρεσβυτέρους καὶ Διακόνους.

Ὁ Ἰγνάτιος ὑπέστη, ὅπως εἶδομεν ἀνωτέρω, μαρτυρικὸν θάνατον ἐπὶ Τραϊανοῦ περὶ τὸ ἔτος 112 μ.Χ. (κατ' ἄλλους τὸ 107).

4) Ὁ **Πολύκαρπος**, ἐπίσκοπος Σμύρνης. Ὑπῆρξε καὶ οὗτος μαθητὴς τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου. Ἐγράψεν ἐπιστολὴν πρὸς τοὺς χριστιανούς τῶν Φιλιππίων (πρὸς Φιλιππησίους), ἐν τῇ ὁποίᾳ ὁμιλεῖ περὶ τοῦ θεοῦ ἔργου τοῦ Σωτῆρος καὶ συμβουλεύει τοὺς χριστιανούς νὰ διάγωσιν ἀγνόν βίον προσευχόμενοι ὑπὲρ πάντων καὶ τῶν ἐχθρῶν των ἀκόμη.

Εἰς ἡλικίαν 86 ἐτῶν ἐσύρθη εἰς τὸ μαρτύριον καὶ ἔδειξεν ἀξιοθαύμαστον θάρρος καὶ καρτερίαν. Αἱ φλόγες ἐσεβάσθησαν τὸ ἅγιον σῶμά

1. Κατὰ τὴν παράδοσιν ὁ Βαρνάβας ἐλιθοβολήθη ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων.

του καὶ ἐφονεύθη δι' ἀποκεφαλισμοῦ τὴν 23ην Φεβρουαρίου τοῦ 156 μ. Χ., ἐπὶ Ἀντωνίνου ἢ κατ' ἄλλους τὸ 166 ἐπὶ Μάρκου Αὐρηλίου.

5) **Ἑρμᾶς καὶ Παπίας.** Ὁ Ἑρμᾶς ὑπῆρξε μαθητὴς τοῦ Ἀποστόλου Παύλου καὶ εἶναι πιθανώτατα ἐκεῖνος, πρὸς τὸν ὁποῖον στέλλει ἀδελφικὸν ἀσπασμὸν ὁ Ἀπόστολος εἰς τὴν πρὸς Ρωμαίους ἐπιστολὴν του. Μὲ τὸ ὄνομά του σφύζεται σύγγραμμα ἐπιγραφόμενον « Ποιμὴν », ἐν τῷ ὁποίῳ ἄγγελος ὑπὸ μορφήν ποιμένος ἀποκαλύπτει εἰς τὸν Ἑρμᾶν τὰς χριστιανικὰς ἀληθείας.

Ὁ Παπίας ἀνεδείχθη ἐπίσκοπος Ἱεραπόλεως τῆς Φρυγίας καὶ ἔγραψε τὸ σύγγραμμα « Λογίων Κυριακῶν ἐξηγήσεις », τὸ ὁποῖον δυστυχῶς ἀπωλέσθη.

6) Μεταξὺ τῶν Ἀποστολικῶν Πατέρων κατατάσσεται καὶ ὁ ἄγνωστος συγγραφεὺς σπουδαίου ἔργου μὲ τὸν τίτλον « **Διδαχὴ τῶν Δώδεκα Ἀποστόλων** ». Ἐν τούτῳ ἀναπτύσσεται ἡ διδασκαλία καὶ ἐκτίθενται τὰ τῆς λατρείας, διοικήσεως καὶ εὐταξίας τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας εὐθὺς μετὰ τοὺς Ἀποστολικούς χρόνους.

22. Ἀπολογηταί.

Εἰς τὰ συγγράμματά των οἱ Ἀπολογηταὶ ἀπέκρουον τὰς γνωστὰς ἐναντίον τῶν χριστιανῶν κατηγορίας τῶν Ἐθνικῶν λογίων (ἀπελογοῦντο ὑπὲρ τῆς πίστεως, ἐξ οὗ **Ἀπολογηταί**), καὶ ἐτόνιζον ὅτι ἡ χριστιανικὴ θρησκεία εἶναι ἀνωτέρα ὅλων τῶν ἄλλων. Ἀπεδείκνυον τὴν θεϊότητα τοῦ Χριστοῦ διὰ τῶν προφητειῶν τῆς Π. Διαθήκης καὶ τῶν θαυμάτων τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν Ἀποστόλων. Τὴν θείαν δὲ προέλευσιν τῆς χριστιανικῆς θρησκείας ἀπεδείκνυον ἐκ τῆς ταχείας ἐξαπλώσεώς της, τῆς σταθερότητος τῆς πίστεως τῶν χριστιανῶν καὶ τῶν ἀγνῶν ἠθῶν των. Πολλοὶ Ἀπολογηταὶ ἀπρηθύνοντο καὶ πρὸς τοὺς Αὐτοκράτορας ζητοῦντες παρ' αὐτῶν νὰ φαίνωνται ἀνεκτικοὶ καὶ ἐπιεικεῖς πρὸς τοὺς χριστιανούς, ὅπως ἔκαμνον καὶ διὰ τοὺς ὁπαδοὺς τῶν ἄλλων θρησκειῶν.

Ἐκ τῶν Ἀπολογητῶν σπουδαιότεροι ἦσαν:

1) Ὁ **Κοδρᾶτος** καὶ ὁ **Ἀριστείδης**. Ὁ πρῶτος ἦτο μαθητὴς τῶν Ἀποστόλων, ὁ δὲ δεῦτερος ἦτο Ἐθνικὸς φιλόσοφος, πρὶν γίνῃ χριστιανός. Καὶ οἱ δύο ἐνεχείρισαν Ἀπολογίαις πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα Ἀδριανὸν κατὰ τὴν διαμονὴν του εἰς Ἀθήνας. Αἱ ἀπολογίαι αὗται ἔκαμαν τόσῃ ἐντύπωσιν εἰς αὐτόν, ὥστε διέταξε περὶ τῶν χριστιανῶν « *μηδένα κτείνειν ἄνευ ἐγκλημάτων καὶ κατηγορίας* ».

2) **Ὁ Ἰουστίνος**, ὁ φιλόσοφος καὶ μάρτυς, ὅστις ὑπῆρξεν ὁ ἐπισημότερος Ἀπολογητῆς. Κατήγετο ἀπὸ τὴν Φλαβίαν τῆς (Νεάπολις) Παλαιστίνης καὶ ἦτο Ἐθνικὸς μελετῶν καὶ θαυμάζων τοὺς Ἑλληνας κυρίως φιλοσόφους, καὶ μάλιστα τὸν Πλάτωνα. Ὅταν ὁμοῦς ἤκουσε τὴν διδασκαλίαν τῆς νέας θρησκείας καὶ ἐμελέτησεν ἐπισταμένως τὴν Ἁγίαν Γραφήν, ὡμολόγησε καὶ διεκήρυξεν ὅτι ἐν αὐτῇ εὔρε «τὴν ὑψίστην φιλοσοφίαν» καὶ ἔγινε θερμὸς ζηλωτῆς τῆς Πίστεως.

Ἐγγραψε δύο Ἀπολογίας πρὸς τοὺς αὐτοκράτορας Ἀντωνῖνον καὶ Μάρκον Αὐρήλιον καὶ ἓνα διάλογον πρὸς τινὰ Ἰουδαῖον Τρύφωνα. Ἐν τούτῳ ἀποδεικνύει τὴν θεϊότητα τοῦ Χριστοῦ - Μεσίου διὰ τῶν εἰς Αὐτὸν ἀναφερομένων χωρίων τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης.

Ὁ Ἰουστίνος ὑπέστη μαρτυρικὸν θάνατον ἐπὶ αὐτοκράτορος Μάρκου Αὐρηλίου (167)¹.

3) **Ἐπιστολὴ πρὸς Διόγνητον**. Ὁ συγγραφεὺς τῆς ἐπιστολῆς ταύτης πρὸς τὸν ἔθνικὸν Διόγνητον εἶναι ἄγνωστος. Ἡ ἐπιστολὴ ἐκτὸς τῆς μεγάλης ἀξίας της ὡς ἀπολογητικὸ ἔργον εἶναι καὶ εἰς πολῦτιμος μαργαρίτης τῆς ἀρχαίας ἐκκλησιαστικῆς φιλολογίας².

1. Εἰς τὸ κάτωθι ἀπόσπασμα ἐκ τῆς «Ἀπολογίας» τοῦ Ἰουστίνου (Α', 67, 3 - 5) γίνεται περιγραφή τῆς πρωινῆς λατρείας τῶν πρώτων Χριστιανῶν κατὰ τὴν Κυριακὴν: «Τῇ ἡλίῳ λεγομένῃ ἡμέρᾳ πάντων κατὰ πόλεις ἢ ἀγρούς μεόντων ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνέλευσις γίνεται καὶ τὰ **Ἀπομνημονεύματα τῶν Ἀποστόλων** (= Εὐαγγέλια) ἢ τὰ συγγράμματα τῶν προφητῶν ἀναγιγνώσκονται μέχρις ἐγχαυρεῖ. Εἶτα, παυσάμενοι τοῦ ἀναγιγνώσκοντος, ὁ προεστὼς διὰ λόγου τὴν νοουθεσίαν καὶ πρόκλησιν τῆς τῶν καλῶν τούτων μιμήσεως ποιεῖται. Ἐπειτα ἀνιστάμεθα κοινῇ πάντες καὶ εὐχὰς πέμπομεν. Καί, ὡς προέφημεν, παυσαμένων ἡμῶν τῆς εὐχῆς, **ἄρτος προσφέρεται καὶ οἶνος καὶ ὕδωρ** καὶ ὁ προεστὼς εὐχὰς ὁμοίως καὶ εὐχαριστίας, ὁσση δύναμις αὐτῷ, ἀναπέμπει καὶ ὁ λαὸς ἐπευφημεῖ λέγων τὸ Ἄμην καὶ ἡ διάδοσις καὶ ἡ **μετάληψις** ἀπὸ τῶν εὐχαριστηθέντων ἐκάστω γίνεται καὶ τοῖς οὐ παροῦσι διὰ τῶν **διακόνων** πέμπεται».

2. Παραθέτομεν ἐνταῦθα μικρὸν ἐξ αὐτῆς ἀπόσπασμα: Οἱ Χριστιανοὶ «ἀγαπᾶσι πάντας καὶ ὑπὸ πάντων διώκονται. Ἄγνοοῦνται καὶ κατακρίνονται, θανατοῦνται καὶ ζωοποιοῦνται. Πτωχεύουσι καὶ πλουτίζουσι πολλοὺς· πάντων ὑστεροῦνται καὶ ἐν πᾶσι περισσεύουσιν. Ἄτιμοῦνται καὶ ἐν ταῖς ἀτιμίαις δοξάζονται· βλασφημοῦνται καὶ δικαιοῦνται. Λοιδωροῦνται καὶ εὐλογοῦσιν· ὑβρίζονται καὶ τιμῶσιν. Ἀγαθοποιοῦντες, ὡς κακοὶ κολάζονται· κολαζόμενοι χαίρουσιν, ὡς ζωοποιοῦμενοι. Ὑπὸ Ἰουδαίων ὡς ἀλλόφυλοι πολεμοῦνται καὶ ὑπὸ Ἑλλήνων διώκονται καὶ τὴν αἰτίαν τῆς ἐχθρας εἰπεῖν οἱ μισοῦντες οὐκ ἔχουσιν. Ἄπλῶς δ' εἰπεῖν, ὅπερ ἔστιν ἐν σώματι ψυχῇ, τοῦτ' ἔστιν ἐν κόσμῳ χριστιανῶν».

Τὰ συγγράμματα τῶν Ἀποστολικῶν Πατέρων καὶ Ἀπολογητῶν ἔχουν μεγάλην σπουδαιότητα διὰ τὴν Ἐκκλησίαν, διότι δι' αὐτῶν ἐστηρίχθη ἡ Πίστις καὶ διεσώθησαν αἱ ἀρχαῖαι παραδόσεις, ἐκαλλιεργήθη δὲ καὶ ἀνεπτύχθη ἡ Ἐκκλησιαστικὴ φιλολογία καὶ παιδεία ἐν γένει. Διὰ τῶν Ἑλλήνων δὲ Ἀπολογητῶν ἐνισχύεται ὁ σύνδεσμος Ἑλληνισμοῦ καὶ Χριστιανισμοῦ, ὁ ὁποῖος ἐδραιοῦται διὰ τῶν Ἀλεξανδρινῶν θεολόγων τοῦ Γ' αἰῶνος καὶ λαμβάνει τὴν ὀριστικὴν μορφήν του διὰ τῶν μεγάλων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας τὸν Δ' αἰῶνα.

23. Ἐκκλησιαστικοὶ Συγγραφεῖς.

Τὸ ἔργον τῶν Ἀποστολικῶν Πατέρων καὶ Ἀπολογητῶν συνέχισαν κατὰ τὸν Β' καὶ Γ' αἰῶνα λόγιοι χριστιανοί, οἱ ὅποιοι ἐξεπαιδεύοντο εἰς Σχολὰς ἰδρυθείσας εἰς διάφορα χριστιανικὰ κέντρα τῆς Ἀνατολῆς. Οἱ φοιτῶντες εἰς τὰς Σχολὰς ταύτας χριστιανοὶ πλὴν τῆς καθαρῶς χριστιανικῆς μορφώσεως ἐλάμβανον καὶ τὴν λεγομένην «θύραθεν παιδείαν» ἢ «θεωρητικὴν μόρφωσιν» διὰ τῆς μελέτης τῶν ἔργων τῶν φιλοσόφων, τῶν ποιητῶν κ.λ.π. Καθίσταντο οὕτω περισσότερον ἱκανοὶ νὰ ὑποστηρίξουν τὰ διδάγματα τῆς Ἐκκλησίας καὶ μὲ ἐπιχειρήματα λαμβανόμενα ἐκ τῆς ἀνθρωπίνης σοφίας καὶ λογικῆς. Ἡ τοιαύτη ἐξέτασις καὶ ὑποστήριξις τῆς χριστιανικῆς θρησκείας ἐδημιούργησε τὴν καλουμένην Θεολογικὴν Ἐπιστήμην ἢ Θεολογίαν. Οἱ διδάξαντες λοιπὸν εἰς τὰς Σχολὰς ταύτας Ἐκκλησιαστικοὶ ἄνδρες — θεολόγοι ἔγραψαν πλεῖστα συγγράμματα, διὰ τῶν ὁποίων ἀνέπτυσον καὶ ἐστήριζον τὴν διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας. Μερικοὶ ἐξ αὐτῶν παρενέβαλον εἰς τὰς συγγραφάς των καὶ ἰδικὰς τῶν (ἀτομικὰς) γνώμας, τὰς ὁποίας δὲν παρεδέχθη ἡ Ἐκκλησία. Πάντες οἱ ἀνωτέρω ὀνομάσθησαν Ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς καὶ διακρίνονται κατὰ σχολὰς.

α'. Ἡ Μικρασιατικὴ Σχολή.— Εἰρηναῖος.

Ἡ Ἐφεσὸς ἦτο περίφημον χριστιανικὸν κέντρον ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἀποστόλου Παύλου καὶ τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου. Ἡ Σχολὴ τῆς Ἐφέσου ἐτάξεν ὡς σκοπὸν νὰ διατηρήσῃ καθαρὰν καὶ σταθερὰν τὴν πίστιν διὰ τῆς καταπολεμήσεως τῶν αἵρέσεων καὶ νὰ φέρῃ τὴν εἰρήνην εἰς τὴν Ἐκκλησίαν.

Ἰδρυτὴς ἦτο ὁ ἐκ Σμύρνης Εἰρηναῖος, μαθητὴς τοῦ ἐπισκόπου Σμύρνης Πολυκάρπου. Ἐμελέτησε καλῶς ὁ Εἰρηναῖος καὶ τοὺς Ἑλληνας

φιλοσόφους και ποιητάς και απέκτησε μεγάλην μόρφωσιν χριστιανικήν και φιλοσοφικήν. Βραδύτερον ἔφυγεν εἰς Γαλατίαν, διὰ τὴν ἐνισχύση τούτους ἐκεῖ χριστιανούς και τὴν στερεώση τὰς κλονιζομένας ἐκ τῶν διωγμῶν και τῶν αἰρέσεων Ἐκκλησίας τῆς. Ἐκεῖ, ὡς ἐπίσκοπος Λουγδούνου (σημερινῆς Λυών), εἰργάσθη και ἐδίδασκε μὲ ζῆλον και θάρρος ἐπὶ 24 ἔτη, ὑπέστη δὲ μαρτυρικὸν θάνατον κατὰ τὸν διωγμὸν τοῦ Σεπτιμίου Σεβήρου τὸ 202 μ.Χ.

Ὁ Ἐπίσκοπος Εἰρηναῖος ἔγραψε πολλὰ συγγράμματα, ἐκ τῶν ὁποίων σφίζεται μόνον τὸ ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἐλεγχος και ἀνατροπὴ τῆς ψευδωνύμου γνώσεως» εἰς τὴν Λατινικὴν γλῶσσαν.

Πλὴν τῆς Ἐφέσου και ἡ Ἀντιόχεια ἀπέβη σπουδαῖον Ἐκκλησιαστικὸν κέντρον μὲ θεολογικὰς τάσεις ὁμοίας πρὸς τὰς τῆς Μικρασιατικῆς σχολῆς.

β'. Ἡ Ἀλεξανδρινὴ Σχολή.

Ἡ Ἀλεξάνδρεια ἦτο, ὡς γνωστὸν, ἐπὶ αἰῶνας τὸ μεγαλύτερον πνευματικὸν και καλλιτεχνικὸν κέντρον τῆς Ἀνατολῆς και διετήρει πάντοτε τὴν παλαιὰν ἀγλήν τῆς. Ἡ ἰδρυθεῖσα λοιπὸν ἐκεῖ τὸν Β' αἰῶνα **Χριστιανικὴ Κατηχητικὴ Σχολή** ἐφημίσθη ταχύτατα και ἀπέβη τὸ ἀξιολογώτερον κέντρον θεολογικῶν σπουδῶν.

Οἱ Ἀλεξανδρινοὶ θεολόγοι ἐπεδίδοντο εἰς τὴν βαθυτέραν ἔρευναν τῶν χριστιανικῶν ἀληθειῶν, διότι ἐφρόνουν ὅτι οὕτω θεμελιοῦνται καλῶς και γίνονται ἀκλόνητοι αἱ θρησκευτικαὶ πεποιθήσεις, ἐνῶ ἡ ἀνευ ἐρεύνης πίστις κλονίζεται και ἐξαφανίζεται. Ἐστηρίζοντο ἄλλωστε εἰς τὸ Εὐαγγελικὸν χωρίον (Ἰωάν. 5, 39) «Ἐρευνάτε τὰς Γραφάς».

Ἰδρυτὴς τῆς Ἀλεξανδρινῆς Σχολῆς θεωρεῖται ὁ Ἀθηναῖος Πάνταινος, τὸν ὁποῖον διεδέχθη εἰς τὴν διεύθυνσιν αὐτῆς περὶ τὰ τέλη τοῦ Β' αἰῶνος ὁ περίφημος θεολόγος **Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς**. Οὗτος κατήγετο ἐξ Ἀθηνῶν και ἐγεννήθη ἐκ γονέων Ἐθνικῶν. Ἐλαβε πλήρη τὴν ἑλληνικὴν μόρφωσιν τῆς ἐποχῆς, ἀλλὰ μελετήσας τὸ Εὐαγγέλιον ἐγκατέλειψε τὴν ἔθνικὴν θρησκείαν και ἔγινε χριστιανός. Ἐπεσκέφθη πολλὰς πόλεις παρακολουθῶν τὴν διδασκαλίαν και τὰ κηρύγματα σοφῶν χριστιανῶν και ἐγκατεστάθη τελικῶς εἰς Ἀλεξάνδρειαν. Ἐφοίτησεν εἰς τὴν Σχολήν, διεκρίθη ταχέως, ἐχειροτονήθη ἱερεὺς και ἔγινε διευθυντὴς αὐτῆς ἀναδειχθεὶς ἄριστος και διαπρεπὴς θεολόγος. Κατὰ

τὸν διωγμὸν τοῦ Σεβήρου ἔφυγεν ἐξ Ἀλεξανδρείας εἰς τὴν Καισάρειαν τῆς Παλαιστίνης, ὅπου πιθανώτατα καὶ ἀπέθανε περὶ τὸ 220 μ.Χ.¹.

Τὰ σωζόμενα ἐκ τῶν συγγραμμάτων του εἶναι «Λόγος Προτρεπτικός πρὸς τοὺς Ἕλληνας», «Στρωματεῖς», «Παιδαγωγός» καὶ «Τίς ὁ σωζόμενος πλούσιος». Εἰς τὰ συγγράμματά του ἀποδεικνύει ἄνευ ἀξίας τὴν ἐθνικὴν θρησκείαν καὶ ἀναπτύσσει τὴν περὶ Ἁγίας Τριάδος χριστιανικὴν διδασκαλίαν. Τονίζει ὅτι ἡ πίστις εἰς τὰς χριστιανικὰς ἀληθείας δέον νὰ στηρίζεται ἐπὶ τῆς γνώσεως, τὴν ὁποίαν παρέχει ἡ διὰ τῆς ἐρεύνης ἐξήγησις καὶ βαθυτέρα κατανόησις αὐτῶν· ἡ ἔρευνα ὁμῶς πρέπει νὰ ἔχη ὡς βᾶσιν τὴν διδασκαλίαν τοῦ Σωτῆρος καὶ τῶν Ἀποστόλων. Ἡ φιλοσοφία δὲν εἶναι παρὰ ἀπλῆ θεραπείς τῆς Θεολογίας.

Παρέχει ἐπίσης ὁ Κλήμης συμβουλὰς καὶ ὁδηγίας διὰ τὴν καλὴν διοίκησιν τῆς Ἐκκλησίας ὡς καὶ κανόνας ἠθικοῦ βίου εἰς τοὺς χριστιανούς².

᾽Ωριγένης. Ὁ βίος τοῦ ᾽Ωριγένους εἶναι ὑπόδειγμα θερμῆς πίστεως, ἐργατικότητος, θάρρους καὶ καρτερίας.

᾽Ανεδείχθη ὁ ἐπισημότερος τῶν Ἀλεξανδρινῶν θεολόγων καὶ μέγιστος συγγραφεὺς ὄλων τῶν ἐποχῶν γράψας κατὰ τινα μαρτυρίαν περὶ τοὺς ἐξ χιλιάδας τόμους.

᾽Εγεννήθη τὸ 185 εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν. Πατὴρ του ἦτο ὁ ἐπὶ Σεπτιμίου Σεβήρου μαρτυρήσας (202) Λεωνίδης. ᾽Απὸ τοῦτον καὶ τοὺς σοφοὺς διδασκάλους τῆς Σχολῆς, εἰς τὴν ὁποίαν ἐσπούδασε καὶ διεκρίθη διὰ τὴν ἐπιμέλειάν του, ἔλαβε τὴν πρώτην μὲρφωσιν, τὴν ὁποίαν συμπλήρωσε διὰ συνεχοῦς ἀτομικῆς μελέτης. Εἰς ἡλικίαν 17 ἐτῶν ἀπέμεινε

1. Κατ' ἄλλους ἀπέθανε τὸ 216.

2. Εἰς τὸ ἔργον του «Τίς ὁ σωζόμενος πλούσιος» (παρὰ Migne 9, 617 - 620) γράφει: «Ὁ πλοῦτος ὄργανόν ἐστί. Δύνασαι χρῆσθαι δικαίως αὐτῷ; πρὸς δικαιοσύνην καθυπηρετεῖ. Ἄδικως τις αὐτῷ χρῆται; ὑπέρτης ἀδικίας εὕρισκεται. Πέφυκε γὰρ ὑπηρετεῖν, ἀλλ' οὐκ ἄρχειν... Ὡστε μὴ τὰ κτήματά τις ἀφανίζετω μᾶλλον ἢ τὰ πάθη τῆς ψυχῆς, τὰ μὴ συγχωροῦντα τὴν ἀμείνω χρῆσιν τῶν ὑπαρχόντων... Τὸ οὖν ἀποτάξασθαι... καὶ πωλῆσαι πάντα τὰ ὑπάρχοντα, τοῦτον τὸν τρόπον ἐκδεκτέον ὡς ἐπὶ τῶν ψυχικῶν παθῶν εἰρημένον».

Εἰς τὸ τελευταῖον μέρος τοῦ ἀποσπάσματος βλέπομεν ὅτι ὁ Κλήμης παρομοιάζει τὰ ὑπάρχοντα, τῶν ὁποίων δὲν γίνεται καλὴ χρῆσις, πρὸς τὰ πάθη τῆς ψυχῆς, ἐπομένως, κατ' αὐτόν, τὸ εὐαγγελικὸν «πώλησον τὰ ὑπάρχοντά σου...» σημαίνει, ἀπόβαλε τὰ πάθη σου. Αὕτη εἶναι ἡ λεγομένη ἀλληγορικὴ ἐρμηνεία τῶν Γραφῶν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐπεδίδοντο οἱ Ἀλεξανδρινοὶ θεολόγοι, καὶ μάλιστα ὁ ᾽Ωριγένης.

μόνος προστάτης μητρὸς καὶ ἔξ μικροτέρων ἀδελφῶν. Διὰ τὴν συντηρήσῃ τὴν οἰκογένειάν του, ἀντέγραφε νυχθημερὸν ἀρχαίους συγγραφεῖς καὶ ἐπῶλει τὰ χειρόγραφα.

Τοσαύτη ἦτο ἡ φήμη τῆς σοφίας τοῦ ἐφήβου ἀκόμη Ὁριγένους, ὥστε ὁ ἐπίσκοπος Ἀλεξανδρείας τὸν ἐκάλεσε, 18ετῇ μόλις τὴν ἡλικίαν, νὰ ἀναλάβῃ τὴν διεύθυνσιν τῆς Σχολῆς διαδεχόμενος τὸν ἀναχωρήσαντα ἔξ Ἀλεξανδρείας Κλήμεντα. Ὁ Ὁριγένης διηύθυνε τὴν Σχολὴν ἐπὶ 30 περίπου ἔτη διδάσκων ἐν αὐτῇ δωρεὰν καὶ ζῶν ὡς ἀσκητῆς. Πλὴν τῆς τελείας χριστιανικῆς κατηχήσεως ἐδιδάσκοντο εἰς τὴν Σχολὴν καὶ τὰ σπουδαιότερα τῆς «θύραθεν παιδείας»: Γραμματικὴ καὶ Ρητορικὴ, Φιλοσοφία, Φυσικά, Μαθηματικά, Ἡθικὴ, Μουσικὴ κ.ἄ. Ἡ φήμη τοῦ Ὁριγένους διεδόθη εἰς ὅλον τὸν κόσμον καὶ παντοῦ εἶχε θαυμαστὰς τῆς σοφίας του. Ἡ μήτηρ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου Σεβήρου τὸν ἐκάλεσεν, ἵνα ἀκούσῃ παρ' αὐτοῦ τὰς χριστιανικὰς ἀληθείας. Ἐκῆρξε τὸ Εὐαγγέλιον εἰς Ἀραβίαν καὶ ἐπεσεκέφθη τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Ρώμην.

Εὐρισκόμενος εἰς τὴν Καισάρειαν τῆς Παλαιστίνης, ὅπου καὶ ἐχειροτονήθη πρεσβύτερος, ἔμαθεν ὅτι ὁ ἐπίσκοπος Ἀλεξανδρείας τὸν ἀπεμάκρυνε τῆς διεύθυνσεως τῆς Σχολῆς καὶ ἤναγκάσθη ἕνεκα τούτου νὰ μείνῃ ἐκεῖ. Εἰς Καισάρειαν ἱδρυσεν ὁ Ὁριγένης Θεολογικὴν Σχολὴν, ἐδίδαξεν ἐκεῖ ἐπὶ εἴκοσιν ἀκόμη ἔτη καὶ ἀπέθανε περὶ τὸ 254 μ.Χ. ἐκ τῶν ταλαιπωριῶν, ἃς ὑπέστη κατὰ τὸν διωγμὸν τοῦ Δεκίου.

Ὁ Ὁριγένης διεκρίθη ὡς βαθὺς κριτικὸς καταπολεμήσας τὰς αἱρέσεις, ὡς ἐρμηνευτῆς τῶν Γραφῶν, ἐπιδοθεὶς εἰς τὴν ἀλληγορικὴν αὐτῶν ἐρμηνείαν, καὶ ὡς μέγας φιλόσοφος. Διὰ τὴν σοφίαν του, τὴν ἀρετὴν του καὶ ἐργατικότητά του ὠνομάσθη ἀδαμάντινος καὶ χαλκέντερος. Τὰ ἔργα του ἦσαν ἀπολογητικά, ἐρμηνευτικά, ἠθικά, ὁμιλίας. Ὀλίγα ἔξ αὐτῶν σφύζονται, μερικὰ δὲ εἰς Λατινικὴν μετάφρασιν. Ἰδέαι τινὲς τοῦ Ὁριγένους, καὶ μάλιστα αἱ ἀλληγορικαὶ ἐρμηνεῖαι του, δὲν ἔγιναν δεκταὶ ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας, προεκάλεσαν δὲ πολλὰς συζητήσεις καὶ ἀντιγωνίας.

Μαθηταὶ τοῦ Ὁριγένους ὑπῆρξαν ὁ βοηθὸς καὶ διάδοχος του εἰς τὴν διεύθυνσιν τῆς Σχολῆς Ἡρακλᾶς, ὁ Διονύσιος ἐπίσκοπος Ἀλεξανδρείας, ὁ ἀποκληθεὶς Μέγας, ὁ Νεοκαισαρείας ἐπίσκοπος Γρηγόριος ὁ θαυματουργὸς καὶ ἄλλοι.

Ὁ Νεοκαισαρείας Γρηγόριος ὁ Θαυματουργός. Κατήγετο ἐκ Νεοκαισαρείας τοῦ Πόντου καὶ ἐγεννήθη ἀπὸ γονεῖς εἰδωλολάτρως.

Μεταβαίνων εἰς Βηρυττὸν διὰ τὴν σπουδᾶσιν ῥητορικὴν, ἐπέρασεν ἐκ Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης, ὅπου ἐγνώρισε τὸν Ὠριγένην. Τόσον ἐγοητεύθη ἐκ τῆς διδασκαλίας του, ὥστε ἔγινε χριστιανὸς καὶ ἐφοίτησεν ἐπὶ πέντε ἔτη εἰς τὴν Σχολὴν του. Ἐπανῆλθεν ἔπειτα εἰς τὴν πατρίδα του καὶ διὰ τὴν εὐσέβειαν καὶ τὸν θερμὸν ζῆλόν του εἰς τὴν διάδοσιν τοῦ χριστιανισμοῦ ἐχειροτονήθη Ἐπίσκοπος. Διεκρίθη κυρίως εἰς τὸ ἔργον τοῦ ἐκχριστιανισμοῦ τῶν Ἐθνικῶν. Ὅταν ἔγινεν Ἐπίσκοπος, εὔρε (κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ πατρὸς τῆς Ἐκκλησίας Γρηγορίου Νύσσης) δέκα ἑπτὰ μόνον χριστιανούς εἰς τὴν περιφέρειάν του, ἐνῶ, ὅταν ἀπέθανεν, εἶχον ἀπομείνει δέκα ἑπτὰ μόνον Ἐθνικοί.

γ' . Ἀφρικανικὴ Σχολὴ καὶ Λατῖνοι Ἐκκλησιαστικοὶ Συγγραφεῖς.

Ἡ λεγομένη Ἀφρικανικὴ σχολὴ ἰδρύθη περὶ τὰ τέλη τοῦ Β' αἰῶνος εἰς τὴν Καρχηδόνα τῆς Β. Ἀφρικῆς. Ἀντιθέτως πρὸς τοὺς Ἀλεξανδρινούς, οἱ ὅποιοι ἐπεδίωκον τὴν διὰ τῆς ἐρεύνης θεμελιώσιν τῆς πίστεως (Ἐρεῦνα καὶ πίστευε), οἱ θεολόγοι τῆς Ἀφρικανικῆς Σχολῆς ἐφρόνουν καὶ ἐδίδασκον τὴν ἄνευ ἐρεύνης πίστιν (Πίστευε καὶ μὴ ἐρεῦνα).

Οἱ κυριώτεροι ἐκπρόσωποι τῆς Σχολῆς ταύτης ἦσαν ὁ Τερτυλλιανός, ὁ Κυπριανός καὶ ὁ Λακτάντιος.

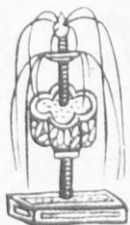
Τερτυλλιανός. Ἐγεννήθη ἐν Καρχηδόνι περὶ τὸ 160 μ.Χ., ἐσπούδασε τὸ Ρωμαϊκὸν Δίκαιον εἰς τὴν Ρώμην καὶ μέχρι τῆς ἡλικίας τῶν 30 ἐτῶν ἦσκει τὸ ἐπάγγελμα τοῦ δικηγόρου. Θαυμάσας τὴν καρτερίαν τῶν χριστιανῶν εἰς τὰ μαρτύρια, ἐδιδάχθη τὸν χριστιανισμὸν καὶ διὰ τὴν θερμὴν πίστιν καὶ τὸν ζῆλόν του ἐχειροτονήθη πρεσβύτερος. Ὑπῆρξεν ὁ ἰδρυτὴς τῆς Ἀφρικανικῆς Σχολῆς. Περιεφρόνει τὴν φιλοσοφίαν καὶ ἤρκετο εἰς τὴν τυφλὴν πίστιν. Ἐπίστευε καὶ ἐδίδασκεν ὅτι ὁ χριστιανισμός, ὡς θρησκεία ἐκ θείας ἀποκαλύψεως, δὲν ἔχει ἀνάγκην ἐξετάσεως καὶ ἐρεύνης. Εἰς τοῦτον ἀποδίδεται τὸ « Gredo, quia absurdum est » (πιστεύω, διότι εἶναι παράλογον).

Ὁ Τερτυλλιανός ἔγραψε πλεῖστα συγγράμματα εἰς τὴν Λατινικὴν γλῶσσαν, τὰ ὅποια ἦσαν ἀπολογητικὰ κυρίως καὶ ἠθικά. Κατέστη οὕτω θεμελιωτὴς τῆς Λατινικῆς Ἐκκλησιαστικῆς φιλολογίας καὶ ἐφήμισθη ὡς εἷς τῶν πολυγραφωτέρων Λατίνων Ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων. Ἀπέθανε κατὰ τὸ ἔτος 240 μ.Χ.

Κυπριανός. Προήρχετο καὶ οὗτος ἀπὸ τοὺς ἐξ Ἐθνικῶν χριστιανούς,

ὅταν δὲ ἐγίνε χριστιανός, διένειμε τὴν περιουσίαν του εἰς τοὺς πτωχοὺς καὶ ἔζη ὡς ἀσκητής. Παρακλήσει τῶν χριστιανῶν τῆς Καρχηδόνος ἐχειροτονήθη πρεσβύτερος καὶ κατόπιν Ἐπίσκοπος. Ὁ Κυπριανὸς ἀνεδείχθη εἰς ἓκ τῶν σπουδαίων Λατίνων θεολόγων, ἠγωνίσθη δὲ ὑπὲρ τῆς ἐνότητος καὶ τῆς εἰρήνης τῆς Ἐκκλησίας, διότι ἐπίστευεν ὅτι αἱ ἔριδες κατέστρεφον αὐτήν. Τὸ καλύτερον ἓκ τῶν συγγραμμάτων του εἶναι τὸ « Περὶ ἐνότητος τῆς Ἐκκλησίας ». Ἀπέθανε μαρτυρικὸν θάνατον κατὰ τὸ 258μ.Χ.

Ὁ **Λακτάντιος**, τέλος, εἶναι μεταγενέστερος, ἀκμάσας περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Δ' αἰῶνος καὶ ζήσας μέχρι τοῦ 330 μ.Χ. Ἦτο διδάσκαλος τῆς ρητορικῆς, πρὶν γίνη χριστιανός, διετέλεσε δὲ καὶ διδάσκαλος τοῦ υἱοῦ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου Κρίσπου. Διακρίνεται τῶν ἄλλων Λατίνων Ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων διὰ τὴν καθαρότητα τῆς γλώσσης, διὰ τὴν ὅποιαν ὠνομάσθη Κικέρων τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ, ΛΑΤΡΕΙΑ ΚΑΙ ΗΘΗ ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΡΩΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟΝ.

24. Ἡ Διοίκησις τῆς Ἐκκλησίας.

Κατὰ τὴν ἀποστολικὴν ἐποχὴν τὴν διοίκησιν τῆς Ἐκκλησίας εἶχον κατ' ἀρχὰς οἱ ἴδιοι οἱ Ἀπόστολοι. Ὅταν ὁ ἀριθμὸς τῶν χριστιανῶν ἠϋξήσῃ, προσέλαβον ὡς βοηθοὺς τοὺς διακόνους. Εἰς τὰς ἰδρυομένας νέας Ἐκκλησίας ἐχειροτόνουν ἀντιπροσώπους των, ἵνα τὰς διευθύνουν, οἱ ὁποῖοι ὠνομάσθησαν πρεσβύτεροι ἢ Ἐπίσκοποι.

Μετὰ τὸν θάνατον τῶν Ἀποστόλων ἀνέλαβον τὴν διοίκησιν τῶν Ἐκκλησιῶν οἱ Ἐπίσκοποι, βοηθούμενοι ὑπὸ τῶν πρεσβυτέρων καὶ τῶν διακόνων.

Οἱ **Ἐπίσκοποι** ἐχειροτόνουν τοὺς πρεσβυτέρους καὶ διακόνους, ἐκήρυττον καὶ ἐδίδασκον, συνεχώρουν τὰς τυχὸν ἁμαρτίας τῶν χριστιανῶν καὶ ἐν γένει ἐκυβέρνων τὴν Ἐκκλησίαν.

Οἱ **πρεσβύτεροι** ἦσαν βοηθοὶ τῶν Ἐπισκόπων. Ἐκήρυττον καὶ αὐτοὶ τὸ Εὐαγγέλιον, ἐτέλουν τὰ μυστήρια πλὴν τοῦ μυστηρίου τῆς ἱερωσύνης καὶ ἔλυον τὰς μεταξὺ τῶν χριστιανῶν διαφορὰς κατόπιν ἀδείας τῶν Ἐπισκόπων.

Οἱ **διάκονοι** τέλος εἶχον κατ' ἀρχὰς ὡς κύριον ἔργον τὴν συλλογὴν τῶν ἐλεημοσυνῶν καὶ τὴν διανομὴν τούτων εἰς τοὺς πτωχοὺς, ὡς καὶ τὴν διακονίαν εἰς τὰς κοινὰς τραπέζας. Βραδύτερον ὁμως ἐβοήθησαν τοὺς ἐπισκόπους καὶ πρεσβυτέρους εἰς τὴν προετοιμασίαν τῆς θείας λατρείας, μετέφερον τὴν θείαν μετάληψιν εἰς τοὺς φυλακισμένους ἢ ἀσθενεῖς, ἀνεγίνωσκον τὸ Εὐαγγέλιον εἰς τὰς Ἐκκλησίας καὶ ἐκήρυσσον τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ.

Κατὰ τὴν Ἀποστολικὴν ἐποχὴν ὑπῆρχον καὶ διακόνισσαι ἀσχολούμεναι εἰς παράλληλα πρὸς τοὺς διακόνους ἔργα διὰ τὰς γυναῖκας, τὰς προσερχομένας εἰς τὸν χριστιανισμόν, καὶ εἰς τὴν περίθαλψιν τῶν ἀσθενῶν.

Οἱ Ἐπίσκοποι, οἱ Πρεσβύτεροι καὶ οἱ Διάκονοι ἀπετέλεσαν τοιοῦτοτρόπως ἰδιαίτεράν τάξιν χριστιανῶν, οἱ ὅποιοι ἀνελάμβανον ὡς ἀποκλειστικὸν προορισμὸν εἰς τὴν ζωὴν τῶν (ὡς κληρὸν) τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Ἐκκλησίας τῶν πιστῶν. Ὀνομάσθησαν διὰ τοῦτο Ἱερός Κληρὸς ἢ Κληρικοί, ἐνῶ οἱ ἄλλοι χριστιανοὶ ἐλέγοντο Λαϊκοί.

Οἱ Ἐπίσκοποι τῶν πρωτευουσῶν πόλεων μιᾶς περιφερείας, τῶν λεγομένων Μητροπόλεων, ὠνομάσθησαν Μητροπολίται. Ἦσαν ἰσοβάθμιοι πρὸς τοὺς Ἐπισκόπους τῶν μικροτέρων πόλεων, ἀλλὰ εἶχον τὴν προεδρίαν εἰς τὰς ἐπαρχιακὰς συνόδους, ἐπεκύρωνον τὴν ἐκλογὴν τῶν Ἐπισκόπων τῆς περιφερείας τῶν καὶ ἔχειροτόνουν αὐτούς.

Τιμητικὸν πρωτεῖον κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἀπεδίδοτο κατὰ σειρὰν εἰς τοὺς Ἐπισκόπους (Μητροπολίτας) Ρώμης, Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας, Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης, Ἱεροσολύμων καὶ Ἐφέσου.

25. Ἡ Λατρεία.

Ἡ Ἐκκλησία ἀκολουθοῦσα τὴν διδασκαλίαν τοῦ Χριστοῦ εἰσήγαγε τὴν κοινὴν λατρείαν, ἵνα ζωογονήσῃ καὶ διαθερμάνῃ τὴν πίστιν καὶ εὐσέβειαν τῶν χριστιανῶν.

Κατὰ τοὺς Ἀποστολικοὺς χρόνους ἡ λατρεία ἦτο πολὺ ἀπλῆ. Οἱ χριστιανοὶ συνεκεντρῶνοντο εἰς ἰδιωτικὰς οἰκίας, ἤκουον τὸ κήρυγμα, ἔψαλλον ὕμνους καὶ ἐτέλουν τὸ μυστήριον τῆς θείας Εὐχαριστίας· μετελάμβανον δηλαδὴ ἄρτου καὶ οἴνου, τὰ ὅποια καθαγιαζόμενα διὰ τῆς εὐλογίας μετεβάλλοντο εἰς σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Κυρίου. Μετὰ ταῦτα παρεκάθητο εἰς κοινὰ δεῖπνα καὶ τέλος ἀπεχωρίζοντο ἀνταλλάσσοντες ἀδελφικὸν ἀσπασμόν.

Βραδύτερον ἐδόθη μεγαλυτέρα προσοχὴ εἰς τὰς τελετὰς τῆς λατρείας. Καθωρίσθη λεπτομερῶς ἡ Θεία Λειτουργία, ἡ ὁποία ἐγένετο τῶρα τὴν πρωίαν καὶ ὄχι τὴν ἑσπέραν καὶ τῆς ὁποίας κύριον μέρος ἦτο πάντοτε ἡ τέλεισις τῆς θείας εὐχαριστίας. Καθωρίσθησαν ἐπίσης αἱ λεπτομέρειαι τῆς τελέσεως καὶ τῶν ἄλλων μυστηρίων, τὰ ὅποια ἐτελοῦντο ἤδη ἀπὸ τῆς Ἀποστολικῆς ἐποχῆς: Τὸ **βάπτισμα** διὰ τριττῆς καταδύσεως εἰς τὸ ὕδωρ καὶ τῆς ἐπικλήσεως τοῦ ὀνόματος τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Τὸ **χρῖσμα** διὰ τοῦ Ἁγίου μύρου, ἵνα ἐπισφραγίσῃ τὴν θείαν χάριν τὴν δοθεῖσαν διὰ τοῦ βαπτίσματος. Ἡ **ἐξομολόγησις** διὰ τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν τῶν εἰλικρινῶς μετανοοῦντων, τὸ **μυστήριον τοῦ γάμου** διὰ τὸν καθαγιασμόν του ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας,

Εἰσοδος κατακόμβης

σάν καὶ ἄλλαι ἑορταί, ὡς ἡ **Πεντηκοστή**, ἡ **Ἀνάληψις**, τὰ **Θεοφάνεια** κ.ἄ.

Ὡς τόπους συγκεντρώσεως διὰ τὴν λατρείαν ἐχρησιμοποιοῦν κατ' ἀρχὰς οἱ Χριστιανοὶ ἰδιωτικὰς οἰκίας, αἱ ὁποῖαι ὠνομάζοντο **Εὐκτήριοι Οἴκοι**, **Κυριακά**, **Ἐκκλησίαι**, **Ναοὶ**.

Κατακόμβαι. Κατὰ τοὺς διωγμοὺς οἱ χριστιανοὶ κατέφευγον πρὸς τέλεσιν τῆς λατρείας των εἰς ἐρήμους τόπους, εἰς δάση, εἰς νεκρο-

τὸ εὐχέλαιον διὰ τὴν σωματικὴν καὶ ψυχικὴν ὑγείαν τῶν χριστιανῶν καὶ τὸ μυστήριον τῆς **ἱερωσύνης**, τὸ ὁποῖον μόνον οἱ Ἐπίσκοποι ἠδύνατο νὰ τελοῦν, ἐνῶ τὰ ἄλλα μυστήρια ἐτελοῦντο καὶ ὑπὸ τῶν πρεσβυτέρων (ἱερέων).

Ἡ Θεία Λειτουργία ἐτελεῖτο παλαιότερον καθημερινῶς. Βραδύτερον ὅμως ὠρίσθησαν τακταὶ ἡμέραι συγκεντρώσεως τῶν χριστιανῶν, αἱ ὁποῖαι ὠνομάσθησαν ἑορταί. Τοιαῦται ἑορταὶ ἦσαν κατ' ἀρχὰς αἱ **Κυριακαὶ** (ἡμέραι δηλαδὴ τιμῆς πρὸς τὸν Κύριον) καὶ τὸ **Πάσχα** εἰς ἀνάμνησιν τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Σωτῆρος. Κατόπιν προσετέθη-

ταρεία ἢ εἰς τὰς λεγομένας **κατακόμβας**. Αἱ κατακόμβαι ἦσαν ὑπόγειοι κρύπται καὶ κοιμητήρια, ὅπου ἐκρύπτοντο διὰ τὴν λατρείαν καὶ ἔθαπτον τοὺς νεκροὺς τῶν οἱ χριστιανοί. Ταύτας ἐπεξέτειναν κατόπιν καὶ μετέβαλον εἰς πραγματικούς λαβυρίθους μὲ πλῆθος στοῶν καὶ διαμερισμάτων. Κατακόμβαι εὑρέθησαν εἰς Ρώμην, Νεάπολιν, Παλέρμον, Συρακούσας, Κυρηναϊκὴν, Μ. Ἀσίαν, Παλαιστίνην, Συρίαν καὶ εἰς τὴν νῆσον τῶν Κυκλάδων Μῆλον.

Ἡ ὀνομασία κατακόμβαι ἐδόθη εἰς τὰς ὑπογείους ταύτας κρύπτας ἀπὸ τὴν λατινικὴν λέξιν Catacumbae (πληρέστερον Accubitoria ad Catacumbas), μὲ τὴν ὁποίαν ὀνομάζοντο τὰ εὑρεθέντα εἰς φάραγγας παρὰ τὴν Ἀππίαν ὁδὸν κοιμητήρια.

Αἱ μεγαλύτεραι κατακόμβαι ἦσαν τῆς Ρώμης. Ὑπῆρχον 60 ἀνεξάρτητοι κατακόμβαι, ἐκάστη τῶν ὁποίων μὲ τὰ συμπλέγματα στοῶν, διαδρόμων καὶ νεκρικῶν θαλάμων ἀπετέλει πραγματικὴν πόλιν. Αἱ κατακόμβαι τῆς Μῆλου ἰδρύθησαν τὸν Γ' αἰῶνα δυτικῶς τοῦ σημερινοῦ χωρίου Τρυπητῆ, περιλάμβάνουν 1500 τάφους καὶ δίδουν μίαν ἰδέαν τῶν κατακομβῶν τῆς Ρώμης.

Ἀπὸ τὰς κατακόμβας διδασκόμεθα πολλὰ περὶ τῆς λατρείας τῶν πρώτων χριστιανικῶν αἰώνων.

26. Ἡ πρωτοχριστιανικὴ Τέχνη καὶ τὰ Σύμβολα.

Κατὰ τοὺς δύο πρώτους χριστιανικούς αἰῶνας δὲν δύναται νὰ γίνη λόγος περὶ χριστιανικῆς ἀρχιτεκτονικῆς, διότι οἱ «Εὐκτήριοι Οἴκοι» ἦσαν ἀπλαῖ αἰθούσαι ἀνάλογοι πρὸς τὸ πλῆθος τῶν χριστιανῶν. Οἱ διωγμοὶ ἐξ ἄλλου δὲν ἐπέτρεψαν εἰς τοὺς χριστιανούς νὰ σκεφθῶσι περὶ ἀνεγέρσεως μονίμων καὶ ἰδίου ρυθμοῦ ναῶν. Κατὰ τὸν Γ' αἰῶνα ἀνηγέρθησαν εἰς διαφόρους πόλεις, τῆς Ἀνατολῆς μάλιστα, ἰδιαιτέρα κτήρια, ἕνα χρησιμοποιηθῶσιν ὡς λατρείας ναοί.

Ἀλλὰ καὶ τὴν διὰ τῆς γλυπτικῆς παράστασιν μορφῶν ἀπέφευγον ἐπιμελῶς οἱ χριστιανοὶ διὰ τὸν φόβον τῆς συγχύσεως πρὸς τὴν εἰδωλολατρίαν. Τὴν ζωγραφικὴν ὅμως καὶ μάλιστα τὴν διακοσμητικὴν ἐχρησιμοποίησαν πολὺ ἐνωρὶς διὰ θρησκευτικούς καὶ λατρευτικούς λόγους καὶ σκοπούς.

Ἦδη ἀπὸ τῆς ἀποστολικῆς ἐποχῆς, εἰς τὴν Ἀνατολὴν μάλιστα, ὅπου ὑπῆρχε ζωηρὰ ἢ παράδοσις τῆς πλουσίας Ἑλληνιστικῆς διακοσμητικῆς (σαρκοφάγοι, μωσαϊκὰ κ.λ.π.), ἤρχισαν οἱ χριστιανοὶ νὰ στολί-

ζουν τούς ναούς και τούς τάφους των με ζωγραφικά κυρίως διακοσμήσεις. Ἄνθη, πτηνά, γεωμετρικά σχήματα κ.λ.π. ἦσαν τὰ πρῶτα πρότυπα τῆς χριστιανικῆς διακοσμητικῆς.

Ἐπειτα ἔγινεν ἐπιλογή τῶν διακοσμητικῶν θεμάτων διὰ καθαρῶς θρησκευτικούς καὶ λατρευτικούς σκοπούς. Πτηνά, ζῶα, συμπλέγματα γραμμάτων καθιεροῦνται, διὰ νὰ ἐνθυμίζουσι εἰς τοὺς χριστιανούς θρησκευτικὰς καὶ ἠθικὰς ἀντιλήψεις καὶ ἰδέας ἢ πρόσωπα λατρείας. Τὴν ἀκριβῆ ἔννοιαν τῶν παραστάσεων τούτων μόνον οἱ χριστιανοὶ κατενόουν. Ἐδημιουργήθησαν οὕτω τὰ λεγόμενα **σύμβολα**, μετὰ τὰ ὁποῖα στολίζονται οἱ τόποι λατρείας τῶν χριστιανῶν.

Τοιαῦτα σύμβολα εἶναι τὸ ἰδιόγραμμα «Ἰησοῦς Χριστὸς νικᾷ» καὶ ἡ παράστασις ἰχθύος· τὰ γράμματα τῆς λέξεως ἰχθύς ἀποτελοῦσι τὴν περίφημον ἀκροστιχίδα Ἰ(ησοῦς) Χ(ριστός) Θ(εοῦ) Υ(ἰός) Σ(ωτήρ).

Ἡ περιστέρα συμβολίζει τὴν ἀγνότητα ἢ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, κλάδος ἐλαίας τὴν εἰρήνην, κλάδος φοίνικος τὴν νίκην τῆς Ἐκκλησίας, ἐν πλοῖον τὴν Ἐκκλησίαν, ἄγκυρα τὴν σωτηρίαν. Ὁ ἀμνὸς ἢ τὸ πρόβατον εἶναι προσφιλὲς σύμβολον τῶν χριστιανῶν, ἢ δὲ εἰκὼν τοῦ καλοῦ ποιμένος φέροντος ἐπὶ τῶν ὤμων τοῦ ἀρνίου συμβολίζει τὸν Χριστὸν σώζοντα τὴν ἀνθρωπότητα. Πλεῖστα ἄλλα σύμβολα ἐχρησιμοποιήθησαν ὑπὸ τῶν χριστιανῶν.

Κατὰ τὸν Γ' αἰῶνα, ὅταν ἐξέλιπε πλέον ὁ φόβος ἐπανόδου εἰς τὴν εἰδωλολατρίαν, οἱ χριστιανοὶ ἤρχισαν νὰ χρησιμοποιοῦν ζωγραφικάς ἀπεικονίσεις ἁγίων μορφῶν, ὡς λ.χ. τοῦ Ἰησοῦ, τῆς Παναγίας καὶ τῶν Ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου. Ἐξωγράφιζον ἐπίσης παραστάσεις σκηνῶν τῆς Παλαιᾶς καὶ τῆς Καινῆς Διαθήκης ἢ γεγονότων σχετικῶν μετὰ τὴν ζωὴν τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοὺς διωγμούς.

27. Τὰ ἦθη τῶν χριστιανῶν κατὰ τὴν Α' περίοδον.

Ἡ ἀναμόρφωσις τῆς ἀρχαίας κοινωνίας.

Αἱ διδαχθεῖσαι ὑπὸ τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ ἐφαρμοσθεῖσαι εἰς τὴν ζωὴν τῶν χριστιανῶν νέαι ἠθικαὶ ἀρχαὶ ἐπέφερον πολὺ μεγάλας μεταβολὰς εἰς τὴν ἕως τότε κοινωνικὴν ζωὴν. Ὁ χριστιανισμὸς ἐπέτυχεν σὺν τῷ χρόνῳ πλήρη ἀναμόρφωσιν τῆς ἀρχαίας κοινωνίας. Τὰ θεμέλια δὲ τῆς τοιαύτης ἀναμορφώσεως ἔθεσαν οἱ πρῶτοι χριστιανοὶ διὰ τῶν ἀγνῶν ἠθῶν καὶ τοῦ αὐστηρῶς ἠθικοῦ βίου των. Οὗτος ἐστηρίχθη, ὡς γνωρίζο-

μεν, ἐξ ὀλοκλήρου εἰς τὰς νέας ἠθικὰς ἰδέας τὰς περιεχομένας κυρίως εἰς τὴν περὶ ἰσότητος καὶ ἀγάπης διδασκαλίαν τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν Ἀποστόλων. Οὕτω:

α) Ἡ βασιλεύσασα εἰς τὰς χριστιανικὰς κοινότητες - Ἐκκλησίας νέα ἐντολή «ἀγάπα τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτὸν» ἀντικαθιστᾷ τὸν ἀτομικισμόν καὶ τὴν πρὸς τοὺς ἄλλους σκληρότητα τοῦ ἀρχαίου κόσμου διὰ τῆς ἀλληλεγγύης καὶ τῆς φιλανθρωπίας. Ἡ συνδρομὴ πρὸς τοὺς πάσχοντας καὶ ἡ ἐλεημοσύνη πρὸς τοὺς πτωχοὺς γίνεται καθήκον διὰ τοὺς χριστιανοὺς. "Ὅταν κάποτε (τὸν Γ' αἰῶνα) συνέβη μέγας λιμὸς εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν καὶ τὴν Καρχηδόνα, ἐνῶ οἱ Ἐθνικοὶ ἐγκατέλειπον καὶ αὐτοὺς τοὺς οἰκείους των, οἱ χριστιανοὶ ἐφρόντιζον δι' ὅλους τοὺς πεινῶντας, χριστιανοὺς καὶ Ἐθνικοὺς. Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ρώμης εἶχεν ἀναλάβει τὴν διατροφήν 1500 πτωχῶν κατὰ τὸ ἔτος 252, ὅπως γράφει ὁ ἱστορικὸς τῆς Ἐκκλησίας Εὐσέβιος. Οἱ χριστιανοὶ πρῶτοι ἰδρυσαν καὶ συνετήρουν φιλανθρωπικὰ ἰδρύματα, νοσοκομεῖα δηλαδή, γηροκομεῖα, ὀρφανοτροφεῖα κ.λ.π.

β) Τὸ χριστιανικὸν κήρυγμα περὶ ἰσότητος τῶν ἀνθρώπων, ὡς τέκνων τοῦ Θεοῦ καὶ ἐπομένως ἀδελφῶν μεταξύ των, ἐπέφερον εὐεργετικὴν μεταβολὴν καὶ τεραστίαν πρόοδον εἰς τὴν ζωὴν τῆς ἀνθρωπότητος. Ὁ θεσμὸς τῆς δουλείας, ὁ ὅποιος τόσον πολὺ ἐπιβαρύνει τὸν ἀρχαῖον κόσμον, ἐξηφανίσθη ἀμέσως ἀπὸ τὴν χριστιανικὴν κοινωνίαν. "Ὅσοι χριστιανοὶ εἶχον δούλους τοὺς ἠλευθέρωσαν, αἱ δὲ πρῶται Ἐκκλησίαι δι' ἐράνων μεταξύ τῶν χριστιανῶν ἐξηγόραζον αἰχμαλώτους ἢ δούλους καὶ ἀπέδιδον εἰς αὐτοὺς τὴν ἐλευθερίαν των. Μὲ τὴν ἐξάπλωσιν τοῦ χριστιανισμοῦ ἡ δουλεία περιωρίζετο ἢ ἐγένετο ἐλαφροτέρα, ἕως ὅτου καθρηγῆθη ἐντελῶς ὁ θεσμὸς εἰς ὅλας τὰς πεπολιτισμένας χώρας, ἀκόμη καὶ τὰς μὴ χριστιανικὰς.

γ) Τὸ κήρυγμα τῆς ἰσότητος περιελάμβανε καὶ τὰς γυναῖκας¹, αἱ ὅποιαι, ὡς γνωστόν, κατεῖχον δουλικὴν σχεδὸν θέσιν εἰς τὰς πλείστας ἀρχαίας κοινωνίας (γυναικωνῖται, ἀποκλεισμοὶ ἀπὸ τὴν κοινωνικὴν ζωὴν κ.λ.π.). Ὁ χριστιανισμὸς ἐξύψωσε τὴν θέσιν τῆς γυναικὸς καταστήσας αὐτὴν ἰσότητι πρὸς τὸν ἄνδρα ἐν τῇ οἰκογενειακῇ καὶ κοινωνικῇ ζωῇ.

Γνωρίζομεν ὅτι ἀπὸ τῆς ἀποστολικῆς ἡδὴ ἐποχῆς ὑπῆρχον καὶ δια-

1. «Ὅχι ἐν Ἰουδαίῳ, οὐδὲ Ἕλληνι οὐκ ἐν δούλῳ, οὐδὲ ἐλεύθερῳ οὐκ ἐν ἄρσεν καὶ θήλυ πάντες γὰρ ὑμεῖς εἰς ἓστε ἐν Χριστῷ...», διδάσκει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος (Πρὸς Γαλ. Γ', 28).

κόνισσαι βοηθοῦσαι τοὺς προΐσταμένους τῶν Ἐκκλησιῶν εἰς τὰ ἔργα των. Διένειμον τὰ βοηθήματα εἰς τοὺς ἀπόρους, ἐδίδασκον, περιέθαλπον ἀσθενεῖς κ.λ.π. Εἶχον δηλ., ὅπως λέγομεν, κοινωνικὴν δρᾶσιν.

Εὗρεν ἐπίσης ἡ γυνὴ τὴν προσήκουσαν αὐτῇ θέσιν εἰς τὸν οἰκογενειακὸν βίον, ὅστις ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ χριστιανισμοῦ ἔγινεν αὐστηρὸς καὶ ἀγνός. Ὁ δεσμὸς τοῦ γάμου ἠὺλογήθη ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας ὡς «μυστήριον» καὶ ἡ οἰκογένεια, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἡ γυνὴ ἔχει ἰσότιμον πρὸς τὸν ἄνδρα θέσιν ὡς σύζυγος καὶ μήτηρ, γίνεται τὸ κύτταρον τῆς χριστιανικῆς κοινωνίας.

Πολλὰ χριστιανὰ γυναῖκες ἐζήσαν τοιοῦτον βίον καὶ ἀνέπτυξαν τοιαύτας ἀρετάς, ὥστε προσεκάλεσαν τὸν θαυμασμόν καὶ αὐτῶν τῶν Ἐθνικῶν.

Χριστιανισμὸς καὶ ἐργασία.

Χαρακτηριστικὸν ἐπίσης γνώρισμα τοῦ βίου τῶν πρώτων χριστιανῶν ἦτο καὶ ἡ τιμὴ καὶ ὁ σεβασμὸς πρὸς τὸν ἐργαζόμενον ἄνθρωπον καὶ τὴν ἐργασίαν ἐν γένει, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δὲν συνέβαινε εἰς τὰς ἐθνικὰς κοινωνίας.

Γνωρίζομεν ὅτι οἱ Ἕλληνες κατεφρόνουν ἀνάκαθεν τὴν χειρωνακτικὴν ἐργασίαν καὶ ἐτίμων μόνον τὰς «ἐλευθερίους» λεγομένας τέχνας καὶ τὰ πολεμικὰ ἔργα. Οἱ δὲ Ρωμαῖοι, οἱ ὁποῖοι κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἐμφανίσεως τοῦ χριστιανισμοῦ εἶχον πραγματοποιήσει τὰς μεγάλας κατακτήσεις των, εἶχον παύσει πρὸ πολλοῦ νὰ ἐργάζωνται οἱ ἴδιοι. Τὰς ἐργασίας εἰς τοὺς ἀγρούς καὶ τὰ ἐργαστήρια ἔκαμνον κατὰ τὸ πλεῖστον δούλοι, αἰχμάλωτοι πολέμου ἢ ἀπόγονοι παλαιῶν δούλων, ἐνῶ οἱ Ρωμαῖοι ἠσχολοῦντο εἰς τὰ πολεμικὰ ἢ ἦσαν ὑπάλληλοι τοῦ αὐτοκράτορος. Τοὺς ἐργαζομένους εἰς τὰ ἐργαστήρια καὶ τοὺς ἀγρούς ἐθεώρουν κατωτέρους ἀνθρώπους καὶ ἐφέροντο πρὸς αὐτοὺς περιφρονητικῶς. Εἶχε καταφρονηθῆ λοιπὸν ἡ ἐργασία καὶ ἐθεωρεῖτο ἀσχολία κατωτέρων ἀνθρώπων.

Ἐρχεται ὅμως ἡ χριστιανικὴ διδασκαλία καὶ ἀνυψώνει τὴν ἐργασίαν τιμῶσα καὶ σεβομένη τὸν ἐργαζόμενον. Οἱ Ἀπόστολοι ἦσαν, ὡς γνωστόν, ἄνθρωποι ἐργατικοί. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἐγνώριζε τὴν τέχνην τοῦ σκηνοποιοῦ καὶ εἰργάζετο καὶ κατὰ τὰς περιουσίας του ἀκόμη, ἵνα μὴ ἐπιβαρύνῃ τοὺς χριστιανούς μετὰ τὰ ἐξόδα τῆς φιλοξενίας του.

Ἴδου τὴν γράφει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος εἰς τὴν Β' πρὸς τοὺς Θεσσα-

λωνικεῖς ἐπιστολὴν του, τὴν ὁποῖαν ἔστειλε πρὸς αὐτοὺς ἐξ Ἀθηνῶν κατὰ τὴν δευτέραν ἀποστολικὴν περιοδείαν του:

— Μανθάνω, ἀδελφοί μου, ὅτι μερικοὶ ἀπὸ σᾶς δὲν ἀκολουθοῦν τὰς ὁδηγίας καὶ τὸ παράδειγμα ἡμῶν καὶ δὲν ἐργάζονται, προφασίζομενοι ὅτι δὲν τοὺς ἀφήνουν καιρὸν τὰ πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν καθήκοντά των. Αὐτὸ δὲν πρέπει νὰ γίνεται. Δὲν βλέπετε ἡμᾶς, οἱ ὁποῖοι μὲ κόπον καὶ μόχθον, νύκτα καὶ ἡμέραν ἐργαζόμεθα; Πρέπει νὰ μᾶς μιμῆσθε. Δὲν σᾶς εἶπομεν πολλάκις ὅτι «εἰ τις οὐ θέλει ἐργάζεσθαι, μηδὲ ἐσθιέτω;». Σᾶς παρακαλοῦμεν λοιπὸν καὶ σᾶς παραγγέλλομεν νὰ ἐργάζεσθε πάντοτε μὲ φιλοπονίαν καὶ ἡσυχίαν.

Ὅπως βλέπομεν, ἡ χριστιανικὴ διδασκαλία τιμᾷ τὴν ἐργασίαν καὶ ἐπιβάλλει αὐτὴν ὡς ὑποχρέωσιν εἰς πάντας τοὺς χριστιανούς. Τοῦτο ἔχει μεγάλην ἀξίαν, διότι τὰ μέγιστα συνετέλεσεν εἰς τὴν πρόοδον τῆς ἀνθρωπότητος.

28. Ὁ Ἀσκητισμός.

Ἄλλαι ἀρεταὶ τῶν χριστιανῶν εἶναι ἡ ταπεινοφροσύνη καὶ ἡ ἐπιδεικνυομένη ὑπὸ τῶν περισσοτέρων καταφρόνησις πρὸς τὰ ὑλικά ἀγαθὰ τοῦ κατὰ κόσμον βίου.

Τὸ τελευταῖον τοῦτο ἐδημιούργησε κατὰ τὸν Γ' αἰῶνα ἰδιαιτέραν τάξιν χριστιανῶν, οἱ ὁποῖοι ὠνομάσθησαν **ἀναχωρηταὶ** ἢ **ἀσκηταί**. Μερικοὶ χριστιανοὶ δηλ. ἔφευγον ἀπὸ τὰς πόλεις ἢ τὰ χωρία των καὶ ἔζων μόνοι των εἰς τὴν ἔρημον ἢ τὰ δάση. Ἦθελον νὰ ἀποδείξουν ἐμπράκτως τὴν περιφρόνησιν των πρὸς τὰ ἀγαθὰ τῆς ἐπιγείου ζωῆς καί, τρόπον τινά, τὴν ἀποδοκιμασίαν των πρὸς ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ἀπέδιδον μεγάλην ἀξίαν εἰς αὐτά. Ἐκεῖ ἔζων εἰς κελλία ἢ καλύβας μελετῶντες τὴν Ἀγίαν Γραφὴν καὶ **ἀσκούμενοι** εἰς τὴν νηστείαν καὶ τὴν προσευχὴν. Ὑπέβαλλον τὸν ἑαυτὸν των εἰς παντὸς εἶδους στερήσεις καὶ σκληραγωγίας. Δὲν μετέβαινον εἰς τὰς πόλεις, παρὰ μόνον ὁσάκις ἤθελον νὰ ἐνισχύσουν τοὺς χριστιανούς κατὰ τοὺς διωγμοὺς ἢ νὰ καταπολεμήσουν τοὺς αἰρετικούς.

Ὁ **Μέγας Ἀντώνιος** ὑπῆρξεν ὁ ἐπισημότερος τῶν ἀσκητῶν τῆς ἐποχῆς ταύτης. Ἐγεννήθη τὸ 251 μ.Χ. ἐν Κομᾷ τῆς Αἰγύπτου ἀπὸ εὐσεβεῖς καὶ πλουσίους γονεῖς. Εἰς ἡλικίαν 20 ἐτῶν ἔμεινεν ὀρφανὸς καὶ ἀκολουθήσας τὸ Εὐαγγελικὸν «εἰ θέλεις τέλειος εἶναι, ὑπάγε, πώ-

λησον πάντα τὰ υπάρχοντά σου καὶ δὸς πτωχοῖς...», διένειμε τὴν περιουσίαν του καὶ ἀνεχώρησεν εἰς τὴν ἔρημον. Ἐτρωγεν ἅπαξ τῆς ἡμέρας μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου, ἐφόρει μηλωτὴν (δέρμα προβάτου) καὶ ἔφερε καλύπτραν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, ἔλεγε δὲ ὅτι αἰσχύνεται, διότι τὸ ἀθάνατον πνεῦμά του ἔχει ἀνάγκη εὐτελοῦς τροφῆς. Προσηύχeto καὶ ἐμελέτα τὴν Ἀγίαν Γραφήν, τὴν ὁποίαν ἐγνώριζεν ἀπὸ στήθους, ἔκαμε δὲ πολλὰ θαύματα. Ἡ φήμη του εἶχε φθάσει εἰς ὅλον τὸν κόσμον, ὁ δὲ Μέγας Κωνσταντῖνος καὶ οἱ υἱοὶ του ὠνόμαζον αὐτὸν Πατέρα.

Ὁ Ἅγιος Ἀντώνιος ἀπέθανε κατὰ τὸ 355 μ.Χ. πλήρης ἡμερῶν, ἐπωνομάσθη δὲ Μέγας διὰ τὴν μεγάλην εὐσέβειάν του καὶ τοὺς ἀγῶνάς του κατὰ τῶν αἰρετικῶν. Θαυμαστής του ἦτο καὶ ὁ πατὴρ τῆς Ἐκκλησίας Μέγας Ἀθανάσιος, ὁ ὁποῖος ἔγραψε καὶ τὴν βιογραφίαν του. Ἐορτάζομεν τὴν μνήμην του τὴν 17ην Ἰανουαρίου.

Πλὴν τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου καὶ πλῆθος ἄλλων ἀναχωρητῶν - ἀσκητῶν ὑπῆρχε τὸν Δ' αἰῶνα εἰς τὰς ἐρήμους τῆς Αἰγύπτου, τοῦ Σινᾶ καὶ εἰς τὴν πέραν τοῦ Ἰορδάνου ἔρημον.

ΔΕΥΤΕΡΑ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

ΑΠΟ ΤΟΥ Μ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ ΣΧΙΣΜΑΤΟΣ (313 - 867)

Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἡ ἰδρυθεῖσα ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν Ἀποστόλων Ἐκκλησία μας στερεοῦται καὶ ἐνδυναμοῦται διὰ τῆς προστασίας τοῦ Κράτους, ἐξαπλοῦται δὲ καὶ εἰς ὅλην τὴν Δυτικὴν Εὐρώπην. Τότε γίνεται ὁ καθορισμὸς τῶν δογμάτων.

Ἀναδεικνύονται ἐξ ἄλλου μεγάλοι Διδάσκαλοι καὶ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, οἱ ὅποιοι φωτίζουν ἀπὸ πάσης πλευρᾶς τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν καὶ ἀπαλλάσσουν αὐτὴν ἀπὸ τὸν κίνδυνον τῆς κακοδοξίας διὰ τῆς καταπολεμήσεως τῶν αἱρέσεων.

Καθορίζονται τέλος ὅλαι αἱ λεπτομέρειαι τῆς λατρείας καὶ ἀναπτύσσεται εἰς ὕψιστον βαθμὸν ἡ χριστιανικὴ τέχνη διὰ τῆς δημιουργίας θαυμασίων ἔργων ἀρχιτεκτονικῆς, γλυπτικῆς καὶ ζωγραφικῆς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ

Ο ΘΡΙΑΜΒΟΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ

29. Ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος (306-337).

Ὅλιγα ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Διοκλητιανοῦ οἱ διωγμοὶ κατὰ τῶν χριστιανῶν ἐσταμάτησαν. Τὸ Κράτος ἀναλαμβάνει ὑπὸ τὴν προστασίαν του τὴν νέαν θρησκείαν καὶ εὐρίσκει στήριγμα εἰς αὐτήν. Ἡ μεταβολὴ αὕτη τῶν μέχρι τοῦδε σχέσεων Κράτους καὶ χριστιανῶν πραγματοποιεῖται ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου.

Ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος ἦτο υἱὸς τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Χλωροῦ καὶ τῆς εὐσεβοῦς Ἑλένης. Ὁ πατὴρ του εἶχεν ἀναδειχθῆ Καῖσαρ καὶ

Αύγουστος εἰς τὴν Γαλατίαν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Διοκλητιανοῦ. Ὁ Κωνσταντῖνος διεδέχθη τὸν πατέρα του ἀνακηρυχθεὶς ὑπὸ τοῦ στρατοῦ Αὐγουστος κατὰ τὴν ἐπικρατήσασαν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Διοκλητιανοῦ **πολυαρχίαν** (306 μ.Χ.).

Μετ' ὀλίγα ἔτη ὁ Κωνσταντῖνος ἦλθεν εἰς σύγκρουσιν πρὸς τὸν ἐν Ρώμῃ αὐτοκράτορα Μαξέντιον καὶ ἤρχισε πόλεμον κατ' αὐτοῦ διὰ τὴν κυριαρχίαν ὅλης τῆς Δύσεως. Ἔρχεται μὲ τὸν στρατὸν του εἰς τὴν Ἄνω Ἰταλίαν, ἔτοιμος νὰ βαδίσῃ κατὰ τοῦ Μαξεντίου. Εἶναι ὅμως διστακτικὸς, διότι γνωρίζει ὅτι ὁ ἀντίπαλός του ἔχει μεγάλας στρατιωτικὰς δυνάμεις. Εἶδε τότε εἰς τὸν οὐρανὸν θεῖον φωτεινὸν ὄραμα: τὸν Τίμιον Σταυρὸν μὲ τὴν ἐπιγραφὴν **EN TOYTO NIKA**. Ὁ Κωνσταντῖνος διέταξεν ἀμέσως νὰ κατασκευασθῇ **λάβαρρον** (σημαία) φέρον τὸν Σταυρὸν μὲ τὸ μονόγραμμα **IX** (Ἰησοῦς Χριστὸς) καὶ πλήρης θάρρους καὶ ἐλπίδων ἐπροχώρησε κατὰ τοῦ Μαξεντίου. Οἱ ἐν τῷ στρατῷ τοῦ Κωνσταντῖνου χριστιανοὶ ἐπολέμησαν πράγματι μὲ μεγαλύτερον ἐνθουσιασμὸν καὶ ὁ Μαξέντιος ἠττήθη κατὰ κράτος. Ὁ Κωνσταντῖνος εἰσῆλθε θριαμβευτὴς εἰς τὴν Ρώμην καὶ ἀνεγνωρίσθη κύριος ὅλης τῆς Δύσεως (312 μ.Χ.).

Ὁ Κωνσταντῖνος ἀναλαμβάνει ἕκτοτε ὑπὸ τὴν προστασίαν του τοὺς χριστιανούς καὶ τὸν χριστιανισμὸν. Ἔρχεται εἰς συμφωνίαν μὲ τὸν συνάρχοντά του εἰς τὴν Ἀνατολὴν Λικίνιον καὶ ἐκδίδουν ἀπὸ κοινοῦ τὸ **Διάταγμα τοῦ Μεδιολάνου** (313 μ.Χ.), διὰ τοῦ ὁποῖου οἱ χριστιανοὶ ἠδύναντο ἐλευθέρως νὰ ἔχουν τὴν θρησκείαν των καὶ νὰ ἀσκοῦν ἀνεμπόδιστοι τὴν λατρείαν των¹.

Βραδύτερον ὁ Κωνσταντῖνος ἦλθεν εἰς σύγκρουσιν καὶ πρὸς τὸν Λικίνιον, τὸν ἐνίκησε καὶ ἔμεινε μόνος κύριος ὅλης τῆς αὐτοκρατορίας. Μετέφερε τὴν ἔδραν τοῦ κράτους εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ ἕκτοτε ἡ νέα πρωτεύουσα Κωνσταντινούπολις γίνεται μέγα θρησκευτικὸν κέντρον τῆς χριστιανοσύνης.

---

1. Ἡμεῖς ὁ Κωνσταντῖνος καὶ ὁ Λικίνιος — ἔγραφε τὸ Διάταγμα — ... ἀποφασίζομεν νὰ χορηγήσωμεν εἰς τοὺς χριστιανούς καὶ εἰς ὄλους τοὺς ἄλλους τὴν ἐλευθερίαν νὰ ἀσκοῦν τὴν θρησκείαν, τὴν ὁποίαν προτιμοῦν... Ἀρμόζει εἰς τὴν γαλήνην, τὴν ὁποίαν ἀπολαύει ἡ αὐτοκρατορία, ἡ ἐλευθερία νὰ εἶναι πλήρης δι' ὄλους τοὺς ὑπηκόους μας, νὰ λατρεύουν τὸν θεὸν τῆς ἐκλογῆς των καὶ καμμία θρησκεία νὰ μὴ στερῆται τῶν ὀφειλομένων πρὸς αὐτὴν τιμῶν...

Ὁ Κωνσταντῖνος δὲν κατεδίωξε τὴν Ἐθνικὴν θρησκείαν· διετήρησε μάλιστα διὰ πολιτικούς λόγους καὶ τὸν τίτλον τοῦ Μεγάλου Ἀρχιερέως (Pontifex Maximus), τὸν ὁποῖον ἔφερον οἱ Ρωμαῖοι αὐτοκράτορες. Χριστιανὸς ἔγινε, δεχθεὶς τὸ Ἅγιον Βάπτισμα, ὀλίγον πρὸ τοῦ θανάτου του (337 μ.Χ.). Ὑπεστήριξεν ὅμως μὲ πάντα τρόπον τοὺς χριστιανούς καὶ τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν. Ἀπέδωκεν εἰς τοὺς χριστιανούς ὅλας τὰς ἐκκλησίας των καὶ ἐβόηθησε νὰ ἀνεγερθοῦν πολλοὶ καὶ μεγαλοπρεπεῖς νέοι χριστιανικοὶ ναοί. Ἀνέδειξε χριστιανούς εἰς ἀνώτατα ἀξιώματα τῆς πολιτείας. Ἐπέτρεψεν εἰς τὰς Ἐκκλησίας νὰ ἀπελευθερώσῃ τοὺς δούλους καὶ ἔδωκε τὸ δικαίωμα νὰ δέχωνται ἀφιερώματα καὶ δωρεὰς ἢ κληρονομίας. Ἀνεγνώρισεν εἰς τοὺς Ἐπισκόπους δικαστικὴν ἐξουσίαν. Ἐπέβαλε τὴν Κυριακὴν ἀργίαν. Ἐπανάφερε τὴν διαταραχθεῖσαν ἐκ τῆς ἀρειανῆς αἰρέσεως γαλήνην εἰς τὴν Ἐκκλησίαν.

Ὁ Κωνσταντῖνος ὑπῆρξε τὸ ὄργανον τῆς Θεῆς Προνοίας διὰ τὴν στερέωσιν καὶ τὸν θρίαμβον τοῦ χριστιανισμοῦ.

Ἀλλὰ καὶ ἡ μήτηρ του, ἡ εὐσεβὴς Ἐλένη, προσέφερε μεγάλας ὑπηρεσίας εἰς τὸν χριστιανισμόν. Ἀνεῦρεν εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα τὸν Τίμιον Σταυρὸν τοῦ μαρτυρίου τοῦ Σωτῆρος (327) καὶ ἔκτισεν εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο τὸν μεγαλοπρεπῆ ναὸν τῆς Ἀναστάσεως (335), ὁ ὁποῖος σφίζεται μέχρι σήμερον καὶ εἶναι τὸ προσκύνημα ὅλου τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου. Ἀνήγειρεν ἐπίσης ναοὺς εἰς τὴν Βηθλεέμ, ὅπου ἐγεννήθη ὁ Κύριος, καὶ εἰς τὸ ὄρος τῶν Ἐλαιῶν, ὅπου ἔγινεν ἡ Ἀνάληψις Αὐτοῦ.

Διὰ πάντα ταῦτα ἡ Ἐκκλησία μας ἀνεκήρυξε καὶ τοὺς δύο **ἱσαποστόλους**, ἑορτάζει δὲ τὴν μνήμην τῶν Ἀγίων Κωνσταντίνου καὶ Ἐλένης τὴν 21ην Μαΐου.

30. Ἰουλιανὸς ὁ Παραβάτης (361-363).

Οἱ υἱοὶ καὶ διάδοχοι τοῦ Κωνσταντίνου συνέχισαν τὴν ὑποστήριξιν καὶ τὴν προστασίαν τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ὁ ἀπομεινας ὅμως μετ' ὀλίγα ἔτη μόνος αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖνος ἦτο ἀρειανὸς καὶ ἐτάραξε τὴν εἰρήνην ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ διὰ τῆς ὑποστηρίξεως τῶν ἀρειανῶν. Ἀλλὰ περισσότερο συνετάραξε τὴν Ἐκκλησίαν ὁ διαδεχθεὶς τὸν Κωνσταντῖνον εἰς τὸν θρόνον ἐξᾶδελφός του **Ἰουλιανός**.

Ὁ Ἰουλιανὸς εἶχε μεγάλην θέλησιν καὶ σπουδαίαν μόρφωσιν. Ἐ-

σπούδασε τὴν ἀρχαίαν σοφίαν εἰς τὰς φιλοσοφικὰς σχολὰς τῶν Ἀθηνῶν, εἶχε δὲ ὡς συσπουδαστὰς τὸν Μέγαν Βασίλειον καὶ τὸν Γρηγόριον τὸν Ναζιανζηνόν. Ἐνῶ ὅμως οὗτοι διὰ τῶν ἑλληνικῶν σπουδῶν ἐστερέωσαν περισσότερο τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν των, ὁ Ἰουλιανὸς περιέπεσεν εἰς πλάνην. Καταμαγευθεὶς δηλ. ἀπὸ τὸ κάλλος τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς δημιουργίας ἐνόμισεν ὅτι θὰ ἐπανελαμβάνετο τοῦτο, ἂν ἐπεκράτει πάλιν ἡ ἐθνικὴ θρησκεία. Διὰ τοῦτο, ὅταν ἔγινεν αὐτοκράτωρ, ὑπεστήριξε τὴν ἐθνικὴν θρησκείαν ὡς ἐπίσημον θρησκείαν τοῦ Κράτους. Ἀπεμάκρυνε τοὺς χριστιανούς ἀπὸ τὰ κρατικὰ ἀξιώματα, καί, διὰ νὰ ἐπιφέρῃ σύγχυσιν, ἀνεγνώρισεν ὅλας τὰς αἱρέσεις.

Πᾶσαι αἱ προσπάθειαι τοῦ Ἰουλιανοῦ ἀπέβησαν ἄκαρποι, διότι ὁ χριστιανισμὸς εἶχε ριζώσει εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων. Ἡ ἀρχαία θρησκεία ἦτο πλέον ὀριστικῶς καὶ ἀμετακλήτως νεκρά. Τοῦτο καὶ οἱ ἴδιοι οἱ ἐθνικοὶ ἀνεγνώριζον¹.

Ὁ Ἰουλιανὸς πολεμῶν κατὰ τῶν Περσῶν ἐπληγῶθη βαρέως καὶ προαισθανθεὶς τὸ τέλος του ἀνεφώνησε: «Νενίκηκάς με, Ναζωραῖε!».

Ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας μας ὠνομάσθη διὰ τὴν ἀποστασίαν του Παρβάτης ἢ Ἀποστάτης.

31. Θεοδοσίος ὁ Μέγας (379-395).

Ὁ διάδοχος τοῦ Ἰουλιανοῦ Ἰοβιανὸς κατήργησε τὰ ὑπὲρ τῶν ἐθνικῶν διατάγματα αὐτοῦ καὶ ἀπέδωκεν εἰς τοὺς χριστιανούς καὶ τὴν Ἐκκλησίαν ὅλα τὰ δικαιώματα καὶ προνόμιά των.

Ἀλλὰ ἡ ἀναταραχὴ τῆς Ἐκκλησίας ἐξηκολούθησεν ὀλίγα ἀκόμη ἔτη, μέχρις ὅτου ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον ὁ Θεοδοσίος. Οὗτος ἐστερέωσεν ὀριστικῶς τὸν χριστιανισμὸν καταστήσας αὐτὸν ἐπίσημον θρησκείαν τοῦ Κράτους καὶ στηρίζας τὴν ὀρθοδοξίαν διὰ τῆς καταπολεμήσεως τοῦ ἀρειανισμοῦ καὶ ἄλλων αἱρέσεων.

Ὁ Θεοδοσίος κατήργησε τοὺς Ὀλυμπιακοὺς Ἀγῶνας, οἱ ὁποῖοι ἦσαν καὶ θρησκευτικὴ πανήγυρις τοῦ ἀρχαίου ἐθνικοῦ κόσμου, καὶ ἐκλει-

1. Οἱ ἱερεῖς τοῦ Μαντείου τῶν Δελφῶν ἀπήντησαν ὡς ἐξῆς πρὸς τὸν Ἰουλιανόν, ὁ ὅποιος ἐζήτησε σχετικὸν χρησμόν:

Εἶπατε τῷ βασιλεῖ: Χαμαὶ πέσε δαίδαλος αὐλά,
οὐκέτι Φοῖβος ἔχει καλύβην, οὐ μάντιδα δάφνην,
οὐ παγὰν λαλέουσιν· ἀπέσβετο καὶ ἄλλον ὕδωρ.

σεν ὀριστικῶς τὸ Μαντεῖον τῶν Δελφῶν. Ἐπίσημον διωγμὸν ἐναντίον τῶν ἐθνικῶν δὲν ἐκήρυξεν. Ἀλλὰ μερικοὶ χριστιανοὶ κινούμενοι ἀπὸ ὑπερβολικὸν ζῆλον καὶ φανατισμὸν διέπραξαν τότε πολλὰς ἀσχημίας. Κατέστρεψαν πολλοὺς ναοὺς τῶν ἐθνικῶν καὶ πολλὰ ἀριστουργήματα. τῆς ἀρχαίας τέχνης. Οἱ ἐπίσημοι χριστιανοὶ ἀπεδοκίμαζον τὰ βίαια ταῦτα μέτρα.

Ὁ χριστιανισμὸς εἶχε τόσον ἐδραιωθῆ, ὥστε οἱ Ἐπίσκοποι δὲν ἐδί-σταζον καὶ αὐτὸν τὸν αὐτοκράτορα νὰ ἐπιτιμῶσι. Κατὰ διαταγὴν τοῦ Θεοδοσίου ἐφρονεύθησαν κάποτε ἐξ αἰτίας μιᾶς στάσεως εἰς Θεσσαλονί-κην ἐκτὸς τῶν ἐνόχων καὶ ἐπτὰ χιλιάδες ἀθῶων κατοίκων τῆς πόλεως. Ὅταν ὅμως ὀλίγον χρόνον μετὰ ταῦτα (395) προσῆλθεν ὁ Θεοδόσιος εἰς τὸν ναὸν τοῦ Μεδιολάνου, διὰ νὰ ἐκκλησιασθῆ, ὁ ἐπίσκοπος Ἀμβρό-σιος ἀπηγόρευσεν εἰς αὐτὸν τὴν εἴσοδον εἰς τὸν ναὸν καὶ τοῦ ἐπέβαλεν ὀκτάμηνον («μετάνοιαν»).

32. Ἰουστινιανὸς (527-565) καὶ Ἡρά- κλειος (610-641).

Καὶ οἱ διάδοχοι τοῦ Θεοδοσίου Βυζαντινοὶ αὐτοκράτορες στηρίζουν παντοιοτρόπως τὸν χριστιανισμὸν καὶ τὴν Ὁρθοδοξίαν. Τὸ τελειωτι-κὸν πλῆγμα κατὰ τοῦ καταρρέοντος ἐθνισμοῦ ἐπιφέρει ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανός. Οὗτος ἐκλείσεν ὀριστικῶς τὰς λειτουργούσας ἀκόμη φι-λοσοφικὰς σχολὰς τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἐξώρισεν ὅλους τοὺς φιλοσόφους (529 μ.Χ.). Ἡ ἐθνικὴ θρησκεία ἐξέλιπεν ἀπὸ ὅλας τὰς πόλεις καὶ βρα-δύτερον καὶ ἀπὸ τὴν ὑπαίθρον χώραν. Ὁ Ἰουστινιανὸς ἐφρόντισε καὶ διὰ τὴν ἐξάπλωσιν τοῦ χριστιανισμοῦ εἰς ὅλην τὴν Ἀνατολήν. Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ ἱεραπόστολοι διδάσκοντες τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν ἐφθασαν μέχρι τῆς Κίνας. Λαμπροτάτη ἦτο ἐπίσης ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ ἡ ἀνθῆσις τῆς χριστιανικῆς τέχνης, τῆς ὁποίας ὑπέροχον δημιούργημα εἶναι ὁ θαυμάσιος ναὸς τῆς Ἀγίας Σοφίας.

Οἱ μετὰ τὸν Ἰουστινιανὸν αὐτοκράτορες ἀγωνίζονται συνεχῶς κατὰ τῶν παντοειδῶν βαρβάρων, οἱ ὅποιοι ἀπειλοῦν τὸ κράτος καὶ τὸν χρι-στιανισμὸν. Σλάβοι καὶ Ἀβραοὶ εἰς τὰ σύνορα τοῦ Δουναβέως, Πέρσαι εἰς τὸν Εὐφράτην κάμνουν ἐπιδρομὰς, καταστροφὰς καὶ λεηλασίας. Οἱ ἀγῶνες τῆς χριστιανικῆς Ἀνατολῆς ὑπὲρ τῆς πίστεως καὶ τῆς πατρίδος προσλαμβάνουν δραματικὸν χαρακτῆρα ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ἡρακλει-ου. Ἡ Ἐκκλησία θέτει εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ αὐτοκράτορος τοὺς θησαυ-

ρους τῶν ναῶν διὰ τὴν διεξαγωγὴν τοῦ πολέμου. Ἡ πίστις ἐνδυναμώνει τοὺς πολεμιστὰς καὶ τοῦτο δίδει εἰς αὐτοὺς τὴν νίκην.

Πρὸ τῆς ἀναχωρήσεώς του διὰ τὴν πρώτην ἐκστρατείαν του κατὰ τῶν Περσῶν, οἱ ὁποῖοι εἶχον καταλάβει τὴν Παλαιστίνην καὶ εἶχον ἀρπάσει τὸν Τίμιον Σταυρόν, ὁ Ἡράκλειος προσεύχεται ἐν ἐπισήμῳ τελετῇ εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν: «*Δέσποτα Θεὲ καὶ Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, μὴ παραδώσης ἡμᾶς εἰς ὄνειδος τοῖς ἐχθροῖς Σου διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν, ἀλλ' ἐπιβλέψας ἐλέησον καὶ τὴν κατὰ τῶν ἐχθρῶν Σου νίκην δὸς ἡμῖν, ὅπως μὴ καυχῆσονται οἱ ἀλάστορες κατὰ τῆς Σῆς κληρονομίας ἐπαιρόμενοι*».

Καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς μακροχρονίου ἐκστρατείας του (622 - 628) ὁ Ἡράκλειος ἔφερε μεθ' ἑαυτοῦ μικρὰν εἰκόνα τῆς Παναγίας. Οἱ στρατιῶται ἔβλεπον μὲ συγκίνησιν τὴν βαθεῖαν εὐλάβειαν τοῦ αὐτοκράτορος καὶ στρατηγοῦ των.

Ὁ Ἡράκλειος εἶχε ἀφήσει εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν μικρὰν φρουρὰν πρὸς ὑπεράσπισίν της ἐναντίον βαρβαρικῆς τυχὸν ἐπιδρομῆς. Καὶ πράγματι κατὰ τὸ 626 οἱ Ἄβαραοι συνεννοηθέντες μὲ τοὺς Πέρσας ἐμφανίζονται πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τὴν πολιορκοῦν. Αἱ ἐπιθέσεις των ὅμως κατὰ τῶν τειχῶν ἀποκρούονται ὑπὸ τῆς φρουρᾶς καὶ τῶν κατοίκων. Ὁ πατριάρχης Σέργιος καὶ ὁ πρωθυπουργὸς Βῶνος ἐμψυχώνουν τοὺς πολεμιστὰς.

— Ἡ ὑπέρμαχος τῆς πόλεως Θεοτόκος, τονίζει ὁ πατριάρχης πρὸς τοὺς πολεμιστὰς, δὲν θὰ τὴν ἀφήσῃ ἀπροστάτευτον θὰ ἐνδυναμώσῃ τὴν ψυχὴν σας καὶ θὰ χαλυβδῶσῃ τοὺς βραχιόνάς σας.

Οἱ Ἄβαραοι ἐπαναλαμβάνουν τὰς ἐφόδους των, ἀλλ' ἀποκρούονται μὲ πολλὰς ἀπωλείας καὶ ἀναγκάζονται νὰ λύσουν τὴν πολιορκίαν καὶ νὰ φύγουν κατησχυμμένοι.

Οἱ κάτοικοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως δοξολογοῦν τὸν Θεὸν διὰ τὴν νίκην ἀποδίδοντες αὐτὴν εἰς τὴν προστασίαν τῆς Παναγίας. Τότε ἐψάλη τὸ πρῶτον εἰς τὸν ναὸν τῆς Παναγίας τῶν Βλαχερνῶν ὁ Ἄκἀθιστος Ὑμνος πρὸς τὴν Θεοτόκον. Οὗτος, συμπληρωθεὶς βραδύτερον, ψάλλεται μέχρι σήμερον εἰς τὰς Ἐκκλησίας μας κατὰ τὴν Μεγάλην Τεσσαρακοστὴν καὶ ἀκούεται πάντοτε μετὰ συγκινήσεως καὶ ὁ Ὑμνος καὶ τὸ Κοντάκιον:

Τῆ ὑπερμάχῳ στρατηγῶ τὰ νικητήρια,
ὡς λυτρωθεῖσα τῶν δεινῶν, εὐχαριστήρια
ἀναγράφω Σοι, ἡ πόλις σου, Θεοτόκε...

Ὁ Ἡράκλειος ἐνίκησε καὶ αὐτὸς μετὰ δύο ἔτη κατὰ κράτος τοὺς Πέρσας. Ἐπανῆλθε θριαμβευτῆς εἰς Κωνσταντινούπολιν φέρων μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τὸν Τιμίον Σταυρὸν ὡς τὸ πολυτιμότερον καὶ ἱερώτερον τῶν λαφύρων. Τὴν 14ην Σεπτεμβρίου τοῦ ἔτους 629 ὁ Ἡράκλειος ὑψωσε τὸν Τιμίον Σταυρὸν εἰς τὴν θέσιν του ἐν τῷ ναῶ τῶν Ἱεροσολύμων διὰ λαμπρᾶς καὶ συγκινητικῆς τελετῆς. Τὸ γεγονός τοῦτο, ὡς καὶ τὴν πρώτην ὑψωσιν τοῦ Τιμίου Σταυροῦ ὑπὸ τῆς Ἀγίας Ἑλένης, ἐορτάζει ἡ Ἐκκλησία μας κατὰ τὴν ἐπέτειον τῆς ἡμέρας ἐκείνης, ἧτοι τὴν 14ην Σεπτεμβρίου ἐκάστου ἔτους.

Ὁ θρίαμβος τοῦ χριστιανισμοῦ εἰς τὴν Ἀνατολὴν εἶναι πλήρης.

ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΑΙ ΣΥΝΟΔΟΙ ΚΑΙ ΑΙΡΕΣΕΙΣ

33. Αἱ Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι.

Εὐθὺς ὡς ἐσταμάτησαν οἱ διωγμοὶ καὶ ὁ χριστιανισμὸς ἐτέθη ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ κράτους, παρουσιάσθη ἄλλος σοβαρὸς κίνδυνος τῆς ἐσωτερικῆς εἰρήνης καὶ ἀναπτύξεως τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ κίνδυνος οὗτος εἶναι αἱ αἰρετικαὶ διδασκαλίαι, αἱ ὁποῖαι συνετάραξαν τὴν Ἐκκλησίαν ἐπὶ πολλοῦς αἰῶνας. Ταύτας κατεπολέμησεν ἡ Ἐκκλησία διὰ τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων.

Αἱ Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι συνεκαλοῦντο ὑπὸ τῶν αὐτοκρατόρων πρωτοβουλία τῶν ἰδίων ἢ τῇ ὑποδείξει τῆς Ἐκκλησίας, ὡσάντις παρουσιάζοντο ζητήματα, τὰ ὁποῖα δὲν ἠδύναντο νὰ λύσουν τοπικαὶ ἢ ἐπαρχιακαὶ σύνοδοι. Τοιαῦτα ζητήματα ἦσαν πρωτίστως τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὰς θεμελιώδεις ἀρχὰς τῆς πίστεως (δόγματα). Ἐλέγοντο Οἰκουμενικαί, διότι προσήρχοντο εἰς αὐτάς Ἐπίσκοποι καὶ κατωτέρων βαθμῶν μορφωμένοι κληρικοὶ ἀπὸ ὅλην τὴν Οἰκουμένην.

Αἱ σύνοδοι ἦσαν ἡ ἀνωτάτη ἐκκλησιαστικὴ ἀρχὴ καὶ αἱ ἀποφάσεις των ἦσαν ὑποχρεωτικαὶ δι' ὅλους τοὺς χριστιανούς. Αἱ ἀποφάσεις διὰ τὰ δογματικὰ ζητήματα ἔπρεπε νὰ λαμβάνωνται ὁμοφώνως, οἱ δὲ τυχὸν διαφωνοῦντες ἐκηρύσσοντο αἰρετικοὶ καὶ ἀπεκλείοντο τῆς Ἐκκλησίας (ἀφωρίζοντο). Αἱ ἀποφάσεις, αἱ ἀναφερόμεναι εἰς ζητήματα διοικήσεως ἢ λατρείας καὶ τάξεως, ἐλαμβάνοντο κατὰ πλειοψηφίαν. Αἱ πρῶται ἐλέγοντο **δόγματα, σύμβολα, ὄροι**, αἱ δευτέραι **κανόνες**.

Τὰς ἀποφάσεις τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων ἐπεκύρωνον οἱ αὐτοκράτορες καὶ ἐγίνοντο αὗται τοιοῦτοτρόπως νόμοι τοῦ κράτους.

Οἰκουμενικαὶ σύνοδοι ἐγίναν ἑπτὰ, ἅπασαι κατὰ τὴν περίοδον ταύτην καὶ πρὸς καταπολέμησιν αἱρέσεων.

34. Ἡ καταπολέμησις τῶν Αἱρέσεων.

α') Ἡ Α' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος καὶ ἡ Ἀρειανὴ αἵρεσις.

Ὁ Ἀρειος ἦτο πρεσβύτερος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ περὶ τὸ ἔτος 318 ἤρχισε νὰ διδάσκη ὅτι ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς δὲν εἶναι Θεός, ὅπως ὁ Πατὴρ, ἀλλὰ κτίσμα τοῦ Θεοῦ δημιουργηθὲν ὑπ' Αὐτοῦ πρὸ τῆς δημιουργίας τοῦ Κόσμου. Ἡ διδασκαλία αὕτη ἔφερον ἀναστάτῳσιν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, διότι ἦτο ἀντίθετος πρὸς τὴν ὀρθὴν πίστιν, καθ' ἣν ὁ Υἱὸς ὑπῆρχε πάντοτε μετὰ τοῦ Πατρὸς ὡς ὁμο-

Ἡ πρώτη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος.

ούσιος τῷ Πατρί. Ὁ ἐπίσκοπος τῆς Ἀλεξανδρείας Ἀλέξανδρος συνεκάλεσε τοπικὴν σύνοδον, ἣ ὅποια κατεδίκασε τὴν ἀρειανὴν διδασκαλίαν, ἀλλὰ ὁ Ἀρειος ἐξηκολούθησε νὰ ταραύσῃ τὴν Ἐκκλησίαν μετὰ τὴν κακοδοξίαν του.

Ὁ αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας συνεκάλεσε τὸ 325 εἰς τὴν Νίκαιαν τῆς Βιθυνίας τὴν πρώτην Οἰκουμενικὴν Σύνοδον. Συνῆλθον εἰς αὐτὴν 318 θεοφόροι τῆς Ἐκκλησίας Πατέρες καὶ μεταξὺ αὐτῶν διεκρίνοντο ὁ ἅγιος Νικόλαος καὶ ὁ ἅγιος Σπυρίδων, οἱ ὅποιοι ἦσαν Ἐπίσκοποι, καὶ ὁ νεαρὸς τότε διάκονος Ἀθανάσιος, ὁ ὅποιος κατέπληξε τὴν Σύνοδον μετὰ τὴν πολυμαθεῖαν καὶ τὴν θεολογικὴν σοφίαν του.

Ἡ Σύνοδος κατεδίκασεν ὡς αἰρετικὸν καὶ ἀφώρισε τὸν Ἄρειον. Ὄρισε ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι ἀληθινὸς Θεὸς, ὅπως ὁ Πατὴρ, καὶ συνέταξε τὰ ἑπτὰ πρῶτα ἄρθρα τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως. Ὄρισθη ἐπίσης ὑπὸ τῆς Συνόδου ὅτι τὸ Πάσχα πρέπει νὰ εορτάζεται τὴν πρώτην Κυριακὴν μετὰ τὴν πανσέληνον, ἡ ὁποία θὰ γίνῃ μετὰ τὴν ἑαρινὴν ἰσημερίαν.

Οἱ Ἄρειανοί, καίτοι καταδικασθέντες, ἐξηκολούθησαν ἐπὶ ἓνα σχεδὸν αἰῶνα νὰ ταράσσουν τὴν Ἐκκλησίαν καὶ πολὺ χριστιανικὸν αἷμα ἐχύθη ἐξ αἰτίας τῶν εἰς στάσεις καὶ ταραχάς.

β') Ἡ Β' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος (381).

Ἡ Σύνοδος αὕτη συνεκλήθη ὑπὸ τοῦ Θεοδοσίου τοῦ Μεγάλου καὶ συνῆλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν τὸ 381 ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ ἐπισκόπου τότε τῆς Πρωτευούσης Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ ἀποτελεσθεῖσα ἐξ 150 πατέρων τῆς Ἐκκλησίας. Κατεδίκασε τὴν αἵρεσιν τοῦ Μακεδονίου, ὁ ὁποῖος ἠρνεῖτο τὴν θεϊότητα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ἡ Σύνοδος ὥρισε ὅτι τὸ Ἅγιον Πνεῦμα εἶναι τὸ τρίτον πρόσωπον τῆς Ἁγίας Τριάδος, Θεὸς ἀληθινός, ὅπως ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱός, συνεπλήρωσε δὲ τὸ Σύμβολον τῆς Πίστεως διὰ τῶν πέντε τελευταίων ἄρθρων του. Ἐπίσης κατεδίκασε καὶ τὸν Ἀπολλινάριον, Ἐπίσκοπον Λαοδικείας.

γ') Αἱ Γ' καὶ Δ' Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι (431, 451).

Αἱ δύο αὗται σύνοδοι διετύπωσαν εἰς δόγμα τὴν διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι τέλειος Θεὸς καὶ τέλειος ἄνθρωπος καὶ ὅτι αἱ δύο αὗται φύσεις εἶναι ἠνωμένοι εἰς τὸν Χριστὸν ἀδιαιρέτως καὶ ἁρμονικῶς.

Ἡ Γ' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος, συγκληθεῖσα τὸ 431 εἰς τὴν Ἐφεσον ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Θεοδοσίου τοῦ Μικροῦ, κατεδίκασε τὸν αἰρετικὸν ἐπίσκοπον Κωνσταντινουπόλεως **Νεστόριον**, ὁ ὁποῖος ὑπεστήριξε ὅτι ἡ Παρθένος Μαρία ἐγέννησε τὸν Χριστὸν ἄνθρωπον καὶ μετὰ τὴν γέννησιν ἠνώθη μετὰ τὸν Χριστὸν ἄνθρωπον ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Διὰ τοῦτο ὠνόμαζε τὴν Παναγίαν Χριστοτόκον καὶ ὄχι Θεοτόκον. Ἡ Σύνοδος κατεδίκασε τὸν Νεστόριον καὶ ὥρισε ὅτι ὀρθῶς ἡ Παναγία ὀνομάζεται Θεοτόκος, διότι ἐγέννησε τὸν Χριστὸν Θεόν.

Ἡ Δ' Σύνοδος συγκληθεῖσα ἐν Χαλκηδόνι τὸ 451 ὑπὸ τοῦ Μαρκιανοῦ καὶ τῆς Πουλχερίας, κατεδίκασε τὴν ἀντίθετον πρὸς τὴν Νεστορικὴν αἰρετικὴν διδασκαλίαν τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβυτέρου **Εὐτυ-**

χοῦς, ὁ ὁποῖος ἐδίδασκειν ὅτι ὁ Χριστὸς εἶχε μόνον μίαν φύσιν, τὴν θεϊαν ἢ ἀνθρωπίνην φύσιν, ἔλεγεν ὁ Εὐτυχῆς, ἀπερροφήθη ἀπὸ τὴν θεϊαν καὶ ἐπομένως ὁ Χριστὸς ὑπῆρξε μόνον Θεὸς καὶ φαινομενικῶς ἄνθρωπος.

Οἱ ὁπαδοὶ τοῦ Εὐτυχοῦς ὠνομάσθησαν **Μονοφυσῖται**. Καὶ μετὰ τὴν καταδίκην των ὑπὸ τῆς Συνόδου ἐπέμειναν εἰς τὴν αἵρεσιν καὶ ἔγιναν ἀφορμὴ πολλῶν ταραχῶν. Τελικῶς ἀπεχωρίσθησαν τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας καί, ὑποστηριχθέντες βραδύτερον ὑπὸ τῶν Ἀράβων, ἀπετέλεσαν ἰδικὰς των Ἐκκλησίας. Τοιαῦται **Μονοφυσιτικαὶ Ἐκκλησίαι** εἶναι ἡ τῶν Ἰακωβιτῶν¹ τῆς Συρίας καὶ Παλαιστίνης, ἡ τῶν Ἀρμενίων, ἡ Ἐκκλησία τῶν Κοπτῶν² εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἀβησσυνίας.

δ') Αἱ Ε' καὶ ΣΤ' Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι (553, 680).

Ἡ Ε' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος συνεκλήθη ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ τὸ 553 ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ κατεδίκασε πάλιν τὸν Μονοφυσιτισμὸν καὶ ἄλλας δοξασίας αἰρετικὰς, αἱ ὁποῖαι ὑπῆρχον εἰς βιβλία ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων τῆς ἐποχῆς ταύτης.

Ἡ δὲ ΣΤ' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος συνῆλθεν ἐπίσης εἰς Κωνσταντινούπολιν τὸ 680 ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Πρωγονατοῦ. Αὕτη κατεδίκασε τὴν αἵρεσιν τῶν **Μονοθελητῶν**, τῆς ὁποίας κύριος ὁπαδὸς ἦτο ὁ ἐπίσκοπος Ρώμης Ὀνώριος. Κατὰ τοὺς Μονοθελητὰς ὁ Χριστὸς εἶχε μὲν θεϊαν καὶ ἀνθρωπίνην φύσιν, ἀλλ' ἐπειδὴ αἱ δύο αὗται φύσεις ἦσαν ἠνωμέναι εἰς ἓν πρόσωπον, τοῦτο εἶχε μίαν μόνον **θέλησιν** καὶ ἐνέργειαν, τὴν θεϊαν, ὑπὸ ταύτης δὲ ἀπερροφήθη ἡ ἀνθρωπίνη.

Ἡ Σύνοδος διεκήρυξεν ὅτι ὅπως ὑπάρχουν δύο φύσεις εἰς τὸν Χριστόν, ἡ θεία καὶ ἡ ἀνθρωπίνη, οὕτω καὶ δύο θελήσεις ἐν Αὐτῷ ὑπάρχουν («δύο φυσικὰ θελήματα οὐχ ὑπεναντία»), ἡ ἀνθρωπίνη ὅμως θέλησις ὑποτάσσεται εἰς τὴν θεϊαν³.

1. Ἰακωβίται ὠνομάσθησαν πρὸς τιμὴν τοῦ ἐπισκόπου Ἐδέσσης Ἰακώβου, ὅστις ὑπεστήριξεν αὐτοὺς καὶ τοὺς ἠνωσεν εἰς Ἐκκλησίαν.

2. Κοπταὶ ὠνομάσθησαν ὑπὸ τῶν Ἀράβων οἱ Αἰγύπτιοι Μονοφυσῖται, διότι Κούβτ εἰς τὴν Ἀραβικὴν γλῶσσαν εἶναι συγκεκριμένος τύπος τοῦ Αἰγύπτιου.

3. Ὑπάρχει ἀκόμη καὶ ἡ λεγομένη Πενθέκτη Σύνοδος, συνεθεῖσα κατὰ τὸ 691 - 692 ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ἐπειδὴ συνεδρίαζεν εἰς μίαν αἴθουσαν τοῦ Παλατίου, ἡ ὁποία ἐστεγάζετο μὲ θόλον (τροῦλλον), λέγεται καὶ ἡ ἐν Τροῦλλῶν Σύνοδος. Ἡ Σύνοδος αὕτη συνέταξε διαφόρους κανόνας ἀναφερομένους

35. Ἡ Εἰκονομαχία καὶ ἡ Ζ' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος.

Ἄφ' ὅτου ἔπαυσεν ὁ φόβος συγχύσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ πρὸς τὴν εἰδωλολατρίαν, οἱ χριστιανοὶ ἤρχισαν κοσμοῦντες τοὺς ναοὺς των μὲ εἰκόνας ἀγίων προσώπων ἢ σκηνῶν ἐκ τῆς Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης. Διὰ τῆς προσκυνήσεως καὶ τοῦ ἀσπασμοῦ τῶν εἰκόνων ἠσθάνοντο μεγαλύτερον σεβασμὸν πρὸς τοὺς ἀγίους καὶ παρεκινουῦντο νὰ μιμηθῶσι τὸν βίον των.

Ἄλλὰ πολλοὶ ἀπαίδευτοὶ χριστιανοὶ δὲν ἠδύναντο νὰ κάμουν διάκρισιν μεταξὺ σεβασμοῦ καὶ τιμῆς πρὸς τὰ εἰκονιζόμενα πρόσωπα ἀφ' ἑνὸς καὶ λατρείας ἀφ' ἑτέρου, τὴν ὁποίαν μόνον πρὸς τὸν Θεὸν ὀφείλομεν νὰ ἀποδίδωμεν. Ἐλάτρευον λοιπὸν αὐτὰς ταύτας τὰς εἰκόνας. Ἐξ ἄλλου συνεκεντρώθη μέγας πλοῦτος εἰς τὰς μονὰς καὶ, ἐπειδὴ οἱ μοναχοὶ ἀπηλλάσσοντο τῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας, πολλοὶ ἐγίνοντο μοναχοὶ ὄχι ἀπὸ εὐλάβειαν, ἀλλὰ ἀπὸ ὀκνηρίαν καὶ ὑπολογισμὸν. Αἱ ἔορται ἠυξήθησαν πάρα πολὺ καὶ οἱ ἄνθρωποι παρημέλουν τὰς ἐργασίας των.

Πάντα ταῦτα τὰ ἄτοπα, καὶ μάλιστα τὴν πλάνην εἰς τὴν λατρείαν τῶν εἰκόνων, ἠθέλησε νὰ διορθώσῃ ὁ αὐτοκράτωρ Λέων Γ' ὁ Ἰσαυρος (717 - 741) ὑποστηριζόμενος ἀπὸ πολλοὺς μορφωμένους κληρικοὺς καὶ λαϊκοὺς. Ὡς πρὸς τὰς εἰκόνας ὁ Λέων διέταξε νὰ τοποθετηθοῦν εἰς τὰς ἐκκλησίας ὑψηλότερον. Τοῦτο ὅμως ἐξηρέθισε τοὺς χριστιανοὺς καὶ ἔφερεν ἀντίθετον ἀποτέλεσμα. Δύο σοφοὶ μοναχοί, Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς καὶ Θεόδωρος ὁ Στουδίτης, ὡς καὶ ὁ πάπας Ρώμης Γρηγόριος ὁ Β' κατεπολέμησαν φανερά τὴν διαταγὴν τοῦ αὐτοκράτορος. Τότε ὁ Λέων ἐξέδωκε διάταγμα νὰ ἀφαιρεθοῦν τελείως αἱ εἰκόνας ἐκ τῶν ναῶν καὶ νὰ καταστροφῶν.

Τὸ νέον διάταγμα προεκάλεσεν ἀναστάτῳσιν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. Οἱ χριστιανοὶ διηρέθησαν εἰς δύο μερίδας ἀντιμαχομένας καὶ ἀλληλομισουμένας, τοὺς **εἰκονομάχους** καὶ τοὺς **εἰκονολάτρας**.

Οἱ εἰκονομάχοι εἰσῆρχοντο εἰς τοὺς ναοὺς, ἤρπαζον τὰς εἰκόνας, τὰ ἱερά σκεύη, τὰ βιβλία καὶ τὰ λείψανα τῶν ἀγίων καὶ τὰ ἔκαιον ἢ ἐπέχριον τὰς ψηφιδωτὰς εἰκόνας δι' ἀσβέστου. Συχνὰ συγκρούσεις μεταξὺ τῶν δύο μερίδων καὶ μεγάλαι καταστροφαι ἐγίνοντο.

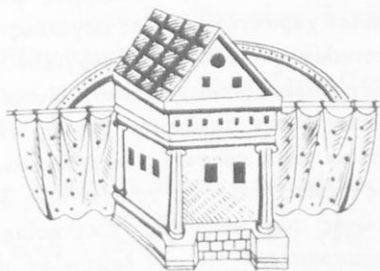

εἰς τὴν διοίκησιν τῆς Ἐκκλησίας καὶ θεωρεῖται συμπλήρωσις τῆς Ε' καὶ τῆς ΣΤ' Διὰ τοῦτο λέγεται Πενθέκτης.

Ἡ ἀναταραχὴ αὐτῆ τῆς Ἐκκλησίας ἐξηκολούθησε καὶ ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Λέοντος Γ' αὐτοκράτορων Κωνσταντίνου τοῦ Ε' καὶ Λέοντος τοῦ Δ'. Ἡ σύζυγος τοῦ τελευταίου τούτου αὐτοκράτορος **Εἰρήνη**, ἐπιτροπεύουσα τὸν ἀνήλικον υἱὸν τῆς Κωνσταντίνου ΣΤ', συνεκάλεσε τὴν Ζ' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον ἐν Νικαίᾳ τῆς Βιθυνίας τὸ 787 μ.Χ. Ἡ Σύνοδος κατεδίκασε τοὺς εἰκονομάχους καὶ ὤρισε (κατὰ τὴν ὀρθὴν διδασκαλίαν τοῦ πατρὸς τῆς Ἐκκλησίας Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ) ὅτι ἡ λατρεία ἀνήκει μόνον εἰς τὸν Θεόν, τὰς εἰκόνας δὲ πρέπει ἀπλῶς νὰ σεβώμεθα καὶ νὰ τιμῶμεν τὰ ἐν αὐταῖς εἰκονιζόμενα πρόσωπα.

Ἡ διαταχθεῖσα ἀναστήλωσις τῶν εἰκόνων δὲν ἐτερμάτισε τὴν εἰκονομαχικὴν ἔριν, διότι καὶ ἄλλοι μετὰ ταῦτα αὐτοκράτορες ἦσαν εἰκονομάχοι καὶ μάλιστα ὁ Θεοφίλος (829 - 842). Ἐπὶ τέλους μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Θεοφίλου ἡ σύζυγός του Θεοδώρα, ἐπιτροπεύουσα τὸν ἀνήλικον υἱὸν τῆς, ἀνεστήλωσεν ὀριστικῶς τὰς εἰκόνας τὸ 842 μ.Χ. Ἀπὸ τότε ἐορτάζει ἡ Ἐκκλησία μας εἰς ἀνάμνησιν τῆς ὀριστικῆς ἀναστήλωσεως τῶν εἰκόνων κατὰ τὴν πρώτην Κυριακὴν τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς, ἡ ὁποία ὀνομάζεται **Κυριακὴ τῆς Ὁρθοδοξίας**.

ΟΙ ΜΕΓΑΛΟΙ ΠΑΤΕΡΕΣ ΚΑΙ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΙ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

36. Ὁ Χρυσοῦς αἰὼν τῆς Ἐκκλησίας. Χριστιανισμὸς καὶ Ἑλληνισμὸς.

Η καταπολέμησις τῶν αἵρέσεων καὶ τῆς κακοδοξίας, ὁ καθορισμὸς τῶν λεπτομερειῶν τῆς λατρείας, τῆς διοικήσεως καὶ τῆς τάξεως τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ βίου ἐν γένει τῶν χριστιανῶν συνεπληρώθη καὶ ἐφωτίσθη ἀπὸ πάσης πλευρᾶς καὶ διὰ τῶν ἔργων τῶν ἁγίων καὶ μεγάλων τῆς Ἐκκλησίας Πατέρων. Εἰς τὰ συγγράμματα καὶ τὰ κηρύγματα τῶν ἡμῆνευσαν οὗτοι ὀρθῶς τὴν Ἁγίαν Γραφήν καὶ ἀνέπτυξαν τὴν ὀρθὴν διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας, διὰ τοῦ βίου δὲ καὶ τοῦ παραδείγματός των ἔγιναν οἱ φωτεινοὶ ὁδηγοὶ ὅλων τῶν χριστιανῶν, πραγματικοὶ διδάσκαλοι τῆς Ἐκκλησίας μας.

Ἐκεῖνος τὸ ὁποῖον χαρακτηρίζει τοὺς μεγάλους πατέρας τῆς περιόδου ταύτης εἶναι ποικιλία γνώσεων, δημιουργικὸν πνεῦμα καὶ πρωτοτυπία, ὡς καὶ σπανία ρητορικὴ δεινότης καὶ εὐγλωττία. Εἰς τὴν ἀπόκλισιν τῶν προσόντων τούτων εὔρον πολύτιμον βοήθον τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν σοφίαν, τὴν ὁποίαν μετὰ προσοχῆς ἐσπούδασαν. Διὰ τοῦ συνδυασμοῦ τῆς ἑλληνικῆς σοφίας καὶ τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας ἐθριάμβευσαν εἰς τοὺς ἀγῶνάς των ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας. Ἀπέδειξαν ὅτι ὁ Ἑλληνισμὸς ὡς προπαρασκευὴ εἰς τὴν ἐρμηνείαν καὶ κατανόησιν τοῦ χριστιανισμοῦ ἔχει μεγάλην ἀξίαν καὶ ὅτι τὰ μέγιστα δύναται νὰ ὠφελθῇ ὁ χριστιανὸς ἐκ τῆς μελέτης τῶν ἔργων τῶν Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ συγγραφέων.

Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης ὁ χριστιανισμὸς μὲ τὴν συμπαράστασιν καὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ λαμβάνει νέαν ζωὴν καὶ προχωρεῖ σταθερῶς εἰς

τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ θεοπνεύστου ἔργου του, τὸ ὅποῖον εἶναι ἡ ἐπικρά-
τησις εἰς ὅλον τὸν κόσμον τῶν χριστιανικῶν ἰδεῶν.

Δικαίως ἡ ἐποχὴ αὕτη (καὶ ἰδίως ὁ Δ' καὶ Ε' αἰὼν) ὀνομάζεται
χ ρ υ σ ο ῦ ς α ἰ ὶ ὠ ν τῆς Ἐκκλησίας. Κέντρα θεολογικῶν σπουδῶν καὶ
ἐκκλησιαστικῆς σοφίας ἀνεδείχθησαν ἡ Ἀλεξάνδρεια, ἡ Ἀντιόχεια καὶ
ἡ Κωνσταντινούπολις εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ τινες πόλεις εἰς τὴν Δύ-
σιν (Ρώμη, Καρχηδῶν κ.ἄ.).

37. Ἑλληνες Διδάσκαλοι καὶ Πατέρες.

α') Εὐσέβιος ὁ Παμφίλου.

Ὁ Εὐσέβιος ἐγεννήθη εἰς τὴν Καισάρειαν τῆς Παλαιστίνης καὶ εἶχε
διδάσκαλον τὸν πρεσβύτερον καὶ κατόπιν μάρτυρα Πάμφιλον, ἐξ εὐγνω-
μοσύνης δὲ καὶ ἀφοσιώσεως πρὸς αὐτὸν ἀπεκλήθη «Εὐσέβιος ὁ Παμφί-
λου». Ἀνεδείχθη Ἐπίσκοπος εἰς τὴν πατρίδα του Καισάρειαν καὶ μετέ-
σχε τῆς Α' Οἰκουμενικῆς Συνόδου. Ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος πολὺ τὸν
ἐτίμα διὰ τὴν σοφίαν καὶ τὴν μετριοπάθειάν του.

Ὁ Εὐσέβιος ἔγραψε πλεῖστα ἔργα, τὰ ὅποια δύνανται νὰ διακριθῶ-
σιν εἰς τέσσαρας κατηγορίας : ἱστορικά, ἀπολογητικά, ἐρμηνευτικά καὶ
δογματικά.

Πολύτιμος εἶναι ἡ ἐκ 10 βιβλίων «Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία» του,
ἐν τῇ ὁποίᾳ ἐξιστορεῖ τὰ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ συμβάντα ἀπὸ τῆς γεννήσεως
τοῦ Σωτῆρος μέχρι τῆς ἡττης τοῦ Λικινίου (323 μ.Χ.). Ἐκ τῶν ἀπο-
λογητικῶν ἔργων του σπουδαιότερα εἶναι ἡ «Εὐαγγελικὴ Προπαρα-
σκευὴ» καὶ ἡ «Εὐαγγελικὴ Ἀπόδειξις».

Ἀπέθανε κατὰ τὸ ἔτος 340. Ὄνομάζεται Πατὴρ τῆς Ἐκκλησιαστι-
κῆς Ἱστορίας.

β') Ὁ Μέγας Ἀθανάσιος.

Ἐξαιρετικὴ εἶναι ἡ μεταξὺ τῶν ἁγίων πατέρων θέσις τοῦ Μεγάλου
Ἀθανασίου. Ἐγεννήθη περὶ τὸ 295 ἐν Ἀλεξανδρείᾳ. Διεκρίνετο μεταξὺ
τῶν συμμαθητῶν του διὰ τὴν ἐπιμέλειαν καὶ τὴν ἀρετὴν του. Εἰς πολὺ
νεαρὰν ἡλικίαν προεχειρίσθη διάκονος ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου Ἀλεξάνδρου,
τὸν ὅποῖον συνώδευσεν εἰς τὴν ἐν Νικαίᾳ Σύνοδον, ὅπου ἐθαυμάσθη διὰ
τὴν σοφίαν καὶ τὴν εὐγλωττίαν του. Εἰς τὸν Ἀθανάσιον κυρίως ὀφεί-

λεται ἡ ὀρθόδοξος διατύπωσις τοῦ ὄρου περὶ τῆς θεότητος καὶ τοῦ ὁμοουσίου τοῦ Χριστοῦ.

Ἀποθανόντος τοῦ Ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας, ἀνεδείχθη αὐτὸς Ἐπίσκοπος καὶ ἐκυβέρνησε τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπὶ 46 ἔτη. Ὑπῆρξε δεινὸς πολέμιος τοῦ ἀρειανισμοῦ. Πολλάκις κατεδιώχθη ὑπὸ τῶν ἀρειανῶν αὐτοκρατόρων ἐξοριζόμενος κατὰ διαστήματα ἔζησεν ἐπὶ 16 ἔτη ἐν τῇ ἐξορίᾳ καὶ κατὰ τὸ πλεῖστον μεταξὺ τῶν μοναχῶν τῆς ἐρήμου, τοὺς ὁποίους ἐθαύμαζε καὶ ἐτίμα. Κατηγορήθη ἐπίσης πολλάκις ὑπὸ τῶν ἀρειανῶν ἐνώπιον τοπικῶν συνόδων καὶ ἐκινδύνευσε νὰ φονεῖθῃ ὑπὸ ἀρειανικοῦ ὄχλου, ἐσώζετο δὲ χάρις εἰς τὴν ἀγάπην καὶ ἀφοσίωσιν τῶν ὀρθοδόξων πιστῶν καὶ τῶν μοναχῶν. Κατὰ μίαν ἐξορίαν τοῦ κατέφυγεν εἰς τὴν Ρώμην, ἔμεινεν ἐκεῖ τρία ἔτη καὶ κατέστησε γνωστὸν τὸν μοναχικὸν βίον εἰς τὴν Δύσιν.

Παρ' ὅλας τὰς περιπετείας τῆς ζωῆς του ὁ Ἀθανάσιος ἔγραψε πολλά καὶ σπουδαῖα συγγράμματα. Τὰ περισσότερα ἔχουν ἀπολογητικὸν χαρακτῆρα ἢ στρέφονται κατὰ τοῦ ἀρειανισμοῦ.

Ὁ Ἀθανάσιος ἀνήκει εἰς τὰς μεγάλας μορφὰς τῆς Ἐκκλησίας καὶ διὰ τὴν συγγραφικὴν δρασίην του, ἀλλὰ κυρίως διὰ τὸν ἀδαμάντινον χαρακτῆρά του, τὴν θερμουργίαν ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας ἀγάπην του καὶ τὴν ὑπέροχον προσωπικότητά του. «Ὁ βίος του κατέστη ὑπόδειγμα ἐπισκόπου καὶ ἡ διδασκαλία του νόμος ὀρθοδοξίας», εἶπε περὶ αὐτοῦ ὁ Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνός. Ὁ δὲ ὕμνωδὸς τῆς Ἐκκλησίας μας, ἡ ὁποία ὠνόμασεν αὐτὸν Μέγαν καὶ ἐορτάζει τὴν μνήμην του τὴν 18ην Ἰανουαρίου, δικαίως ὕμνεῖ τὸν ἅγιον μὲ τὰς φράσεις: « Ἀθανάσιον καὶ θανόντα ζῆν λέγω· οἱ γὰρ δίκαιοι ζῶσι καὶ τεθηκότες ».

γ') Οἱ τρεῖς Ἱεράρχαι.

1) Ὁ Μέγας Βασίλειος. Ὁ Μέγας Βασίλειος ὑπῆρξε μετὰ τοῦ Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ καὶ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου εἰς ἓκ τῶν τριῶν μεγάλων ἱεραρχῶν καὶ φωστῆρων τῆς Ἐκκλησίας, τῶν ὁποίων ἡ μνήμη συνεορτάζεται τὴν 30ὴν Ἰανουαρίου. Ἡ ἐορτὴ αὕτη θεωρεῖται ὡς ἐορτὴ τῆς ἑλληνοχριστιανικῆς παιδείας, τῆς ὁποίας πρότυπα εἶναι οἱ τρεῖς ἱεράρχαι, ὡς συνδυάζοντες ἀρμονικῶς τὴν Ἑλληνικὴν - Ἐθνικὴν μὲ τὴν χριστιανικὴν σοφίαν καὶ ἀρετὴν.

Ὁ Βασίλειος ἐγεννήθη εἰς τὴν Καισάρειαν τῆς Καππαδοκίας περὶ τὸ 330 μ.Χ. Ὁ πατήρ του, Βασίλειος ἐπίσης καλούμενος, ἤσκει τὸ ἐπάγ-

γεлма του συνηγόρου, ή δὲ μήτηρ του **Ἐμμέλεια**, εὐσεβεστάτη γυνή, θυγάτηρ μάρτυρος τῆς Ἐκκλησίας, ἔδωσεν εἰς αὐτὸν χριστιανικὴν ἀνατροφὴν. Τὰ πρῶτα γράμματα ἐδιδάχθη ἀπὸ τὸν πατέρα του. Ἐσπούδασεν ἔπειτα εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ εἰς τὰς φιλοσοφικὰς σχολὰς τῶν Ἀθηναίων, ὅπου ἐπὶ 4 καὶ πλέον ἔτη παρηκολούθησεν εὐδοκίμως φιλολογίαν καὶ φιλοσοφίαν καὶ ρητορικὴν, γεωμετρίαν καὶ ἀστρονομίαν καὶ ἰατρικὴν. Συσπουδαστὴν εἶχεν εἰς τὰς Ἀθήνας τὸν Γρηγόριον τὸν Ναζιανζηνόν, μετὰ τοῦ ὁποίου συνεδέθη ἔκτοτε δι' ἀδελφικῆς φιλίας, ὡς καὶ τὸν μετέπειτα αὐτοκράτορα Ἰουλιανὸν τὸν Παραβάτην.

Ἐπανελθὼν εἰς τὴν πατρίδα του τὸ 356 ἐβαπτίσθη κατὰ τὴν τότε συνήθειαν νὰ βαπτίζωνται ὄριμοι τὴν ἡλικίαν καί, ἀφοῦ περιηγήθη τὴν Συρίαν, Παλαιστίνην καὶ Μεσοποταμίαν, διένειμε τὴν μεγάλην περιουσίαν του εἰς τοὺς πτωχοὺς καὶ ἀπεσύρθη εἰς ὠραῖον παρὰ τὸν Πόντον τοπίον, διὰ νὰ μονάσῃ. Κατόπιν προσκλήσεώς του μετέβη ἐκεῖ καὶ ὁ ἰσάδελφός του Γρηγόριος Ναζιανζηνός. Οἱ δύο φίλοι ἔζησαν μαζὶ ἀρκετὸν χρόνον προσευχόμενοι, μελετῶντες τὰς Γραφὰς καὶ καλλιεργοῦντες τὴν γῆν. Ἠσχολήθησαν καὶ εἰς τὴν σύνταξιν κανόνων τοῦ μοναχικοῦ βίου.

Μετὰ τινα ἔτη (362) ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Καισάρειαν, ὅπου ἐχειροτονήθη διάκονος καὶ πρεσβύτερος καὶ διεδέχθη περὶ τὸ 370 τὸν ἀποθανόντα Ἐπίσκοπον. Εἰς τὴν Καισάρειαν ὡς πρεσβύτερος καὶ ὡς Ἐπίσκοπος ὁ Βασίλειος ἀνέπτυξεν ἀξιοθαύμαστον δρᾶσιν.

Ὅταν τὸ 368 ἐνέσκηψεν ἐκεῖ φοβερός λιμός, ἔδρυσεν τὸ περίφημον Πτωχοκομεῖον, ὀλόκληρον πόλιν ἐντὸς τῆς πόλεως, μὲ νοσοκομεῖον, ὄρφανοτροφεῖον κλπ., τὸ ὅποιον ἀνομάσθη βραδύτερον πρὸς τιμὴν του « Βασιλείας ». Εἰς τὸ ἴδρυμα τοῦτο συνεκέντρωνεν ὁ Βασίλειος καὶ περιέθαλπεν ὅλους ὅσοι εἶχον ἀνάγκην, διέθεσε δὲ πρὸς συντήρησίν του ὅλα τὰ εἰσοδήματα τῆς Ἐπισκοπῆς του.

Θερμὸς ὑπέρμαχος τῆς ὀρθοδοξίας ἠγωνίσθη δι' ὄλων τῶν μέσων κατὰ τῆς κακοδοξίας τῶν ἀρειανῶν. Δὲν ἐκάμφθη οὔτε καὶ εἰς τὴν ἀσκηθεῖσαν ἐπ' αὐτοῦ πίεσιν τοῦ ἀρειανοῦ αὐτοκράτορος Οὐάλεντος. Ὅταν ὁ ὑπαρχος τοῦ Οὐάλεντος Μόδεστος ἤλθε κατ' ἐντολήν του πρὸς τὸν Βασίλειον καὶ ἐζήτησε παρ' αὐτοῦ νὰ ὑποταχθῇ εἰς τὴν διαταγὴν καὶ νὰ γίνῃ ἀρειανός, συνήντησε κατηγορηματικὴν ἄρνησιν. Εἰς μάτην ὁ Μόδεστος ἐπεχείρησε νὰ τὸν ἐκφοβίσῃ ἀπειλῶν μὲ δήμευσιν περιουσίας, ἐξορίαν, βασανιστήρια καὶ θάνατον. Ὁ Βασίλειος τοῦ ἀπήντησε:

Ὁ Ἱεράρχης Μέγας Βασίλειος.

κώβου τοῦ ἀδελφοθέου, ἡ ὁποία τελεῖται 10 φορές τὸ ἔτος, ἤτοι τὰς πέντε πρώτας Κυριακὰς τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς, τὴν Μεγάλην

— Τίποτε ἀπὸ αὐτὰ δὲν μὲ φοβί-
ζει. Ἡ μόνη περιουσία μου εἶναι ὀλί-
γα παλαιὰ ἐνδύματα καὶ βιβλία· ἡ
ἐξορία καὶ τὰ βασανιστήρια δὲν μὲ
φοβίζουν, διότι τὸ ἀσθενές σῶμά
μου ταχέως θὰ ὑποκύψῃ, τὸν δὲ θά-
νατον θεωρῶ εὐεργέτην, διότι θὰ μὲ
ένωση οὗτος ταχύτερον μετὰ τοῦ
Θεοῦ...

Καὶ εἰς τὸν Μόδεστον καὶ εἰς
τὸν αὐτοκράτορα ἐπεβλήθη μὲ τὴν
θαρραλέαν ταύτην στάσιν του, ὥστε
ὄχι μόνον τὸν ἐπισκοπικὸν θρόνον
διετήρησεν, ἀλλὰ καὶ δωρεὰς ἔλαβε
παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος διὰ τὴν «Βα-
σιλειάδα».

Ὁ Βασίλειος ἀνεδείχθη μέγας ἐκ-
κλησιαστικὸς συγγραφεὺς καὶ ὑπέρο-
χος ρήτωρ. Ἐγραψε πολλὰ συγγράμ-
ματα κατὰ τῶν ἀρειανῶν καὶ ἐρμη-
νεϊκὰς τῆς Γραφῆς. Διεισώθησαν ἀξιό-
λογοὶ ἐπιστολαὶ καὶ ὁμιλίαι του, ὡς
καὶ κανονισμὸς τοῦ μοναχικοῦ βίου.
Εἰς μίαν μικρὰν πραγματείαν του μὲ
τίτλον «Πρὸς τοὺς νέους, ὅπως ἂν
ἐξ Ἑλληνικῶν ὠφελοῦντο λόγων»
χαρακτηρίζει ὡς ὠφέλιμον τὴν σπου-
δὴν τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων, ἐκ
τῶν ἔργων τῶν ὁποίων πρέπει νὰ λαμ-
βάνωμεν τὰ πρὸς ἀρετὴν συντείνοντα¹.

Ἐγραψεν ἐπίσης καὶ «Λειτουργ-
γίαν» συντομωτέραν τῆς τοῦ Ἰα-
κώβου τοῦ ἀδελφοθέου, ἡ ὁποία τελεῖται 10 φορές τὸ ἔτος, ἤτοι τὰς πέντε πρώτας Κυριακὰς τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς, τὴν Μεγάλην

1. Παραθέτομεν ἐνταῦθα ὠραῖον σχετικὸν ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ συγγράμματος

Πέμπτην καὶ τὸ Μέγα Σάββατον, τὴν παραμονὴν τῶν Χριστουγέννων καὶ τῶν Θεοφανείων καὶ τὴν ἡμέραν τῆς μνήμης του τὴν 1ην Ἰανουαρίου.

Ὁ ὑπερασκητικὸς βίος τοῦ Βασιλείου καὶ αἱ συνεχεῖς φροντίδες του ὑπὲρ τοῦ ποιμνίου του καὶ τῆς Ἐκκλησίας ἐκλόνησαν τὴν ὑγίαν του. Ἀπέθανεν εἰς ἡλικίαν 49 ἐτῶν. Κατὰ τὴν κηδείαν του μέγας ἦτο ὁ συνωστισμὸς τοῦ πλήθους, διότι πάντες τὸν ἐσέβοντο καὶ τὸν ἐτίμων βαθύτατα. Ἦδη ὑπὸ τῶν συγχρόνων του εἶχεν ἀποκληθῆ Μέγας. Ἡ Ἐκκλησία μας κατατάσσει αὐτὸν πρῶτον μεταξὺ τῶν τριῶν μεγάλων ἱεραρχῶν.

2) **Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνός.** Ὁ Γρηγόριος ἐγεννήθη εἰς τὸ χωριὸν Ἀριανζὸν τῆς Καππαδοκίας πλησίον τῆς πόλεως Ναζιανζοῦ κατὰ τὸ 329 ἀπὸ πατέρα Γρηγόριον, ὁ ὁποῖος ἔγινεν Ἐπίσκοπος Ναζιανζοῦ, καὶ μητέρα τὴν εὐσεβῆ καὶ ἐνάρετον **Νόννην**, ἡ ὁποία τὸν ἀνέθρεψε χριστιανικῶς. Ἐσπούδασεν εἰς τὴν Καισάρειαν τῆς Καππαδοκίας πρῶτον, εἰς τὴν Καισάρειαν τῆς Παλαιστίνης καὶ τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἔπειτα καὶ τέλος ἦλθε τὸ 354 εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅπου παρέμεινε σπουδάζων τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα ἐπὶ ἕξ ἔτη.

Ἐπανελθὼν εἰς Ναζιανζὸν ἐβαπτίσθη καὶ ἀπεσύρθη δι' ὀλίγον χρόνον εἰς τὸν Πόντον παρὰ τῷ ἰσαδελφῷ φίλῳ του Βασιλείῳ. Ἐπιστρέψας ἐκ Πόντου ἐχειροτονήθη πρεσβύτερος ὑπὸ τοῦ πατρὸς του καὶ τὸν ἐβοήθει εἰς τὰ ἐπισκοπικά του καθήκοντα. Τὸ 372 ἐχειροτονήθη ὑπὸ τοῦ φίλου του Βασιλείου Ἐπίσκοπος μικρᾶς ἐπισκοπῆς, εἰς τὴν ὁποίαν δὲν μετέβη. Βραδύτερον προσεκλήθη ὑπὸ τῶν ὀρθοδόξων τῆς Κωνσταντι-

---

τούτου τοῦ Μεγάλου Βασιλείου: «... Ἐκεῖνα αὐτῶν (τῶν Ἑλληνικῶν συγγραμμάτων) ἀποδεξόμεθα, ἐν οἷς ἀρετὴν ἐπήνεσαν ἢ πονηρίαν διέβαλον. Ὡς γὰρ τῶν ἀνθέων τοῖς μὲν λοιποῖς (ἀνθρώποις καὶ ζώοις) ἄχρι τῆς εὐωδίας ἢ τῆς χροᾶς ἐστὶν ἡ ἀπόλαυσις, ταῖς μελίτταις δ' ἄρα καὶ μέλι λαμβάνειν ἀπ' αὐτῶν ὑπάρχει, οὕτω δὴ κἀνταῦθα τοῖς μὴ τὸ ἡδὺ καὶ ἐπίχαρι μόνον τῶν τοιούτων λόγων διώκουσιν ἔστι καὶ ὠφέλειάν τινα ἀπ' αὐτῶν εἰς τὴν ψυχὴν ἀποθέσθαι. Ἐκεῖναι γὰρ οὔτε ἅπασιν τοῖς ἄνθεσι παραπλησίως ἐπέρχονται, οὔτε μὴν οἷς ἐπιπτῶσιν (= εἰς ὅσα πετάξασαι ἐπικαθίσουν) ὅλα φέρειν ἐπιχειροῦσιν, ἀλλ' ὅσον αὐτῶν ἐπιτήδειον πρὸς τὴν ἐργασίαν λαβοῦσαι, τὸ λοιπὸν χαίρειν ἀφήκαν... Καὶ καθάπερ τῆς ροδωνιᾶς τοῦ ἀνθους δρεψάμενοι τὰς ἀκάνθους ἐκκλίνομεν (ἀποφεύγομεν), οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν τοιούτων λόγων ὅσον χρήσιμον καρπωσάμενοι, τὸ βλαβερὸν φυλάξόμεθα...».

Ὁ Ἱεράρχης Γρηγόριος ὁ Θεολόγος.

νουπόλεως, οἱ ὁποῖοι ἐπιέζοντο ὑπὸ τῶν ἀρειανῶν, διὰ τὴν ἐνισχύσθη τὴν Ὁρθοδοξίαν. Ἐκεῖ, εἰς τὸν μικρὸν ναὸν τῆς Ἁγίας Ἀναστασίας, ἐξεφώνησεν ὁ Γρηγόριος τοὺς πέντε περιφήμους λόγους τοῦ περὶ τῆς θεότητος τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ, δηλ. τοῦ Χριστοῦ, ἐξ οὗ καὶ Θεολόγος ἐκλήθη.

Ἡ ἀρετὴ, ἡ παιδείσις καὶ ἡ εὐγλωττία του ἐθαυμάσθησαν ἀπὸ ὅλους. Ὁ μετ' ὀλίγον ἐλθὼν εἰς Κωνσταντινούπολιν φιλορθόδοξος αὐτοκράτωρ Θεοδοσίος ὁ Μέγας ἀνύψωσεν εἰς τὸν ἀρχιεπισκοπικὸν θρόνον τῆς Πρωτευούσης τὸν Γρηγόριον, ὁ ὁποῖος προήδρευσε ἐπ' ὀλίγον καὶ τῆς συνελθούσης τότε εἰς Κωνσταντινούπολιν Β' Οἰκουμενικῆς Συνόδου. Ἐπειδὴ ὅμως ἱεράρχαι τινὲς ἤρχισαν νὰ διατυπώνουν ἀντιρρήσεις διὰ τὸ ἔγκυρον τῆς ἐκλογῆς του ὡς Ἐπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως, ὁ Γρηγόριος χάριν τῆς εἰρήνης τῆς Ἐκκλησίας ἀπεσύρθη οἰκειοθελῶς εἰς Ἀριανζόν, ὅπου ἀπέθανε περὶ τὸ 390. Διὰ τῆς διαθήκης του ἄφησε τὴν περιουσίαν του εἰς τοὺς πτωχοὺς τῆς Ναζιανζοῦ.

Ὁ Γρηγόριος ἐθαυμάσθη καὶ ἐφημίσθη κυρίως ὡς ρήτωρ. Ἐξεφώνησε πλείστους λόγους, ἐκ τῶν ὁποίων διεσώθησαν περὶ τοὺς τεσσαράκοντα πέντε μεταξὺ τούτων εἶναι ὁ ἀποχαιρετιστήριος τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει ποιμνίου του καὶ ὁ ἐπιτάφιος εἰς τὸν Μέγαν Βασίλειον. Ἐγραψεν ἐπίσης καὶ πολλὰ ποιήματα (ἔπη), εἰς τὰ ὁποῖα

ἔξιστορεῖ τὸν βίον του ἢ διδάσκει δογματικὰς καὶ ἠθικὰς ἀληθείας τοῦ χριστιανισμοῦ.

Ἡ Ἐκκλησία μας κατέταξε τὸν Γρηγόριον μεταξύ τῶν τριῶν μεγάλων ἱεραρχῶν καὶ εορτάζει καὶ ἰδιαίτερος τὴν μνήμην του τὴν 25ην Ἰανουαρίου.

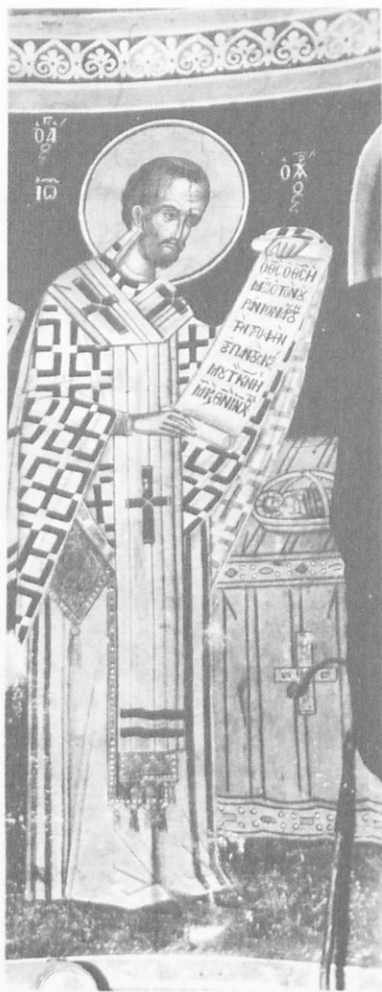
3) **Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος.** Ὁ Ἰωάννης ἐγεννήθη τὸ 345 εἰς Ἀντιόχειαν. Εἶχε καὶ οὗτος εὐσεβῆ καὶ ἐνάρετον μητέρα, τὴν **Ἀνθοῦσαν**, ἡ ὁποία ἐπεμελήθη τῆς χριστιανικῆς ἀνατροφῆς του. Τὴν μητέρα τοῦ Ἰωάννου εἶχε κυρίως ὑπ' ὄψιν του ὁ ἐθνικὸς ρήτωρ Λιβάνιος, ὅταν εἶπε τὴν περίφημον φράσιν του: «Ἴδετε ποίας θαυμαστὰς γυναῖκας ἔχουσιν οἱ χριστιανοί!».

Ἐσπούδασεν ὁ Ἰωάννης εἰς Ἀντιόχειαν διδαχθεὶς τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα καὶ τὴν ρητορικὴν παρὰ τῷ σοφιστῇ Λιβανίῳ. Τόσον διεκρίνετο μεταξύ τῶν συσπουδαστῶν του, ὥστε ὁ Λιβάνιος ἐρωτηθεὶς, ὀλίγον πρὶν ἀποθάνῃ τίνα θὰ ἀφήσῃ διάδοχον εἰς τὴν σχολὴν του ἀπήντησε: «*Τὸν Ἰωάννην, ἐὰν μὴ οἱ χριστιανοὶ ἐσύλων (= ἤρπαζον) αὐτόν*».

Ὁ Ἰωάννης ἐβαπτίσθη εἰς ἡλικίαν 20 ἐτῶν καὶ ἐχειροτονήθη βραδύτερον πρεσβύτερος. Ἐθαυμάσθη ἀμέσως διὰ τὴν σοφίαν, τὴν εὐγλωττίαν καὶ τὸ θάρρος του. Ἡ φήμη του διεδόθη ταχέως εἰς ὅλην τὴν χριστιανικὴν Ἀνατολήν, ὅπου ὅλοι τὸν ἐπωνόμαζον διὰ τὴν εὐγλωττίαν του **χρυσόστομον**.

Ὅταν τὸ 397 ἐχήρευσε ὁ ἀρχιεπισκοπικὸς θρόνος τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐκλήθη ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀρκαδίου καὶ ἀνεδείχθη παρὰ τὴν θέλησίν του Ἀρχιεπίσκοπος τῆς Πρωτευούσης. Ἀνέπτυξε τότε ἐξαιρετικὴν ποιμαντορικὴν καὶ ἐκκλησιαστικὴν δρᾶσιν. Περιέβαλε τοὺς πτωχοὺς, ἤλεγχε τοὺς σκληροὺς καὶ τοὺς ἀδικοῦντας, ἐνουθέτει, συνέγραφεν, ἐκήρυττεν. Ὁ λαὸς τὸν ἐλάτρευε. Κατὰ τὰ κηρύγματα του ὁ ναὸς ἐπληροῦτο μέχρι ἀσφυξίας. Δικαίως ἀπεκλήθη Δημοσθένης τῆς Ἐκκλησίας.

Μετὰ ἰδιαίτερας δριμύτητος ἤλεγχε τὰς παρεκτροπὰς τῶν κληρικῶν, τοὺς ὁποίους ἤθελε πρότυπα ἠθικοῦ καὶ ἐναρέτου βίου. Περίφημοι εἶναι ἐν προκειμένῳ οἱ «περὶ ἱερωσύνης» λόγοι αὐτοῦ. Ἀλλὰ καὶ τῶν λαϊκῶν τὰς παρεκτροπὰς δὲν ἐδίσταζε μετὰ παρρησίας καὶ θάρρους νὰ ἐλέγξῃ, ὅσον ὑψηλὰ καὶ ἂν ἴσταντο οὗτοι. Καὶ τῆς αὐτοκρατείας ἀκόμη Εὐδοξίας τὸ περιβάλλον δὲν διέφυγε τὸν ἔλεγχόν του. Διὰ τοῦτο ἀπέ-

‘Ο Ιεράρχης Ιωάννης ο Χρυσόστομος.

ήθικας, ἐπιστολάς και ὁμιλίαις. Εἰς αὐτὸν ἀποδίδεται ἐπίσης καὶ ἡ Θεία Λειτουργία, ἡ ὁποία φέρει τὸ ὄνομά του καὶ εἶναι συντόμευσις τῆς

κτησε καὶ ἐχθρούς, οἱ ὅποιοι ἐνισχυόμενοι ἀπὸ τὴν Εὐδοξίαν ἠδυνήθησαν νὰ προκαλέσουν καταδικαστικὴν ἀπόφασιν Συνόδου καὶ διαταγὴν ἐξορίας του. Λόγω ἐξεγέρσεως τοῦ λαοῦ ἀνεκλήθη ὁ Χρυσόστομος ἐκ τῆς ἐξορίας καὶ ἀνέλαβε πάλιν τὸν θρόνον του.

Ἄλλὰ καὶ πάλιν οἱ ἐχθροὶ του κατῶρθωσαν νὰ ἐπιτύχουν νέαν διαταγὴν ἐξορίας του (404). Ὁ Ἰωάννης ἀπῆλθεν ἡρεμὸς εἰς τὸν τόπον τῆς ἐξορίας, μικρὸν χωρίον τοῦ Πόντου, ὅπου ἐξῆσεν ἐπὶ τριετίαν ἀνταλλάσσειν ἐπιστολάς καὶ νουθητῶν τοὺς χριστιανούς τοῦ ποιμνίου του. Ὅταν ὁμως διετάχθη νέα μετακίνησις του εἰς μακρινώτερον τόπον, ὁ ἱεράρχης δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀνθέξῃ εἰς τὰς κακουχίας καὶ ἀπέθανε καθ’ ὁδὸν τὸ 407. Οἱ τελευταῖοι λόγοι του ἦσαν ἡ συνήθης φράσις του : « Δόξα τῷ Θεῷ πάντων ἔνεκεν ».

Ὁ Χρυσόστομος δὲν διεκρίθη μόνον διὰ τὴν ρητορικὴν του δεινότητα¹ καὶ τὴν φιλανθρωπικὴν του δρᾶσιν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰ πολλὰ καὶ σπουδαῖα συγγραφικὰ του ἔργα : ἐρμηνείας εἰς τὴν Ἁγίαν Γραφήν, πραγματείας δογματικὰς καὶ

1. Ἰδεῖν τινὰ τῆς ρητορικῆς δεινότητος τοῦ Χρυσοστόμου δίδει τὸ παρατι-

Λειτουργίας τοῦ Μεγάλου Βασιλείου. Ἡ Ἐκκλησία μας ἐορτάζει καὶ ἰδιαίτερος τὴν μνήμην του τὴν 13ην Νοεμβρίου.

Συνεορτάζει ἐπίσης ἡ Ἐκκλησία τὴν μνήμην καὶ τῶν τριῶν μαζί Πατέρων καὶ Διδασκάλων τὴν 30ην Ἰανουαρίου.

Ἐγνωρίσαμεν τὸν βίον, τὰ ἔργα καὶ τὴν ἀκτινοβολίαν τῆς σοφίας καὶ τοῦ παραδείγματός των. Ἐννοοῦμεν λοιπὸν καλῶς πόσον ὀρθῶς καὶ δικαίως κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς 30ῆς Ἰανουαρίου ὁ ὑμνωδὸς τῆς Ἐκκλησίας καλεῖ μὲ τὸ ἀπολυτίκιον τῆς ἐορτῆς ὅλους ἡμᾶς τοὺς χριστιανοὺς νὰ τιμήσωμεν ὕμνοις «*Τοὺς τρεῖς μεγίστους φωστῆρας τῆς τρισηλίου θεότητος, τοὺς τὴν Οἰκουμένην ἀκτίσει δογμάτων θείων πυρσεύσαντας...*»

δ') Οἱ ἄλλοι Ἕλληνες Πατέρες καὶ Συγγραφεῖς.

Γρηγόριος ὁ Νύσσης: Οὗτος ἦτο νεώτερος ἀδελφὸς τοῦ Μεγάλου Βασιλείου, ὑπὸ τοῦ ὁποίου καὶ ἐχειροτονήθη ἐπίσκοπος Νύσσης τῆς Καππαδοκίας. Διεκρίθη κυρίως διὰ τὴν συγγραφικὴν του δρᾶσιν εἰς τὴν καταπολέμησιν τοῦ ἀρειανισμοῦ. Ἐγραψε καὶ πολλὰς ἐπιστολάς καὶ «λόγους» ἠθικοὺς καὶ ἐπιταφίους. Ἐτιμᾶτο πολὺ διὰ τὴν μεγάλην του μόρφωσιν. Ἡ ἐν Ἐφέσῳ Γ' Οἰκουμενικῇ Σύνοδος ὀνομάζει τὸν Γρηγόριον «ἄνδρα μετὰ τὸν ἀδελφὸν δεύτερον», ἡ δὲ Ζ' τὸν ἀποκαλεῖ «πατέρα πατέρων». Ἡ μνήμη του ἐορτάζεται τὴν 10ην Ἰανουαρίου.

Δίδυμος ὁ τυφλός: Κατήγετο ἀπὸ τὴν Ἀλεξάνδρειαν. Ἄν καὶ

θέμενον ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ «Πρὸς Εὐτρόπιον» λόγου του Ὁ Εὐτρόπιος, ὑπουργὸς τοῦ αὐτοκράτορος, περιπεσὼν εἰς δυσμένειαν, κατέφυγεν ἰκέτης εἰς τὸν ναὸν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ Χρυσόστομος δὲν ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς στρατιώτας νὰ εἰσέλθουν εἰς τὸν ναόν, διὰ νὰ τὸν συλλάβουν, ἐξεφώνησε δὲ ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ θαυμάσιον λόγον:

«Ἄει μὲν, μάλιστα δὲ νῦν εὐκαιρον εἰπεῖν: Ματαιότης ματαιότητων, τὰ πάντα ματαιότης. Ποῦ νῦν ἡ λαμπρὰ τῆς ὑπατείας περιβολή; ποῦ αἱ φαιδραὶ λαμπάδες; ποῦ οἱ κρότοι καὶ οἱ χοροὶ καὶ αἱ πανηγύρεις; ποῦ οἱ στέφανοι καὶ τὰ παραπετάσματα; ποῦ ὁ τῆς πόλεως θόρυβος καὶ αἱ ἐν ἵπποδρομίαις εὐφημῖαι καὶ τῶν θεατῶν αἱ κολακεῖαι; Πάντα ἐκεῖνα οἴχεται καὶ ἄνεμος πνεύσας ἄθροον τὰ μὲν φύλλα κατέβαλε, γυμνὸν δὲ ἡμῖν τὸ δένδρον ἔδειξε καὶ ἀπὸ τῆς ρίζης αὐτῆς σαλευόμενον λοιπόν... Ποῦ νῦν οἱ πεπλασμένοι φίλοι; Ποῦ τὰ συμπόσια καὶ τὰ δείπνα;... Νῦν ἦν πάντα ἐκεῖνα καὶ ὄναρ καὶ ἡμέρας γενομένης ἠφανίσθη; ἄνθη ἦν ἑαρινὰ καὶ παρελθόντος τοῦ ἔαρος ἅπαντα κατεμαράνθη; σκιά ἦν καὶ παρέδραμε; καπνὸς ἦν καὶ διελύθη; πομφόλυγες ἦσαν καὶ διερράγησαν; ἀράχνη ἦν καὶ διεσπᾶσθη...».

ετυφλώθη εις ηλικίαν 4 ἐτῶν, κατώρθωσε διὰ τῆς ἰσχυρᾶς θελήσεώς του νὰ ἀποκτήσῃ μεγάλην μὲν μορφωσιν. Ἐγίνε διευθυντὴς τῆς σχολῆς τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ ἀπέθανεν εἰς βαθὺ γῆρας περὶ τὸ 400 μ.Χ.

Καὶ πλείστοι ἄλλοι συγγραφεῖς καὶ πατέρες τῆς Ἐκκλησίας ἐζήσαν καὶ ἀνεδείχθησαν κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην (5ον αἰῶνα). Ἀναφέρονται ἐκ τούτων τὸν σοφὸν μοναχὸν Ἰσιδώρον τὸν Πηλουσιώτην καὶ τὸν ἐπίσκοπον Πενταπόλεως τῆς Κυρήνης Συνέσιον.

Κατὰ τοὺς δύο ἐπομένους αἰῶνας (ΣΤ' καὶ Ζ') ἤκμασαν κυρίως ἱστορικοὶ τῆς Ἐκκλησίας καὶ συγγραφεῖς «βίων ἀγίων». Μεταξὺ τῶν τελευταίων τούτων ἀναφέρονται τὸν Ἰωάννην Μόσχον, τοῦ ὁποίου τὸ ἔργον ἔχον τὸν τίτλον «Λειμῶν» ἔγινε προσφιλὲς ἀνάγνωσμα μεταφρασθὲν καὶ εἰς τὴν Λατινικὴν γλῶσσαν.

Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός. Σπουδαίαν θέσιν μεταξὺ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀνδρῶν καὶ διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας κατέχει καὶ ὁ μοναχὸς καὶ φιλόσοφος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός.

Ἐγεννήθη εἰς Δαμασκὸν περὶ τὸ 660 μ.Χ. ἐξ εὐπόρων γονέων. Ἐσοῦδασε καὶ τὰ Ἑλληνικὰ Γράμματα καὶ ἀνεδείχθη ταχέως δεινὸς ρήτωρ καὶ σοφὸς χριστιανός. Βαρυνθεὶς τὰ ἐγκόσμια διένευε τὴν περιουσίαν του εἰς τοὺς πτωχοὺς καὶ ἀπεσύρθη εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ Ἁγίου Σάββα παρὰ τὰ Ἱεροσόλυμα, ὅπου ἐζήσε μέχρι βαθέως γῆρατος. Ἀπέθανε τὸ 750.

Τὸ κυριώτερον ἔργον του εἶναι τὸ «Ἡ Πηγὴ τῆς γνώσεως». Ἀποτελεῖται ἀπὸ τρία μέρη, ἤτοι 1) εἰσαγωγὴν εἰς τὴν δογματικὴν, 2) ἱστορίαν 103 αἰρέσεων καὶ 3) ἔκθεσιν τῶν δογμάτων τῆς Ἐκκλησίας. Εἰς τὸ τρίτον μέρος συνοψίζεται ἡ δογματικὴ ὀρθοδοξία τῆς Ἐκκλησίας.

Ἐγραψεν ἐπίσης τρεῖς λόγους ὑπὲρ τῶν ἀγίων εἰκόνων καὶ ἐναντίον τῆς εἰκονομαχίας. Εἶναι τέλος ὁ Ἰωάννης εἰς τῶν μεγάλων ὑμνογράφων τῆς Ἐκκλησίας. Διεμόρφωσεν εἰς ὀκτῶ ἤχους τὴν Ἐκκλησιαστικὴν μουσικὴν συμπληρώσας οὕτω τὴν «Ὀκτώηχον» καὶ συνέθεσεν ἐξόχους ὕμνους εἰς τὴν Γέννησιν τοῦ Χριστοῦ, τὰ Θεοφάνεια, τὸ Πάσχα καὶ τὴν Πεντηκοστήν.

ᾠνομάσθη «Χρυσσορῶας ποταμὸς τῆς Ἐκκλησίας». Ἡ μνήμη του εορτάζεται τὴν 4ην Δεκεμβρίου.

Θεόδωρος ὁ Στουδίτης. Οὗτος ἦτο μοναχὸς εἰς τὴν μονὴν τοῦ

Στουδίου παρά την Κωνσταντινούπολιν. Ἠγωνίσθη κατὰ τῶν εἰκονομάχων. Ἐίχε μεγάλην μόρφωσιν καὶ εἰς τὰ συγγράμματά του περιέχεται ὅ,τι ἄριστον ἐλέχθη περὶ τῶν εἰκόνων καὶ τῆς τιμῆς πρὸς τὰ εἰκονιζόμενα ἐν αὐταῖς πρόσωπα.

38. Λατῖνοι Ἐκκλησιαστικοὶ πατέρες καὶ συγγραφεῖς.

Εἰς τὴν Δύσιν ἀνεφάνησαν ἐπίσης κατὰ τοὺς χρόνους τούτους σπουδαῖοι Ἐκκλησιαστικοὶ πατέρες καὶ διδάσκαλοι. Κατώρθωσαν νὰ ἀναπτύξουν ἀξιόλογον Λατινικὴν Ἐκκλησιαστικὴν φιλολογίαν καὶ νὰ προαγάγουν τὴν θεολογικὴν ἐπιστήμην. Μεταξὺ τούτων διακρίνονται οἱ ἑξῆς:

1) Ἄμβρόσιος ὁ Μεδιολάνων. Ἐγενήθη περὶ τὸ 335 ἐξ εὐγενῶν γονέων καὶ ἐσπούδασεν ἐν Ρώμῃ Ἑλληνικὴν καὶ Λατινικὴν φιλολογίαν, φιλοσοφίαν καὶ νομικά. Ἐξήσκησεν ἐπ' ὀλίγα ἔτη τὸ ἐπάγγελμα τοῦ συνηγόρου καὶ διαρίσθη βραδύτερον διοικητῆς Μεδιολάνων. Ὄταν τὸ 374 ἀπέθανεν ὁ Ἐπίσκοπος τῆς πόλεως ταύτης, ὁ χριστιανικὸς λαὸς ἐζήτησεν ἐπιμόνως νὰ δεχθῆ ὁ Ἄμβρόσιος νὰ γίνῃ Ἐπίσκοπος. Ἐντὸς 8 ἡμερῶν ἔλαβε τοὺς κατωτέρους ἐκκλησιαστικούς βαθμοὺς καὶ τέλος τὸν βαθμὸν τοῦ Ἐπισκόπου πρὸς γενικὴν τῶν χριστιανῶν ἀγαλλίασιν.

Ὁ Ἄμβρόσιος ἀνεδείχθη πρότυπον ποιμενάρχου. Διένειμε τὴν περιουσίαν του εἰς τοὺς πτωχοὺς καὶ ζῶν αὐτὸς λιτότατα ἐβοήθει πάντας τοὺς δυστυχεῖς, «χαίρων μετὰ χαιρόντων καὶ κλαίων μετὰ κλαϊόντων». Διὰ νὰ ἐλευθερώσῃ αἰχμαλώτους, ἐπώλησε κάποτε καὶ τὰ χρυσᾶ ἀφιερώματα τῶν ναῶν. Ἦτο πολὺ θαρραλέος καί, ὅπως εἶδομεν, δὲν ἐδίστασε καὶ εἰς αὐτὸν τὸν αὐτοκράτορα Θεοδόσιον νὰ ἐπιβάλῃ «μετάνοιαν».

Κατεπολέμησε τοὺς ἀρειανούς καὶ εἰσήγαγε μεταρρυθμίσεις εἰς τὴν λατρείαν. Ἐγραψε πολλὰ συγγράμματα ἐρμηνευτικά, δογματικά, καὶ ἠθικά, διεκρίθη δὲ καὶ ὡς ἐκκλησιαστικὸς ρήτωρ. Ἐγραψεν ἐπίσης ὕμνους, ἐκ τῶν ὁποίων μερικὸι εἰσήχθησαν εἰς τὴν λατρείαν τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία κατατάσσει τοῦτον μεταξὺ τῶν μεγάλων Πατέρων καὶ Διδασκάλων τῆς.

Ὁ Ἄμβρόσιος ἀπέθανε τὸ 397, ἡ δὲ μνήμη του ἑορτάζεται τὴν 7ην Δεκεμβρίου.

2) Ἱερώνυμος. Ἐγενήθη οὗτος εἰς τὴν Δαλματικὴν πόλιν Στρι-

δῶνα τὸ 345. Ἐσπούδασεν εἰς Ρώμην φιλολογίαν, φιλοσοφίαν καὶ ρητορικὴν καὶ εἰκοσαετῆς ἐβαπτίσθη. Μετέβη κατοπιν εἰς Γαλλίαν, ὅπου κατέγινεν εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν φιλολογίαν. Βραδύτερον ἦλθεν εἰς τὴν Ἀντιόχειαν καὶ ἔζησεν ἐπὶ τριετίαν εἰς τὴν ἔρημον τῆς Συρίας μελετῶν τοὺς Ἑλληνας Πατέρας. Ἐχειροτονήθη πρεσβύτερος εἰς Ἀντιόχειαν. Τὸ 382 μετέβη εἰς Ρώμην, ὅπου ἔζησεν ὀλίγα ἔτη θαυμαζόμενος διὰ τὴν σοφίαν του. Ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Ἀντιόχειαν καὶ ἔζησε παρὰ τὰ Ἱεροσόλυμα ὡς ἀσκητῆς μέχρι τέλους τῆς ζωῆς του. Ἀπέθανε τὸ 420 εἰς τὴν Βηθλεέμ.

Ὁ Ἱερώνυμος εἶναι ἀπὸ τοὺς σπουδαιότερους καὶ πολυγραφωτέρους Λατίνους ἐκκλησιαστικοὺς συγγραφεῖς. Μετέφρασε τὴν Ἀγίαν Γραφήν εἰς τὴν Λατινικὴν. Οὕτω προῆλθεν ἡ τεθεῖσα γενικῶς ἐν χρήσει εἰς τὴν Δύσιν μετάφρασις τῆς Ἀγίας Γραφῆς ἢ ἀποκληθεῖσα *Vulgata*, δηλ. κοινὴ, δημοτικὴ, ἐνῶ μέχρι τότε ἦτο ἡ *Itala*. Ἄλλα ἔργα τοῦ Ἱερωνύμου ἦσαν ἐρμηνευτικά, ἱστορικὰ περὶ τῶν πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, ἐπιστολαί, μεταφράσεις Ἑλλήνων Ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων κ.ἄ.

Ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία ἀνεκήρυξε τὸν Ἱερώνυμον « διδάσκαλον τῆς Ἐκκλησίας » (*Doctor Ecclesiae*), ὅπως καὶ τὸν Ἀμβρόσιον, τὸν Αὐγουστῖνον καὶ τὸν πάπαν Γρηγόριον (τὸν Διάλογον).

3) **Αὐγουστίνος.** Ὑπέρτερος ὄλων τῶν Πατέρων τῆς Δύσεως ἀνεδείχθη ὁ **ἱερός Αὐγουστίνος** μετὰ τὴν σοφίαν του, τὴν συγγραφικὴν του δρασίαν καὶ τὰ ἐξαιρετικὰ προσωπικὰ καὶ ποιμαντορικὰ χαρίσματά του.

Ἐγεννήθη τὸ 354 εἰς μίαν κωμόπολιν τῆς Νουμιδίας τῆς Ἀφρικῆς. Ἡ εὐσεβὴς καὶ ἐνάρετος μήτηρ του Μόνικα ἤσκησε μεγάλην ἐπιρροὴν ἐπ' αὐτοῦ. Συνεπλήρωσε τὰς σπουδὰς του εἰς Καρχηδόνα διακρινόμενος διὰ τὴν εὐφυΐαν καὶ φιλομάθειάν του. Εἰς Μεδιόλανα, ὅπου ἤσκησε βραδύτερον τὸ ἐπάγγελμα τοῦ διδασκάλου τῆς ρητορικῆς, ἐμελέτησεν ἐπισταμένως τὴν Ἀγίαν Γραφήν καὶ ἐβαπτίσθη ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου Μεδιολάνων Ἀμβροσίου (387) πρὸς ἄφατον χαρὰν τῆς μητρός του. Ἐγκατεστάθη βραδύτερον εἰς μικρὸν κτῆμά του παρὰ τὴν πόλιν τῆς γεννήσεώς του εἰς Ἀφρικὴν. Ἡ φήμη τῆς σοφίας του ἐξηπλώθη εἰς ὅλην τὴν Ἀφρικὴν. Ὅταν τὸ 396 ἀπέθανεν ὁ Ἐπίσκοπος τῆς μικρᾶς παραλιακῆς πόλεως τῆς Νουμιδίας **Ἰππῶνος**, προεχειρίσθη κατὰ γενικὴν ἀπαίτησιν Ἐπίσκοπος ὁ Αὐγουστίνος καὶ ἔζησεν ἐκεῖ μέχρι τοῦ θανάτου του (430 μ.Χ.).

Ὡς Ἐπίσκοπος ὁ Αὐγουστῖνος ἀνέπτυξεν ἐξαιρετικὴν δρᾶσιν. Διέθεσε τὴν περιουσίαν του ὑπὲρ τῶν πτωχῶν, ἔζη ὁ ἴδιος ἀσκητικὸν βίον καὶ ἐκήρυττε καθημερινῶς τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ. Σώζονται 450 ὀμίλια του. Κατεπολέμησε τὰς αἱρέσεις καὶ μάλιστα τὴν τοῦ Βρεταννοῦ μοναχοῦ **Πελαγίου**, ὅστις ἐδίδασκεν ὅτι ὁ ἄνθρωπος, δύναται μὲ τὰς ἰδίας του δυνάμεις, πράττων τὸ ἀγαθόν, νὰ σωθῇ ἄνευ τῆς θείας χάριτος.

Μὲ τὴν πολεμικὴν του ὁμῶς κατὰ τοῦ Πελαγιανισμοῦ ὁ Αὐγουστῖνος ἐφθασεν εἰς τὴν ἐσφαλμένην ἐπίσης διδασκαλίαν, καθ' ἣν ὁ ἄνθρωπος σώζεται μόνον διὰ τῆς θείας χάριτος (διδασκαλία τοῦ ἀπολύτου προορισμοῦ). Ἡ ὀρθόδοξος ἐκκλησία διδάσκει, ὡς γνωστόν, ὅτι ἡ σωτηρία εἶναι προῖον τῆς ἀνθρωπίνης ἐλευθέρας ἐνεργείας καὶ τῆς θείας χάριτος.

Ὁ Αὐγουστῖνος ἔγραψε πλεῖστα θεολογικὰ συγγράμματα, ἐρμηνευτικά, ἀπολογητικά, δογματικά καὶ ἠθικά.

Σπουδαιότατον θεωρεῖται τὸ «Περὶ πολιτείας τοῦ Θεοῦ» (De Civitate Dei), ἐν τῷ ὁποίῳ ἐξάιρεται ἡ κυβερνώσα τὸν κόσμον Θεία Πρόνοια καὶ τονίζεται ὁ τελικὸς θρίαμβος τῆς πίστεως καὶ τῆς θείας δικαιοσύνης. Ἄλλα σπουδαῖα ἔργα του εἶναι αἱ Ἐπιστολαὶ του καὶ τὸ ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἐξομολογήσεις», ἐν τῷ ὁποίῳ περιγράφει μὲ εὐλικρίνειαν καὶ χάριν τὸν βίον του.

Ὁ Αὐγουστῖνος εἶναι μία ὅλως ἐξέχουσα μορφή τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας καὶ ἤσκησεν ἐξαιρετικὴν ἐπίδρασιν εἰς ὅλην τὴν Δύσιν.

4) Ὁ **Πάπας Γρηγόριος (ὁ Διάλογος)**. Ὁ Πάπας Γρηγόριος (590 - 604) εἶναι ὁ τέταρτος τῶν μεγάλων πατέρων καὶ «διδασκάλων» τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας. Εἰργάσθη ἐπιτυχῶς διὰ τὴν ἀνόρθωσιν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Δύσεως, διὰ τὴν καταπολέμησιν τῶν αἱρέσεων καὶ τὴν ἀνακαίνισιν τῆς λατρείας. Εἰργάσθη ἐπίσης διὰ τὸν ἐκχριστιανισμὸν τῶν Ἀγγλοσαξόνων. Ἐγραψεν ἐρμηνευτικὰ κυρίως ἔργα καὶ ἐπιστολάς. Ἐν ἔργον του ὑπὸ τὸν τίτλον «Διάλογοι», ἐν τῷ ὁποίῳ περιγράφει τὸν βίον καὶ τὰ θαύματα Ἰταλῶν ἀσκητῶν, ἔγινε προσφιλὲς ἀνάγνωσμα εἰς τὴν Δύσιν καθ' ὅλον τὸν Μεσαίωνα. Εἰς τοῦτο ὀφείλει τὸ προσωνύμιον Διάλογος. Ὁ Γρηγόριος διεκρίθη ἐπίσης καὶ ὡς ὑμνογράφος μεταρρυθμίσεως καὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν μουσικὴν τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας.

Οἱ ἄλλοι Λατῖνοι πατέρες καὶ συγγραφεῖς. Ἐκ τῶν ἄλλων ἐκκλησιαστικῶν πατέρων καὶ συγγραφέων σπουδαιότεροι εἶναι: 1) Ὁ

Γλαριος, επίσκοπος Πικταβίου (Πουατιέ) τῆς Γαλλίας, ὁ ὀνομασθεὶς Ἀθανάσιος τῆς Δύσεως διὰ τοὺς ἀγῶνάς του κατὰ τοῦ Ἀρειανισμοῦ (367)· 2) Ὁ **Ρουφίνος**, ὁ ὁποῖος μετέφρασεν εἰς τὴν λατινικὴν πολλὰ συγγράμματα Ἑλλήνων θεολόγων· 3) Ὁ **Λέων Α΄**, πάπας Ρώμης (440 - 461), ὁ ὁποῖος θεωρεῖται ὡς θεμελιωτὴς τοῦ μεγαλείου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρώμης καὶ 4) Ὁ **Διονύσιος ὁ Μικρὸς**, ὡς ὁ ἴδιος ὠνόμαζε τὸν ἑαυτὸν του ἐκ μετριοφροσύνης (545). Οὗτος καθώρισεν ὡς ἔτος τῆς γεννήσεως τοῦ Σωτῆρος τὸ 754 ἀπὸ κτίσεως Ρώμης, ἡ δὲ χρονολογία αὕτη καθιερώθη γενικῶς εἰς ὅλον τὸν κόσμον.

ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ, ΛΑΤΡΕΙΑ, ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΤΕΧΝΗ ΚΑΙ ΗΘΗ ΤΩΝ
ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΔΕΥΤΕΡΑΝ ΠΕΡΙΟΔΟΝ39. *Ἡ Διοίκησις τῆς Ἐκκλησίας.*

Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἡ διοίκησις τῆς Ἐκκλησίας συστηματοποιεῖται καὶ λαμβάνει τὴν ὀριστικὴν μορφήν τῆς συμφώνως πρὸς τὰς ἀποφάσεις τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων.

Οἱ Ἐπίσκοποι καὶ οἱ Μητροπολίται διοικοῦν καὶ τώρα τὰς ἐπὶ μέρους Ἐκκλησίας τῶν πιστῶν βοηθούμενοι ἀπὸ τοὺς πρεσβυτέρους καὶ διακόνους. Ἄλλ' ἀφ' ὅτου τὸ κράτος διηρέθη εἰς μεγάλας διοικητικὰς περιφερείας, οἱ Ἐπίσκοποι ἢ Μητροπολίται τῶν πρωτευουσῶν τῶν διοικήσεων τούτων προσέλαβον «τιμητικὰ πρωτεῖα» μεταξὺ τῶν Ἐπισκόπων τῆς διοικητικῆς περιφερείας, προεδρεύοντες τῶν τοπικῶν Συνόδων, διὰ τῶν ὁποίων ἐρρυθμίζοντο διάφορα ἐκκλησιαστικὰ ζητήματα. Ἀνεγνωρίσθησαν λοιπὸν Ἐξάρχοι ἢ Ἀρχιεπίσκοποι καὶ ἀπέκτησαν δικαίωμα ἐποπτείας ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς περιφερείας των. Τοιοῦτοι ἔγιναν οἱ Ρώμης, Κωνσταντινουπόλεως, Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας, Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης, Ἐφέσου, Θεσσαλονίκης καὶ Ἱεροσολύμων.

Ἀπὸ τοῦ Ἐ' αἰῶνος οἱ Ἀρχιεπίσκοποι Ρώμης, Κωνσταντινουπόλεως, Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας καὶ Ἱεροσολύμων ὠνομάσθησαν Πατριάρχαι, οἱ δὲ Ἀλεξανδρείας καὶ Ρώμης προσέλαβον καὶ τὸν τίτλον τοῦ Πάπα. Ἄλλὰ καὶ οἱ τίτλοι οὗτοι ἦσαν τίτλοι τιμῆς. Ἀνεγνωρίζοντο πάντως «πρεσβεῖα τιμῆς» εἰς τὸν ἀρχιεπίσκοπον τῆς παλαιᾶς πρωτευούσης Ρώμης.

Τὰ πέντε Πατριαρχεῖα ἦσαν ἀνεξάρτητα, ἀλλὰ εἶχον ὅλα τὴν αὐτὴν διοίκησιν κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον καὶ τοὺς Κανόνας τῆς Ἐκκλησίας. Ἔθεω-

ροῦντο ὡς ἀδελφοὶ μιᾶς ἐκκλησιαστικῆς οἰκογενείας, τῆς ὁποίας πατὴρ εἶναι ὁ Χριστός. Οὐδὲν τῶν Πατριαρχείων εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ ἐπιφέρῃ μεταβολὴν τινα εἰς τὴν διοίκησιν ἢ τὴν διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας. Τὸ δικαίωμα τοῦτο εἶχε μόνον ἡ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος, ἡ ὁποία ἦτο ἡ ἀνωτάτη ἀρχὴ τῆς Ἐκκλησίας.

Αἱ σχέσεις τῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὸ Κράτος εἰς τὴν Ἀνατολὴν διετηρήθησαν καθ' ὅλην τὴν περίοδον ταύτην καὶ μέχρι τῆς Ἀλώσεως¹. Εἰς τὴν Δύσιν ὁμως λόγῳ τῆς πρωτοβουλίας τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὸν ἐκχριστιανισμὸν τῶν βαρβάρων ὁ Πάπας τῆς Ρώμης ἀπέκτεισε μεγάλην ἐπιρροὴν ἐπὶ τῶν ἰδρυθέντων ἐκεῖ κρατῶν. Ἐπέτυχε πρῶτον νὰ γίνῃ ἀπόλυτος ἄρχων τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Δύσεως: ὅλοι οἱ κληρικοὶ τῆς Δύσεως ὤφειλον νὰ ὑπακούουν τυφλῶς εἰς αὐτόν. Περὶ τὰ τέλη δὲ τῆς περιόδου ταύτης (754) ὁ ἡγεμὼν τῶν Φράγκων Πιπῖνος ὁ Γ' ὁ Μικρὸς κατανικήσας τοὺς Λογγοβάρδους παρεχώρησεν εἰς τὸν Πάπαν τὴν ἐξαρχίαν τῆς Ραβέννης, διὰ νὰ τὴν κυβερνᾷ καὶ ὡς κοσμηκὸς ἄρχων. Τότε ἰδρύθη τὸ παπικὸν κράτος, τὸ ὁποῖον βραδύτερον περιέλαβεν ὅλην τὴν Κεντρικὴν Ἰταλίαν. Κατὰ τὸ ἔτος 800 ὁ Πάπας ἔσπευεν ἐν Ρώμῃ αὐτοκράτορα τοῦ μεγάλου κράτους τῶν Φράγκων τὸν Κάρολον τὸν Μέγαν. Ἐκτοτε τὸ κῦρος τοῦ Πάπα εἰς τὴν Δύσιν ἠῤῥξῆσε πάρα πολὺ καὶ ἐπὶ τούτου ἐστήριξεν ἐν μέρει τὰς ἀξιώσεις του καὶ ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀνατολῆς, αἱ ὁποῖαι προεκάλεσαν τὸ σχίσμα τῶν δύο Ἐκκλησιῶν.

Ἔτσι ὅλοι οἱ διοικοῦντες καὶ ὑπηρετοῦντες τὴν Ἐκκλησίαν (διάκονοι, πρεσβύτεροι, ἐπίσκοποι) ἀπετέλουν, ὡς γνωστὸν, τὸν κλῆρον. Ἡ θέσις τοῦ κλήρου ἦτο πολὺ τιμητικὴ καὶ διὰ τοῦτο ἐγίνοντο κληρικοὶ ἄνδρες διακρινόμενοι διὰ τὴν μόρφωσιν καὶ τὴν ἀρετὴν των, ὡς καὶ τὴν εὐγενῆ καταγωγὴν των. Οἱ κληρικοὶ ἐπετρέπετο νὰ εἶναι καὶ ἑγγαμοί, ἂν ὁ γάμος εἶχε γίνῃ πρὸ τῆς χειροτονίας των, ἀλλὰ βραδύτερον οἱ ἐπίσκοποι ἐλαμβάνοντο μόνον ἐκ τῶν ἀγάμων. Εἰς τὴν Δύσιν ἐπεβλήθη ἡ ἀγαμία εἰς ὅλους τοὺς κληρικούς ἀνεξαιρέτως. Ἐδικάζοντο ἐπίσης οἱ κληρικοὶ ὄχι ἀπὸ τὰ πολιτικὰ δικαστήρια, ἀλλὰ ἀπὸ τὸ ἐπισκοπικὸν δικαστήριον οἱ κατώτεροι, ἀπὸ Συνοδικὸν δὲ τοιοῦτον οἱ ἐπίσκοποι.

1. Περὶ τῶν σχέσεων τούτων βλέπε κατωτέρω σελ. 106.

40. Ἡ λατρεία.

Ἡ λατρεία προσέλαβε κατὰ τὴν περίοδον ταύτην μεγάλην λαμπρότητα, τελουμένη εἰς ὠραίους μεγαλοπρεπεῖς ναοὺς καὶ λαβοῦσα ἀπὸ τοῦ Ε' αἰῶνος ὁμοιόμορφον τελετουργικὸν τύπον.

Τὸ σπουδαιότερον μέρος τῆς λατρείας ἦτο ἡ Θεία Λειτουργία, τῆς ὁποίας κεντρικὸν στοιχεῖον εἶναι ἡ τέλεσις τοῦ μυστηρίου τῆς Θείας Εὐχαριστίας.

Μετὰ τῆς Θείας Λειτουργίας συνεδέετο καὶ τὸ κήρυγμα, εἰς τὸ ὁποῖον ἐδόθη κατὰ τοὺς Δ' καὶ Ε' ἰδίως αἰῶνας μεγάλη σημασία. Τὰ κηρύγματα ἔγιναν ἀριστουργήματα ρητορικῆς τέχνης χάρις εἰς τοὺς μεγάλους Πατέρας τῆς Ἐκκλησίας Βασίλειον, Γρηγόριον, Χρυσόστομον κ.ἄ. εἰς τὴν Ἀνατολήν, Ἀμβρόσιον, Αὐγουστῖνον κ.ἄ. εἰς τὴν Δύσιν.

Καὶ τὰ ἄλλα μυστήρια ἐξακολουθοῦν νὰ τελῶνται, ὅπως εἰς τὴν προηγουμένην περίοδον, διεμορφώθησαν δὲ ὀριστικῶς καὶ ἐπλουτίσθησαν διὰ νέων ὕμνων καὶ εὐχῶν. Τὸ Ἅγιον Βάπτισμα γίνεται εἰς τὸ ὄνομα τῆς Ἁγίας Τριάδος καὶ εἰς μεγάλην ἡλικίαν. Ἀλλὰ ἀπὸ τοῦ Ε' αἰῶνος ἀρχίζει νὰ ἐπικρατῇ γενικῶς ὁ νηπιοβαπτισμός.

Ὁ κύκλος τῶν ἑορτῶν ἔγινεν εὐρύτερος διὰ τῆς προσθήκης πολλῶν νέων ἑορτῶν, αἱ ὁποῖαι διεκρίθησαν ἀπὸ τότε εἰς Δεσποτικές, Θεομητορικὰς καὶ εἰς ἑορτὰς Ἁγίων καὶ Μαρτύρων τῆς Ἐκκλησίας. Τὸ ἐκκλησιαστικὸν ἔτος ἤρχιζεν ἀπὸ τῆς 1ης Σεπτεμβρίου, ἀφ' ἧς ἤρχιζε καὶ τὸ ρωμαϊκὸν οἰκονομικὸν ἔτος.

Ἀπὸ τῶν πρώτων χριστιανικῶν αἰῶνων ἐγένετο χρῆσις τοῦ θυμιάματος εἰς τοὺς ναοὺς, ἠνάπτοντο δὲ κηρία καὶ λυχνίαι. Κατὰ τὸν Ζ' αἰῶνα εἰς τὴν Δύσιν καὶ τὸν Θ' εἰς τὴν Ἀνατολήν ἐγενικεύθη ἐπίσης ἡ χρῆσις τῶν κωδῶνων εἰς τοὺς ναοὺς.

Ἡ Θεία Λειτουργία καὶ αἱ ἄλλαι ἱεραὶ Ἀκολουθίαι ἐπλουτίσθησαν κατὰ τὴν περίοδον ταύτην καὶ ἔγιναν μεγαλοπρεπέστεραι διὰ τῆς ἀναπτύξεως τῆς ὕμνογραφίας κυρίως καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς.

41. Ἡ ἐκκλησιαστικὴ Ὑμνογραφία καὶ μουσικὴ.

Ἡ ἀνάγνωσις περικοπῶν ἐκ τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ ἡ κοινὴ τῶν πιστῶν ὕμνωδία κατελάμβανον ἀπὸ τῶν πρώτων χριστιανικῶν χρόνων μέρος τῆς θείας λατρείας. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἐψάλλοντο ὕμνοι Ἰουδαῖκοι

ἢ ψαλμοὶ τοῦ Δαβίδ ἢ ἀγνώστων χριστιανῶν ποιητῶν σύντομοι ὕμνοι.
'Απὸ τοῦ Β' ἔμως καὶ μάλιστα ἀπὸ τοῦ Γ' αἰῶνος πολλοὶ Χριστιανοὶ
ἔχοντες ποιητικὸν τάλαντον συνέθετον θρησκευτικὰ ποιήματα καὶ ὕμνους,
οἱ ὁποῖοι ἐψάλλοντο πλέον κατὰ προτίμησιν εἰς τοὺς ναοὺς. Τοιουτοτρό-
πως ἀνεπτύχθη ἡ χριστιανικὴ ποίησις καὶ ὕμνογραφία.

Ἡ μεγαλυτέρα ἀνάπτυξις τῆς χριστιανικῆς ποιήσεως γενικῶς καὶ
εἰδικώτερον τῆς ἐκκλησιαστικῆς ὕμνογραφίας ἐσημειώθη κατὰ τὸν
ΣΤ', τὸν Ζ' καὶ μάλιστα τὸν Η' αἰῶνα, ὅποτε ἤκμασαν οἱ σπουδαιότεροι
ποιηταὶ καὶ ὕμνογράφοι. Μερικοὶ ἐκ τούτων ἐμελοποιοῦν οἱ ἴδιοι τοὺς
ὕμνους τῶν καὶ διὰ τοῦτο ὀνομάζονται μελωδοί. Οἱ ἐπισημότεροι ἐκ
τούτων εἶναι ὁ Ρωμανὸς ὁ Μελωδός, ὁ Ἄνδρέας ὁ Κρήτης (740), ὁ
Κοσμᾶς ὁ Μελωδός, ἐπίσκοπος Μαΐουμᾶ τῆς Φοινίκης (750), ὁ Θεό-
δωρος ὁ Στουδίτης, ὁ Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός, ἡ Κασσιανὴ κ.ἄ. εἰς τὴν
'Ανατολήν¹, ὁ Ἀμβρόσιος, ὁ Αὐγουστῖνος καὶ ὁ Γρηγόριος ὁ Διάλογος
εἰς τὴν Δύσιν.

---

1. Οἱ γνωστότεροι ὕμνοι, οἱ ὁποῖοι συγκινοῦν πάντοτε βαθύτατα τοὺς χριστιανούς, εἶναι οἱ ἑξῆς:

Α' Ἡ Παρθένος σήμερον τὸν ὑπερούσιον τίκτει·
καὶ ἡ γῆ τὸ σπῆλαιον τῷ ἀπροσίτῳ προσάγει·

Ἄγγελιο μετὰ ποιμένων δοξολογοῦσι,

Μάγοι δὲ μετὰ ἀστέρους ὁδοιποροῦσι·

δι' ἡμᾶς γὰρ ἐγενήθη Παιδίον νέον, ὁ πρὸ αἰῶνων Θεός...

(Ρωμανοῦ: *Κοντάκιον εἰς ἑορτὴν Χριστουγέννων*)

Β' Ἀναστάσεως ἡμέρα, λαμπρυνθῶμεν λαοί·

Πάσχα Κυρίου, Πάσχα·

Ἐκ γὰρ θανάτου πρὸς ζωὴν καὶ ἐκ γῆς πρὸς οὐρανὸν

Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμᾶς διεβίβασεν,

Ἐπινίκιον ἄδοντας....

(Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ: «Κανὼν» Πάσχα)

Γ' Χριστὸς γενᾶται, δοξάσατε·

Χριστὸς ἐξ οὐρανῶν, ἀπαντήσατε·

Χριστὸς ἐπὶ γῆς, ὑψώθητε·

ἄσατε τῷ Κυρίῳ

πᾶσα ἡ γῆ

καὶ ἐν εὐφροσύνῃ ἀνυμνήσατε λαοί,

ὅτι δεδόξασται....

(Κοσμᾶ τοῦ μελωδοῦ: *Κανὼν εἰς τὴν Γ' ἑννησιν*)

Οἱ ὕμνοι ἀπηγγέλλοντο κατ' ἀρχὰς ἢ ἐψάλλοντο ἀπὸ ὄλους μαζί τοὺς ἐκκλησιαζομένους πιστοὺς ἐν μιᾷ φωνῇ ἄνευ μουσικῶν κανόνων καὶ σημείων. Βραδύτερον ὅμως, ὅταν ἡ λατρεία διεμορφώθη τυπικῶς καὶ προσέλαβε λαμπρότητα καὶ μεγαλοπρέπεια, ἡ ἐκκλησιαστικὴ μουσική, φωνητικὴ πάντοτε, ἐσυστηματοποιήθη ἀκολουθήσασα ὀκτῶ τρόπους τοῦ ψάλλειν (ὀκτῶ ἤχους). Τοιοῦτοτρόπως ἐδημιουργήθη ἡ ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ τῶν ὀκτῶ ἤχων, ἢ ἄλλως λεγομένη Βυζαντινὴ. Τὴν ὀκτῶηχον συνεπλήρωσε καὶ ἐπλούτισεν ὁ Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός.

Ἐκ τῆς αἰῶνος καθιερώθη νὰ ψάλλωνται οἱ ὕμνοι ὑπὸ ὠρισμένων καλλιφώνων χριστιανῶν (τοῦ χοροῦ), οἱ δὲ ἄλλοι ἐκκλησιαζόμενοι χριστιανοὶ νὰ ἐπαναλαμβάνουν χαμηλῇ τῇ φωνῇ τοὺς τελευταίους στίχους τῶν ὕμων (νὰ ὑπηῶσιν). Ὅταν τέλος ὁ χορὸς τῶν ψαλτῶν ἐχωρίσθη εἰς δύο, δεξιὸν καὶ ἀριστερόν, τότε ἡ ψαλμωδία ἐγένετο μόνον ἀπὸ τοὺς δύο χοροὺς ψάλλοντας κατ' ἀντιφωνίαν.

Ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία εἰσήγαγεν εἰς τοὺς ναοὺς διὰ τὴν ὑποβοήθησιν τῆς ψαλμωδίας καὶ μουσικῶν ὄργανον πολὺπλοκον, ἀποτελούμενον ἐκ συνδυασμοῦ αὐλῶν καὶ συρίγγων, τὸ ὁποῖον ὠνομάσθη Ὀργανον¹.

42. Ἡ Χριστιανικὴ Τέχνη

Μεγάλην ἀνάπτυξιν καὶ κάλλος θαυμαστὸν λαμβάνει κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἡ Χριστιανικὴ Τέχνη. Τὰ ἔργα τῆς εἶναι κυρίως ναοί, διὰ τὴν δημιουργίαν τῶν ὁποίων συνεργάζονται αἱ τρεῖς ἐκ τῶν Καλῶν Τεχνῶν, δηλ. ἡ Ἀρχιτεκτονική, ἡ Γλυπτικὴ καὶ ἡ Ζωγραφικὴ.

α') Ἀρχιτεκτονική.

Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου οἱ χριστιανοὶ ἔχουν ἀνάγκην εὐρυχώρων ναῶν διὰ τὴν τέλεσιν τῆς λατρείας των, ἡ ὁποία εἶναι πλέον ἐλευθέρα. Τὰ παλαιότερον χρησιμοποιούμενα οἰκήματα ἦσαν μικρὰ καὶ εὐτελεῆ καὶ εἶχον τὰ πλεῖστα καταστραφῆ ἐπὶ Διοκλητιανοῦ.

Ὡς ἀρχιτεκτονικὸν πρότυπον ἐχρησίμευσεν εἰς τοὺς χριστιανούς ρωμαϊκὸν δημόσιον οἰκοδόμημα ὑπάρχον εἰς ὄλας σχεδὸν τὰς πόλεις

1. Αἱ μικραὶ ἐκκλησίαι ἔχουν τὸ ἀρμόνιον, τὸ ὁποῖον εἶναι εἶδος πιάνου. Ἀρμόνιον ἔχουν συνήθως καὶ τὰ σχολεῖα.

‘Ο ἐν Θεσσαλονίκη ναὸς τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων.

καὶ ὀνομαζόμενον **Βασιλική** (στοά). Αἱ ρωμαϊκὰ Βασιλικὰ ἦσαν μεγάλα ὀρθογώνιοι αἵθουσαι ἐστεγασμένα, αἱ ὅποια ἐχρησίμευον ὡς δικαστήρια ἢ ὡς χρηματιστήρια διὰ τὰς ἐμπορικὰς συναλλαγὰς. Ὁ ἀρχιτεκτονικὸς λοιπὸν ρυθμὸς, κατὰ τὸν ὅποιον ἀνηγέρθησαν οἱ πρῶτοι μεγάλοι χριστιανικοὶ ναοί, εἶναι ὁ λεγόμενος **ρυθμὸς Βασιλικῆς**.

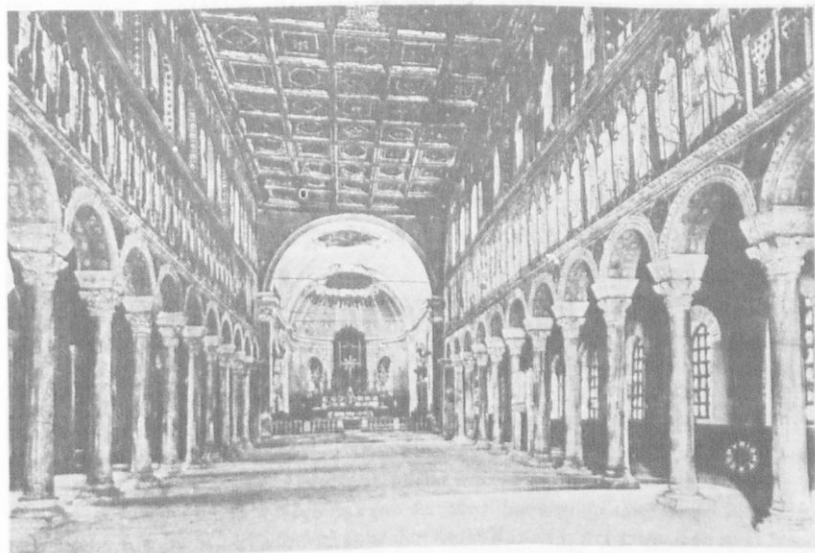
Οἱ ναοὶ οὗτοι εἶναι μεγάλου σχετικῶς μήκους καὶ πλάτους ὀρθογώνια οἰκοδομήματα, ἐστεγασμένα διὰ ξυλίνης συνήθως στέγης σαμαρωτῆς καὶ ἔχοντα τὴν εἴσοδον εἰς τὴν πρὸς δυσμὰς στενὴν πλευρὰν των, ἐνῶ ἡ πρὸς ἀνατολὰς στενὴ ἐπίσης πλευρὰ ἐσχημάτιζε κόγχην (ἀψίδα). Ἐσωτερικῶς ἐστηρίζετο ἡ στέγη των εἰς διπλὴν σειρὰν κίονων τοποθετημένων παραλλήλως πρὸς τὰς μακρὰς πλευρὰς καὶ χωριζόντων τὸν ναὸν εἰς τρία μέρη (κλίτη), ἐκ τῶν ὁποίων τὸ μεσαῖον ἦτο πλατύτερον τῶν δύο ἄλλων, δεξιοῦ καὶ ἀριστεροῦ. Εἷς τινὰς Βασιλικὰς ἡ στέγη

τοῦ μεσαίου κλίτους ἦτο χωριστή, ὑψηλότερον τῆς στέγης τῶν δύο ἄλλων κλιτῶν.

Μικρὸν μέρος τοῦ πρὸς ἀνατολὰς ἐσωτερικοῦ τοῦ ναοῦ, ἔχον ὑψηλότερον δάπεδον, ἐχωρίζετο ἀπὸ τὸν κυρίως ναὸν διὰ δρυφάκτου (κάγκελα) ἐκ μεταλλίνων ἢ ξυλίνων μικρῶν στύλων. Τὸ μέρος τοῦτο ὠνομάσθη "Ἅγιον Βῆμα καὶ προορίζεται διὰ τοὺς κληρικούς· ἐν αὐτῷ καὶ πρὸ τῆς κόγχης τοποθετεῖται ἡ "Ἁγία Τράπεζα, ἐφ' ἧς τελεῖται τὸ μυστήριον τῆς Θείας Εὐχαριστίας. Εἰς τὸν κυρίως ναὸν παρέμενον οἱ πιστοὶ καὶ εἰς τὸν πρόναον (ἢ νάρθηκα) οἱ κατηχούμενοι. Τὸ "Ἅγιον Βῆμα ἐχωρίσθη βραδύτερον ἀπὸ τὸν κυρίως ναὸν διὰ τοῦ εἰκονοστασίου (τέμπλου).

Μεγάλοι καὶ ὠραῖοι ναοὶ ρυθμοῦ Βασιλικῆς ἐκτίσθησαν εἰς Ρώμην, εἰς διαφόρους πόλεις τῆς Μ. Ἀσίας, Συρίας καὶ Παλαιστίνης καὶ εἰς Κωνσταντινούπολιν.

Ὁ ναὸς τῆς Ἁγίας Σοφίας ὁ ἀνεγερθεὶς ὑπὸ τοῦ Μεγ. Κωνσταντίνου ἦτο ρυθμοῦ Βασιλικῆς· τοιοῦτος εἶναι καὶ ὁ περικαλλὴς ναὸς τοῦ

Ἐσωτερικὸν ναοῦ ρυθμοῦ Βασιλικῆς.

Ἁγίου Δημητρίου ἐν Θεσσαλονίκῃ. Εἰς τὰς Ἀθήνας ρυθμοῦ Βασιλικῆς εἶναι ὁ ναὸς τῆς Ἁγίας Φωτεινῆς παρὰ τὸν Ἴλισσον καὶ ὁ ναὸς τῶν Καθολικῶν ἐν τῇ ὁδῷ Ἐλευθ. Βενιζέλου.

Ἡ ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ ἀνεγέρσις ἐν Κωνσταντινουπόλει τοῦ μεγάλου ναοῦ τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας εἰς τὴν θέσιν τῆς καταστραφείσης κατὰ τὴν Στάσιν τοῦ Νίκα Βασιλικῆς σημειώνει τὴν μετάβασιν ἀπὸ τῆς **παλαιο-χριστιανικῆς** τεχνοτροπίας εἰς τὸν νέον ρυθμόν, τὸν ὀνομασθέντα βραδύτερον **Βυζαντινόν**.

Ἡ **Ἁγία Σοφία**. Ἀρχιτέκτονες τοῦ ναοῦ ἦσαν οἱ Μικρασιαῖται Ἕλληνες Ἀνθέμιος καὶ Ἰσίδωρος. Χιλιάδες ἐργατῶν καὶ τεχνιτῶν εἰργάσθησαν ἐπὶ ἐξ ἔτη (532 - 537), ἐδαπανήθησαν δὲ 360 ἑκατομμύρια χρυσῶν δραχμῶν.

Ἡ Ἁγία Σοφία εἶναι ρυθμοῦ σταυροειδοῦς Βασιλικῆς μετὰ τρούλου (θόλου). Ὁ μέγας, εἰς τὸ κέντρον περίπου τοῦ ὀρθογωνίου ναοῦ, θόλος στηρίζεται ἐπὶ τεσσάρων κτιστῶν κιόνων (πεσσῶν)· αἱ κορυφαὶ τῶν πεσσῶν συνδέονται διὰ τεραστίων ἀψίδων, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐστηρίχθη ἡ κυκλικὴ βάσις (στεφάνη) τοῦ θόλου. Ἐκ τῆς κυκλικῆς βάσεως τοῦ θόλου καὶ κατὰ προέκτασιν τοῦ τοξοειδοῦς ἀνοίγματος τῶν ἀψίδων ἐκφύονται καὶ φθάνουν μέχρι τῶν ἐξωτερικῶν τοίχων τοῦ ὀρθογωνίου ναοῦ τέσσαρες θολωταὶ καμάραι (ἡμιθόλια) δίδουσαι εἰς τὴν στέγασιν τοῦ ναοῦ τὸ σχῆμα σταυροῦ.

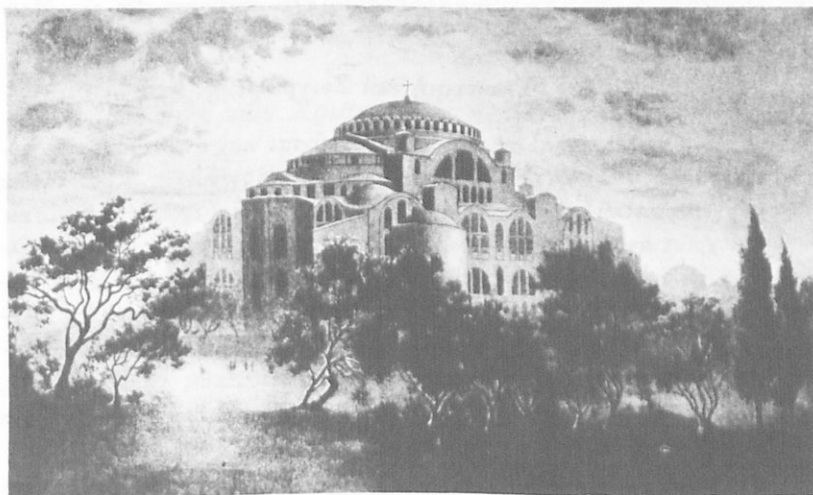
Ὁ ναὸς ἔχει δύο νάρθηκας, ἐξωνάρθηκα καὶ ἐσωνάρθηκα· ἀπὸ τούτου δι' ἐννέα μεγαλοπρεπῶν θυρῶν, τῶν ὁποίων αἱ τρεῖς μεσαῖαι ὀνομάζονται «Βασιλικαὶ πύλαι», εἰσέρχεται τις εἰς τὸν κυρίως ναόν.

Ἡ ἐντύπωσις, τὴν ὁποίαν προξενεῖ καὶ σήμερον ἀκόμη τὸ μέγα τοῦτο καλλιτέχνημα, εἶναι καταπληκτικὴ. Ὁ ἐπισκέπτης βλέπων πρὸς τὸν θόλον καὶ τὰ ἡμιθόλια, ἀπὸ τὰ παράθυρα τῶν ὁποίων ἀπλετοὺν φῶς

---

1. Ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Μεγαλομάρτυρος Δημητρίου ἀνηγέρθη τὸ πρῶτον κατὰ τὸν 5ον αἰῶνα. Ἐκτοτε πολλάκις καταστραφείσκει καὶ ἀποκατασταθεὶς εἶχε διασωθῆναι μέχρι τοῦ 1917, ὅτε κατεστράφη ὑπὸ πυρκαϊᾶς. Ἀνοικοδομηθεὶς ὅμως καὶ ἀναστηλωθεὶς ἐξ ὀλοκλήρου συμφώνως πρὸς τὰ ἀρχαῖα σχέδια ἐπανάκτησε τὴν παλαιὰν ὠραιότητα καὶ λαμπρότητα του. Κάτωθι τοῦ ναοῦ ἐν ὑπογείῳ κρύπτη - στοῦ ὑπάρχει ὁ παλαιότατος (τοῦ 4ου αἰῶνος) νατσοκός τοῦ Ἁγίου καὶ παρ' αὐτὸν μαρμαρινὴ λάρναξ - δεξαμενὴ, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἀνέβλυζε τὸ μύρον τοῦ Ἁγίου (ἐξ οὗ καὶ Μυροβλήτης).

Ἐξέλιξις τῆς Ἁγίας Σοφίας, ὅπως ἐκτίσθη ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ

καταυγάζει τὸν ναόν, νομίζει ὅτι ἀτενίζει πρὸς τὸν οὐρανὸν καὶ ἡ ψυχὴ του μεταρσιοῦται. Ὄταν δὲ διεσώζετο ἀκόμη ὁ θαυμάσιος διάκοσμος τοῦ ἐσωτερικοῦ μὲ τὰ πολύχρωμα μάρμαρα, τὰ μωσαϊκά, τὸν χρυσὸν καὶ τὸν ἄργυρον καὶ τοὺς πολυτίμους λίθους, πάντα ταῦτα ἄφηνον ἐκστατικὸν τὸν ἐπισκέπτην. Ὁ σύγχρονος τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἱστορικὸς Προκόπιος γράφει: «Ἐν αὐτῷ ὁ νοῦς πρὸς τὸν Θεὸν ἐπαίρεται, οὐ μακρὰν ψυῆς ἡγούμενος Αὐτὸν εἶναι». Ὁ Αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανός, ὅταν εἰσῆλθε κατὰ τὰ ἐγκαίνια εἰς τὸν ναόν, θαμβωθεὶς ὑπὸ τοῦ κάλλους αὐτοῦ ἀνέκραξε: «Νενίκηκά σε, Σολομών», θέλων νὰ δηλώσῃ ὅτι ἡ Ἁγία Σοφία ἦτο λαμπροτέρα τοῦ ναοῦ τοῦ Σολομῶντος.

Εἰς τὴν πρὸ τῆς εἰσόδου τοῦ ναοῦ αὐλὴν ὑπῆρχε κρήνη (φιάλη), ἐπὶ τῆς ὁποίας εἶχε χαραχθῆ ἡ περίφημος καρκινικὴ ἐπιγραφή:

ΝΙΨΘΝ ΑΝΟΜΗΜΑΤΑ ΜΗ ΜΟΝΑΝ ΟΨΙΝ

Ἄναγιγνώσκειται καὶ εὐθέως καὶ ἀντιστρόφως καὶ δίδει τὴν αὐτὴν καὶ εἰς τὰς δύο ἀναγνώσεις ἐντολήν, τοῦ καθαρμοῦ δηλ. ὄχι μόνον τοῦ σώματος, ἀλλὰ καὶ τῆς ψυχῆς πρὸ τῆς εἰσόδου εἰς τὸν ναόν.

Σήμερον ὁ ναὸς τῆς Ἀγίας Σοφίας ἔχει ἀναγνωρισθῆ ὡς Μουσεῖον.

β') Γλυπτικὴ καὶ Ζωγραφικὴ.

Αἱ δύο αὗται καλαὶ τέχναι καλλιεργοῦνται καὶ ἀναπτύσσονται εὐρύτατα, ἀλλὰ χάνουν τὴν αὐτοτέλειάν των καὶ γίνονται θεραπαινίδες τῆς ἀρχιτεκτονικῆς.

Οἱ χριστιανοὶ καλλιτέχνη ἀποφεύγουν τὰ **περίοπτα** γλυπτὰ ἀγάλματα, διότι ἢ διὰ τῆς γλυπτικῆς παράστασις θείων μορφῶν, ὅπως ἐγένετο ὑπὸ τῶν Ἑθνικῶν - Ἑλλήνων, ἐθεωρεῖτο ἀσέβεια· μόνον ἐπὶ πλακῶν, ἐπιταφίων κυρίως, φιλοτεχνοῦν ἀναγλύφους μορφὰς ἢ παραστάσεις· διακοσμοῦν ὅμως λεπτότατα καὶ ἀριστοτεχνικῶς τὰ κιονόκρανα, τὰ πλαίσια θυρῶν καὶ παραθύρων, τὰ θωράκια¹ καὶ ὅλα τὰ μαρμάρινα μέρη τοῦ ναοῦ.

Ἡ ἄκानθος τοῦ ἑλληνικοῦ κιονοκράνου ἀντικαθίσταται ἀπὸ πολὺπλοκον διάτρητον δαντελλωτὴν διακόσμησην ὅλης τῆς ἐπιφανείας τοῦ κιονοκράνου τῶν χριστιανικῶν ναῶν. Εἰς τὰ πλαίσια θυρῶν καὶ παραθύρων φιλοτεχνοῦνται σταυροί, ἑλικες, ἀκτινωτοὶ τροχοί. Τὰ θωράκια διακοσμοῦνται μὲ διάφορα φυλλώματα ἢ κληματίδας, φανταστικὰ ζῶα, σταυρούς, ρόδακας² κ.λ.π.

Ἡ χριστιανικὴ **ζωγραφικὴ** δὲν περιορίζεται πλέον εἰς τὰς συμβολικὰς παραστάσεις τῆς προηγούμενης περιόδου. Ἦδη οἱ χριστιανοὶ ζωγράφοι φιλοτεχνοῦσιν ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῶν τοίχων τῶν ναῶν ἢ ἐπὶ ξυλίνων πινάκων φορητῶν εἰκόνας θείων μορφῶν ἢ παραστάσεις σκηνῶν ἐκ τῆς Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης.

Κύριον χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τῆς ζωγραφικῆς τῆς περιόδου ταύτης εἶναι ὁ πλοῦτος καὶ ἡ ἀρμονία τῶν χρωμάτων, ὡς καὶ ἡ κατασκευαστικὴ σεμνότης καὶ ἱερὰ μεγαλοπρέπεια τῶν εἰκονιζομένων μορφῶν.

Ἰδιαιτέραν ἐπιτυχίαν καὶ λαμπρότητα παρουσιάζουν αἱ **ψηφιδωταὶ ἢ μωσαϊκαὶ** εἰκόνες. Περιφῆμα ἦσαν τὰ ἐπὶ τοίχων μωσαϊκὰ τῆς Ἀγίας Σοφίας, τὰ ὅποια δυστυχῶς ἐπεχρίσθησαν δι' ἀσβεστοκονιάματος

1. **Θωράκια**: εἶναι πλάκες μαρμάρινα καλύπτουσαι τὰ κενὰ τῶν στύλων, δι' ὧν ἐχωρίζετο τὸ Ἅγιον Βῆμα ἀπὸ τὸν κυρίως ναὸν ἢ τὰ κενὰ τῶν κίωνων εἰς τὸ ὑπερῶον κ.λ.π.

2. **Ρόδαξ**: σχῆμα ρόδου μὲ ἀνοικτὰ φύλλα.

μετά την "Αλωσιν, ἐλάχιστα δὲ ἐξ αὐτῶν ἔχουν «ἀποκαλυφθῆ» δι' ἐπιπό-
νου καὶ προσεκτικῆς ἐργασίας εἰδικῶν τεχνικῶν καὶ ἀρχαιολόγων.

43. Τὰ ἤθη τῶν Χριστιανῶν κατὰ τὴν Β' περίοδον.

Τὰ ἤθη τῶν χριστιανῶν δὲν διατηροῦνται τόσον ἀγνά, ὅπως ἦσαν κατὰ τὴν προηγούμενην περίοδον. Πολλοὶ Ἑθνικοὶ μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ κράτους ἀνάληψιν προστασίας τοῦ χριστιανισμοῦ ἐγένοντο χριστιανοὶ ὄχι ἐξ ἀγάπης πρὸς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Χριστοῦ, ἀλλ' ἐξ ἰδιοτελείας καὶ ὑπολογισμοῦ. Εἰς τὴν χαλάρωσιν τῆς ἀγνότητος τῶν ἡθῶν πολὺ συνετέλεσε καὶ ἡ ἀνάμειξις τοῦ λαοῦ εἰς τὰς θρησκευτικὰς συζητήσεις. Τοῦτο προεκάλεσεν ἀδιαφορίαν καὶ ψυχρότητα ἢ ὑποκρισίαν πρὸς τὴν πίστιν, σφοδρὰ δὲ πάθη καὶ μῖσος πρὸς τοὺς ἀντιφρονούντας.

Ἡ Ἐκκλησία προσεπάθει νὰ βελτιώσῃ τὰ ἤθη διὰ διαφορῶν μέσων καὶ μάλιστα διὰ τῆς αὐστηρᾶς τηρήσεως τῶν κανόνων μετανοίας. Οἱ Ἐπίσκοποι διέθετον τὰ εἰσοδήματά των ἢ τὰ εἰσοδήματα τῶν ἐπισκοπῶν καὶ τὰ ἀφιερῶματα πολλάκις τῶν ναῶν ὑπὲρ τῶν πτωχῶν, τῶν ἀσθενῶν, τῆς ἐξαγορᾶς δούλων ἢ αἰχμαλώτων. Κατὰ τοὺς σεισμοὺς ἢ τὰς ἐπιδημίας ἡ Ἐκκλησία περιέθαλπε τοὺς πάσχοντας καὶ εἰς αὐτὴν κατέφευγον οἱ καταδιωκόμενοι, διὰ νὰ εὔρουν προστασίαν.

Μοναχικὸς Βίος. Τὴν ἠθικὴν αὐστηρότητα τῶν πρώτων χριστιανικῶν χρόνων εὐρίσκομεν κατὰ τὴν περίοδον ταύτην εἰς τὸν μοναχικὸν βίον.

Ἰδρυτὴς τοῦ μοναχικοῦ βίου ἦτο, ὡς γνωρίζομεν, ὁ Μέγας Ἀντώνιος. Οἱ μοναχοὶ ἔζων κατ' ἀρχὰς κεχωρισμένως εἰς καλύβας ἢ κελλίας. Ὁ μαθητὴς τοῦ Μ. Ἀντωνίου **Παχώμιος** ἔδρυσεν κοινόβια μοναστήρια καὶ ἐσυστηματοποίησε τὸν κοινοβιακὸν βίον τῶν μοναχῶν ὑποχρεώσας τούτους νὰ ζῶσι καθ' ὀρισμένους κανόνας. Τὸ μοναστήριον, τὸ ὁποῖον ἔδρυσεν εἰς τὴν νῆσον Ταβέρνην τοῦ Νείλου ποταμοῦ, εἶχεν 7 χιλιάδας μοναχοῦς.

Εἰς τὴν βελτίωσιν τοῦ μοναχικοῦ βίου συνετέλεσαν καὶ τὰ σχετικὰ συγγράμματα τῶν ἐκκλησιαστικῶν Πατέρων, μάλιστα δὲ τοῦ Ἰσιδώρου Πηλουσιώτου καὶ τοῦ Μεγάλου Βασιλείου. Ὁ Μ. Βασίλειος ἠτύχησε νὰ ἴδῃ 80.000 μοναχοὺς νὰ ζῶσι κατὰ τὰς ἰδικὰς του ἀσκητικὰς διατάξεις.

Ἐν τούτοις πολλοὶ μοναχοὶ - ἀσκηταὶ ἐξηκολούθουν νὰ ζῶσι μόνοι

των εις τὰς ἐρήμους. Μερικοὶ ἔζησαν ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἐπάνω εἰς στύλους (κίονας), ὅπως ὁ Συμεὼν ὁ Στυλίτης. Κέντρον τοῦ μοναχικοῦ βίου εἶναι κατ' ἀρχὰς ἡ Αἴγυπτος, ἔπειτα δὲ διεδόθη ὁ μοναχικὸς βίος εἰς Παλαιστίνην καὶ Συρίαν καὶ γενικῶς εἰς ὅλην τὴν Ἀνατολήν.

Αἱ κυριώτεραι ἀρεταὶ τῶν μοναχῶν ἦσαν ἡ **πενία**, ἡ **ὕπακοή** καὶ ὁ **ἀγνὸς βίος**. Ἠσχολοῦντο εἰς τὴν γεωργίαν κατ' ἀρχάς, ἀλλὰ πολὺ γρήγορα τὰ μοναστήρια ἔγιναν κέντρα θεολογικῆς παιδείας καὶ εἰς αὐτὰ ἐξεπαιδεύθησαν ἔξοχοι κήρυκες τῶν ἀληθειῶν τοῦ Εὐαγγελίου.

Εἰς τὴν Δύσιν ὁ μοναχικὸς βίος ἔγινε γνωστὸς διὰ τοῦ Μ. Ἀθανασίου. Διεδόθη ἀμέσως καὶ ὑπεστηρίχθη ὑπὸ τῶν Λατίνων Πατέρων Ἀμβροσίου, Αὐγουστίνου κ.ἄ. Κατὰ τὸν ΣΤ' αἰῶνα ὁ μοναχὸς Βενέδικτος μετερρῦθμισε τὸν μοναχικὸν βίον τῆς Δύσεως προσαρμόσας αὐτὸν πρὸς τὰς ἐπικρατούσας ἐκεῖ συνθήκας. Εἰς τὴν Δύσιν ἰδρύθησαν βραδύτερον διάφορα **μοναχικὰ τάγματα** μὲ ἰδιαιτέρους ἕκαστον κανόνας λειτουργίας καὶ ἀσκήσεις.

Οἱ μοναχοὶ ἐγίνοντο πολὺ συχνὰ ἱεραπόστολοι καὶ ἔκαμνον μακρινὰς πορείας πρὸς ἐξάπλωσιν τοῦ χριστιανισμοῦ. Ἀντέγραφοι ἐπίσης παλαιὰ χειρόγραφα καὶ διέσωσαν οὕτω τὸν πνευματικὸν θησαυρὸν τῆς ἀρχαιότητος.

Δὲν ἐγίνοντο μόνον ἄνδρες μοναχοί. Καὶ γυναῖκες ἐπίσης ἀπεσύροντο τῆς κοσμικῆς ζωῆς καὶ ἤρχισαν νὰ ἰδρῶνται μοναστήρια γυναικῶν μοναχῶν, αἱ ὁποῖαι ἔζων ἐν προσευχῇ καὶ μελέτῃ.

44. Σχέσεις Ἐκκλησίας καὶ Κράτους.

Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ ὀριστικοῦ χωρισμοῦ τῆς αὐτοκρατορίας εἰς δύο κράτη, Ἀνατολικὸν καὶ Δυτικὸν, ἀρχίζει καὶ ἡ διάκρισις τῆς Ἐκκλησίας εἰς Ἀνατολικὴν καὶ Δυτικὴν. Ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία ἀγωνίζεται νὰ ἐκχριστιανίσῃ τοὺς βαρβαρικοὺς λαοὺς, οἱ ὅποιοι κατακλύζουσι τὴν δυτικὴν Εὐρώπην, καὶ ἀποκτᾶ μεγάλην ἐπιρροὴν εἰς τὰ ἰδρυθέντα ἐκεῖ βαρβαρικὰ κράτη.

Ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία ἔχει ἐπίσης μεγάλην ἐπιρροὴν ἐπὶ τοῦ κράτους καὶ στενωτάτην μετ' αὐτοῦ σχέσιν.

Ὁ αὐτοκράτωρ ἡμερίμνα μετὰ τῶν Πατριαρχῶν διὰ τὴν ἐξύψωσιν τοῦ κλήρου καὶ τὴν ἐδραΐωσιν καὶ ἐξάπλωσιν τῆς πίστεως. Ἐπεκύρωνε τὰς ἀποφάσεις τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων καὶ ἔκαμνε αὐτὰς νόμους

του κράτους. Ἀφῆνεν ἀφορολόγητον τὴν ἐκκλησιαστικὴν περιουσίαν, ἣ δὲ διαχείρισις τῶν εἰσοδημάτων τῆς ἤτο εἰς χεῖρας τῶν Ἐπισκόπων.

Ὁ Πατριάρχης ἐξ ἄλλου ἔστεφεν ἐν θρησκευτικῇ τελετῇ (ἀπὸ τοῦ 457) τοὺς αὐτοκράτορας εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν, ἠὺλόγει δὲ αὐτοὺς καὶ τὰ στρατεύματα ὅταν ἀπῆρχοντο εἰς πόλεμον. Ἡ σημαία τοῦ στρατοῦ εἶχεν ἐπ' αὐτῆς τὸν Σταυρόν, ὁ ὁποῖος ἐσυμβόλιζεν ἐκεῖ τὸν ἀδιάρρηκτον σύνδεσμον τῆς πίστεως πρὸς τὴν πατρίδα. Οἱ ἐχθροὶ τῆς πατρίδος ἦσαν καὶ ἐχθροὶ τῆς πίστεως. Ἡ ἐνότις αὕτη τῆς πίστεως καὶ τῆς πατρίδος ἔσωσε τὸ κράτος καὶ τὸ ἔθνος μας.

Μερικοὶ αὐτοκράτορες ἔκαμνον ἐνίοτε κατάχρησιν τῆς δυνάμεώς των ἀναμειγνυόμενοι καὶ εἰς τὰ τῆς Ἐκκλησίας. Αὕτη ὅμως δὲν ὑπέκυπτε συνήθως εἰς τὰς ἀξιώσεις τῶν αὐτοκρατόρων, καὶ μάλιστα ὅταν Πατριάρχαι ἦσαν ἄνθρωποι ἰσχυρᾶς θελήσεως καὶ ἀποφασιστικοῦ χαρακτῆρος.

45. Ἐξάπλωσις τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἡ χριστιανικὴ διδασκαλία διαδίδεται καὶ ὁ χριστιανισμὸς ἐξάπλοῦται εἰς ὅλον τὸν γνωστὸν τότε κόσμον. Ἡ διάδοσις γίνεται διὰ μοναχῶν καὶ ἀσκητῶν, οἱ ὁποῖοι μεταβάλλονται εἰς πραγματικοὺς **ιεραποστόλους**. Χριστιανοὶ ἐπίσης αἰχμάλωτοι ἐκχριστιανισθέντες καὶ ἐπανελθόντες εἰς τὰς πατρίδας των ἐκήρυσσον τὸ Εὐαγγέλιον καὶ διέδιδον τὰς ἀληθείας του. Ἐμποροὶ τέλος χριστιανοὶ μεταβαίνοντες εἰς μακρινὰς χώρας διέδιδον καὶ οὗτοι τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν. Διὰ πάντας τούτους τοὺς λόγους ἡ ἐξάπλωσις τοῦ χριστιανισμοῦ εἶναι πολὺ μεγάλη.

Εἰς τὴν Δύσιν ἰδρύθησαν πολὺ ἐνωρίς, ὅπως γνωρίζομεν, χριστιανικαὶ Ἐκκλησίαι εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ Βόρειον Ἀφρικὴν, εἰς τὴν Γαλατίαν καὶ Ἰσπανίαν καὶ Βρετανίαν. Κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν μεγάλων ἐπιδρομῶν (τὸν Ε' καὶ ΣΤ' αἰῶνα) αἱ Ἐκκλησίαι τῆς Δύσεως εἶχον τόσον ἐδραιωθῆ, ὥστε ἀναλαμβάνουν τὸ βαρὺ ἔργον τοῦ ἐκχριστιανισμοῦ καὶ ἐκπολιτισμοῦ ἐπομένως τῶν βαρβάρων, οἱ ὁποῖοι ἐγκατεστάθησαν ἐκεῖ καὶ ἱδρυσαν νέα κράτη. Πρῶτοι δέχονται τὸν χριστιανισμὸν οἱ Βησιγότθοι εἰς τὴν Ἰσπανίαν καὶ οἱ Ὀστρογότθοι εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἀκολουθοῦν οἱ Λογγοβάρδοι εἰς ἄνω Ἰταλίαν καὶ οἱ Φράγχοι εἰς Γαλατίαν. Βραδύτερον ἐκχριστιανίζονται οἱ Ἰρλανδοὶ καὶ οἱ Ἀγγλοσάξονες, οἱ Ὀλλανδοί, οἱ Δανοὶ καὶ οἱ Σκανδιναβικοὶ λαοί.

Περὶ τὰ τέλη τῆς περιόδου ταύτης ὅλοι σχεδὸν οἱ λαοὶ τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης εἶχον δεχθῆ τὸν χριστιανισμόν.

Εἰς τὴν Ἑξάδοσιν τῶν χριστιανικῶν ἀληθειῶν κατὰ τὸν Ε' καὶ ΣΤ' αἰῶνα προχωρεῖ μὲ ταχύτατον ρυθμόν. Τὸ Εὐαγγέλιον κηρύσσεται εἰς τὴν Ἀρμενίαν καὶ τὴν Περσίαν, τὰς Ἰνδίας καὶ τὴν Ἀραβίαν καὶ τὴν Ἀβησσυνίαν. Ἱεραπόστολοι φθάνουν μέχρι τῆς Κίνας.

Εἰς τὴν Ἀσίαν ὅμως καὶ εἰς τὴν Ἀφρικὴν ὁ χριστιανισμὸς δὲν κατέστη δυνατόν νὰ ἐπικρατήσῃ τελικῶς. Οἱ λαοὶ εἰς τὰς ἡπείρους ταύτας ἦσαν ἀμόρφωτοι καὶ ἀπαράσκευοι νὰ δεχθῶσι πνευματικὴν θρησκείαν, οἷα ἡ χριστιανικὴ. Εἶχον συνηθίσει καὶ ἤθελον ὀρατοὺς θεοὺς (εἰδωλα) καὶ λατρεῖν δι' ὑλικῶν καὶ αἱματηρῶν θυσιῶν. Ἐπερίμεναν ὑλικὰς ἀπολαύσεις εἰς τὴν ἄλλην ζωὴν καὶ δὲν ἠδύναντο νὰ ἐνοήσουν τὸ κήρυγμα τῆς ἰσότητος.

Ἄλλος ἐπίσης σοβαρὸς λόγος διὰ τὴν μὴ ἐπικράτησιν τοῦ χριστιανισμοῦ εἰς τὰς χώρας ταύτας εἶναι ἡ ἐμφάνισις καὶ ταχύτατῃ ἐξάπλωσις μιᾶς νέας θρησκείας, τοῦ **Μωαμεθανισμοῦ**. Ἡ νέα αὕτη θρησκεία ἐκηρύχθη εἰς τὴν Ἀραβίαν ὑπὸ τοῦ Μωάμεθ. Ἐντὸς ὀλίγων ἐτῶν ὅλοι οἱ Ἀραβες ἔγιναν φανατικοὶ **Μωαμεθανοὶ** καὶ ἀμέσως μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μωάμεθ (632) ἐξώρμησαν ἀπὸ τὴν χερσόνησον αὐτῶν, διὰ νὰ διαδώσουν τὴν νέαν πίστιν εἰς ὅλον τὸν κόσμον. Ἡ κατάκτησις τῶν γειτονικῶν χωρῶν Συρίας, Περσίας, Αἰγύπτου καὶ ἡ ἐπικράτησις εἰς αὐτὰς τοῦ Μωαμεθανισμοῦ ἔγινε ταχύτατα, μέχρι τέλους δὲ τοῦ Ζ' αἰῶνος οἱ Ἀραβες εἶχον ἰδρύσει ἰσχυρὰ κράτη (Καλιφᾶτα¹) εἰς Ἀσίαν (Δαμασκὸς καὶ Βαγδάτη), εἰς Ἀφρικὴν (Κάιρον) καὶ, βραδύτερον, εἰς Ἰσπανίαν (Κορδοῦη).

Ἡ Μωαμεθανικὴ θρησκεία εἶναι μεῖγμα θρησκευτικῶν ἰδεῶν: ἰουδαϊκῆς, χριστιανικῆς καὶ παλαιᾶς ἀραβικῆς θρησκείας. Διδάσκει ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι εἷς, αἰώνιος, πάνσοφος καὶ παντοδύναμος, οἱ δὲ ἄνθρωποι εἶναι δούλοι τοῦ Θεοῦ: «Εἷς ὁ Θεός, ὁ Ἄλλάχ, καὶ προφήτης αὐτοῦ ὁ Μωάμεθ». Ὁ Μωυσῆς καὶ ὁ Χριστὸς εἶναι καὶ αὐτοὶ προφῆται, ἀλλὰ παρεμόρφωσαν τὴν ἀληθινὴν πίστιν, τὴν ὁποίαν ἤλθε νὰ ἀποκαταστήσῃ ὁ Μωάμεθ. Παραδέχεται τὴν ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς καὶ διδάσκει ὅτι εἰς τὸν Παράδεισον αἱ ψυχὰι τῶν πιστῶν θὰ ἔχουν ὅλας τὰς ὑλικὰς ἀπολαύσεις.

1. Καλιφῆς: τοποτηρητὴς τοῦ Προφήτου.

Διδάσκει τέλος ὅτι ὁ ἄνθρωπος, αἱ πράξεις δηλαδή καὶ ἡ ζωὴ του, εἶναι προσωρισμένα ὑπὸ τοῦ Θεοῦ (κισμὲτ = πεπρωμένον).

ἌΟ Μωάμεθ ἐπέβαλεν εἰς τοὺς πιστοὺς ὡς καθήκοντα :

1) τὴν **προσευχήν**. αὕτη πρέπει νὰ γίνεται πεντάκις τῆς ἡμέρας μὲ τὸ πρόσωπον ἐστραμμένον πρὸς τὴν διεύθυνσιν τῆς ἱερᾶς πόλεως Μέκκας εἰς πάντα τόπον ἢ μέσα εἰς ναοὺς (τζαμιά)· τῆς προσευχῆς πρέπει νὰ προηγῆται καθαρμὸς δι' ὕδατος τῶν χειρῶν καὶ ποδῶν·

2) τὴν **νηστείαν** κατὰ τὸν μῆνα Ραμαζάν· αὕτη ἐγένετο μόνον τὴν ἡμέραν τὴν νύκτα ἐπετρέπετο πᾶσα τροφή καὶ διασκέδασις· ἀπηγορεύετο νὰ τρώγουν χοιρινὸν κρέας καὶ νὰ πίνουν οἶνον·

3) τὴν **ἐλεημοσύνην** πρὸς τοὺς πάσχοντας καὶ

4) τὴν **ἐλίσκεψιν** τῆς ἱερᾶς πόλεως Μέκκας, ὅπου ὑπάρχει ὁ οὐρανοπετῆς ἱερὸς λίθος Καάβα.

Ἡ ὅλη διδασκαλία τοῦ Μωάμεθ περιέχεται εἰς τὸ ἱερὸν βιβλίον τῶν Μωαμεθανῶν Κ ο ρ ἄ ν ι ο ν, τὸ ὁποῖον, ὅπως πιστεύουν, εἶναι ἀντίγραφον πρωτοτύπου ὑπάρχοντος εἰς τὸν Οὐρανόν.

ἌΟ Μωαμεθανισμὸς ἢ Ἰσλαμισμὸς (ἀπὸ τὴν λέξιν Ἰσλάμ = ἀφωσίωσις εἰς τὸν Θεόν) ἢ Μουσουλμανισμὸς (Μουσλίμ = ἀφωσιωμένος) ἐπεκράτησεν εὐκόλως εἰς τοὺς ἀμορφώτους λαοὺς τῆς Ἀσίας καὶ Ἀφρικῆς, ἀριθμεῖ δὲ σήμερον περὶ τὰ 250 ἑκατομμύρια πιστῶν εἰς Τουρκίαν, Συρίαν, Ἀραβίαν, Αἴγυπτον, Περσίαν, Τουρκεστάν καὶ Ἀφγανιστάν, Κίναν καὶ Ἰνδίας (Πακιστάν).

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΡΙΤΗ

ΑΠΟ ΤΟΥ ΣΧΙΣΜΑΤΟΣ ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΑΛΩΣΕΩΣ (867 - 1453)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΝΑΤΟΝ

ΤΟ ΣΧΙΣΜΑ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

46. Τὰ αἷτια τοῦ Σχίσματος.

Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην συνετελέσθη τὸ θλιβερόν γεγονός τοῦ χωρισμοῦ τῆς Δυτικῆς ἢ Παπικῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τῆς μιᾶς ἁγίας καὶ καθολικῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ, τὸ κοινῶς λεγόμενον σχίσμα.

Τὰ βαθύτερα αἷτια τοῦ σχίσματος εἶναι ἡ ἀξίωσις τοῦ Πάπα τῆς Ρώμης περὶ ἀναγνωρίσεως εἰς αὐτὸν ἀπολύτου κυριαρχίας ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας. Τὴν ἀξίωσιν ταύτην ἐστήριξεν ὁ Πάπας πρῶτον εἰς τὰ « πρεσβεῖα τιμῆς », τὰ ὅποια ἀνεγνώριζον οἱ ἄλλοι Πατριάρχαι εἰς αὐτόν, ὡς ἐπίσκοπον τῆς παλαιᾶς πρωτεύουσας. Ὁ Πάπας Λέων ὁ Α΄, ὅταν ἡ Δ΄ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος (451) ἀνεγνώρισε καὶ εἰς τὸν ἀρχιεπίσκοπον Κωνσταντινουπόλεως ἴσα πρὸς αὐτόν « πρεσβεῖα τιμῆς », διεμαρτυρήθη ἐντόνως διεκδικῶν ὑπὲρ ἑαυτοῦ τὴν πρώτην ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τιμὴν.

Τὰς περὶ πρωτείου τοῦ Πάπα ἀντιλήψεις ταύτας ἐπεξέτειναν κατόπιν εἰς ἀξίωσιν πραγματικῆς ἐξουσίας ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἐπιχειρήσαντες μάλιστα νὰ τὴν θεμελιώσουν ἐπὶ τῆς Ἁγίας Γραφῆς. Ἰσχυρίζοντο δηλ. ὅτι ἀνήκει ἡ ἐξουσία αὕτη εἰς τὸν Πάπαν ὡς διάδοχον ἐν τῷ ἐπισκοπικῷ θρόνῳ τῆς Ρώμης τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου, ὁ ὁποῖος ἴδρυσεν τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ρώμης καὶ διετέλεσε πρῶτος Ἐπίσκοπος αὐτῆς. Ὁ δὲ Πέτρος, ἔλεγον, εἶναι ὁ πρῶτος τῶν Ἀποστόλων, ὁ θεμελιωτὴς τῆς Ἐκκλησίας, διότι πρὸς αὐτὸν εἶπεν ὁ Κύριος : « Σὺ εἶ Πέτρος καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ

πέτρα οικοδομήσω μου τὴν ἐκκλησίαν καὶ πύλαι ἄβου οὐ κατισχύουσιν αὐτῆς» (Ματθ. ΙΣΤ', 18).

Ἄλλὰ ἡ ἀληθῆς ἔννοια τῆς Εὐαγγελικῆς αὐτῆς περικοπῆς εἶναι ὅτι ἡ εἰς τὸν Χριστὸν ὡς Υἱὸν τοῦ Θεοῦ σταθερὰ πίστις θὰ χρησιμεύσῃ ὡς θεμέλιον τῆς Ἐκκλησίας, τὴν ὁποίαν τίποτε δὲν δύναται νὰ κλονίσῃ. Ἐπειτα οὔτε πρῶτος μεταξὺ τῶν Ἀποστόλων εἶναι ὁ Ἀπόστολος Πέτρος, διότι ὅλοι εἶναι ἴσοι, οὔτε ἱδρυσε τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ρώμης, διότι αὐτὴ ἰδρύθη ὑπὸ χριστιανῶν ἐμπόρων καὶ πρὸ τῆς ἀφίξεως τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, ὅστις προηγήθη τοῦ Πέτρου· οὔτε καὶ Ἐπίσκοποι μιᾶς πόλεως ἔγιναν Ἀπόστολοι, διότι ἔφευγον ἀπὸ χώρας εἰς χώραν πρὸς διάδοσιν τοῦ Εὐαγγελίου. Καὶ αὐτοὶ ἄλλωστε οἱ Πατέρες καὶ Διδάσκαλοι τῆς Δύσεως Ἀμβρόσιος καὶ Αὐγουστίνος δὲν παρεδέχοντο ὅτι ὁ Πέτρος ἦτο ἰδρυτὴς τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρώμης.

Ἐν τούτοις οἱ Πάπαι λόγῳ τοῦ κύρους, τὸ ὁποῖον ἀπέκτησαν, ἐπέβαλον τὰς ἀξιώσεις των περὶ κυριαρχίας ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ εἰς ὅλην τὴν Δύσιν χωρὶς μεγάλην δυσκολίαν. Ἐπεδίωκον λοιπὸν νὰ ἐπεκτείνουν καὶ εἰς τὴν Ἀνατολὴν τὴν ἐξουσίαν ταύτην.

47. Ἀφορμὴ καὶ ἀρχὴ τοῦ Σχίσματος.

Ἀφορμὴν διὰ τὴν προβολὴν τῆς ἀξιώσεως τοῦ Πάπα περὶ ὑποταγῆς εἰς αὐτὸν καὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀνατολῆς ἔδωκεν ἡ ἀνοδος εἰς τὸν ἀρχιεπισκοπικὸν θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως τοῦ Πατριάρχου Φωτίου.

Ὁ Φώτιος κατήγετο ἐξ ἐπισήμου οἰκογενείας. Εἶχε τὸ ἀξίωμα τοῦ ἀρχιεπισκοπάρχου τοῦ αὐτοκράτορος Μιχαὴλ τοῦ Γ' (842 - 867), ἦτο εὐσεβὴς καὶ χρηστὸς ἄνθρωπος καὶ εἶχε θαυμαστὴν φιλοσοφικὴν καὶ θεολογικὴν μόρφωσιν. Κατὰ τὸ ἔτος 857 ἐκλήθη ὁ Φώτιος νὰ ἀντικαταστήσῃ τὸν Πατριάρχην Ἰγνάτιον, ὅστις ἐλθὼν εἰς σύγκρουσιν πρὸς τὸν πανίσχυρον θεῖον τοῦ αὐτοκράτορος Βάρδαν ἐξωρίσθη καὶ ὑπεχρέωθη νὰ παραιτηθῇ. Ὁ Φώτιος ἐδίστασε κατ' ἀρχὰς νὰ ἀναλάβῃ τὰς βαρεῖας ὑποχρεώσεις τοῦ ἀρχιεπισκόπου τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ ὑπεχώρησε τελικῶς πρὸ τῆς ἐπιμόνου ἀπαιτήσεως τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τοῦ κλήρου. Ἐντὸς πέντε ἡμερῶν ἀνήλθεν ὅλα τὰ ἱερατικὰ ἀξιώματα καὶ τὴν 25ην Δεκεμβρίου τοῦ 857 προσχειρίσθη καὶ ἐγκατεστάθη εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον, τοπικὴ δὲ σύνοδος ἐπεκύρωσε τὴν ἐκλογὴν του.

Τὴν ἀνοδὸν τοῦ Φωτίου εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον ἀνήγγειλεν

ὁ αὐτοκράτωρ δι' ἐπιστολῆς του καὶ ὁ ἴδιος ὁ Φώτιος διὰ τῶν λεγομένων « κανονικῶν γραμμάτων » κατὰ τὰ εἰωθότα πρὸς τοὺς ἄλλους Πατριάρχας καὶ πρὸς τὸν Πάπαν. Συγχρόνως ἐκάλουν αὐτοὺς νὰ μετάρχουν εἰς Σύνοδον μέλλουσαν νὰ συνέλθῃ τὸ 861 πρὸς ἐκκαθάρισιν τῶν ἐκ τῆς λήξεως τῆς εἰκονομαχίας προκυψάντων ζητημάτων.

Πάπας Ρώμης ἦτο τότε ὁ ὑπερήφανος καὶ δεσποτικός Νικόλαος ὁ Α'. Πρὸς τοῦτον εἶχον καταφύγει φίλοι τοῦ πρώην Πατριάρχου Ἰγνατίου ζητοῦντες τὴν ὑποστήριξιν του διὰ τὴν ἐπαναφορὰν αὐτοῦ εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον. Ὁ Νικόλαος εὔρε κατάλληλον τὴν εὐκαιρίαν διὰ τὴν ἐπέμβασίν του εἰς τὰ πράγματα τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀνατολῆς.

Ἀπέστειλε λοιπὸν δύο ἀντιπροσώπους εἰς τὴν Σύνοδον με ἐπιστολάς πρὸς τὸν αὐτοκράτορα καὶ τὸν Φώτιον. Διὰ τῶν ἐπιστολῶν του κατέκρινε τὴν ἐπικυρώσασαν τὴν ἐκλογὴν τοῦ Φωτίου « ἄνευ τῆς εἰδήσεως αὐτοῦ » Σύνοδον καὶ τὸν Φώτιον διὰ τὴν ἀντικανονικὴν, ὡς ἔλεγεν, ἀθρόαν ἀπὸ λαϊκοῦ εἰς ἀρχιερέα παραγωγὴν του.

Ἡ Σύνοδος, εἰς τὴν ὁποίαν μετέσχον καὶ οἱ δύο ἀπεσταλμένοι τοῦ Πάπα Ροδοάλδος καὶ Ζαχαρίας καὶ ἀντιπρόσωποι ὅλων τῶν ἄλλων Πατριαρχῶν, συνῆλθεν εἰς τὸν ναὸν τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων τὸ 861. Ἐπεκύρωσε τὴν ἐκλογὴν τοῦ Φωτίου καὶ καθήρεσε τὸν Ἰγνάτιον ἀρνηθέντα νὰ ὑποβάλλῃ τὴν παραίτησίν του. Τὰ πρακτικὰ τῆς Συνόδου, ὑπογεγραμμένα καὶ ὑπὸ τῶν δύο ἐκπροσώπων τοῦ πάπα, ἀπεστάλησαν καὶ εἰς αὐτόν. Ἄλλ' ὁ Πάπας πλήρης ὀργῆς συνεχάλεσε σύνοδον εἰς Ρώμην τὸ 863, ἥτις τοὺς μὲν δύο ἀντιπροσώπους τοὺς ὑπογράφαντας τὰ πρακτικὰ καθήρεσε καὶ ἐξώρισε, τὸν δὲ Φώτιον ἀφώρισε καὶ καθήρεσε τοῦ θρόνου· ἀνεγνώρισε τέλος ὡς κανονικὸν Πατριάρχην τὸν Ἰγνάτιον καὶ ἀνεθεμάτισε πάντας τοὺς ἀντιπράττοντας εἰς τὴν θέλησιν τοῦ Πάπα, ὡς ἔχοντος τὸ ἀξίωμα τοῦ ἡγεμόνος τῶν Ἀποστόλων Πέτρου καὶ ὡς ὄργανου τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ « διὰ θείου κύρους περιβεβλημένου ».

Ἡ πρώτη αὕτη σοβαρὰ διάσπασις μεταξὺ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν ἐγίνε μεγαλύτερα λόγῳ μιᾶς νέας αὐθαιρέτου ἐπεμβάσεως τοῦ πάπα εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα τῆς Ἀνατολῆς. Εἰς τὴν Βουλγαρίαν κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν εἶχεν ἐξαπλωθῆ τόσον πολὺ ὁ χριστιανισμὸς διὰ τῶν ἐνεργειῶν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὥστε καὶ ὁ βασιλεὺς τῶν Βουλγάρων Βόγορις εἶχε βαπτισθῆ καὶ εἶχε λάβει τὸ ὄνομα Μιχαὴλ πρὸς τιμὴν τοῦ ἀναδόχου του αὐτοκράτορος. Ὁ Φώ-

τιος είχε στείλει εις Βουλγαρίαν ιερείς και επισκόπους προς ρύθμισιν τῶν ζητημάτων τῆς Ἐκκλησίας. Τότε ὅμως και ὁ Πάπας ἔστειλεν ἀπεσταλμένους εις Βουλγαρίαν και ἔπεισε τὸν Βόγοριν νὰ ἐκδιώξῃ τοὺς ἐπισκόπους και ἱερεῖς τοῦ Πατριαρχείου, μετὴν δικαιολογίαν ὅτι λόγφ τῆς θρησκευτικῆς ἐξαρτήσεως ἐκ τοῦ Πατριαρχείου θὰ ἐκινδύνευε και ἡ πολιτικὴ ἀνεξαρτησία τῆς χώρας του. Οἱ Λατῖνοι κληρικοί, οἱ ὁποῖοι ἀντικατέστησαν τοὺς τοῦ Πατριαρχείου, ἐδίδασκον εις τοὺς Βουλγάρους χριστιανούς και ὅλας τὰς κακοδοξίας, τὰς ὁποίας εἶχεν εἰσαγάγει εις τὴν πίστιν και τὴν λατρείαν ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία. Διεκήρυσσαν προσέτι ὅτι ὁ Φώτιος δὲν εἶναι κανονικὸς και νόμιμος Πατριάρχης.

Ἡ ἐπέμβασις αὕτη τοῦ Πάπα εις χώραν ἀνήκουσαν ἐκκλησιαστικῶς εις τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον δυσηρέστησε πολὺ ὅλους τοὺς κληρικούς τῆς Ἀνατολῆς. Ὁ Φώτιος συνεκάλεσεν εις Κωνσταντινούπολιν τὸ 867 Σύνοδον, εις τὴν ὁποίαν παρέστησαν 1000 ἐπίσκοποι και κατωτέρων βαθμῶν κληρικοί, ὡς και ἀντιπρόσωποι τῶν ἄλλων Πατριαρχῶν τῆς Ἀνατολῆς. Συνεζητήθη ἐν τῇ Συνόδφ ὄχι μόνον τὸ Βουλγαρικὸν ζήτημα, ἀλλὰ και τὸ ζήτημα τῶν κακοδόξων νεοδιδασκαλιῶν τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας. Τοιαῦται ἦσαν : 1) προσθήκη εις τὸ Σύμβολον τῆς Πίστεως ὅτι τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἐκπορεύεται και ἐκ τοῦ Υἱοῦ (Filioque), 2) ἡ τέλεσις τοῦ βαπτίσματος διὰ ραντίσματος μόνον, 3) ἡ ἐπιβολὴ τῆς ἀγαμίας τοῦ κλήρου και τῆς νηστείας τοῦ Σαββάτου, 4) ἡ εἰσαγωγὴ τῆς Λατινικῆς γλώσσης εις τὴν λατρείαν κ.ἄ.

Ἡ Σύνοδος κατεδίκασε πανηγυρικῶς τὸν Πάπαν διὰ τὴν ἐπέμβασιν εις Βουλγαρίαν, ἀνεθεμάτισε δὲ αὐτὸν διὰ τὰς κακοδόξους νεοδιδασκαλίας του.

Ἡ ἀρχὴ τοῦ σχίσματος ἔγινε.

48. Τὸ Σχίσμα γίνεται ὀριστικόν.

Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος 867 ἀνῆλθεν εις τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὁ Βασίλειος Α' ὁ Μακεδών, τὸν δὲ Πάπαν Νικόλαον ἀποθανόντα διεδέχθη ὁ Ἀδριανὸς ὁ Β'. Ὁ αὐτοκράτωρ Βασίλειος θέλων νὰ περιποιηθῇ τὸν Πάπαν διὰ πολιτικούς λόγους ἐξώρισε τὸν Φώτιον, ἐπανάφερε τὸν Ἰγνάτιον εις τὸν πατριαρχικὸν θρόνον και ἔγραψεν εις τὸν Πάπαν παρακαλῶν νὰ στείλῃ και αὐτὸς ἀντιπροσώπους εις νέαν Σύνοδον πρὸς ρύθμισιν τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων.

Ἡ Σύνοδος συνῆλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν τὸ 869 παρισταμένων ἀντιπροσώπων τοῦ Πάπα καὶ 100 ἐν ὄλῳ ἐκ τῶν ὑπερεξακοσίων ἐπισκόπων τῆς Ἀνατολῆς. Ἡ Σύνοδος κατεδίκασε τὸν Φώτιον καὶ ἀνεγνώρισε τὸ πρωτεῖον τοῦ Πάπα. Ἐν τούτοις τὸ ζήτημα τῆς Βουλγαρίας, ἡ ὁποία ἐπανῆλθεν ἐν τῷ μεταξύ ὑπὸ τὴν ἐξάρτησιν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, δὲν ἐλύθη κατὰ τὰς ἀξιώσεις τοῦ Πάπα, πολλοὶ δὲ ἐπίσκοποι ἀναγκασθέντες νὰ ὑπογράψουν διὰ τῆς βίας τὰ πρακτικὰ τῆς Συνόδου ἐζήτησαν νὰ ἀκυρωθῶσιν αἱ ὑπογραφαὶ των. Οἱ Δυτικοὶ θεωροῦν τὴν Σύνοδον ταύτην ἔγκυρον καὶ τὴν ὀνομάζουσι Ὀγδόην Οἰκουμενικὴν, ἡ Ὀρθόδοξος ὅμως Ἐκκλησία τὴν ὀνομάζει ψευδοσύνοδον.

Μετ' ὀλίγα ἔτη, ἐκλιπόντων τῶν πολιτικῶν λόγων, ὁ Φώτιος ἀνεκλήθη ἐκ τῆς ἐξορίας καὶ ἀνέλαβε τὴν διαπαιδαγώγησιν τῶν τέκνων τοῦ αὐτοκράτορος. Συνεφιλώθη μὲ τὸν Ἰγνάτιον καί, ἀποθανόντος τούτου τὸ 878, ἀνῆλθε πάλιν εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον. Νέα τότε Σύνοδος, συνελθοῦσα ἐν Κωνσταντινουπόλει τὸ 879)880 καὶ ἀποτελεσθεῖσα ἐκ 383 ἐπισκόπων καὶ ἐπισήμων ἀντιπροσώπων τῶν Πατριαρχῶν καὶ ἀντιπροσώπων αὐτοῦ τοῦ Πάπα Ἰωάννου, ἀπεδοκίμασε τὰς ἀποφάσεις τῆς Συνόδου τοῦ 869 καὶ ἐδικαίωσε τὸν Φώτιον. Αἱ σχέσεις ὅμως μεταξύ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν (Ἀνατολικῆς καὶ Παπικῆς) διεκόπησαν καὶ πάλιν, διότι ὁ διαδεχθεὶς τὸν Ἰωάννην Ἡ' Πάπας Μαρῖνος διὰ νέας Συνόδου ἐν Ρώμῃ συνελθούσης ἀφώρισε τὸν Φώτιον.

Ἐν τούτοις ἐπανελαμβάνοντο κατὰ διαστήματα αἱ σχέσεις τῶν δύο ἐκκλησιῶν. Κατὰ τὸ ἔτος 1053 ὁ Πάπας Λέων ὁ Θ' ἀπέστειλεν ἀντιπροσώπους του εἰς Κωνσταντινούπολιν πρὸς ρύθμισιν τῶν διαφορῶν. Οἱ ἀλαζονικοὶ οὗτοι ἀντιπρόσωποι τοῦ Πάπα δυσηρέστησαν τοὺς πάντας καὶ ἀντελήφθησαν ὅτι ἡ ἀποστολὴ των ἀπέτυχεν. Εἰσῆλθον εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀγίας Σοφίας, καθ' ἣν ὥραν ἐτελεῖτο ἡ Θεία Λειτουργία, καὶ ἀφήσαντες ἐπὶ τῆς Ἀγίας Τραπέζης ἀφορισμὸν κατὰ τοῦ Πατριάρχου καὶ ὅλης τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας ἀνεχώρησαν.

Ὁ Πατριάρχης Μιχαὴλ Κηρουλάριος μόλις κατάρθωσε νὰ συγκρατήσῃ τὸν ἐξαγριωθέντα λαόν, νὰ μὴ κακοποιήσῃ τοὺς ἀπεσταλμένους τοῦ Πάπα. Τέσσαρας ἡμέρας μετὰ τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο, ἦτοι τὴν **20 Ἰουλίου 1054**, συνεκάλεσε τὴν ἐνδημοῦσαν Σύνοδον, ἡ ὁποία ἀφώρισε τὸν Πάπαν καὶ πάντας τοὺς βλασφημοῦντας τὴν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν, διέγραψε δὲ ὀριστικῶς τὸν Πάπαν ἀπὸ τὰ δίπτυχα τῆς Ἐκκλη-

σίας. Τοιουτοτρόπως τὸ σχίσμα τῆς Ἐκκλησίας συνετελέσθη ὀριστικῶς καὶ ἐξακολουθεῖ ὑπάρχον μέχρι σήμερον.

49. Ἀπόπειραι πρὸς ἔνωσιν τῶν δύο Ἐκκλησιῶν.

Ἡ Σύνοδος τῆς Φλωρεντίας.

Τὰ ἐπακολουθήσαντα μετὰ τὸ σχίσμα τοῦ 1054 γεγονότα κατέστησαν ἀγεφύρωτον τὸ χάσμα μεταξὺ τῶν χριστιανῶν Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως. Αἱ σταυροφορίαι, ἡ ἄλωσις τῆς Πρωτευούσης ὑπὸ τῶν Φράγκων μετὰ τὴν βάρβαρον βεβήλωσιν καὶ λεηλασίαν τῶν ὀρθοδόξων ναῶν, ἡ Φραγκοκρατία καὶ ἡ μισαλλοδοξία τῶν Λατίνων κληρικῶν ἐπεδείνωσαν τὰς σχέσεις τῶν ὀρθοδόξων χριστιανῶν πρὸς τοὺς παπικοὺς. Διὰ τοῦτο ὁ πολὺς λαὸς δὲν ἤθελεν οὔτε νὰ ἀκούσῃ συζητήσιν περὶ συνδιαλλαγῆς καὶ ἐνώσεως. Ἐγνώριζεν ἄλλωστε πολὺ καλὰ ὅτι ἔνωσις διὰ τὸν Πάπαν ἐσήμαινε πλήρη ὑποταγὴν εἰς αὐτὸν τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας.

Ἐν τούτοις, ὅταν ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῶν Παλαιολόγων ἡ αὐτοκρατορία ἐκινδύνευεν ἀπὸ παντοίους ἐχθροὺς, αἱ συζητήσεις περὶ ἐνώσεως ἐπανελήφθησαν, διότι οἱ αὐτοκράτορες ἤλπιζον ὅτι ὁ Πάπας θὰ παρεκίνηει τοὺς ἡγεμόνας τῆς Εὐρώπης νὰ τοὺς βοηθήσουν. Αἱ ἀπόπειραι πρὸς ἔνωσιν αἱ ἐπιχειρηθεῖσαι ἐπὶ Μιχαὴλ Παλαιολόγου (1274) καὶ Ἰωάννου Ε' Παλαιολόγου (1366) ἀπέτυχον.

Ἡ σοβαρωτέρα προσπάθεια ἐνώσεως ἐγένετο ἐπὶ Ἰωάννου Η' Παλαιολόγου, ὅταν ὁ τουρκικὸς κίνδυνος ἦτο πλέον « πρὸ τῶν πυλῶν ». Συνεκλήθη τότε (1438) ὑπὸ τοῦ Πάπα Σύνοδος εἰς τὴν Φερράραν τῆς Ἰταλίας, εἰς τὴν ὁποίαν προσῆλθον καὶ ἀντιπρόσωποι τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας. Τοιοῦτοι ἦσαν ὁ Πατριάρχης Ἰωσήφ, ὁ ἐπίσκοπος Ἐφέσου Μᾶρκος Εὐγενικός, ὁ Γεώργιος Σχολάριος, ὁ σοφὸς Γεώργιος Πλήθων (ἡ Γεμιστός) κ. ἄ. Ἐφάνη ἀμέσως ὅτι ὁ Πάπας, ἐνῶ ἦτο σχετικῶς ἀδιάφορος ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦ Filioque, τοῦ τρόπου τοῦ βαπτίσματος κ.λ.π., ἐπέμενε ἀνευδότης εἰς τὸν ὅρον τῆς κυριαρχίας του.

Αἱ συζητήσεις διεκόπησαν καὶ ἐπανελήφθησαν εἰς Φλωρεντίαν, ὅπου μετεφέρθη ἡ Σύνοδος (1439). Ἐκεῖ, κατόπιν μεγάλης πιέσεως ἐκ μέρους καὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου, ὑπεγράφη ἡ ἀπόφασις περὶ

« ἐνώσεως ». Ὁ ἐπίσκοπος Ἐφέσου καὶ ἄλλοι τινὲς δὲν ὑπέγραψαν.
Ὁ Πατριάρχης Ἰωσήφ εἶχεν ἀποθάνει ἐκ τῶν κακουχιῶν.

Ἄλλὰ ὅταν οἱ « ἐνωτικοὶ » ἐπέστρεψαν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὁ λαὸς καὶ ὁ κληρὸς τοὺς ἀπεδοκίμασαν ζωηρότατα, ἐνῶ ἐπευφήμησαν καὶ παντοιοτρόπως ἐτίμησαν τοὺς μὴ ὑπογράψαντας « ἀνωτικούς ». Μετ' ὀλίγα ἔτη ὑπὸ τὴν πίεσιν τοῦ λαοῦ ὁ τελευταῖος λατινόφων « ἐνωτικὸς » Πατριάρχης Γρηγόριος ἠναγκάσθη νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸν Πατριαρχικὸν θρόνον (1450), ἐνῶ τὰ ἄλλα τρία Πατριαρχεῖα τῆς Ἀνατολῆς διὰ Συνόδου ἐν Ἱερουσαλὴμ (1443) εἶχον ἀποκηρύξει τὴν ἕνωσιν.

Η ΖΩΗ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ
Γ' ΠΕΡΙΟΔΟΝ

50. Ἡ ἐξάπλωσις τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας. Διάδοσις τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς τοὺς Σλάβους.

Η Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία δὲν ἔπαυσε ποτὲ νὰ ἐνδιαφέρεται διὰ τὴν διάδοσιν τοῦ χριστιανισμοῦ εἰς τοὺς βαρβάρους λαούς. Ἀφ' ὅτου οἱ Σλάβοι ἐνεφανίσθησαν εἰς τὰ βόρεια σύνορα τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, ἤρχισεν ἡ προσπάθεια τῆς διαδόσεως τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ εἰς αὐτούς. Ἡ προσπάθεια αὕτη ἐτελεσφόρησε τελικῶς κατὰ τὸν Θ' αἰῶνα διὰ τῶν δύο ἐκ Θεσσαλονίκης ἀδελφῶν μοναχῶν **Μεθοδίου** καὶ **Κυρίλλου**.

Οὗτοι μαθόντες τὴν Σλαβικὴν γλῶσσαν ἐδίδαξαν τὸ Εὐαγγέλιον εἰς τοὺς παρὰ τὸν Κεντρικὸν Δούναβιν Σλαβικοὺς λαοὺς Κροάτας, Σέρβους, Μοραβούς καὶ Βοημούς καὶ τοὺς Δαλμάτας. Ἐφεῦρον ἀλφάβητον Σλαβικὸν καὶ μετέφρασαν τὴν Ἁγίαν Γραφήν καὶ τὰ λειτουργικὰ βιβλία τῆς Ἐκκλησίας εἰς σλαβικὴν γλῶσσαν.

Μαθηταὶ τοῦ Κυρίλλου καὶ τοῦ Μεθοδίου ἐδίδαξαν τὸν χριστιανισμὸν καὶ εἰς τοὺς Βουλγάρους, οἱ ὅποιοι ἐγνώριζον ἤδη αὐτὸν ἀπὸ αἰχμαλώτους. Ὁ ἡγεμὼν τῶν Βουλγάρων Βόγορις ἐδέχθη τὸν χριστιανισμὸν καὶ ἐβαπτίσθη πανηγυρικῶς τὸ 864 μὲ ἀνάδοχον ἀντιπρόσωπον τοῦ αὐτοκράτορος Μιχαήλ, τοῦ ὁποίου καὶ τὸ ὄνομα ἔλαβε. Τὸ παράδειγμά του ἠκολούθησαν καὶ ἄλλοι ἐπίσημοι Βούλγαροι καὶ ὁ χριστιανισμὸς ἐστερεώθη. Ἡ Ἐκκλησία τῆς Βουλγαρίας, περιπεσοῦσα, ὅπως εἶδομεν, ὑπὸ τὴν ἐπιτροπὴν τοῦ Πάπα, ἐπανῆλθε μετ' ὀλίγα ἔτη εἰς τὴν ἀπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἐξάρτησίν της.

Περὶ τὰ 100 ἔτη βραδύτερον καὶ οἱ Ρῶσοι ἐγνώρισαν τὸν χριστιανισμόν διὰ τῆς συζύγου τοῦ ἡγεμόνος των Ἰγὸρ Ὀλγας. Αὕτη ἐπεσκέφθη τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου, ὡς ἐπίτροπος τοῦ ἀνηλίκου υἱοῦ τῆς (955 μ. Χ.). Ἐκεῖ ἔγινε χριστιανὴ ὀνομασθεῖσα Ἐλένη. Οἱ Ρῶσοι τὴν ἀνεκήρυξαν Ἁγίαν καὶ εἰς αὐτὴν ἀποδίδεται ἡ πρώτη ἐν Ρωσίᾳ διάδοσις τοῦ χριστιανισμοῦ.

Κατὰ τὸ ἔτος 988 ὁ ἡγεμὼν τῶν Ρώσων Βλαδίμηρος ἐδέχθη εἰς Χερσῶνα τὸ βάπτισμα καὶ ἔλθων εἰς τὴν πρωτεύουσάν του Κίεβον ἐπέβαλε καὶ εἰς ὄλους τοὺς ἐπισήμους Ρώσους καὶ τὸν λαόν του νὰ βαπτισθοῦν. Οἱ Ρῶσοι ἐδέχθησαν κληρικούς τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου διὰ τὴν ὀργάνωσιν τῆς Ἐκκλησίας. Οἱ Ἐπίσκοποι τοῦ Κιέβου ἦσαν Ἕλληνες καὶ ἐχειροτονοῦντο εἰς Κωνσταντινούπολιν.

Σύζυγος τοῦ Βλαδίμηρου ἔγινεν ἡ ἀδελφὴ τοῦ Βασιλείου Βουλγαροκτόνου Ἄννα. Αὕτη πολὺ συνετέλεσεν εἰς τὸν ἐκχριστιανισμόν καὶ ἐκπολιτισμόν τῶν Ρώσων.

Ὁ Βλαδίμηρος ἔκτισεν ἐκκλησίας καὶ ἴδρυσε σχολεῖα. Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ρωσίας ὠνόμασεν αὐτὸν Μέγαν καὶ τὸν ἀνεκήρυξεν Ἁγίον καὶ Ἰσαπόστολον.

51. Νέοι αἵρετικοὶ καὶ καταπολέμησις αὐτῶν.

Ἀπὸ τοῦ ἑβδόμου αἰῶνος εἶχεν ἐμφανισθῆ ἐν Μ. Ἀσίᾳ μία νέα αἵρετικὴ διδασκαλία ἐξ ἀντιδράσεως πρὸς τὴν αὐξησιν τῶν τελετουργικῶν τύπων. Οἱ νέοι αἵρετικοὶ ἀπέρριπτον τὰ μυστήρια καὶ τὰς τελετάς, ὡς καὶ τὰ βιβλία τῆς Ἁγίας Γραφῆς, πλὴν τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Ἀποστόλου Παύλου. Ὀνομάσθησαν διὰ τοῦτο **Παυλικιανοὶ ἢ Παυλιανῖται.**

Οἱ Παυλικιανοὶ ἦσαν ἄνθρωποι ἠθικοὶ καὶ εἰρηνικοὶ. Ὑπερῆσπίσθησαν ἐν τούτοις μὲ θάρρος καὶ αὐτοθυσίαν τὰς χώρας, ὅπου κατόικουν, κατὰ τῶν Ἀράβων. Μερικοὶ ἐξ αὐτῶν μετεφέρθησαν ἐπὶ τῶν εἰκονομάχων βασιλέων εἰς τὴν ἐρημωθεῖσαν ἀπὸ τὰς Βουλγαρικὰς ἐπιδρομὰς Θράκην. Ἦσκησαν ἐπιρροὴν ἐπὶ τῶν Σλάβων, παραλλαγὴ δὲ τῆς Παυλικιανῆς αἵρέσεως ἦτο καὶ ἡ Σλαβικὴ αἵρεσις τῶν Βογομίλων (Βογμίλου = Θεέ, ἐλέησον), ἡ ὁποία ἀνεφάνη τὸν δέκατον αἰῶνα καὶ διεδόθη ἐπ' ὀλίγον εἰς τὴν Βουλγαρίαν καὶ τὰς ἄλλας χώρας τοῦ Αἴμου καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Κωνσταντινούπολιν.

Οἱ Παυλικιανοὶ εἶχον ἀναμείξει εἰς τὰς δοξασίας των καὶ τὰς περ-

σικὰς θεωρίας περὶ κακοῦ καὶ ἀγαθοῦ πολεμοῦντων ἐναντίον ἀλλήλων, εἶχον ἐπηρεσθῆ δὲ καὶ ἀπὸ τὰς διδασκαλίας τῶν παλαιῶν Γνωστικῶν, καὶ μάλιστα τῶν Μανιχαίων. Κατεδιώχθησαν ὑπὸ τῶν ὀρθοδόξων καὶ ἐστασίασαν κατὰ τοῦ κράτους τὸν Θ' αἰῶνα ἐν Μ. Ἀσίᾳ. Κατεπολεμήθησαν σταθερῶς ἐν Μ. Ἀσίᾳ καὶ ὀλίγοι μόνον ἐκ τῶν μεταφερθέντων εἰς Θράκην ὑπελείφθησαν εἰς τὴν περὶ τὴν Φιλιππούπολιν χώραν.

Ἄρκετὴν ἀναταραχὴν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ προεκάλεσε τὸν 14ον καὶ 15ον αἰῶνα ἡ περὶ τοὺς Ἑσυχαστὰς ἔρις. Οἱ Ἑσυχασταὶ ἦσαν μοναχοὶ τοῦ Ἁγίου Ὁρους. Καθήμενοι οὗτοι ὀκλαδὸν ἐντὸς τῶν κλειστῶν κελλίων των καὶ στηρίζοντες τὸν πῶγωνα ἐπὶ τοῦ στήθους, προσήλωνον τοὺς ὀφθαλμοὺς των εἰς τὸν ὀμφαλὸν ψιθυρίζοντες τὴν φράσιν : « Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, Ὑιὲ τοῦ Θεοῦ, ἐλέησόν με ». Τοιοῦτοτρόπως ἀπεμάκρυνον τὸν νοῦν των ἀπὸ πάσης κοσμικῆς σκέψεως καὶ ἀφιέρωνον τὰς μυστικὰς δυνάμεις τῆς ψυχῆς των εἰς τὸν Θεόν, φανταζόμενοι ὅτι περιβάλλοντο ἀπὸ οὐράνιον φῶς. Δεινὸς κατήγορος τῶν Ἑσυχαστῶν, προκαλέσας πολλὰς ἔριδας καὶ ταραχὰς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἦτο ὁ ἐκ Καλαβρίας μοναχὸς Βαρλαάμ, ὑπέρμαχος δὲ αὐτῶν ὁ ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης Γρηγόριος Παλαμᾶς. Οἱ ὑπέρμαχοι τῶν Ἑσυχαστῶν ἔλεγον ὅτι δὲν εἶναι ἀδύνατον ἄγιοι ἄνδρες νὰ ἴδουν διὰ τῶν σωματικῶν ὀφθαλμῶν τὸ οὐράνιον θεῖον φῶς, ὅπως εἶδον αὐτὸ οἱ μαθηταὶ τοῦ Κυρίου εἰς τὸ ὄρος Θαβῶρ.

Μὲ τὸ ζήτημα τῶν Ἑσυχαστῶν ἡσχολήθησαν τρεῖς Σύνοδοι τὸ 1341 ἐν Κωνσταντινουπόλει, αἱ ὁποῖαι πλήρως ἐδικαίωσαν αὐτούς.

52. Ἐκκλησιαστικὴ παιδεία καὶ φιλολογία.

Ἡ ἐκκλησιαστικὴ παιδεία τῆς περιόδου ταύτης δὲν ἔχει τὴν δημιουργικὴν πνοὴν τῆς προηγουμένης περιόδου. Ἐζήτησαν βεβαίως καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην μεγάλοι ἐκκλησιαστικοὶ ἄνδρες, σοφοὶ θεολόγοι, ἀλλὰ διακρίνονται διὰ τὴν πολυμάθειάν των κυρίως καὶ τὴν φιλολογικὴν των κατάρτισιν. Ἡ ἀναζωογόνησις τῆς παιδείας ἐπὶ Βάρδα καὶ Βασιλείου Α' μετὰ τὸν σκοτεινὸν αἰῶνα τῆς εἰκονομαχίας, ὡς καὶ ἡ ἀναγέννησις τῶν κλασσικῶν σπουδῶν ἐπὶ τῶν πρώτων Κομνηνῶν καὶ τῶν Παλαιολόγων εὐρίσκουν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν σπουδαῖον καὶ σταθερὸν στήριγμα. Ἡ δὲ λατινικὴ κατάρτησις καὶ αἱ συζητήσεις περὶ « ἐνώ-

σεως » διαθερμαίνουν τὸν ζῆλον τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἀναδεικνύουν ἀνδρας μεγάλης ἀξίας.

Οἱ σπουδαιότεροι ἐξ αὐτῶν εἶναι οἱ ἐξῆς :

1) Ὁ Πατριάρχης Φώτιος (820 - 891). Μαθητὴς τοῦ φιλοσόφου καὶ μαθηματικοῦ Λέοντος, ὑπῆρξε καὶ ὁ Φώτιος ὁ σοφώτερος τῆς ἐποχῆς του. Τὴν πολυμαθειάν του ἀποδεικνύει ἡ « Βιβλιοθήκη » του (ἢ Μυριόβιβλος), ἐν τῇ ὁποίᾳ ἀναλύονται 280 συγγράμματα ἀρχαίων σοφῶν, ὡς καὶ τὸ πολύτιμον « Λεξικόν » του.

Ἐκ τῶν ἐκκλησιαστικῶν συγγραμμάτων του ἀναφέρονται τὰ « Ἀμφιλόχεια ἢ Λόγων Ἱερῶν συλλογή, ἐν ἣ ζήτηματα τῆς Θείας Γραφῆς διαλύονται » καὶ τὴν νέαν ἐκδοσιν τοῦ « Νομοκάνονος », ὁ ὁποῖος ἦτο παλαιότερα συλλογὴ ἐκκλησιαστικῶν νόμων καὶ κανόνων.

2) Μιχαὴλ Ψελλός. Ἐζῆσε τὸν ἐνδέκατον αἰῶνα (1018 - 1078) καὶ ἀποτελεῖ σπάνιον φαινόμενον πολυμαθείας καὶ πολυγραφίας. Ἔλαβε τὸν τίτλον « ὑπέρτιμος καὶ ὕπατος τῶν φιλοσόφων ». Ἐγραψε πλεῖστα ἔργα φιλοσοφικά, θεολογικά, φιλολογικὰ καὶ ἱστορικά, ἀκόμη δὲ καὶ νομικά καὶ ἱατρικά.

3) Εὐθύμιος Ζυγαβηνός. Ἦτο μοναχὸς τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει μονῆς τῆς Περιβλέπτου. Ἐγραψεν ἐρμηνείας εἰς τὴν Παλαιὰν καὶ Καινὴν Διαθήκην. Ἐγραψεν ἐπίσης τὸ ἔργον « Δογματικὴ Πανοπλία » κατὰ τῶν αἰρετικῶν κατ' ἐντολὴν τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου Α' τοῦ Κομνηνοῦ (1081 - 1118).

4) Εὐστάθιος Ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης. Ἐζῆσε τὸν δωδέκατον αἰῶνα καὶ διετέλεσεν ἐπὶ εἰκοσαετίαν (1175 - 1194) Ἐπίσκοπος Θεσσαλονίκης. Ἐδειξεν ἀξιοθαύμαστον θάρρος κατὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Θεσσαλονίκης ὑπὸ τῶν Νορμανδῶν. Διὰ τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν βαθεῖαν καὶ πολὺπλευρον μόρφωσίν του ἀπεκλήθη « ἥλιος τῆς Ἱερωσύνης ». Ὀνομαστὸς ἔγινεν ὁ Εὐστάθιος καὶ διὰ τὸ καθαρῶς φιλολογικόν του ἔργον, τὰς « Παρεκβολὰς » δηλ. εἰς τὸν Ὅμηρον καὶ τὰ Σχόλια εἰς τὸν Πίνδαρον.

5) Μιχαὴλ Ἀκομινᾶτος ὁ Χιωνιάτης¹ καὶ Νικήτας Ἀκο-

1. Χωναι : πόλις τῆς Μ. Ἀσίας, αἱ ἀρχαῖαι Κολοσσαί, ὄχι πολὺ μακρὰν

μινᾶτος ὁ Χωνιάτης. Ὁ πρῶτος ἐχειροτονήθη ἐπίσκοπος Ἀθηνῶν ὑπὸ τοῦ Εὐσταθίου τὸ 1180 καὶ κατέφυγεν εἰς τὴν νῆσον Κέα μετὰ τὴν κατάληψιν τῶν Ἀθηνῶν ὑπὸ τῶν Φράγκων ἀποθανὼν ἐκεῖ εἰς βαθὺ γῆρας. Ἐγραψε κατηχητικὰς ὁμιλίαις, λόγους καὶ ἐπιστολάς.

Ὁ νεώτερος ἀδελφός του Νικήτας ἦτο κυρίως ἱστορικός συγγραφεύς· ἔγραψεν ὅμως καὶ «Θησαυρὸν τῆς Ὁρθοδόξιας», περιέχοντα ἔκθεσιν τῆς ὀρθοδόξου πίστεως.

6) **Γρηγόριος Παλαμᾶς.** Ἐγεννήθη εἰς Κωνσταντινούπολιν. Αἰσθανόμενος κλίσιν πρὸς τὸν μοναχικὸν βίον ἀπεσύρθη εἰς Ἅγιον Ὅρος, ὅπου λόγῳ τῆς ἀγιότητος τοῦ βίου του ἀνεγνωρίσθη πνευματικὸς ἀρχηγὸς τῶν ἐκεῖ μοναχῶν. Ἐγνώρισε τοὺς Ἡσυχαστὰς καὶ ἔγινε θερμὸς ὑποστηρικτὴς των. Ἐχειροτονήθη Ἐπίσκοπος Θεσσαλονίκης τὸ 1359 ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου. Ἐγραψε πολλὰ συγγράμματα. Ἡ Ἐκκλησία μας τὸν κατέταξεν εἰς τὴν χορείαν τῶν Ἀγίων.

7) **Μᾶρκος ὁ Εὐγενικός, Ἐπίσκοπος Ἐφέσου.** Εἶχε μεγάλην μόρφωσιν καὶ ρητορικὴν ἰκανότητα. Εἶναι εἷς ἐκ τῶν μὴ ὑπογραψάντων τὴν Ἐνωσιν εἰς τὴν Σύνοδον τῆς Φλωρεντίας. Ἡ Ἐκκλησία μας τὸν ἀνεκήρυξεν Ἅγιον καὶ ἐορτάζει τὴν μνήμην του τὴν 19ην Ἰανουαρίου.

8) **Γεννάδιος (Γεώργιος Σχολάριος).** Ὁ πρῶτος μετὰ τὴν Ἄλωσιν Πατριάρχης. Εἶχε καταπολεμήσει σφοδρότατα τὴν ἔνωσιν τῶν Ἐκκλησιῶν ὡς λαϊκὸς Γ. Σχολάριος καὶ κατόπιν ὡς μοναχὸς Γεννάδιος. Ἐγραψε κατ' ἐντολὴν τοῦ Μωάμεθ τοῦ Κατακτητοῦ «Ἐκθεσιν περὶ τῆς ὀρθῆς πίστεως τῶν χριστιανῶν», διὰ τὴν μάθησιν τοῦ Μωάμεθ τίς ἦτο ἡ διδασκαλία τοῦ Χριστοῦ.

53. Διοικήσεις καὶ Δατρεία.

Ἡ διοικήσις τῆς Ἐκκλησίας γίνεται κατὰ τοὺς κανόνας τῶν Οἰκουμενικῶν καὶ τοπικῶν Συνόδων. Ἡ ἀνάμειξις τοῦ αὐτοκράτορος εἰς τὰ ἑσωτερικὰ τῆς Ἐκκλησίας ἐξακολουθεῖ νὰ δημιουργῇ ζητήματα καὶ διαταραχάς.

τοῦ σημερινοῦ Ἀιθιου. Ἀκομινᾶτον ὠνόμασε τὸν Νικήταν ὁ πρῶτος ἐκδότης τοῦ ἱστορικοῦ ἔργου του Wolf (1557), ἀγνωστον διατί. (Στεφανίδου, Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία, σελ. 434).

Τὰ τέσσαρα Πατριαρχεῖα τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολῆς (Κωνσταντινουπόλεως, Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας καὶ Ἱεροσολύμων) εἶναι ἀνεξάρτητα, ἀλλ' ἀναγνωρίζονται πάντοτε « πρωτεῖα τιμῆς » εἰς τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχη. Ἐξ ἧς ἐποχῆς μάλιστα οἱ νότιοι Σλάβοι καὶ οἱ Ρῶσοι ἐγένοντο χριστιανοί, τὸ γόητρον τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως ἐμεγάλωσε καὶ ἡ δικαιοδοσία του ἐξηπλώθη πολὺ. Ἀντιθέτως ἡ δικαιοδοσία τῶν ἄλλων Πατριαρχείων περιορίσθη πολὺ λόγῳ τῆς ἀραβικῆς πρώτον καὶ τῆς τουρκικῆς ἔπειτα κατακτήσεως. Ἡ διάδοσις ἐπίσης τῆς Νεστοριανῆς καὶ Μονοφυστικῆς αἵρέσεως περιώρισε πολὺ τὴν δύναμιν τῶν Πατριαρχείων Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας καὶ Ἱεροσολύμων.

Ἡ λατρεία διακρίνεται κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν ἀπὸ τὸν πολλαπλασιασμὸν τῶν ἑορτῶν καὶ μάλιστα τῶν ἑορτῶν τῶν Ἀγίων. Κατὰ τὰς ἑορτὰς ἐγένοντο κηρύγματα, διὰ τῶν ὁποίων ἐξυμνοῦντο αἱ ἀρεταὶ τῶν Ἀγίων καὶ Μαρτύρων τῆς Ἐκκλησίας.

Τὰ μυστήρια τελοῦνται ὅπως καὶ κατὰ τὴν προηγουμένην περίοδον. Εἰς τὸ βάπτισμα μόνον τῶν ἑτεροδόξων (Λατίνων ἢ Ἀρμενίων), τῶν προσερχομένων εἰς τὴν ὀρθοδοξίαν, ἐγένετο ἐπανάληψις τοῦ Χρίσματος. Ὑπεχρεώοντο ἐπίσης οἱ τοιοῦτοι νὰ ὑπογράψουν δῆλωσιν (λίβελλον) ὅτι ἐγκαταλείπουν ὀριστικῶς τὴν παλαιὰν πίστιν των.

Προσετέθησαν τέλος καὶ ἄλλαι ἡμέραι νηστείας πλὴν τῆς πρὸ τοῦ Πάσχα Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς. Προσετέθη δηλ. ἡ 40ήμερος νηστεία πρὸ τῶν Χριστουγέννων, ἡ τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων, ἡ τοῦ Δεκαπενταγούστου καὶ αἱ νηστεαὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ Σταυροῦ, τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου καὶ τῆς παραμονῆς τῶν Θεοφανείων.

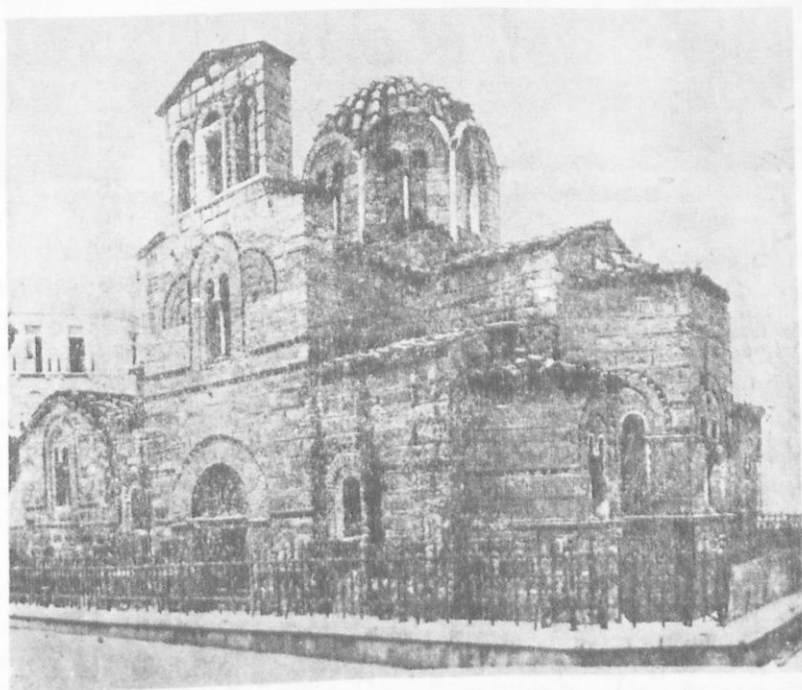
54. Ἡ Χριστιανικὴ Τέχνη.

α) Ἀρχιτεκτονική.

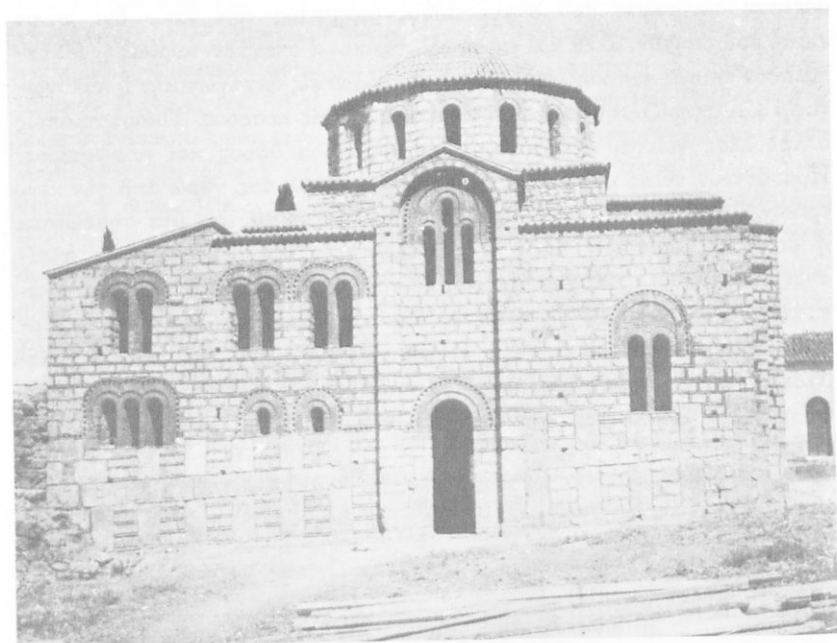
Ἡ χριστιανικὴ ἀρχιτεκτονικὴ φθάνει τὴν περίοδον ταύτην εἰς μεγάλην ἀκμὴν διὰ τοῦ **Βυζαντινοῦ ρυθμοῦ**. Ἡ μεταβάσις εἰς τὸν ρυθμὸν τοῦτον ἀπὸ τῆς παλαιοχριστιανικῆς Βασιλικῆς ἐγένεν ἤδη κατὰ τὴν προηγουμένην περίοδον διὰ τῶν ναῶν **Βασιλικῆς μετὰ τρούλλου**. Τοῦ ρυθμοῦ δὲ τούτου θαυμαστὸν καὶ μεγαλοφυὲς δημιούργημα ἦτο, ὡς εἶδομεν, ἡ Ἀγία Σοφία.

Ἦδη οἱ ἀρχιτέκτονες τοῦ Βυζαντινοῦ ρυθμοῦ ἐπιτυχάνουν τὴν ζω-

ροτέραν διαγραφὴν τοῦ σταυροειδοῦς σχήματος τῶν ναῶν ἔχει μόνον εἰς τὸ ἐσωτερικόν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ ἐξωτερικόν (στέγασιν κυρίως). Μετατρέπουν ἐπίσης τὴν κυκλικὴν βᾶσιν τοῦ θόλου εἰς ὀκταγωνικὴν ἢ πολυγωνικὴν καὶ στηρίζουν αὐτὸν εἰς κίονας καὶ ἔχει εἰς πεσσούς. Τοιοῦτοτρόπως ὁ τροῦλλος γίνεται ἐλαφρότερος, μεγαλύτερου ὕψους καὶ κομψότερος. Προσθέτουν τέλος καὶ ἄλλους μικροτέρους τροῦλλους, γύρω ἀπὸ τὸν κεντρικόν. Ἀπὸ τοῦ δεκάτου μέχρι τοῦ δωδεκάτου αἰῶνος, ὅτε σημειοῦται ἡ δευτέρα « χρυσή » ἀκμὴ τῆς Βυζαντινῆς τέχνης, κτίζονται πλεῖστοι ναοὶ εἰς ὅλα τὰ χριστιανικὰ κέντρα καὶ διακοσμοῦνται πολυτελέστατα διὰ πλουσιωτάτης γλυπτῆς διακοσμῆσεως καὶ ζωγραφικῶν ἔργων. Τοιοῦτοι ναοὶ εἶναι ὁ τῆς Μονῆς τοῦ Ὁσίου Λουκά παρὰ τὴν Λεβάνειαν, ὁ τῆς Μονῆς τοῦ Δαφνίου παρὰ τὰς Ἀθήνας, οἱ Ἅγιοι Θεόδωροι καὶ ἡ Καπνικαρέα τῶν Ἀθηνῶν κ.ἄ.

Ἐν Ἀθήναις ναὸς τῶν Ἁγίων Θεοδώρων (Βυζαντινοῦ ρυθμοῦ).

Βυζαντινὸς ναὸς Χριστιάνου Τριφυλίας, ΙΑ' αἰῶνος.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν Παλαιολόγων καταβάλλεται μεγάλη προσοχὴ εἰς τὸν ἐξωτερικὸν διάκοσμον τῶν ναῶν. Εἰς τὸν Μυστράν, τὴν Ἡπειρον καὶ τὴν Θεσσαλονίκην ὑπάρχουν κομψότατοι ναοὶ τῆς περιόδου ταύτης.

β) Γλυπτικὴ καὶ Ζωγραφικὴ.

Ἡ γλυπτικὴ ἐξακολουθεῖ νὰ πλουτίζῃ τὴν πλουσίαν διακόσμησιν τῶν ναῶν μὲ νέα σχέδια ἐπὶ τῶν κιονοκράνων, τῶν θωρακίων, τῶν τέμπλων καὶ τῶν εἰκονοστασιῶν, ὡς καὶ τῶν πλαisiῶν τῶν θυρῶν καὶ παραθύρων. Ἀποτολμᾷ ἐπίσης, ὅπως κατὰ τὴν παλαιοχριστιανικὴν περίοδον, καὶ τὴν ἐπὶ πλακῶν ἀνάγλυφον ἀπεικόνισιν θεῶν καὶ ἁγίων μορφῶν.

Ἡ δὲ ζωγραφικὴ φθάνει εἰς μεγάλην ἀκμὴν μετὰ τὴν εἰκονομαχίαν καὶ ἀκολουθεῖ ἀπὸ τοῦ δεκάτου αἰῶνος τὸ σύστημα τῆς δογματικῆς ἢ λειτουργικῆς εἰκονογραφῆσεως τῶν ναῶν. Εἰς τὸν τροῦλλον, ὁ ὁποῖος

συμβολίζει τὸν Οὐρανόν, εἰκονίζεται ὁ Χριστὸς ὡς Παντοκράτωρ κρατῶν διὰ τῆς ἀριστερᾶς τὸ Εὐαγγέλιον καὶ διὰ τῆς δεξιᾶς εὐλογῶν.

Εἰς τὰς καμάρας καὶ τοὺς τοίχους ὑψηλὰ εἰκονίζονται σκηναὶ ἐκ τοῦ βίου τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Θεοτόκου, αἱ ὁποῖαι ἐτυποποιήθησαν εἰς τὰς 12 Δεσποτικὰς καὶ Θεομητορικὰς ἑορτὰς (Δωδεκάροτον), ἧτοι Εὐαγγελισμὸν, Γέννησιν, Ὑπαπαντὴν, Βάπτισιν, Μεταμόρφωσιν, Ἀνάστασιν Λαζάρου, Βαῖοφόρον, Σταύρωσιν, Ἀνάστασιν, Ἀνάληψιν, Πεντηκοστήν καὶ Κοίμησιν τῆς Θεοτόκου.

Εἰς τὰς χαμηλοτέρας τέλος ἐπιφανείας τῶν τοίχων καὶ τοὺς νάρθηκας εἰκονίζονται μορφαὶ Ἁγίων καὶ σκηναὶ ἐκ τοῦ βίου τῆς Ἐκκλησίας, μαρτύρια Ἁγίων, Σύνοδοι κ.λ.π.

Θαυμαστῆς δεξιοτεχνίας καὶ λεπτοτάτης τέχνης δημιουργήματα εἶναι τὰ μικρὰ ἔργα τῆς γλυπτικῆς ἐπὶ ἑλεφαντοστοῦ ἢ μετάλλου ἢ ξύλου, ἐπὶ δίσκων, πυξίδων, καλυμμάτων Εὐαγγελίων, λειτουργικῶν σκευῶν κ.λ.π. Τοιαῦτα εἶναι καὶ ἔργα χρυσοχοίας καὶ ἀργυροχοίας μὲ διακόσμησιν ἐκ σμάλτου (λειψανοθηκῆαι, σταυροὶ, κύλικες κ.λ.π.), ὡς καὶ ὠραιότατα ὑφαντουργικὰ ἔργα.

Ὠραιόταται τέλος εἶναι οἱ μικρογραφαὶ ἐπὶ χειρογράφων, διὰ τῶν ὁποίων διεκοσμοῦντο ταῦτα καὶ ἡρμηνεύετο εἰκονογραφικῶς τὸ κείμενον. Τὰ χειρόγραφα ταῦτα ἐλέγοντο « ἱστορημένα χειρόγραφα ».

Ἐκκλησιαστικὴ Ὑμνογραφία καὶ Μουσικὴ. Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἐπικρατεῖ τὸ εἶδος τῆς ὕμνογραφίας τὸ εἰσαχθὲν ὑπὸ τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης, οἱ λεγόμενοι Κανόνες. Εἶναι οὗτοι σειρὰ ὕμνων ἐχόντων σχέσιν πρὸς τὴν ἑορτὴν. Κανόνας ἔγραψαν ὁ **Πατριάρχης Φώτιος**, οἱ αὐτοκράτορες **Λέων ὁ Σοφὸς** καὶ **Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος** κ. ἄ. Ἡ μελοποίησις τῶν Κανόνων ἐγένετο τώρα ὄχι ὑπὸ τῶν ἰδίων τῶν ὕμνογράφων, ἀλλὰ ὑπὸ Μουσικῶν (μελωδῶν) τῆς Ἐκκλησίας, οἱ ὁποῖοι ἠκολούθησαν τὴν μουσικὴν παράδοσιν τῆς προηγουμένης περιόδου.

Σπουδαῖος ἐκπρόσωπος τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς ἀνεδείχθη ὁ **Ἰωάννης Κουκουζέλης**. Οὗτος ἐγεννήθη ἐν Δυρραχίῳ καὶ ἤκμασε κατὰ τοὺς χρόνους 1081 - 1118. Ἐζῆσε πολλὰ ἔτη εἰς Κωνσταντινουπόλιν καὶ ἔγινεν ἀρχιμουσικὸς τοῦ μουσικοῦ χοροῦ τῶν Ἀνακτόρων. Ἀπεσύρθη κατόπιν εἰς Ἅγιον Ὅρος, ὅπου ἐμόνασε. Πότε ἀπέθανε δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστόν.

55. Τὰ ἤθη καὶ ὁ μοναχικὸς βίος.

Ἡ Ἐκκλησία γενικῶς πρωτοστατεῖ καὶ κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν εἰς ἔργα ἀγάπης καὶ φιλαλληλίας. Νοσοκομεῖα, πτωχοκομεῖα, ὄρφανοτροφεῖα, ξενῶνες συντηροῦνται ὑπὸ Ἐκκλησιῶν καὶ Μοναστηρίων. Πολλοὶ κληρικοὶ καὶ λαϊκοὶ διακρίνονται ἐπίσης διὰ τὴν εὐσέβειαν καὶ τὴν ἀρετὴν των.

Ὑπάρχουν ὅμως καὶ πολλοὶ χριστιανοὶ μὲ τυπικὴν μόνον εὐσέβειαν· κάμνουν μακρὰς προσευχάς, ἀλλὰ δὲν ἐκτελοῦν ἀγαθὰ ἔργα. Πολλοὶ πλοῦσιοι καὶ ἐπίσημοι ἄνδρες καὶ αὐτοκράτορες ἔδιδον δυστυχῶς τὸ κακὸν παράδειγμα. Ἐγγραφον ὕμνους, ἤκουον μακρὰς ἀκολουθίας εἰς τοὺς ναοὺς, ἔκαμνον μεγάλας δωρεάς ἢ ἐκτιζον μεγαλοπρεπεῖς ναοὺς, ἀλλὰ δὲν ἔζων ἠθικὸν καὶ ἐνάρετον βίον. Εἰς τὴν κακὴν αὐτὴν κατάστασιν τῶν ἡθῶν συνετέλεσε πολὺ καὶ ἡ ἀμάθεια τοῦ λαοῦ, ὡς καὶ ἡ πίστις του εἰς μαγείας καὶ δεισιδαιμονίας.

Ὁ μοναχικὸς βίος συστηματοποιεῖται καὶ ἀποκτᾷ μεγάλην σημασίαν καὶ ἀξίαν. Τὰ μοναστήρια πολλαπλασιάζονται καὶ προστατεύονται ὑπὸ τοῦ κράτους. Ἡ ζωὴ τῶν μοναχῶν εἶναι αὐστηρὰ καὶ διέπεται ὑπὸ καθωρισμένων κανόνων καὶ τύπων. Τὰ μοναστήρια εἶναι ἡ **κοινὸβια** ἢ **ιδιόρρυθμα**. Εἰς τὰ κοινὸβια ἡ περιουσία τῆς Μονῆς, αἱ δωρεαί, τὰ εἰσοδήματα, τὸ προῖον τῆς ἐργασίας τῶν μοναχῶν κ.λ.π. εἶναι κοινὰ καὶ τρώγουσιν ὅλοι εἰς κοινὴν τράπεζαν. Εἰς τὰ ιδιόρρυθμα ἕκαστος μοναχὸς δύναται νὰ ἔχη ἰδίαν περιουσίαν καὶ φροντίζει ὁ ἴδιος διὰ τὴν συντήρησίν του· μόνον τὴν Κυριακὴν συντρώγουσιν εἰς κοινὴν τράπεζαν.

Μοναχοὶ ἐγένοντο καὶ πολλοὶ ἐπίσημοι ἄνδρες ὑψηλῆς καταγωγῆς ἢ μεγάλης μορφώσεως. Οἱ μοναχοὶ ἐτιμῶντο πολὺ καὶ εἶχον ἐξαιρετικὴν θέσιν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. Ὑπεστήριζον τὴν Ὀρθοδοξίαν καὶ πολὺ συνετέλεσαν διὰ τῶν ἀγώνων καὶ τῆς ἐπιρροῆς των εἰς τὴν ἐπικράτησιν τῆς ὀρθοδόξου πίστεως.

Μεγάλα μοναστήρια καὶ πλουσιώτατα λόγι τῶν πρὸς αὐτὰ δωρεῶν αὐτοκρατόρων καὶ πλουσιῶν χριστιανῶν ἦσαν κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην τὰ τοῦ Ἁγίου Ὄρους, εἰς τὰ ὁποῖα ἐμόναζον χιλιάδες μοναχῶν. Κατὰ τοὺς τελευταίους Βυζαντινοὺς αἰῶνας τὸ Ἅγιον Ὄρος ἔγινε κέντρον ἐκκλησιαστικῆς παιδείας καὶ χριστιανικῆς τέχνης. Πλουσιώταται βιβλιοθῆκαι κατηρτίζοντο καὶ πολὺτιμα χειρόγραφα ἐφιλίσσοντο εἰς αὐτάς πολλαπλασιαζόμενα διὰ προσεκτικῆς ἀντιγραφῆς.

Ἄλλα μεγάλα μοναστήρια ἦσαν :

1) Ἡ Μονή τοῦ Στουδίου παρὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἡ ὁποία ἀπέκτησε μεγάλην ἐπιρροὴν ἐπὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων καὶ ἔφθασε κάποτε νὰ ἔχη 1000 μοναχοὺς· 2) ἡ ἀρχαιοτάτη Μονή τοῦ Ὄρους Σινᾶ ἐπὶ τῆς ὁμωνύμου χερσονήσου, τὴν ὁποίαν ἐσεβάσθησαν καὶ αὐτοὶ οἱ Μωαμεθανοί· εἶχε καὶ αὕτη πλουσίαν βιβλιοθήκην χειρογράφων· 3) ἡ Μονή τοῦ Παναγίου Τάφου εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα· 4) ἡ Μονή τοῦ Δαφνίου καὶ ἡ Μονή τοῦ Ὁσίου Λουκᾶ μὲ τὰ ὠραῖα ψηφιδωτὰ τῶν ναῶν των, ἡ Μονή τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου καὶ τὰ Μοναστήρια τῶν Μετεώρων παρὰ τὴν Καλαμπάκην.

Η ΔΥΤΙΚΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ Γ' ΠΕΡΙΟΔΟΝ

56. Ἡ Διοίκησις καὶ ἡ δύναμις τῶν Παπῶν.

Γνωρίζομεν ὅτι οἱ Πάπαι τῆς Ρώμης ἀπέκτησαν ἤδη ἀπὸ τῆς προηγουμένης περιόδου μέγα κῦρος καὶ ὅτι ὑπεδούλωσαν εἰς τὴν θέλησίν των τὰς Ἐκκλησίας καὶ τοὺς κληρικοὺς τῆς Δύσεως. Ἄφ' οὗτου μάλιστα ἐγίναν καὶ ἡγεμόνες ἰδίου κράτους (βλ. σελ. 96) ἢ ὑπ' αὐτῶν διοικήσις τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας ἦτο ἀπεριόριστος καὶ ἀνεξέλεγκτος, αἱ δὲ καλούμεναι ὑπ' αὐτῶν Σύνοδοι ἦσαν πειθήνια ὄργανά των.

Οἱ Πάπαι ἐκάλουν Σύνοδους καὶ ἐπεκύρωνον τὰς ἀποφάσεις των, μετέθετον ἐπισκόπους καὶ ἐπέβαλλον φορολογίας εἰς τὰς Ἐκκλησίας. Ἡ ἐπιρροή των καὶ ἐπὶ τῶν κοσμικῶν ἡγεμόνων τῆς Δύσεως ἦτο κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην πολὺ μεγάλη. Μέγα ὄπλον ἐπιβολῆς ἐπὶ τῶν λαῶν καὶ τῶν ἡγεμόνων ἦτο ἡ ἀπαγόρευσις καὶ ὁ ἀφορισμός. Διὰ τοῦ πρώτου ἀπηγορεύετο εἰς μίαν χώραν πᾶσα ἱεροτελεστία, τὸν δὲ ἀφορίζομενον οὔτε καὶ νὰ χαιρετίσῃ τις ἐπετρέπετο.

Ἐπισημότεροι ἐκ τῶν Παπῶν ἦσαν :

1) **Γρηγόριος ὁ Ζ'** (1073 - 1085). Οὗτος ἐπέβαλε τὴν ἀγαμίαν τοῦ κλήρου καὶ ἐπάταξε τὰς καταχρήσεις τῶν κληρικῶν, κατάρθωσε δέ, ὥστε εἰς πολλὰς χώρας καὶ ἡ ἐκλογή καὶ ἡ χειροτονία τῶν ἐπισκόπων νὰ γίνεταί ὑπ' αὐτοῦ. Διεκήρυξεν ὅτι, ὅπως ἡ σελήνη λαμβάνει τὸ φῶς τῆς παρὰ τοῦ ἡλίου, τοιουτοτρόπως καὶ οἱ βασιλεῖς δεόν νὰ λαμβάνουν τὴν ἐξουσίαν των παρ' αὐτοῦ τοῦ ὄρατοῦ ἀντιπροσώπου τοῦ Χριστοῦ ἐπὶ τῆς γῆς.

Τόσον μέγα ἦτο τὸ κῦρος τοῦ Γρηγορίου, ὥστε καὶ τὸν αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας Ἐρρίκον Δ', ἀρνηθέντα νὰ δεχθῆ τὴν ὑπὸ τοῦ Πάπα

έκλογήν και διορισμόν τῶν Ἐπισκόπων εἰς τὴν χώραν του, ἀφώρισε και ὑπεχρέωσε νὰ ζητήσῃ ἐπισήμως παρ' αὐτοῦ συγγνώμην. Δὲν ἠδυνήθη ὁμοίως ὁ Γρηγόριος νὰ ἐπιβάλῃ τελικῶς ὅλας τὰς ἀξιώσεις και μεταρρυθμίσεις του και ἀπέθανεν ἐν τῇ ἐξορίᾳ.

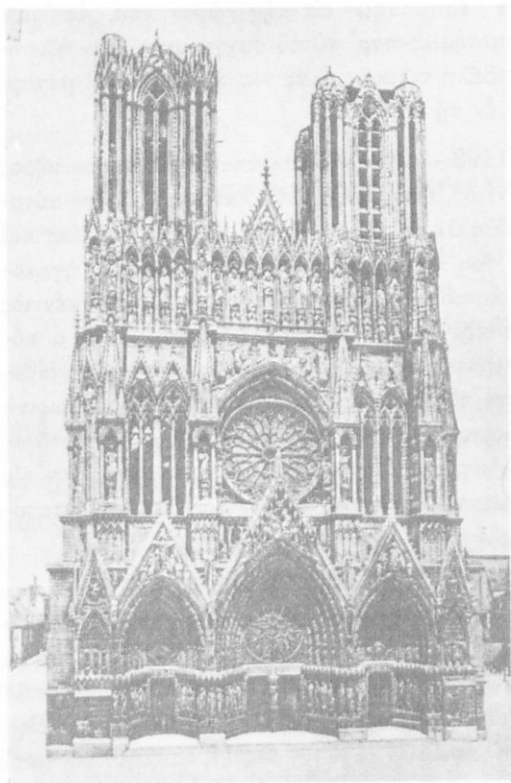
2) **Ἰννοκέντιος ὁ Γ'** (1198 - 1216). Εἶχεν ἀποκτήσει τόσον κύρος και τόσῃ δύναμιν ὁ Ἰννοκέντιος, ὥστε ἀνεβίβαζε και κατεβίβαζεν αὐτοκράτορας εἰς Γερμανίαν, ἐπέβαλλε δὲ εἰς τοὺς βασιλεῖς τῆς Γαλλίας και τῆς Ἀγγλίας τὰς θελήσεις του εἰς διαφόρους περιστάσεις. Οἱ ἡγεμόνες ἐπισκεπτόμενοι αὐτὸν ἠσπάζοντο τὸν πόδα του. Ὁ Ἰννοκέντιος ἐπεδίωξε και τὴν ὑποταγὴν τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας. Ἦτο ὁ κύριος ὀργανωτὴς τῆς Δ' Σταυροφορίας και αὐτὸς ἔδωσε τὴν συγκατάθεσίν του νὰ στραφῇ αὕτη κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἡ προσωρινὴ κατάκτησις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων και ἡ προσωρινὴ ἐπίσης ἐγκατάστασις Λατίνου Πατριάρχου συνετέλεσε μόνον εἰς τὴν εὐρυσίν τοῦ χάσματος μεταξὺ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν και τὴν ἀποτυχίαν τῶν προσπαθειῶν πρὸς ἔνωσιν αὐτῶν.

3) **Βονιφάτιος ὁ Η'** (1294 - 1303). Ὁ Βονιφάτιος ὑπῆρξεν ὁ τελευταῖος τῶν μεγάλων Παπῶν τῆς περιόδου αὐτῆς. Λόγω τῶν μεγάλων ἀξιώσεών του ἦλθεν εἰς ρῆξιν πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Γαλλίας Φίλιππον Δ' τὸν ἐπιλεγόμενον Ὠραῖον και τὸν ἀφώρισεν. Ὁ Φίλιππος ὁμοίως ἔστειλεν εἰς Ρώμην στρατόν, ὁ ὁποῖος διεσκόρπισε τοὺς παπικούς. Ὁ Βονιφάτιος αἰχμαλωτισθεὶς και ἀφεθεὶς κατόπιν ἐλεύθερος ἀπέθανε μετ' ὀλίγους μῆνας.

Εἰς τὴν Ρώμην εἶχε δημιουργηθῆ τότε ἐκρυθμὸς κατάστασις και διὰ τοῦτο ὁ ἐκλεγείς κατὰ τὸ 1305 Πάπας Κλήμης ὁ Ε', Γάλλος τὴν καταγωγὴν, ἀπέφυγε νὰ μεταβῇ εἰς Ρώμην και ἐγκατεστάθη (1309) εἰς τὴν πόλιν Ἀβινιὸν τῆς νοτίου Γαλλίας (120 χιλ. Β.Δ. τῆς Μασσαλίας). Εἰς τὴν πόλιν Ἀβινιὸν ὑπὸ τὴν ἐπιτροπὴν τῶν Γάλλων βασιλέων, παρέμειναν οἱ Πάπαι ἐπὶ 70 σχεδὸν ἔτη (1309 - 1377). Τὴν περίοδον ταύτην ὀνομάζουν οἱ Δυτικοὶ «δευτέραν Βαβυλωνιακὴν αἰχμαλωσίαν».

57. Ἡ Ἐκκλησιαστικὴ Φιλολογία τῆς Δυτ. Ἐκκλησίας.

Κατὰ τοὺς δύο πρώτους αἰῶνας τῆς περιόδου ταύτης ἡ ἐκκλησιαστικὴ παιδεία τῆς Δύσεως περιορίζεται εἰς τὴν συλλογὴν και συστη-

Ναός τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας γοθικοῦ ρυθμοῦ
(Ὁ καθεδρικός ναός τῆς πόλεως Ρέιμς τῆς Γαλλίας)

τῆς Ἰταλίας εἰσαχθεῖσα καὶ διαδοθεῖσα ἑλληνικὴ φιλοσοφία, μάλιστα δὲ ἡ φιλοσοφία τοῦ Ἀριστοτέλους. Οἱ σχολαστικοὶ θεολόγοι, ἀφορμώμενοι πάντοτε ἐκ τῆς Ἁγίας Γραφῆς, ἐπεδίωκον νὰ ἐξηγήσωσι τὸν ὄρατον κόσμον καὶ νὰ καθορίσωσι τὰς σχέσεις αὐτοῦ πρὸς τὸν πνευματικὸν καὶ ἀόρατον κόσμον διὰ τοῦ ὀρθοῦ λόγου καὶ τῆς φιλοσοφίας· προσεπάθουν ἐπίσης διὰ τῆς φιλοσοφίας νὰ δικαιολογήσωσι καὶ τὰ δόγματα τῆς Θρησκείας καὶ τὸ διοικητικὸν σύστημα καὶ τὸν τρόπον λατρείας τῆς παπικῆς Ἐκκλησίας. Κύριος ὁδηγὸς τῶν φιλοσοφούντων τούτων θεολόγων ἦτο ὁ Ἀριστοτέλης, τοῦ ὁποῦ τοῦ τὰς θεωρίας

ματικὴν κατὰ τὰς τῶν γνωμῶν τῶν ἀρχαιοτέρων Πατέρων τῆς. Οἱ ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς δὲν παρουσιάζουν καμμίαν πρωτοτυπίαν καὶ δημιουργικὴν παραγωγὴν.

Βραδύτερον ὅμως ἡ Θεολογία τῆς Δύσεως παρουσιάζει δημιουργικὴν ζωὴν καὶ χωρίζεται εἰς δύο τάσεις.

Ἡ πρώτη ὀνομάζεται **Σχολαστικὴ Θεολογία**. Ἡ ὀνομασία προῆλθεν ἀπὸ τὰ μοναστηριακὰ σχολεῖα, εἰς τὰ ὅποια παραλλήλως πρὸς τὴν μελέτην καὶ ἐρμηνείαν τῆς Ἁγίας Γραφῆς ἐδιδάσκοντο ἀπὸ τοῦ δεκάτου αἰῶνος καὶ στοιχειώδεις ἐπισημονικαὶ γνώσεις, ὡς καὶ ἡ διὰ τῶν Ἀράβων τῆς Ἰσπανίας καὶ ἡ διὰ

ἐγνώρισαν ἀπὸ τὰς ἀραβικὰς μεταφράσεις τῶν ἔργων του. Τοιουτοτρόπως ἡ φιλοσοφία ἐγένεον « ὑπερήτις » τῆς Θεολογίας (Ancilla Theologiae), ὑποχρεωμένη νὰ ἀποδείξῃ ὅπωςδὴποτε διὰ τοῦ λόγου τὴν ἀλήθειαν τῶν δογματικῶς πιστευομένων.

Οἱ σπουδαιότεροι σχολαστικοὶ θεολόγοι Ἄλβέρτος ὁ Μέγας (1193 - 1280) καὶ Θωμᾶς ὁ Ἀκινάτης (1225 - 1274) ἐκράτησαν τὴν σχολαστικὴν φιλοσοφίαν εἰς ἀνώτερα κάπως ἐπίπεδα, ἀπὸ τοῦ ΙΕ' ὅμως αἰῶνος ἡ σχολαστικὴ θεολογία κατήντησε καθαρὰ σοφιστεία ἀσχοληθεῖσα μὲ ἄσκοπα καὶ γελοῖα κάποτε θέματα. Ταῦτα κυρίως διεκωμώδησεν ὁ οὐμανιστὴς τῶν χρόνων τῆς Ἀναγεννήσεως Ἐρασμος μὲ τὸ γνωστὸν ἔργον του « Μωρίας Ἐγκώμιον ». Ἐν τούτοις ἡ παπικὴ Ἐκκλησία καὶ ἡ διδασκαλία τῆς ἐστηρίχθη καὶ στηρίζεται ἐν μέρει ἀκόμη ἐπὶ τῆς σχολαστικῆς θεολογίας.

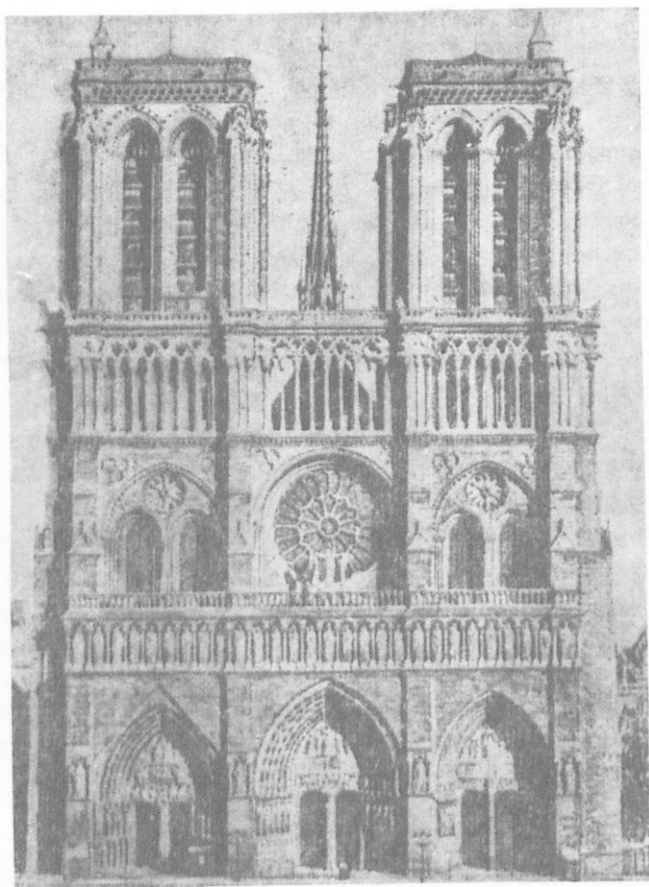
Ἡ δευτέρα τάσις τῆς θεολογίας παρήγαγε τοὺς λεγομένους **μυστικούς** θεολόγους. Οὗτοι ἐδίδασκον ὅτι αἱ μυστικαὶ ἀλήθειαι τῆς Θείας Ἀποκαλύψεως δὲν δύνανται νὰ κατανοηθοῦν διὰ τῆς διανοίας καὶ τῆς λογικῆς, ἀλλὰ πρέπει ἀπλῶς νὰ πιστεῦνται διὰ τοῦ αἰσθήματος καὶ τῆς καρδίας. Νομίζουσι οὗτοι ὅτι πιστεύομεν τὸ θεῖον, διότι τὸ αἰσθανόμεθα καὶ ὄχι διότι τὸ ἐνοοοῦμεν. Ἐκ τῶν σπουδαιότερων μυστικῶν θεολόγων εἶναι ὁ **Θωμᾶς ἁ Κέμπης** (A Kempis, ἐκ Κέμπης τῆς Ρηνανίας). Τὸ εἰς αὐτὸν ἀποδιδόμενον ἔργον « Ἡ μίμησις τοῦ Χριστοῦ » εἶχε τὴν μεγαλυτέραν μετὰ τὴν Ἀγίαν Γραφὴν διάδοσιν καὶ μετεφράσθη εἰς τὰς περισσοτέρας γλώσσας τοῦ κόσμου.

58. Ἡ Χριστιανικὴ Τέχνη εἰς τὴν Δύσιν.

Ἡ χριστιανικὴ ἀρχιτεκτονικὴ τῆς Δύσεως προσλαμβάνει στοιχεῖα ἐκ τῆς Ρωμαϊκῆς καὶ τῆς Βυζαντινῆς καὶ δημιουργεῖ ἀπὸ τοῦ Ε' μέχρι τοῦ ΙΓ' αἰῶνος πλῆθος ναῶν τοῦ λεγομένου **ρωμανικοῦ ρυθμοῦ**.

Ἀπὸ τοῦ ΙΑ' μέχρι τοῦ ΙΕ' αἰῶνος ἐπικρατεῖ εἰς τὴν Δυτικὴν Εὐρώπῃν ὁ **Γοτθικὸς ρυθμὸς**, κατὰ τὸν ὅποιον ἀνηγγέρθησαν λαμπρότατοι καὶ πολυτελέστατοι ναοί.

Ἡ θολωτὴ στέγασις εἶναι τὸ κύριον γνώρισμα καὶ τῶν δύο τούτων ρυθμῶν. Ἀλλὰ ὁ μὲν ρωμανικὸς θόλος ἔχει τὴν μορφήν κανονικοῦ τόξου, ὁ δὲ γοτθικὸς τὴν μορφήν διακοπτομένων τόξων καὶ ἀποληγόντων

Ναός τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας γοθτικοῦ ρυθμοῦ 13ου αἰῶνος
(Ὁ καθεδρικός ναός τῆς Παναγίας τῶν Παρισίων)

εἰς ὀξύ. Ὁ ξυκόρυφος δὲ εἶναι γενικῶς καὶ ἡ στέγασις τοῦ γοθτικοῦ ναοῦ καὶ ἡ πλαισίωσις τῶν μεγάλων θυρῶν καὶ παραθύρων του. Ἐπὶ πλέον ὁ γοθτικός κίων ἔχει ραβδώσεις ἐν εἴδει νεύρων πρὸς τὰ ἔξω. Ἡ πλουσιωτάτη γλυπτὴ διακόσμησις τοῦ ἐσωτερικοῦ καὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ τῶν γοθτικῶν ναῶν, καθὼς καὶ ἡ ζωηρὰ εἰκονογράφησις τῶν ὑάλωτῶν παραθύρων, προσδίδει θαυμαστὴν καλλιτεχνικὴν ὄψιν εἰς αὐτούς.

Ἐκ τῆς ἀρχῆς τοῦ ἱεροῦ, ὅπου ἀρχίζει ἡ ἀναγέννησις τῶν Τεχνῶν εἰς τὴν Δύσιν, ἡ ἀρχιτεκτονικὴ τῶν ναῶν ἀκολουθεῖ καὶ αὐτὴ τὴν γενικὴν τάσιν τῆς ἐπανόδου εἰς τὰ ἀρχαῖα πρότυπα. Δημιουργεῖται τότε νέος ρυθμὸς, ὁ λεγόμενος τῆς Ἀναγεννήσεως, κατὰ τὸν ὅποιον ἤρχισε νὰ κτίζεται εἰς Ρώμῃν ὁ μεγαλοπρεπὴς ναὸς τοῦ Ἁγίου Πέτρου.

Ἡ ζωγραφικὴ καὶ ἡ γλυπτικὴ ἀναπτύσσονται καὶ εἰς τὴν Δύσιν ὡς ὑπηρετικαὶ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς κατ' ἀρχὰς καὶ δημιουργοῦν ὡραῖα ἔργα. Πολὺ ἔνωρις ὅμως καὶ ἡ μία καὶ ἡ ἄλλη ἀναλαμβάνουν καὶ τὴν αὐτοτέλειάν των, ἀφοῦ ἄλλωστε ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία δὲν ἀπηγόρευσε τὴν διὰ τῆς γλυπτικῆς παράστασιν θείων μορφῶν. Σὺν τῷ χρόνῳ δὲ αἱ εἰκονιζόμεναι μορφαὶ ἀποβάλλουν τὸ ἐσχηματοποιημένον καὶ τυπικὸν τῆς Βυζαντινῆς τέχνης καὶ παρουσιάζονται ζῶντα καὶ φυσικὰ.

Ἡ ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ παραμένει καὶ κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν ὡς διεμορφώθη καὶ ἀνεπτύχθη ὑπὸ τοῦ ἱεροῦ Αὐγουστίνου καὶ τοῦ Γρηγορίου τοῦ Διαλόγου. Τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς ὕμνους συνοδεύει ἐπίσης τὸ ὄργανον (ἀρμόνιον), προσδίδον μεγαλοπρέπειαν εἰς τὰς ἱεράς ἀκολουθίας.

59. Λατρεία καὶ ἡθῆ.

Ἡ λατρεία εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Δύσεως ὑπέστη μεγάλας μεταβολάς. Ἡ τέλεσις τῆς Θείας Λειτουργίας εἰς τὴν λατινικὴν γλῶσσαν, τὴν ὁποίαν εἰς μερικὰς χώρας οὔτε καὶ οἱ κληρικοί, οἱ κατώτεροι τοῦλάχιστον, δὲν ἐγνώριζον, κατέστησε τὴν λατρείαν ἐντελῶς τυπικὴν, μὴ δυναμένην νὰ ἐπενεργήσῃ ἐπὶ τῆς ψυχῆς τῶν πιστῶν. Ἐνόμιζον ὅτι τὰ μυστήρια ἐπιδρῶν ἀφ' ἑαυτῶν καὶ ὅτι δὲν ἐχρειάζετο ἡ πίστις ἐκεῖνων, χάριν τῶν ὁποίων ἐτελοῦντο.

Μεταβολὰς μεγάλας εἰσήγαγεν ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία εἰς τὴν τέλεσιν τῶν μυστηρίων. Τὴν Θεῖαν Εὐχαριστίαν ἐτέλουν δι' ἄζύμου ἄρτου, οἱ δὲ λαϊκοὶ μόνον τοῦ ἄρτου μετελάμβανον. Ἐχωρίσθη τὸ Χρῆσμα ἀπὸ τοῦ διὰ ραντίσματος γινομένου βαπτίσματος καὶ μετεδίδοτο (τὸ χρῆσμα) μόνον ὑπὸ τῶν Ἐπισκόπων. Τὸ Εὐχέλαιον παρείχετο μόνον εἰς ἐτοιμοθανάτους.

Αἱ ἑορταὶ τῶν Ἁγίων ἐπολλαπλασιάσθησαν καὶ ἀπέδιδετο μεγάλη τιμὴ εἰς αὐτούς, ἐξαιρετικῶς δὲ εἰς τὴν Θεοτόκον. Ἀπέδιδον ἐπίσης μαγικὴν δύναμιν εἰς τὰ λείψανα τῶν Ἁγίων. Ἐπεβλήθη γενικῶς ἡ ἀγάμία

τοῦ κλήρου. Μεγίστη σημασία ἀπεδίδετο εἰς τοὺς τύπους, τὴν τακτικὴν νηστείαν, τὰ προσκυνήματα κ.λ.π. καὶ ὀλιγωτέρα εἰς τὸν ἀγνὸν καὶ ἠθικὸν βίον. Διὰ τοῦτο τὰ ἤθη τῶν χριστιανῶν τῆς Δύσεως, λαϊκῶν καὶ κληρικῶν, εὐρίσκοντο μακρὰν ἀπὸ τὰς ἠθικὰς ἐντολάς τοῦ Εὐαγγελίου.

Εἰς τοῦτο ὄχι ὀλίγον συνετέλεσεν ἡ ἐπικρατήσασα εἰς τὴν Δύσιν ἀντίληψις ὅτι ὁ κλῆρος, καὶ μάλιστα ὁ Πάπας, ἠδύνατο νὰ δίδουν **ἄφεσιν ἁμαρτιῶν**. Ἐκαστος χριστιανὸς ἦτο δυνατὸν νὰ ἐξαγοράσῃ ὕσα ἁμαρτήματα εἶχε κάμει καὶ ὅσα θὰ ἔκαμνε τυχόν, ὡς καὶ τὰ ἁμαρτήματα τῶν συγγενῶν του. Τοιαύτας ἀφέσεις (συγχωροχάρτια) ἐχορήγει ἄθροος ὁ Πάπας, ἰδίως εἰς ἐκείνους πού ἐπεσκέπτοντο τὴν Ρώμην κατὰ τὰ λεγόμενα **Ἰωβηλαῖα** ἔτη, δηλ. ἔτη ἀφέσεως. Ταῦτα καθιερώθησαν ἐπισήμως ἐπὶ Πάπα Βονιφάτιου καὶ ἐτελοῦντο ἀνὰ 100 ἔτη κατ' ἀρχάς, ἔπειτα δὲ ἀνὰ 50, ἀνὰ 33 καὶ τέλος ἀνὰ 25 ἔτη ἀπὸ τοῦ 1470 ¹.

Εἶναι προφανές ὅτι ἡ τυπολατρία, ἡ ἀμάθεια καὶ μάλιστα αἱ ἀφέσεις θὰ προεκάλλουν καὶ πράγματι προεκάλεσαν πλείστας καταχρήσεις καὶ διαφθοράν. Ἐναντίον τῶν καταχρήσεων τούτων τοῦ κλήρου ἐξηγέρθησαν πολλοὶ χριστιανοὶ ζητοῦντες τὴν διόρθωσιν τοῦ κακοῦ. Καὶ οὗτοι μὲν ἐζήτουν μεταρρυθμίσεις ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἄλλοι δὲ ἔφθανον ἀκόμη περαιτέρω εἰσάγοντες αἰρετικὰς διδασκαλίας.

Τὸν ΙΑ' αἰῶνα παρουσιάσθη καὶ διεδόθη εἰς Ἰταλίαν καὶ νοτιοδυτικὴν Εὐρώπην ἡ αἵρεσις τῶν **Καθαρῶν**. Προέκυψεν αὕτη ἐκ τῆς αἵρέσεως τῶν Βογομίλων (σελ. 118), ἐκ τῶν ὁποίων πολλοὶ φεύγοντες τὴν δίωξιν ἤλθον καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς Ἰταλίαν. Οἱ Καθαροὶ ἀπῆλθον τὴν ἐπιστροφὴν εἰς τὴν ἀπλότητα τῶν Ἀποστολικῶν χρόνων. Ἐπίστευον εἰς τὴν ὑπαρξίν δύο ἀνταγωνιζομένων θεῶν, καλοῦ καὶ κακοῦ, ὅπως κατὰ τοὺς παλαιότερους χρόνους οἱ Παυλικιανοὶ καὶ παλαιότερον οἱ Μανιχαῖοι, καὶ ὅτι ἡ ἁμαρτία πηγάζει ἐκ τῆς ἐπαφῆς τῆς ψυχῆς μετὰ τοῦ σώματος· ἐπομένως διὰ τῆς ἀσκήσεως καὶ ἀγνότητος διατηρεῖται καθαρὰ ἡ ψυχὴ.

Παρομοία ἦτο καὶ ἡ αἵρεσις τῶν **Ἀλβιγινῶν** ἢ Ἀλβιγιῶν, παρουσιασθεῖσα τὸν ΙΒ' αἰῶνα εἰς νότιον Γαλλίαν.

1. Κατὰ τὴν Π.Δ. (Λευιτικόν, ΚΕ' 9, 10) ἕκαστον 50ὸν ἔτος ἦτο ἔτος ἀφέσεως· ἐπεστρέφοντο κατὰ τοῦτο τὰ πωληθέντα κτήματα καὶ ἠλευθεροῦντο οἱ δοῦλοι. Τὸ ἔτος τοῦτο ἀνηγγέλλετο διὰ σάλπιγγος, ἥτις ἐβραϊστὶ λέγεται γιομπέλ. Ἐκ τούτου τὸ Ἰωβηλαῖον, δηλ. ἔτος τῆς σάλπιγγος τῆς ἀφέσεως. (Στεφανίδου, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, σελ. 482).

Τὸ ὄνομά των οἱ αἵρετικοὶ οὗτοι τὸ ὀφείλουσαν εἰς τὴν πόλιν Alba τῆς Νοτίου Γαλλίας. Ἦσαν ἐχθροὶ ἄσπονδοι τῆς Παπικῆς Ἐκκλησίας, τὴν ὁποίαν ὠνόμαζον Βαβυλῶνα τῆς Ἀποκαλύψεως. Κατεδιώχθησαν ὑπὸ τῶν Παπῶν διὰ φοβερῶν σφαγῶν καὶ παντοειδῶν διώξεων. Ὁ Πάπας Ἰννοκέντιος ὁ Γ' ἐκήρυξεν ἀληθῆ σταυροφορίαν ἐναντίον των τὸ 1209 καὶ ἐπὶ 20 ἔτη ἐχύθη πολὺ αἷμα.

60. Ἱερὰ Ἐξέτασις.

Εἰς τὸν ἀγῶνά της κατὰ τῶν αἵρετικῶν καὶ τῶν μεταρρυθμιστῶν ἡ Παπικὴ Ἐκκλησία ἐχρησιμοποίησεν ὡς στήριγμα μὲν τὰ Μοναχικὰ τάγματα, ὡς ὄπλον δὲ τὴν φοβερὰν Ἱερὰν Ἐξέτασιν. Τὰ σπουδαιότερα τῶν ἰδρυθέντων κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην μοναχικῶν ταγμάτων εἶναι, πλὴν τῶν Βενεδικτίνων, τὰ τάγματα τῶν Δομινικανῶν καὶ τῶν Φραγκισκανῶν. Οἱ μὲν Φραγκισκανοὶ ἀνέλαβον τὸ κήρυγμα κυρίως, οἱ δὲ Δομινικανοὶ τὴν ἐπαναφορὰν τῶν αἵρετικῶν καὶ τὴν δίωξιν αὐτῶν καὶ τῶν μεταρρυθμιστῶν διὰ τῆς Ἱερᾶς Ἐξετάσεως.

Ἡ Ἱερὰ Ἐξέτασις ἰδρυθεῖσα τὸν ΙΒ' αἰῶνα καὶ συστηματοποιηθεῖσα ὑπὸ τοῦ Πάπα Γρηγορίου τοῦ Θ' (1235) ἦτο Ἱεροδικαστήριον ἐκ μοναχῶν δικάζον τοὺς αἵρετικούς. Τοιαῦτα δικαστήρια ἐλειτούργουν εἰς ὅλας τὰς χώρας καὶ ἀπέβησαν ὁ φόβος καὶ τρόμος τῶν χριστιανῶν τῆς Δύσεως. Οἱ συλλαμβανόμενοι ὡς αἵρετικοὶ προσήγοντο εἰς τὴν Ἱερὰν Ἐξέτασιν καὶ ἐβασανίζοντο σκληρότατα, διὰ νὰ ὁμολογήσουν ὅτι ἦσαν αἵρετικοί. Πολλοί, ἂν καὶ δὲν ἦσαν, διεκήρυσσον ὅτι ἦσαν, διὰ νὰ ἀπαλλαγοῦν διὰ τοῦ θανάτου ἀπὸ τὰ βασανιστήρια. Ἡ συνήθης καταδίκη ἦτο ὁ διὰ τῆς πυρᾶς θάνατος. Μυριάδες χριστιανῶν ἦσαν τὰ θύματα τῆς Ἱερᾶς Ἐξετάσεως, διότι μὲ πολλὴν εὐκολίαν ἦτο δυνατόν νὰ χαρακτηρισθῇ τις αἵρετικός· καὶ αὐτὴ ἡ ἀνάγνωσις τῆς Ἀγίας Γραφῆς ἢ ἀπλῆ δυσφορία διὰ τὰς καταχρήσεις τοῦ κλήρου ἐθεωρεῖτο αἵρεσις.

Διὰ τῆς Ἱερᾶς Ἐξετάσεως, ἡ ὁποία ἐλειτούργησεν ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας, εἰς τὴν Ἰσπανίαν δὲ μέχρι τοῦ 1808, καταργηθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ναπολέοντος Βοναπάρτου, ἐδιώχθησαν ἀμειλίκτως οἱ Καθαροὶ καὶ οἱ Ἀλβιγηνοί, ὡς καὶ ἀπλοὶ μεταρρυθμισταὶ καὶ ἐπιστήμονες ἀκόμη βραδύτερον (Γαλιλαῖος κ.ἄ.). Οἱ μεταρρυθμισταὶ ἐζήτουσαν περιορισμὸν τῆς παντοδυναμίας τῶν Παπῶν καὶ ἠθικὴν ἐξύψωσιν τοῦ κλήρου.

Οἱ κυριώτεροι ἐκ τῶν μεταρρυθμιστῶν ἦσαν: 1) Ὁ Ἀγγλος θεο-

λόγος και καθηγητής τῆς Ὁξφόρδης **Οὐϊκλιφ** (Wiclif) (1324 - 1384). Ἐπολέμησε τὴν παντοδυναμίαν τοῦ Πάπα καὶ τὴν ἀγαμίαν τοῦ κλήρου διακηρύζας ὅτι ἡ ζωὴ τῶν χριστιανῶν πρέπει νὰ ἔχη ὡς βᾶσιν τὰς ἐντολάς τοῦ Εὐαγγελίου. Μετέφρασε τὴν Ἀγίαν Γραφὴν εἰς τὴν Ἀγγλικὴν γλῶσσαν καὶ ἐζήτηε τὴν ἴδρυσιν ἀνεξαρτήτου, ἐθνικῆς Ἐκκλησίας ἐν Ἀγγλίᾳ. Ὁ Πάπας ἐπέτυχεν ἐν τέλει τὴν ἀπομάκρυνσίν του ἐκ τοῦ Πανεπιστημίου, ἐδίωξε δὲ πάντας τοὺς πολυπληθεῖς ὁπαδοὺς του.

2) Ὁ ἐν Πράγα τῆς Βοημίας ἱεροκῆρυξ καὶ καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου **Ἰωάννης Οὐσσιος** (Huss) (1369 - 1415). Οὗτος ἐκλήθη ἐνώπιον τῆς ἐν Κωνσταντίας συνόδου (1414) νὰ ἀπολογηθῆ διὰ τὰ ἐναντίον τοῦ Πάπα κηρύγματά του ἐξ αἰτίας τῶν συγχωροχαρτίων. Ἐβασανίσθη ἐπὶ ἑπτὰ μῆνας καὶ κατεδικάσθη τέλος εἰς τὸν ἐπὶ τῆς πυρᾶς θάνατον, τὸν ὅποιον ὑπέστη μετὰ θαυμαστῆς γαλήνης.

3) Ὁ Ἰταλὸς μοναχὸς **Σαβοναρόλα**, ὁ ὅποιος περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΕ' αἰῶνος ἐξηγέρθη κατὰ τῆς διαφθορᾶς τῆς παπικῆς αὐλῆς καὶ ἀπέκτησε μέγα κύρος εἰς τὴν πατρίδα του Φλωρεντίαν. Ἐν τέλει καὶ οὗτος συλληφθεὶς ἀπηγγονίσθη καὶ ἐρρίφθη κατόπιν τὸ σῶμά του εἰς τὴν πυράν.

Ἐν τούτοις παρ' ὅλας τὰς διώξεις καὶ τὰ σκληρὰ μέτρα τῶν Παπῶν εἶχε γενικευθῆ πλεόν εἰς τὴν Δύσιν ἡ ἀντίληψις ὅτι ἔπρεπε νὰ γίνουσι σοβαραὶ μεταρρυθμίσεις εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. Τοῦτο πράγματι ἐγένετο κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος, ὅπως εἰς ἄλλο κεφάλαιον τοῦ βιβλίου τούτου θὰ ἴδωμεν.

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΕΤΑΡΤΗ

ΑΠΟ ΤΗΣ ΑΛΩΣΕΩΣ ΜΕΧΡΙ ΣΗΜΕΡΟΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΩΔΕΚΑΤΟΝ

Η ΖΩΗ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΧΡΟΝΟΥΣ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ

61. Τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον.

Ο Πατριάρχης. Ἀμέσως μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων (1453) ὁ Μωάμεθ ὁ Κατακτητῆς ἠθέλησε διὰ πολιτικούς λόγους νὰ ἀποδείξῃ ὅτι ἔχει μόνον δὲν θὰ καταδιώξῃ τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν, ἀλλὰ ὅτι καὶ θὰ τὴν προστατεύσῃ. Ὁ Τούρκος σουλτᾶνος εἶχε συμφέρον νὰ κρατῇ τοὺς ὀρθοδόξους χριστιανούς μακρὰν τῆς ἐπιρροῆς τῶν Παπῶν καὶ τῶν χριστιανῶν ἡγεμόνων τῆς Δύσεως, τοὺς ὁποίους ἔβλεπεν ὅλους ὡς ἐχθρούς. Εἶχε συμφέρον δηλαδὴ νὰ ἐνισχύσῃ τὴν μερίδα τῶν «ἀνθωνωτικῶν» ὀρθοδόξων.

Διὰ τοῦτο ἐκάλεισεν ὀλίγον μετὰ τὴν «Ἄλωσιν τοὺς ἐπιζήσαντας ἄρχοντας, κληρικούς καὶ λαϊκούς, νὰ ἐκλέξουν νέον Πατριάρχην. Ὡς τοιοῦτος ἐξελέγη ὁ γνωστὸς διὰ τοὺς ἀνθωνωτικούς ἀγῶνάς του μοναχὸς Γεώργιος Σχολάριος, ὅστις ἔλαβε κατὰ τὴν χειροτονίαν τὸ ὄνομα Γεννάδιος. Ὁ Μωάμεθ ἐπεκύρωσε τὴν ἐκλογὴν καὶ περιέβαλε τὸν νέον Πατριάρχην δι' ἐξαιρετικῶν τιμῶν. Τοῦ ἐνεχείρισεν ὁ ἴδιος τὴν ποιμαντορικὴν ράβδον, ὡς ἔπραττον ἄλλοτε οἱ Βυζαντινοὶ αὐτοκράτορες, τὸν προέπεμψε μέχρι τῆς πύλης τῶν ἀνακτόρων καὶ διέταξε νὰ τὸν συνοδεύσῃ τιμητικὴ φρουρὰ μέχρι τῶν Πατριαρχείων.

Ὁ Μωάμεθ διὰ διατάγματος καθώρισεν τὰς σχέσεις τοῦ Πατριαρχ-

χειού πρὸς τὸ Κράτος ἀναγνωρίσας ἐν εἶδος ἀνεξαρτησίας εἰς τὴν Ἐκκλησίαν διὰ τῆς παραχωρήσεως τῶν λεγομένων **προνομίων**.

Θρησκευτικὰ προνόμια καὶ διοικήσεις τῆς Ἐκκλησίας.

Διὰ τῶν προνομίων ὁ Πατριάρχης ἀνεγνωρίσθη ἀρχηγὸς τῶν ὑποδούλων χριστιανῶν καὶ ἀντιπρόσωπός των ἔναντι τῆς Ὑψηλῆς Πύλης, ἔθ ν ἄ ρ χ η ς δηλ. ἔλων τῶν ὀρθοδόξων χριστιανῶν, ἀπηγορεύθη δὲ ὁ βίαιος ἐξισλαμισμός. Ἀνεγνωρίσθη ἐπίσης ὁ Πατριάρχης ἀνώτατος ἀρχηγὸς τοῦ κλήρου, τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τῶν μοναστηρίων. Ἡδύνατο νὰ δικάζῃ αὐτὸς ὁ ἴδιος ἢ οἱ ἐπίσκοποι κατ' ἐντολὴν του τοὺς κληρικούς, ὡς καὶ τὰς μεταξὺ κληρικῶν καὶ λαϊκῶν διαφοράς. Εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ ἐπιβάλλῃ καὶ νὰ εἰσπράττῃ φόρους καὶ νὰ διαχειρίζεται τὰ εἰσοδήματα τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ μοναστηριακῶν κτημάτων, τὰ ὅποια ἀφέθησαν ἀφορολόγητα.

Ὁ Πατριάρχης ἐκυβέρνα τὴν Ἐκκλησίαν ἔχων παρ' ἑαυτῶ συμβούλιον (Σύνοδον) ἐκ κληρικῶν διαφορῶν βαθμῶν. Ἐπεκοινῶνει μετὰ τῆς Ὑψηλῆς Πύλης διὰ τοῦ ἐπισήμου δι ε ρ μ η ν ἔ ω ς τῶν Πατριαρχείων ὅστις εἶχε τὸν τίτλον τοῦ Μεγάλου Λογοθέτου.

Βραδύτερον, ἀπὸ τοῦ 1856, ἡ παρὰ τῷ Πατριάρχῃ Σύνοδος ἀπετελέσθη ἐκ 12 ἀρχιερέων καὶ αὐτῆ, ἔχουσα ὡς πρόεδρον τὸν Πατριάρχην, ἐκυβέρνα τὴν Ἐκκλησίαν. Ἐτερον δὲ Συμβούλιον μεικτὸν ἐξ ἀνωτέρων κληρικῶν καὶ λαϊκῶν προκρίτων ἔλυε ζητήματα, ποὺ δὲν ἦσαν καθαρῶς θρησκευτικὰ, ὅπως τὰ τῶν κληρονομιῶν, τῶν μοναστηριακῶν περιουσιῶν, τῆς ἐκπαιδεύσεως τοῦ κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ κ.λ.π. Ἐπειδὴ ὁ ἀριθμὸς τῶν χριστιανῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει εἶναι κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους πολὺ μικρός, δὲν λειτουργεῖ τὸ μεικτὸν συμβούλιον.

Εἰς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον ὑπάγονται καὶ αἱ ἐκκλησίαι τῆς Ἀμερικῆς καὶ Αὐστραλίας, αἱ ὅποια διοικοῦνται ὑπὸ Ἀρχιεπισκόπων καὶ περιλαμβάνουσι τοὺς εἰς τὰς χώρας ταύτας Ἑλληνας Ὀρθοδόξους.

Ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως φέρει τὸν τίτλον: Ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ρώμης καὶ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης. Σήμερον Πατριάρχης εἶναι ὁ Ἀθηναγόρας.

62. Ἡ ζωὴ τῶν ὑποδούλων Χριστιανῶν.

Τὰ παραχωρηθέντα ὅμως εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τοὺς χριστιανοὺς προνόμια σπανιώτατα ἐσέβοντο οἱ Τοῦρκοι. Οἱ Σουλτᾶνοι ἐπενέβαινον

εις τὰ ἐσωτερικὰ τῆς Ἐκκλησίας, ἀνεβίβαζον ἢ κατεβίβαζον, ἐκακοποιοῦν ἢ ἐστελλον εἰς ἀγχόνην Πατριάρχας καὶ Ἐπισκόπους. Αἱ ἐπεμβάσεις τῶν ἐλάμβανον ἐνίοτε χαρακτηῖρα διωγμοῦ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀνδρῶν ἢ δημεύσεως τῶν περιουσιῶν των.

Ἄλλὰ καὶ οἱ ἄλλοι ἄρχοντες τῶν Τούρκων παρεβίαζον συχνὰ τὰ προνόμια τῶν χριστιανῶν εἰς τὰς ἐπαρχίας καὶ τὴν πρωτεύουσιν. Ἐκκλησιαστικαὶ ἢ μοναστηριακαὶ περιουσίαι διηρπάζοντο, ναοὶ μετεβάλλοντο εἰς τζαμιά, χιλιάδες χριστιανῶν ἐξισλαμίζοντο διὰ τῆς βίας. Μικροὶ χριστιανόπαιδες ἠρπάζοντο ἀπὸ τὰς οἰκογενεῖας των (παιδομάζωμα), ἐξισλαμίζοντο καὶ κατετάσσοντο εἰς τὰ τάγματα τῶν Γενιτσαρῶν.

Ἡ ζωὴ τῶν χριστιανῶν ἦτο μαρτυρικὴ. Πολλοὶ ἔφευγον εἰς ὄρεινὰς περιοχὰς ἢ εἰς ἄλλας χώρας. Πολλοὶ προετίμων τὸν θάνατον ἀπὸ τὸν ἐξισλαμισμόν ἢ τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς θελήσεως τῶν δεσποτῶν καὶ αὐτοὶ εἶναι οἱ νεομάρτυρες τῆς Ἐκκλησίας μας. Οὗτοι διὰ τῆς θυσίας των, ὅπως οἱ μάρτυρες τῶν πρώτων χριστιανικῶν αἰώνων, ἐνίσχυον τὴν πίστιν τῶν χριστιανῶν εἰς τὸν ἀγῶνά των ὑπὲρ τῆς θρησκείας καὶ τοῦ ἔθνους.

Τοιοῦτοι νεομάρτυρες ὑπῆρξαν:

1) ὁ μοναχὸς **Ἰάκωβος**, ὁ ὁποῖος ἐμαρτύρησε τὸ 1520 εἰς τὸ Διδυμότειχον κατηγορηθεὶς ὅτι ἐξήγειρε τοὺς Ἕλληνας εἰς ἐπανάστασιν·

2) ὁ μοναχὸς **Μακάριος** εἰς Θεσσαλονίκην·

3) ὁ μητροπολίτης Κορίνθου **Ζαχαρίας**, ὡς συνεννοούμενος μετὰ τῶν Ἐνετῶν διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν Ἑλλήνων·

4) ἀξιοθαύμαστος ὑπῆρξεν ἡ ζωὴ καὶ ἡ δρᾶσις τῆς **Ἐσθίας Φιλοθέης** ἐν Ἀθήναις κατὰ τὸν ΙΣΤ' αἰῶνα. Ἐμαρτύρησε τὴν 19ην Φεβρουαρίου 1589, διότι διέσωσε καὶ περιέθαλψεν εἰς τὴν μονὴν τῆς πολλὰς αἰχμαλώτους γυναῖκας. Τὸ σεπτὸν λείψανόν τῆς εὑρίσκεται εἰς τὴν Μητρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν·

5) ἡ λαμπροτέρα τέλος καὶ ἀγνωτέρα ἐκκλησιαστικὴ καὶ ἐθνικὴ φυσιογνωμία κατὰ τὴν περίοδον ταύτην εἶναι ὁ νεομάρτυς **Κασμᾶς ὁ Αἰτωλὸς** (1714 - 1779). Ἐγεννήθη ἐν Μεγάλῳ Δένδρῳ τῆς Ναυπακτίας. Ἐσπούδασεν εἰς Σιγδίτσαν τῆς Παρνασσίδος καὶ κατόπιν ἤκουσεν ἀνώτερα μαθήματα εἰς τὴν Ἀθωνιάδα Σχολὴν τοῦ Ἁγίου Ὄρους. Ἐχειροτονήθη ἱερεὺς καὶ ἀπὸ τοῦ 1760 ἤρχισε τὸ χριστιανικὸν καὶ ἐθνικὸν ἔργον του. Περιῆλθε τὴν Μακεδονίαν, τὴν Ἥπειρον, τὴν Θεσσαλίαν καὶ

Στερεάν Ἑλλάδα, ἐταξίδευσε δὲ καὶ εἰς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου καὶ τοῦ Ἰονίου Πελάγους. Ἐκῆρυττε πανταχοῦ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ καὶ ἐνίσχυε τὸ ἐθνικὸν φρόνημα προτρέπων εἰς ἴδρυσιν σχολείων καὶ ἀνέγερσιν ἐκκλησιῶν. Ἡ διδασχὴ καὶ αἱ προτροπαὶ του εὗρισκον μεγάλην ἀπήχησιν παρὰ τῷ λαῷ. Συκοφαντηθεὶς ὡς ταραξίας δῆθεν καὶ ὑποκινητῆς ἐπαναστάσεως κατὰ τῶν Ὀθωμανῶν συνελήφθη καὶ ὑπέστη μαρτυρικὸν θάνατον εἰς τὴν Ἡπειρον τὴν 14ην Αὐγούστου 1779. Ἡ Ἐκκλησία μας κατέταξεν αὐτὸν μεταξὺ τῶν ἁγίων καὶ ἐορτάζεται ἡ μνήμη του κατὰ τὴν ἐπέτειον τοῦ θανάτου του.

63. Ἡ Ἐκκλησιαστικὴ Παιδεία κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας.

Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας ἡ Ἐκκλησία ἀναλαμβάνει ὄχι μόνον τῶν κληρικῶν, ἀλλὰ καὶ ὅλου τοῦ ἔθνους μας τὴν παιδείαν. Ἡ Ἐκκλησιαστικὴ παιδεία ταυτίζεται μὲ τὴν Ἐθνικὴν παιδείαν.

Κατὰ τοὺς δύο πρώτους αἰῶνας τῆς Τουρκοκρατίας μόνον εἰς Κωνσταντινούπολιν ὑπῆρχε μικρὰ πνευματικὴ κίνησις γύρω ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖον εἰς τὸ Φανάριον.

Ὁ πρῶτος Πατριάρχης Γεννάδιος ἴδρυσεν εἰς Κωνσταντινούπολιν τὴν Πατριαρχικὴν Σχολὴν (Μεγάλην τοῦ Γένους Σχολὴν), ἡ ὁποία ὅμως δὲν ἐλειτούργει κανονικῶς κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τῆς δουλείας.

Εἰς τὴν ἄλλην Ἑλλάδα, τὴν κατεχομένην ὑπὸ τῶν Τούρκων, αἱ φοβεραὶ ἀνωμαλῖαι καὶ καταστροφαὶ τῆς ΙΕ' καὶ ΙΣΤ' ἑκατονταετηρίδος δὲν ἐπέτρεψαν τὴν ἴδρυσιν σχολείων, ὥστε οἱ ὑπόδουλοι ἐστερήθησαν ἐπὶ 200 περίπου ἔτη πάσης παιδεύσεως. Περὶ τὰ τέλη τῆς ΙΣΤ' ἑκατονταετηρίδος ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Ἱερεμίας ὁ Β' συνιστᾷ εἰς τὴν Σύνοδον τοῦ 1593 νὰ μεριμνήσωσιν οἱ Ἐπίσκοποι διὰ τὴν ἴδρυσιν σχολείων εἰς τὰς περιφερείας των. Διδάσκαλοι ὅμως δὲν ὑπῆρχον, οἱ δὲ κληρικοὶ, τῶν κατωτέρων ἱερατικῶν βαθμῶν μάλιστα, ἦσαν καὶ αὐτοὶ κατὰ τὸ πλεῖστον ἀπαιδευτοί.

Ἀλλὰ ἀπὸ τῆς ΙΖ' ἑκατονταετηρίδος τὰ πράγματα μετεβλήθησαν. Ἐπιεικεστέρα κάπως πολιτικὴ τῶν Τούρκων καὶ οἰκονομικὴ ἀκμὴ τῆς ἐν Ἑνετίᾳ Ἑλληνικῆς Κοινότητος ἐπέτρεψαν τὴν ἴδρυσιν σχολῶν εἰς διαφόρους πόλεις τῶν ὑποδούλων ἑλληνικῶν χωρῶν.

Εἰς τὴν Ἑνετίαν δηλ. ἰδρύθη ἀνώτερον σχολεῖον τὸ 1621, ὀνομασθὲν

Φλαγγίνειον Φροντιστήριον ἀπὸ τὸν προικοδοτήσαντα αὐτὸ Κερκυραῖον Θωμᾶν Φλαγγίνην. Ἐδιδάσκοντο εἰς αὐτὸ ἀνώτερα μαθήματα ὀρθόδοξοι τὸ θρήσκευμα Ἕλληνες νέοι, οἱ ὅποιοι ἐγένοντο κατόπιν διδάσκαλοι εἰς ἄλλα σχολεῖα τῆς ὑποδοῦλου Ἑλλάδος. Τοιαῦτα σχολεῖα ἰδρύθησαν τὸ 1647 ὑπὸ πλουσίων Ἑλλήνων τῆς Ἑνετίας εἰς τὰ Ἰωάννινα πρῶτον καὶ ἔπειτα εἰς τὰς Ἀθήνας.

Κατὰ τὸ ἔτος 1676 ἰδρύθη εἰς τὰ Ἰωάννινα ἐπίσης ἱεροσπουδαστήριον πρὸς μὲν ἄλλοις κατωτέρων κληρικῶν.

Μαθηταὶ τῶν σχολείων τῶν Ἰωαννίνων ἔγιναν διδάσκαλοι εἰς Μέσσοβον, Λάρισαν, Τύρναβον, Θεσσαλονίκην, Ἀδριανούπολιν, ὅπου ἰδρύθησαν κατόπιν σχολεῖα.

«Εἰς τὴν πόλιν τῶν Ἰωαννίνων χρεωστῆ ἡ Ἑλλάς τὴν ἀναγέννησιν τῆς παιδείας», γράφει ὁ διδάσκαλος τοῦ Γένους Κωνσταντῖνος Κούμας.

Κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα ἰδρύθησαν εἰς ὅλας τὰς ἑλληνικὰς ἐπαρχίας ἀνώτερα καὶ κατώτερα σχολεῖα: εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα, τὴν Μακεδονίαν καὶ τὰς νήσους, εἰς τὴν Σμύρνην, εἰς τὰς Κυδωνίας καὶ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Οἱ ἀπόφοιτοι τῶν σχολῶν τούτων ἐγένοντο ἱερεῖς ἢ διδάσκαλοι εἰς τὰ χωρία ὅλης τῆς Ἑλλάδος.

Πλησίον τῶν ἐκκλησιῶν εἰς τὰ χωρία καὶ τὰς κωμοπόλεις, ἢ τῶν μητροπολιτικῶν μεγάρων εἰς τὰς πόλεις, ἐλειτούργουν σχολεῖα, μικρὰ ἢ μεγάλα. Ἐδιδάσκετο συνήθως εἰς αὐτὰ ἡ Ὀκτώηχος, ὁ Ἀπόστολος, τὸ Ψαλτήριον καὶ ἄλλα ἐκκλησιαστικὰ καὶ ἱερὰ βιβλία. Ὅπου δὲν ἐλειτούργουν σχολεῖα οἱ ἱερεῖς καὶ οἱ μοναχοὶ ἐκάλουν τοὺς ἑλληνόπαιδας εἰς τοὺς νάρθηκας τῶν ναῶν καὶ τοὺς ἐδίδασκον τὰ πρῶτα γράμματα.

Ἀνώτερα σχολεῖα συντηρούμενα ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας ἦσαν: 1) Ἡ **Μεγάλῃ τοῦ Γένους Σχολῇ** εἰς Κωνσταντινούπολιν, τὸ ἀνώτατον ἔθνικὸν ἐκπαιδευτικὸν ἴδρυμα· 2) ἡ **Πατριᾶς Σχολῇ** εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου ἐν Πάτμῳ, ἰδρυθεῖσα περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΗ' αἰῶνος· 3) ἡ **Ἀθωνιάς Σχολῇ** ἢ **Ἀκαδημία** εἰς τὸ Ἄγιον Ὄρος, ἰδρυθεῖσα ἐπίσης περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΗ' αἰῶνος κ.ἄ.

Κατὰ τὸ ἔτος 1843 ἰδρύθη ἡ **Θεολογικῇ Σχολῇ Χάλκης**, ἡ ὁποία ἀπέβη ὀνομαστὴ καὶ παρέσχε μεγάλας ὑπηρεσίας εἰς τὴν μεγάλην τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν. Ἀπόφοιτοι τῆς Σχολῆς Χάλκης ἀνῆλθον εἰς τὰ ὑπάτα ἐκκλησιαστικὰ ἀξιώματα.

Πεπαιδευμένοι ἄνδρες ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ συγγραφεῖς ἀνεδείχθησαν κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἀρκετοί. Οἱ περισσότεροι ἐσπούδασαν καὶ

εις ανωτέρας σχολάς και Πανεπιστήμια τῆς Δ. Εὐρώπης. Διὰ τῶν συγγραμμάτων των προσεπάθουν νὰ ἐνισχύσουν τὴν πίστιν τῶν ὀρθοδόξων χριστιανῶν ἔναντι τῶν Δυτικῶν κυρίως (Καθολικῶν και Διαμαρτυρομένων).

Οἱ σπουδαιότεροι ἐκ τῶν ἐκκλησιαστικῶν τούτων συγγραφέων εἰς ὅλην τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν ἦσαν οἱ ἐξῆς:

1) **Μελέτιος Πηγᾶς** (1535 - 1602). Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας και κατόπιν Κωνσταντινουπόλεως. Κατήγετο ἐκ Κρήτης και ἐσπούδασεν εἰς Ἰταλίαν. Ὑπῆρξε περίφημος ἱεροκῆρυξ. Ἐγραψεν ἐπιστολάς και συγγράμματα, ἐκ τῶν ὑποίων σπουδαιότερον εἶναι τὸ «Περὶ Πάπα», ἐν τῷ ὁποίῳ καταπολεμεῖ τὰς κακοδοξίας τῶν Δυτικῶν.

2) **Ἱερεμίας ὁ Β΄**. Μητροπολίτης Λαρίσης και ἔπειτα Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως τὸ 1572, τρεῖς πατριαρχεύσας μέχρι τοῦ 1595. Ἦτο εἰς ἐκ τῶν πλέον μορφωμένων κληρικῶν. Μετέβη εἰς Ρωσίαν και ἐχειροτόνησε πρῶτον Πατριάρχην τῶν Ρώσων τὸν Μητροπολίτην Μόσχας Ἰῶβ τὸ 1589. Ἦλθεν εἰς σχέσεις πρὸς Διαμαρτυρομένους θεολόγους ζητοῦντας τὴν ἔνωσιν μετὰ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἀλλ' ἀπέρριψε τὰς διδασκαλίας και τὰς προτάσεις των. Σῶζονται πολλὰ συγγράμματα τοῦ μεταξὺ τούτων τρεῖς δογματικαὶ ἀποκρίσεις τοῦ πρὸς τοὺς Βιττεμβεργίους θεολόγους, νουθετικὴ διδασκαλία πρὸς Γερμανούς, ἐκθεσις περὶ τῶν ἡθῶν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας κ.ἄ.

Ὁ Πατριάρχης Ἱερεμίας ἔδωσε μεγάλην ὄθησιν εἰς τὴν παιδείαν τοῦ ἔθνους κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Τουρκοκρατίας. Κατὰ πρότασιν τοῦ ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει Σύνοδος τοῦ 1593 ἔλαβεν ἀπόφασιν, ὅπως ἐν ἐκάστη Ἐπισκοπῇ ληφθῆ ἕξι μέρη διὰ τὴν ἴδρυσιν σχολείων.

3) **Κύριλλος Λούκαρις**. (1572 - 1638). Κατήγετο ἐκ Κρήτης· ἐσπούδασεν εἰς Ἐνετίαν και Πάδουαν και ἔγινε Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας πρῶτον και ἔπειτα Κωνσταντινουπόλεως. Εἶναι ὀνομαστὸς διὰ τοὺς ἀγῶνάς του κατὰ τῶν Ἰουδαίων και τῶν Ἰησουϊτῶν, ἔναντιον τῶν ὁποίων ἔγραψε πολλὰς πραγματείας. Ἐφρόντισε νὰ ἰδρυθῆ τυπογραφεῖον εἰς Κωνσταντινούπολιν και ἐκῆρυττεν ὁ ἴδιος τακτικώτατα. Κατέστη ὑποπτος εἰς τοὺς Τούρκους συκοφαντηθεὶς ὑπὸ τῶν Ἰησουϊτῶν, πεντάκις ἐξεθρονίσθη και ἀπέθανε στραγγαλισθεὶς ὑπὸ τῶν γενιτσάρων τὸ 1638.

4) ὁ **Δοσίθεος Ἱεροσολύμων** (1641 - 1707). Κατήγετο ἐξ Ἀρα-

χόβης τῆς Αἰγιαλαίας καὶ εἰς ἡλικίαν δέκα ἐξ ἐτῶν μετέβη εἰς Ἱεροσόλυμα. Ἄν καὶ αὐτοδίδακτος, ἐν τούτοις ἀνεδείχθη εἰς τῶν διαπρεπεστέρων ἐκκλησιαστικῶν ἀνδρῶν, πατριαρχεύσας ἐπὶ 37 ἔτη. Εἰργάσθη μετὰ θερμῆς καὶ ζήλου ὑπὲρ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας. Ἀναδιωργάνωσε τὴν Ἁγιοταφικὴν Ἀδελφότητα, ἔδρυσε σχολεῖα, βιβλιοθήκας καὶ τυπογραφεῖον. Ἐγράψε πολλὰ συγγράμματα, ἐκ τῶν ὁποίων σπουδαιότερον εἶναι ἡ «Ὁμολογία» του, ἐνθα ἀναπτύσσει τὴν ὀρθὴν διδασκαλίαν ἐναντίον τῶν Παπικῶν καὶ Διαμαρτυρομένων. Σπουδαῖον ἐπίσης ἱστορικὸν ἔργον του εἶναι τὸ «Περὶ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις Πατριαρχευσάντων».

5) **Μηνιάτης Ἡλίας** (1669 - 1715). Ἦτο Κεφαλλῆν καὶ ἐσπούδασεν εἰς Ἐνετίαν διακριθεὶς διὰ τὴν φιλομάθειάν του. Νεώτατος διωρίσθη διδάσκαλος τοῦ Φλαγγινείου φροντιστηρίου ἐν Ἐνετίᾳ, ἐδίδαξε δὲ κατόπιν εἰς Κεφαλληνίαν καὶ Ζάκυνθον. Προσκληθεὶς εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐγένετο ἱεροκῆρυξ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας καὶ διδάσκαλος τῆς Πατριαρχικῆς σχολῆς. Αἱ ὁμίλαι του διακρίνονται διὰ τὴν δύναμιν τοῦ λόγου, τὴν χάριν καὶ τὴν πειστικότητα. Ἐγράψε καὶ ὁμίλει εἰς τὴν λαλουμένην γλῶσσαν. Βραδύτερον ἐχειροτονήθη Ἀρχιεπίσκοπος Κερνίκης καὶ Καλαβρῦτων. Πλὴν τῶν ὁμιλιῶν του ἔγραψε καὶ σύγγραμμα διὰ τὸ Σχίσμα τῶν Ἐκκλησιῶν μὲ τὸν τίτλον «Πέτρα σκανδάλου».

6) **Εὐγένιος Βούλγαρις** (1716 - 1806). Πολυμαθέστατος καὶ πολυγραφώτατος ἐκκλησιαστικὸς ἀνὴρ. Ἐγεννήθη εἰς Κέρκυραν καὶ ἐσπούδασε θεολογίαν καὶ φιλοσοφίαν εἰς Πατάβιον τῆς Ἰταλίας. Ἐδίδαξεν εἰς Ἰωάννινα καὶ Κοζάνην, εἰς τὴν Ἀθωνιάδα σχολὴν καὶ εἰς τὴν Πατριαρχικὴν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Μεταβὰς εἰς Ρωσίαν ἐτιμήθη πολὺ ὑπὸ τῆς αὐτοκρατείας Αἰκατερίνης ἀναδειχθεὶς Ἀρχιεπίσκοπος Χερσῶνος καὶ ἀκαδημαϊκός. Μεταξὺ τῶν πολλῶν συγγραμμάτων του εἶναι καὶ τὰ ἐξῆς: 1) Ἱστορία τῆς διαφορᾶς περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος (Filioque) 2) Ὁρθόδοξος Ὁμολογία 3) Βιβλιάρχιον κατὰ Λατίνων κ.ἄ.

7) **Νικηφόρος Θεοτόκης** (1731 - 1800). Συμπολίτης καὶ φίλος τοῦ Εὐγενίου Βουλγάρως. Σπουδᾶσας εἰς Ἰταλίαν φιλοσοφίαν καὶ φυσικομαθηματικὰ ἐκλήθη εἰς Ρωσίαν, ὅπου ἐγένετο ἀρχιεπίσκοπος Χερσῶνος καὶ ἔπειτα Σταυρουπόλεως καὶ Ἀστραχάν, ὅπου ἐπέτυχε τὸν ἐκκρι-

στιανισμόν πολλῶν Μουσουλμάνων. Τὸ σπουδαιότερον ἐκκλησιαστικὸν σύγγραμμά του εἶναι τὸ «Κυριακοδρόμιον», ἧτοι ἐρμηνεία καὶ ἀνάπτυξις τῶν κατὰ Κυριακὴν ἀναγιγνωσκομένων περικοπῶν ἐκ τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τῶν Ἀποστόλων.

64. Αἰ πρὸς τὸ Ἔθνος μας ὑπηρεσία τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν καὶ τὴν Ἐπανάστασιν.

Ἡ Μεγάλη τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία δὲν ὑπῆρξε μόνον ἡ φιλόστοργος μήτηρ ἢ μεριμνῶσα διὰ τὴν πνευματικὴν ἀνάπτυξιν καὶ διατήρησιν τῆς πίστεως ὄλων τῶν ὑποδούλων, ἀλλὰ καὶ εἰργάσθη διὰ τὴν ἀνάστασιν καὶ ἀνεξαρτησίαν αὐτῶν. Ὑψίστας ὑπηρεσίας προσέφερεν ἡ Ἐκκλησία μας εἰς τὸ Ἔθνος ἡμῶν μετέχουσα ἐνεργῶς εἰς ὅλας τὰς προσπάθειας ὀργανώσεως τῶν ἠθικῶν καὶ ὑλικῶν δυνάμεων αὐτοῦ, ὡς καὶ εἰς ὅλας τὰς ἐξεγέρσεις του.

Πολλοὶ κληρικοὶ εὔρον μαρτυρικὸν θάνατον κατὰ τὰς ἐξεγέρσεις ταύτας, ὅπως ὁ ἐπίσκοπος Τρίκκης Διονύσιος ὁ Σκυλοσόφος καὶ ὁ ἡγούμενος Σεραφεῖμ κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τῆς Ἡπειροθεσσαλίας τὸ 1611, ὁ μητροπολίτης Κορίνθου Ζαχαρίας κ.ἄ.

Σοφὸς ἱστορικὸς γράφει: «Δὲν ἠμποροῦμεν νὰ μὴ θαυμάσωμεν τὴν πίστιν καὶ τὸν πατριωτισμὸν τοῦ ἑλληνικοῦ κλήρου κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς δουλείας. Ἐνῶ ὠδηγοῦντο δέσμιοι καὶ ὑβριζόμενοι εἰς τὸν τόπον τῆς ἀγχόνης καὶ παρεκινουῦντο νὰ ἀρνηθοῦν τὸν Χριστὸν καὶ τὴν Πατρίδα, ὅλοι ἀνεξαιρέτως ἐπροτίμων τὰ βασανιστήρια καὶ τὸν θάνατον».

Κατὰ τὴν προπαρασκευὴν τῆς Μεγάλης Ἐπαναστάσεως, κατὰ τὴν ἐναρξιν, ὡς καὶ καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ Ἀγῶνος, ὁ Κλῆρος ἐπρωτοστάτησε καὶ εἰς τοὺς ἀγῶνας καὶ εἰς τὰς θυσίας. Πρωτομάρτυρες εἰς τὸν βωμὸν τῆς θυσίας ὑπὲρ τοῦ ἔθνους ὁ Πατριάρχης Γρηγόριος ὁ Ε' μετὰ τῶν μητροπολιτῶν Ἐφέσου, Ἀγχιάλου καὶ Νικομηδείας, ἀπηγγωνίσθησαν τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα εἰς Κωνσταντινούπολιν (10 Ἀπριλίου 1821). Μετ' ὀλίγον εὔρον ἐπίσης μαρτυρικὸν θάνατον οἱ μητροπολιταὶ Δέρκων, Ἀδριανουπόλεως, Τυρνόβου καὶ Θεσσαλονίκης, ὡς καὶ ἄλλοι πολλοὶ κληρικοὶ.

Εἰς τὴν ἀγωνιζομένην Ἑλλάδα ὁ κλῆρος πρωταγωνιστεῖ. Ὁ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανός, ὁ Βρεσθένης Θεοδώρητος, ὁ Ἀνδρούσσης Ἰωσήφ,

ὁ Λακεδαιμόνος Χρῦσανθος, ὁ ἀρχιμανδρίτης Δικαῖος ἢ Παπαφλέσσας καὶ πλεῖστοι ἄλλοι κληρικοὶ εἶναι ἐνθουσιώδεις ἀπόστολοι τοῦ Ἁγῶνος καὶ Ἀγωνισταί. Ὁ Ἀθανάσιος Διαῖκος, ὁ Παπαφλέσσας, ὁ ἐπίσκοπος Ρωγῶν Ἰωσήφ, ὁ Κορώνης Γρηγόριος, ὁ Μονεμβασίας Χρῦσανθος, ὁ Ἀμφίσσης (Σαλώνων) Ἡσαΐας καὶ πλεῖστοι ἐπίσης ἄλλοι καθαγιάζουν διὰ τοῦ αἵματός των τὸν Ἁγῶνα τοῦ ἔθνους μας.

Διὰ τὸν ὀρθόδοξον κλῆρον ὁ ἀγὼν τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ ταυτίζεται πρὸς τὸν ἀγῶνα τοῦ ἔθνους. Ὁ Ἐθνομάρτυς Πατριάρχης Γρηγόριος ὁ Ε΄ δίδει τὴν ἐξῆς χαρακτηριστικὴν ἀπάντησιν εἰς τοὺς προτρέποντας αὐτὸν νὰ φύγη, διὰ νὰ σωθῆ: «Μὲ προτρέπετε νὰ φύγω... Ὁχι. Ἐγὼ διὰ τοῦτο εἶμαι Πατριάρχης, διὰ νὰ σώσω τὸ ἔθνος μου, καὶ ὄχι νὰ καταστραφῆ τοῦτο ἀπὸ τοὺς γενιτσάρους. Ὁ θάνατός μου θὰ φέρῃ μεγαλυτέραν ὠφέλειαν παρὰ ἡ ζωὴ μου. Οἱ ξένοι χριστιανοὶ ἡγεμόνες θὰ ἀγανακτήσουν διὰ τὸν ἀδικὸν θάνατόν μου καὶ θὰ ἐννοήσουν ὅτι καὶ αὐτῶν ἡ πίστις ὑβρίσθη. Οἱ Ἕλληνες πολεμισταὶ θὰ πολεμοῦν μὲ μεγαλυτέραν μανίαν, ἢ ὅποια θὰ φέρῃ τὴν νίκην...».

Τὸ ἔθνος ἡμῶν ὀφείλει πολλὰ εἰς τὴν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν μας. Δυναμέμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι, ὅπως ἄλλοτε ὁ χριστιανισμὸς διηκολύνθη εἰς τὴν διάδοσίν του ὑπὸ τοῦ Ἑλληνισμοῦ, οὕτω καὶ τώρα ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία τὰ μέγιστα συνετέλεσεν εἰς τὴν διάσωσιν καὶ ἀναγέννησιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

65. Τὰ ἄλλα Πατριαρχεῖα.

1) Τὸ Πατριαρχεῖον Ἀλεξανδρείας.

Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἀλεξανδρείας ἰδρῦθη κατὰ τὴν παράδοσιν ὑπὸ τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Μάρκου. Κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα κατεῖχε τὴν πρώτην θέσιν μεταξὺ τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Ἀνατολῆς. Κατὰ τὸν Θ' αἰῶνα ἐκυβερνᾶτο ὑπὸ μονοφυσιτῶν πατριαρχῶν καὶ Ἀράβων. Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας ἠκολούθησε τὴν τύχην τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ὅπως καὶ τὰ ἄλλα Πατριαρχεῖα. Ἀπὸ τοῦ ΙΘ' αἰῶνος ἀναζωογονεῖται, ἰδίως δὲ ἀφ' ἧς ἐποχῆς ἡ Αἴγυπτος ἐγινεν ἀνεξάρτητον κράτος. Οἱ ὑπὸ τὸ Πατριαρχεῖον τοῦτο ὀρθόδοξοι χριστιανοὶ ἀνέρχονται εἰς 140 χιλιάδας.

Ὁ Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας φέρει ἀπὸ τοῦ Δ' αἰῶνος τὸν τίτλον: Πάπας καὶ Πατριάρχης τῆς μεγάλης πόλεως Ἀλεξανδρείας,

Λιβύης, Πενταπόλεως, Αιθιοπίας και πάσης Ἀφρικῆς, Πατὴρ Πατέρων, Ποιμὴν Ποιμένων, Ἀρχιερεὺς Ἀρχιερέων, τρίτος καὶ δέκατος τῶν Ἀποστόλων καὶ Κριτὴς τῆς Οἰκουμένης, δοθέντα αὐτῷ ὑπὸ τοῦ Πάπα Ρώμης Κελλεστίνου. Τὸ Πατριαρχεῖον διαιρεῖται σήμερον εἰς ἔνδεκα ἐκκλησιαστικὰς ἐπαρχίας, τὰς ἐξῆς: 1) Ἀλεξανδρείας με ἔδραν τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἢ τὸ Κάϊρον· 2) Πηλουσίου με ἔδραν τὸ Πόρτ-Σαΐδ· 3) Λεοντοπόλεως, με ἔδραν τὴν Ἰσμαηλίαν· 4) Νουβίας με ἔδραν τὸ Χαρτούμ. 5) Ἀξώμης με ἔδραν τὴν Ἀδδὶς Ἀμπέμπα· 6) Ἑρμοπούλεως με ἔδραν τὴν Τάντα· 7) Καρθαγένης με ἔδραν τὴν Τρίπολιν· 8) Ἰωαννουπόλεως με ἔδραν τὸ Γιοχάννεσμπουργκ· 9) Κεντρώας Ἀφρικῆς με ἔδραν τὸ Ἐλισάμπεθβιλ· 10) Ἀνατολικῆς Ἀφρικῆς με ἔδραν τὸ Δάρ-ἐλ-Σαλαάμ· 11) Δυτικῆς Ἀφρικῆς με ἔδραν τὸ Γιαουτέ. Πατριάρχης εἶναι ὁ Χριστοφόρος.

2) Τὸ Πατριαρχεῖον Ἀντιοχείας.

Ἡ Ἀντιόχεια κατέστη εὐθὺς ἀπὸ τῶν πρώτων Ἀποστολικῶν κέντρων κέντρον διαδόσεως τοῦ χριστιανισμοῦ.

Καὶ τὸ Πατριαρχεῖον τοῦτο ἐδοκιμάσθη ποικιλοτρόπως. Μέχρι τοῦ 1898 οἱ Πατριάρχαι ἦσαν Ἕλληνες. Τὸ 1900 ἀνεδείχθη Πατριάρχης Ἀραβὺς, σήμερον δὲ τὸ Πατριαρχεῖον εὐρίσκεται ὀριστικῶς εἰς χεῖρας τῶν Σύρων ὀρθοδόξων. Ἐδρα τοῦ Πατριαρχείου εἶναι ἡ Δαμασκός.

Ὁ Πατριάρχης Ἀντιοχείας φέρει τὸν τίτλον: Πατριάρχης τῆς Μεγάλης Θεουπόλεως Ἀντιοχείας, Συρίας, Ἀραβίας, Κιλικίας, Ἰβηρίας τε καὶ Μεσοποταμίας καὶ πάσης Ἀνατολῆς. Πατριάρχης εἶναι ὁ Θεοδόσιος.

3) Τὸ Πατριαρχεῖον Ἱεροσολύμων.

Ἡ Ἐκκλησία τῶν Ἱεροσολύμων, τοῦ τόπου τῆς σταυρώσεως καὶ ἀναστάσεως τοῦ Σωτῆρος, ἰδρυθεῖσα ὑπ' Αὐτοῦ, ἐστερεώθη διὰ τῆς ἀκλονήτου πίστεως τῶν πρώτων χριστιανῶν. Ἡ μεγάλη ἀκμὴ αὐτῆς σημειοῦται ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Μεγ. Κωνσταντίνου καὶ ἰδίως ἀπὸ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ μοναχικοῦ βίου ἐν τοῖς Ἁγίοις Τόποις.

Ὅταν οἱ Ἀραβες κατέκτησαν τὴν Παλαιστίνην, τὸ Πατριαρχεῖον ὑπέστη πολλὰς διώξεις, αἱ ὁποῖαι ἐξηκολούθησαν καὶ ἐπὶ Σταυροφόρων. Περισσότερον καὶ σκληρότερον ἐδοκιμάσθη κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τῆς τουρκικῆς κατακτήσεως.

Μεγάλοι ἀγῶνες ἔγιναν μεταξὺ τῶν Ὀρθοδόξων, τῶν Λατίνων καὶ τῶν Ἀρμενίων διὰ τὴν κατοχὴν καὶ κυριότητα τῶν ἱερῶν καὶ ἀγίων Προσκυνημάτων. Τέλος ἐπὶ Σουλτάνου **Σελίμ τοῦ Α'** (1512 - 1520) ἀνεγνωρίσθη ἡ ἐπ' αὐτῶν κυριότης τῶν ὀρθοδόξων Ἑλλήνων μοναχῶν. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἀναγνώρισιν ταύτην οἱ Ἕλληνες Πατριάρχαι δὲν ἔπαυσαν ἀγωνιζόμενοι κατὰ τῶν ἀξιώσεων τῶν Ἀρμενίων ἰδίως, ἀλλὰ καὶ τῶν Ἀραβοφώνων ὀρθοδόξων. Πολύτιμος ὑπῆρξεν ἡ συμβολὴ τῆς **Ἀγιοταφικῆς Ἀδελφότητος** εἰς τὰς προσπάθειας καὶ τοὺς ἀγῶνας ὑπὲρ τῆς ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ὀρθοδόξων κατοχῆς τῶν Ἀγίων Προσκυνημάτων, καὶ μάλιστα τοῦ Παναγίου Τάφου.

Ὁ Πατριάρχης Ἱεροσολύμων φέρει τὸν τίτλον: Πατριάρχης τῆς Ἀγίας Πόλεως Ἱερουσαλὴμ καὶ πάσης Παλαιστίνης, Συρίας, Ἀραβίας καὶ τῆς πέραν τοῦ Ἰορδάνου, Κανᾶ τῆς Γαλιλαίας καὶ Ἀγίας Σιών. Πατριάρχης εἶναι σήμερον ὁ Βενέδικτος.

Ἡ ἀρχιεπισκοπὴ Σινᾶ.

Εἰς τὸ ἱερὸν ὄρος τῆς χερσονήσου Σινᾶ ἰδρύθη ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἡ ἱερὰ μονὴ τῆς Ἀγίας Αἰκατερίνης, ὅπου ὑπάρχει καὶ λείψανον τῆς Ἀγίας.

Ὁ ἡγούμενος τῆς μονῆς εἶναι ἀρχιεπίσκοπος καὶ χειροτονεῖται ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Ἱεροσολύμων. Ἡ ἔδρα τῆς ἀρχιεπισκοπῆς μεταφέρεται τὸν χειμῶνα εἰς τὸ Κάϊρον.

Ἡ μονὴ ἔχει τὴν πλουσιωτέραν βιβλιοθήκην τῆς Ἀνατολῆς. Ἐκεῖ εὐρέθη καὶ ὁ λεγόμενος Σιναϊτικὸς Κῶδιξ, ἐκ τῶν ἀρχαιοτέρων χειρογράφων τῆς Ἀγίας Γραφῆς. Ἐδωρήθη εἰς τὸν τσάρον τῆς Ρωσίας Ἀλέξανδρον, οἱ δὲ Κομμουνισταὶ τὸν ἐπώλησαν εἰς τὸ Βρετανικὸν Μουσεῖον ἀντὶ ἑκατὸν χιλιάδων λιρῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

66. *Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος.*

Γνωρίζομεν ὅτι ὁ χριστιανισμὸς ἐκηρύχθη εἰς τὰς ἐπαρχίας τῆς κυρίως Ἑλλάδος ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων Παύλου καὶ Ἀνδρέου καὶ τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ. Ἰδρύθησαν Ἐκκλησίαι εἰς διαφόρους πόλεις καὶ πολὺ ἔνωρις ἐξηπλώθη ὁ χριστιανισμὸς καὶ εἰς τὴν ὑπαιθρον χώραν. Κατὰ τὸν δεύτερον αἰῶνα Ἕλληνας Ἀπολογηταί, ὁ Κορδᾶτος καὶ ὁ Ἀριστείδης ἐπιδίδουν ἀπολογίας ὑπὲρ τοῦ χριστιανισμοῦ εἰς Ῥωμαίους αὐτοκράτορας. Κατὰ τοὺς διωγμοὺς πολλοὶ ἐπίσκοποι Ἕλληνας ἐμαρτύρησαν ὑπὲρ τῆς πίστεως. Εἰς τὴν νῆσον Μῆλον ἀνεκαλύφθησαν χριστιανικαὶ κατακόμβαι. Εἰς ὅλας τέλους τὰς Οἰκουμενικὰς Συνόδους φέρονται ὑπογράφοντες ἐπίσκοποι διαφόρων ἐπαρχιῶν τῆς Ἑλλάδος.

Πάντα ταῦτα, ὡς καὶ σπουδαῖα χριστιανικὰ μνημεῖα (ναοὶ καὶ ἔργα ζωγραφικὰ), ὑπάρχοντα ἀπὸ τοῦ πέμπτου ἤδη αἰῶνος εἰς Πελοπόννησον, Ἀθήνας, Βοιωτίαν, Ἠπειρον, Θεσσαλονίκην κ.ἄ., μαρτυροῦσι περὶ τῆς ἐξαπλώσεως καὶ ἐπικρατήσεως τοῦ χριστιανισμοῦ ἐν Ἑλλάδι.

Ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ τετάρτου αἰῶνος ἡ Ἑλλάς ἀνήκειν ἐκκλησιαστικῶς εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ Ἐπισκόπου Ῥώμης. Κατὰ τοὺς πρώτους χριστιανούς τῆς εἰκονομαχίας καὶ ἀκριβῶς τὸ 733 ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος ἠνώθη μετὰ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ ἤρχισε νὰ ἀκμάζῃ. Διαπρεπεῖς ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς ἐτίμησαν αὐτήν, ὅπως ὁ Θεσσαλονίκης **Γρηγόριος Παλαμᾶς**, ὁ ἐπίσκοπος τῆς ἐν Θεσσαλίᾳ Τρίκκης **Οἰκουμένιος** οἱ ἀδελφοὶ **Νικήτας** καὶ **Μιχαὴλ Ἀκομινᾶτοι** οἱ Χωνιάται, ὁ Θεσσαλονίκης **Εὐστάθιος**, ὁ Μεθώνης **Νικόλαος**, ὁ ἐπίσκοπος Ἀχρίδος **Θεοφύλακτος** ἐξ Εὐβοίας, διακριθεὶς ὡς ἔρμηνευ-

τῆς τῶν Γραφῶν, κ.ά. Πολλοὶ Πατριάρχαι κατήγοντο ἐκ τῆς κυρίως 'Ελλάδος' τοιοῦτοι εἶναι ὁ Διονύσιος ὁ Α', Μελέτιος ὁ Πηγαῖς, ὁ Κύριλλος Λούκαρις, ὁ Δοσίθεος, ὁ Γρηγόριος ὁ Ε' κ.ά.

Κατὰ τὴν Φραγκοκρατίαν οἱ μὴ ἀναγνωρίζαντες τὸ πρωτεῖον τοῦ Πάπα 'Επίσκοποι ἐξεδιώχθησαν ἐκ τῶν ἐπισκοπῶν των, ἀντικατασταθέντες ὑπὸ Λατίνων. Ἀλλὰ καὶ πάλιν μετὰ τὴν ἐκδίωξιν τῶν Φράγκων ἡ 'Εκκλησία τῆς 'Ελλάδος ἀνέλαβε ταχέως καὶ κατὰ τοὺς δυσκόλους χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας ἦτο ὁ πνευματικὸς ὁδηγὸς καὶ τὸ ἠθικὸν στήριγμα τοῦ Ἔθνους μας.

Κατὰ τὴν μεγάλην ἐπανάστασιν πρωτοστατεῖ, ὅπως εἶδομεν, καὶ εἰς τοὺς ἀγῶνας καὶ εἰς τὰς θυσίας. Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν καὶ τὴν ἴδρυσιν τοῦ ἐλευθέρου 'Ελληνικοῦ Βασιλείου ἔπρεπε καὶ ἡ 'Εκκλησία τῆς 'Ελλάδος νὰ γίνῃ ἀνεξάρτητος συμφώνως πρὸς τὴν ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ Ἀνατολῇ κρατοῦσαν συνήθειαν, καθ' ἣν ἐλεύθερον κράτος ἐδικαιοῦτο νὰ ἔχῃ ἀνεξάρτητον ἐκκλησίαν. Πρὸς τοῦτο συνῆλθεν εἰς τὸ Ναύπλιον κατὰ τὸ 1833 σύνοδος ὅλων τῶν ἐπισκόπων τῆς ἐλευθέρως 'Ελλάδος, ἡ ὁποία ἀνεκήρυξε τὴν 'Εκκλησίαν τῆς αὐτοκέφαλον καὶ ἀνεξάρτητον ἀπὸ τοῦ Πατριαρχείου.

67. Διοίσεις τῆς 'Εκκλησίας τῆς 'Ελλάδος.

Τὴν διοίκησιν τῆς ἀνεξαρτήτου 'Εκκλησίας τῆς 'Ελλάδος ἀνέλαβε μικρὰ Σύνοδος ὀνομασθεῖσα «Ἱερὰ Σύνοδος τοῦ Βασιλείου τῆς 'Ελλάδος». Ἀπετελεῖτο ἐκ πέντε ἐπισκόπων καὶ ἑνὸς λαϊκοῦ, ἀντιπροσώπου τοῦ Κράτους, ὅστις ἐλέγετο Βασιλικὸς Ἐπίτροπος. Πρόεδρος τῆς Συνόδου ἦτο ὁ ἔχων τὰ πρεσβεῖα τῆς ἀρχιερωσύνης, δηλ. ὁ ἀρχαιότερος κατὰ τὴν χειροτονίαν.

Τὸ Πατριαρχεῖον τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀνεγνώρισε τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς 'Εκκλησίας τῆς 'Ελλάδος κατὰ τὸ ἔτος 1852. Ἐκτοτε πρόεδρος τῆς Ἱερᾶς Συνόδου ὄρισθη ὁ ἐκάστοτε Μητροπολίτης Ἀθηνῶν, οἱ δὲ Συνοδικοὶ ἐλαμβάνοντο κατὰ τὴν σειρὰν τῶν πρεσβεῖων τῆς χειροτονίας των. Ὁρίσθη ἐπίσης νὰ λαμβάνεται τὸ ἅγιον μύρον ἐκ τοῦ Πατριαρχείου εἰς ἔνδειξιν σεβασμοῦ. Ἡ Σύνοδος ἐξέλεγε τοὺς ὑποψηφίους Ἐπισκόπους, ἐπέβλεπε τὴν τήρησιν τῆς ὀρθοδόξου πίστεως καὶ εἶχε τὴν ἐποπτείαν τοῦ κλήρου.

Βραδύτερον προσετέθησαν εἰς τὴν ἀνεξάρτητον 'Εκκλησίαν τῆς

Ἑλλάδος αἱ Ἐκκλησίαι τῆς Ἑπτανήσου (1864) καὶ τῆς Θεσσαλίας καὶ Ἄρτης (1881). Κατὰ τὸ 1928 τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον ὥρισε διὰ Συνοδικοῦ Τόμου ὅτι αἱ Ἐκκλησίαι Μακεδονίας, Δ. Θράκης, Ἡπείρου καὶ Νήσων Αἰγαίου πρέπει νὰ ἀναγνωρίζουν ὡς ἀνωτάτην διοικητικὴν ἀρχὴν τὴν Ἱερὰν Σύνοδον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος.

Ἡ Ἐκκλησία τῆς Κρήτης παραμένει καὶ μετὰ τὴν ἔνωσιν τῆς νήσου μετὰ τῆς μητρὸς Πατρίδος ἡμιαυτόνομος ὑπαγομένη εἰς τὸ Πατριαρχεῖον. Διοικεῖται ὑπὸ ἰδίας Ἱερᾶς Συνόδου, εἰς ἣν παρίσταται Βασιλικὸς Ἐπίτροπος. Ἡ Ἐκκλησία τῆς Κρήτης μνημονεῦει τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην ἔχοντα τὴν ἀνωτάτην ἐξουσίαν ἐπ' αὐτῆς· τὰ ἐκκλησιαστικὰ ζητήματα τῆς Κρήτης συζητοῦνται μεταξύ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου καὶ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως.

Κατὰ τὸν ἰσχύοντα σήμερον **Καταστατικὸν Χάρτην** ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος διοικεῖται ὡς ἑξῆς:

Ἄνωτάτη Ἐκκλησιαστικὴ ἀρχὴ εἶναι ἡ **Ἱερὰ Σύνοδος τῆς σепτῆς Ἱεραρχίας τῆς Ἑλλάδος** ἀποτελουμένη ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀρχιερεῖς τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου. Αὕτη συνέρχεται τὸν Ὀκτώβριον ἐκάστου ἔτους, ἐκτάκτως δὲ ὡςάκις παραστῆ ἀνάγκη, καὶ ἐπιλαμβάνεται τῶν γενικῶν ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων.

Ἄνωτάτη διοικητικὴ ἀρχὴ εἶναι ἡ **Ἱερὰ Σύνοδος** τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἀποτελουμένη ἐκ τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ τῶν ἐν ἐνεργείᾳ Μητροπολιτῶν Παλαιᾶς καὶ Νέας Ἑλλάδος (ἀνὰ ἕξ) ὡς συνέδρων. Οὗτοι καλοῦνται κατὰ τὴν σειρὰν τῆς χειροτονίας των. Ἡ Συνοδικὴ περίοδος εἶναι ἐνιαυσία, ἀρχεται τὴν 1ην Ὀκτωβρίου ἐκάστου ἔτους καὶ λήγει τὴν 30ὴν Σεπτεμβρίου τοῦ ἐπομένου ἔτους· ἔδρα εἶναι αἱ Ἀθῆναι. Καὶ τῶν δύο Συνόδων προεδρεῖει ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος, παρίσταται δὲ εἰς τὰς συνεδριάσεις των ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ Κράτους ὁ Βασιλικὸς Ἐπίτροπος. Οὗτος γνωμοδοτεῖ ἐπὶ τῶν συζητουμένων, ἀλλὰ δὲν ἔχει δικαίωμα ψήφου.

68. Λατρεία, ἡθὴ καὶ παιδεία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος.

Ἡ λατρεία μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ ἔθνους προσλαμβάνει λαμπρότητα καὶ μεγαλοπρέπειαν. Ὡραῖοι ναοὶ ἀνεγείρονται εἰς ὅλας τὰς

πόλεις τῆς Ἑλλάδος καὶ στολίζονται μὲ θαυμάσια ἔργα, τοιχογραφίας, ψηφιδωτά, διακοσμήσεις. Ἡ ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ καλλιεργεῖται καὶ ἀπὸ τοῦ 1904 διδάσκεται εἰς τὸ Ῥαδεῖον Ἀθηνῶν.

Ἡ ἐκκλησιαστικὴ παιδεία ἔλαβεν ἀπὸ τῆς ἀπελευθερώσεως μεγάλην ἀνάπτυξιν. Κατεβλήθη εὐθὺς ἀμέσως προσπάθεια μορφώσεως τοῦ κατωτέρου ἰδίου κλήρου. Ὁ πρῶτος ἐθνικὸς κυβερνήτης Ἰωάννης Καποδίστριας ἵδρυσεν πρὸς τοῦτο Ἱερατικὴν σχολὴν εἰς τὸν Πόρον. Ὅταν βραδύτερον (1837) ἰδρῦθη τὸ Ἐθνικὸν Πανεπιστήμιον ἐν Ἀθήναις, περιέλαβε καὶ Θεολογικὴν σχολὴν διὰ τὴν μόρφωσιν ἀνωτέρων κληρικῶν. Μετὰ δέκα ἔτη (1847) ἰδρῦθη ἡ Ριζάρειος Ἐκκλησιαστικὴ Σχολή. Σήμερον λειτουργοῦσιν Ἱερατικαὶ σχολαὶ εἰς πολλὰς πόλεις τῆς Ἑλλάδος.

Διαπρεπεῖς θεολόγοι, λαϊκοὶ καὶ κληρικοί, ἀνεδείχθησαν ἐν Ἑλλάδι κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα πολλοί. Σπουδαιότεροι εἶναι:

1) Ὁ **Θεόκλητος Φαρμακίδης** (1784 - 1860). Ἐγενήθη εἰς Λάρισαν, ἐσπούδασε δὲ εἰς Κωνσταντινούπολιν, Ἰάσιον καὶ Βουκουρέστιον, ὅπου ἐχειροτονήθη πρεσβύτερος, καὶ εἰς Γερμανίαν. Ἐσπευσεν εἰς τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὴν ἐπανάστασιν καὶ προσέφερε τὰς ὑπηρεσίας του. Τὸ 1837 διωρίσθη καθηγητὴς εἰς τὴν Θεολογικὴν Σχολὴν τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου καὶ ἔπειτα εἰς τὴν Φιλοσοφικὴν. Ἐγραψε πολλὰ συγγράμματα καὶ ἐξέδωσε μετὰ ὑπομνημάτων τὴν Καινὴν Διαθήκην εἰς ἑπτὰ τόμους.

2) Ὁ **Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος ὁ ἐξ Οἰκονόμων** (1780 - 1857). Ἀνεδείχθη αὐτὸς σπουδαῖος ἐκκλησιαστικὸς ρήτωρ καὶ διαπρεπὴς θεολόγος. Εἰς ἡλικίαν 25 ἐτῶν ἐχειροτονήθη πρεσβύτερος καὶ ἐδίδαξεν ὡς ἱεροκῆρυξ εἰς Σμύρνην καὶ Κωνσταντινούπολιν. Φυλακισθεὶς ὑπὸ τῶν Τούρκων ἔφυγεν εἰς Ὀδησσόν, ὅπου ἐξεφώνησε θαυμάσιον λόγον κατὰ τὴν κηδεῖαν τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε'. Ἐπανῆλθεν εἰς τὴν ἐλευθέραν Ἑλλάδα τὸ 1835 καὶ ἐσημείωσεν ἐξαιρετικὴν συγγραφικὴν καὶ ἐκκλησιαστικὴν δρασίαν.

3) Ἱστορικά, ἐρμηνευτικὰ καὶ ἠθικὰ συγγράμματα ἀξιόλογα συνέγραψαν οἱ θεολόγοι Καθηγηταὶ τοῦ Πανεπιστημίου **Κοντογόνης** (†1878), **Ρομπότης** (†1875), **Ν. Λαμαλῶς** (†1892) καὶ ἄλλοι.

4) Κατὰ τὰ τελευταῖα ἐπίσης ἔτη ἐξήσαν, ἐδίδαξαν καὶ ἔγραψαν ἀξιόλογα ἔργα πολλοὶ θεολόγοι: Ὁ Καθηγητὴς **Ἄ. Κυριακὸς** συγγράφας

τρίτομον Ἱστορίαν τῆς Ἐκκλησίας, ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν Χρυσόστομος Παπαδόπουλος (†1938) διακριθεὶς διὰ τὴν σοφίαν, τὴν ἀπλότητα τοῦ βίου καὶ τὴν πλουσίαν συγγραφικὴν δρασίαν του, οἱ σοφοὶ Καθηγηταὶ Ζήκος Ρώσης (†1933) καὶ Χρ. Ἀνδρουτσός († 1935) ἀναπτύξαντες εἰς συγγράμματά των τὰς δογματικὰς ἀληθείας τῆς Ἐκκλησίας μας κ.π.ᾶ. Πλεῖστοι τέλος θεολόγοι ὑπάρχουν ἐν ζωῇ ἐργαζόμενοι μετὰ θαυμαστοῦ ζήλου διὰ τὴν πρόδον τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς φιλολογίας.

Ἡ ζωηρὰ αὕτη παιδευτικὴ ἐκκλησιαστικὴ κίνησις συνετέλεσε τὰ μέγιστα καὶ εἰς τὴν βελτίωσιν τῶν ἡθῶν τῶν χριστιανῶν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς φιλανθρωπίας καὶ ἀγάπης πρὸς τὸν πλησίον. Ἡ Ἐκκλησία μας πρωτοστατεῖ εἰς τὴν ἴδρυσιν ἰδρυμάτων καὶ τὴν πραγματοποίησιν κοινωφελῶν ἔργων. Τὰ φιλόπρωχα Ταμεία τῶν μητροπόλεων ἀνακουφίζουν τοὺς πτωχοὺς καὶ τοὺς πάσχοντας, ἀποφυλακίζουν κρατούμενους διὰ χρέη, διανέμουν βιβλία καὶ ἐνδύματα εἰς τοὺς ἀπόρους μαθητὰς κ.λ.π. Τὰ ἰδρυθέντα κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη Κατηχητικὰ Σχολεῖα, ὡς καὶ ὁ Ὄργανισμὸς τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας ἐργάζονται μετὰ ζήλου, διὰ νὰ θερμάνουν τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα τῶν χριστιανῶν.

Ἡ Ἐκκλησία προσέφερεν ἐπίσης ὑψίστας ὑπηρεσίας εἰς τὸ Ἔθνος μας κατὰ τοὺς προσφάτους ἐθνικοὺς ἀγῶνας. Κατὰ τοὺς Βαλκανοτουρκικοὺς πολέμους ἐμαρτύρησεν ὑπὲρ τοῦ Ἔθνους ὁ μητροπολίτης Γρεβενῶν, κατὰ δὲ τὴν Μικρασιατικὴν ἐκστρατεῖαν ἐθουσιάσθη μεθ' αὐτὴν ἀνταπάρησιν ὁ μητροπολίτης Σμύρνης Χρυσόστομος. Κατὰ τὴν περίοδον τῆς προσφάτου Κατοχῆς ἡ Ἐκκλησία μας ἔγινεν ἡ ψυχὴ τοῦ ἔθνους καὶ τὸ ἠθικὸν στήριγμα τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ὁ ἐθνικὸς τέλος ἀγὼν τῆς τετραετίας (1946 - 1949) ἐναντίον τῶν ξενοκινήτων ὀρδῶν τῶν κομμουνιστοσυμμοριτῶν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν μας εὔρε τὸ σταθερώτερον στήριγμα τῆς νίκης του.

Αἱ θυσίαι τοῦ Ἑλληνικοῦ κλήρου κατὰ τοὺς ἐθνικοὺς ἀγῶνας τῆς τελευταίας δεκαετίας (1941 - 1949) εἶναι αἱ ἐξῆς:

Ἐξετελέσθησαν ὑπὸ τῶν Βουλγάρων 26 κληρικοί, ὑπὸ τῶν Γερμανῶν 75, ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν 20 καὶ ὑπὸ τῶν κομμουνιστοσυμμοριτῶν 223· ἐν ὄλῳ 344.

Ὁ Μητροπολίτης Ἀθηνῶν φέρει τὸν τίτλον: Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος. Ἀρχιεπίσκοπος εἶναι σήμερον ὁ Χρυσόστομος.

69. Αἱ ἄλλαι αὐτοκέφαλοι Ὁρθόδοξοι Ἐκκλησίαι.

Πλὴν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν Πατριαρχείων ὑπάρχουν καὶ ἄλλαι αὐτοκέφαλοι Ἐκκλησίαι ἀποτελοῦσαι μετ' αὐτῶν τὴν Ἀνατολικὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν. Τοιαῦται εἶναι:

1) Ἡ Ἐκκλησία τῆς Κύπρου.

Ἀνεγνωρίσθη αὐτοκέφαλος ἀπὸ τοῦ Ε' αἰῶνος (431 μ.Χ.) καὶ συνετέλεσε τὰ μέγιστα εἰς τὴν διατήρησιν τῆς ἑλληνικότητος τῆς μεγαλονήσου. Ἡ ἀρχιεπισκοπὴ τῆς Κύπρου εἶναι πραγματικὴ ἔθναρχία τῶν Ἑλλήνων κατοίκων της, οἱ ὅποιοι ἀποτελοῦν τὰ 4/5 τοῦ πληθυσμοῦ αὐτῆς. Οἱ πρόσφατοι ἀγῶνες τῶν ἀδελφῶν μας Κυπρίων ὑπὲρ τῆς Ἐνώσεως, ποὺ ἐγένοντο ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς Ἐκκλησίας καὶ ὑπὸ τοῦ θρυλικοῦ ἀρχηγοῦ τῆς Ε.Ο.Κ.Α. Διγενῆ, συγκινοῦσι πᾶσαν Ἑλληνικὴν καρδίαν. Ἡδὴ οἱ ἀγῶνες ἐτελεσφόρησαν καὶ ἡ Κύπρος ἀνεκηρύχθη ἀνεξάρτητος Δημοκρατία. Ὁ ἀρχιεπίσκοπος τῆς Κύπρου φέρει τὸν τίτλον: Ἀρχιεπίσκοπος Ἰουστινιανῆς καὶ Πάσης Κύπρου. Σήμερον ἀρχιεπίσκοπος τῆς Κύπρου εἶναι ὁ ἀγωνισθεὶς διὰ τὴν ἐλευθερίαν της **Μακάριος**. Οὗτος εἶναι καὶ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας τῆς Κύπρου.

2) Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ρωσίας.

Ἰδρυθεῖσα τὸν Ι' αἰῶνα, ἡ Ρωσικὴ Ἐκκλησία ἐξηρτάτο ἀπὸ τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον. Κατὰ τὸ ἔτος 1589 ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Ἱερεμίου τοῦ Β' εἰς τὸν ἀρχιεπίσκοπον Μόσχας Ἰωβ ὁ τίτλος τοῦ Πατριάρχου καὶ ἡ ἀνεξαρτησία τῆς Ρωσικῆς Ἐκκλησίας. Τυπικῶς μόνον μέχρι τοῦ 1657 οἱ Ρῶσοι Πατριάρχαι ἐζήτουν τὴν ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ ἐπικύρωσιν τῆς ἐκλογῆς των. Ἐκτοτε ὁ Ρῶσος Πατριάρχης ἀπέβη πανίσχυρος ἐν Ρωσίᾳ, ἀν καὶ ἐπὶ Μεγάλου Πέτρου ἡ

διοίκησις τῆς Ἐκκλησίας ἀνετέθη εἰς Σύνοδον, ἐν τῇ ὁποίᾳ παρήδρευε καὶ αὐτοκρατορικός ἐπίτροπος (1721).

Ἡ Ρωσικὴ Ἐκκλησία εἰργάσθη διὰ τὴν διάδοσιν τοῦ χριστιανισμοῦ εἰς Σιβηρίαν, Κίναν, Ἰαπωνίαν καὶ Ἰνδίας, ἐπροστάτευε δὲ πάντοτε τοὺς ὀρθοδόξους χριστιανούς, οἱ ὅποιοι ἦσαν ὑπόδουλοι τῶν Τούρκων. Κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους ἐδιώχθη ἀγρίως ὁ ρωσικὸς ὀρθόδοξος κληρὸς ὑπὸ τοῦ κομμουνιστικοῦ καθεστώτος, πρὸ ὀλίγων δὲ μόλις ἐτῶν ἐπετράπη ἡ ἀνασύστασις τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ μὲ πλήρη ὑποταγὴν τῆς εἰς τὸ κομμουνιστικὸν κράτος.

Ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἐκκλησίας φέρει τὸν τίτλον: Πατριάρχης Μόσχας καὶ πάσης Ρωσίας. Πατριάρχης εἶναι ὁ Ἀλέξιος.

3) Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἰβηρίας ἢ Γεωργίας.

Ἰβηρία ἢ (ὅπως ὠνομάσθη τὸν ΙΑ' αἰῶνα) Γεωργία εἶναι ἡ μεταξὺ τοῦ Καυκάσου, τῆς Τουρκίας καὶ τῆς Ἀρμενίας χώρα, ὅπου ἀπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου διεδόθη καὶ ἐστερεώθη ὁ χριστιανισμός. Ἡ Ἐκκλησία τῆς Γεωργίας ἐξηρτάτο κατ' ἀρχὰς ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖον Ἀντιοχείας, ἔγινε δὲ ἀνεξάρτητος τὸν ΙΑ' αἰῶνα ἐπὶ Κωνσταντίνου Η' τοῦ Μονομάχου.

Σήμερον ἡ Γεωργία εἶναι αὐτόνομον μέλος τῆς κομμουνιστικῆς Σοβιετικῆς Ἐνώσεως, ἡ δὲ ἀνεξάρτητος ἄλλοτε Ἐκκλησία τῆς ὑπήχθη εἰς τὴν Ρωσικὴν Ἐκκλησίαν.

4) Ἡ Ἐκκλησία τῆς Σερβίας.

Μέχρι τοῦ 1766 ἡ Σερβικὴ Ἐκκλησία εἶχεν ἀνεξαρτησίαν τινά, τότε ὅμως ἐζήτησε νὰ ὑπαχθῇ καὶ ὑπήχθη εἰς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον. Ὅταν τὸ 1879 ἡ Σερβία ἐγένεν ἀνεξάρτητον βασιλείον, ἀνεγνωρίσθη αὐτοκέφαλος καὶ ἡ Ἐκκλησία τῆς, ἀπὸ δὲ τοῦ 1920 ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Σερβίας ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ Πατριάρχου. Ὑπὸ τὴν Ἐκκλησίαν ταύτην ὑπάγονται οἱ Νοτιοσλάβοι ὀρθόδοξοι πλὴν τῶν Κροατῶν καὶ Σλοβένων, οἱ ὅποιοι εἶναι Δυτικοὶ (Καθολικοί). Ὁ ἀρχηγὸς τῆς Ἐκκλησίας φέρει τὸν τίτλον Ἀρχιεπίσκοπος Ἰππεκίου, Μητροπολίτης Βελιγραδίου καὶ Καρλοβικίου καὶ Πατριάρχης τῶν Σέρβων.

5) Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἀλβανίας.

Οἱ ὀρθόδοξοι τῆς Ἀλβανίας ἀνέρχονται εἰς 250 περίπου χιλιάδας καὶ ἀποτελοῦν σήμερον ἰδίαν, αὐτοκέφαλον Ἐκκλησίαν. Ὁ ἀρχηγὸς

τῆς Ἐκκλησίας φέρει τὸν τίτλον: Ἀρχιεπίσκοπος Τιράνων καὶ πάσης Ἀλβανίας.

6) Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ρουμανίας.

Οἱ ὀρθόδοξοι Ρουμῆνοι ὑπήγοντο ἀνάκαθεν εἰς τὸ Πατριαρχεῖον Κωνσταντινουπόλεως διοικούμενοι ὑπὸ τῶν δύο μεγάλων Μητροπόλεων Βλαχίας καὶ Μολδαβίας. Ὅταν ἐδημιουργήθη τὸ 1859 ἡ αὐτόνομος Ρουμανικὴ Ἡγεμονία ἠνώθησαν αἱ δύο Μητροπόλεις ὑπὸ τὸν Μητροπολίτην Βουκουρεστίου. Τὸ 1865 ἀνεκηρύχθη ἀνεξάρτητος ἡ Ρουμανικὴ Ἐκκλησία, ἀναγνωρισθεῖσα ὡς τοιαύτη καὶ ὑπὸ τοῦ Πατριαρχείου τὸ 1885. Ἀπὸ τοῦ 1925 ὁ ἀρχηγὸς τῆς Ρουμανικῆς Ἐκκλησίας φέρει τὸν τίτλον: Ἀρχιεπίσκοπος Βουκουρεστίου, Μητροπολίτης Οὐγγροβλαχίας καὶ Πατριάρχης Ρουμανίας.

7) Ἡ Ἐκκλησία τῆς Βουλγαρίας.

Καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς Τουρκοκρατίας οἱ Βούλγαροι ὑπήγοντο εἰς τὸ Πατριαρχεῖον Κωνσταντινουπόλεως διοικούμενοι ὑπὸ Ἐπισκόπων ἢ Μητροπολιτῶν αὐτοῦ. Ἀφ' ὅτου ὅμως ἡ Ἑλλάς ἀπέκτησε τὴν ἀνεξαρτησίαν της, ἤρχισε καὶ ἐν Βουλγαρίᾳ νὰ δημιουργηθῆι ἰδία ἐθνικὴ συνείδησις μὲ πρῶτην ἐπιδιώξιν τὴν ἴδρυσιν ἀνεξαρτήτου Βουλγαρικῆς Ἐκκλησίας. Μετὰ τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον καὶ τὴν ἐκδοσιν ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου τοῦ Χάττι Χουμαγιούν (1856), δι' οὗ ἐπεκυροῦντο τὰ θρησκευτικὰ προνόμια τῶν ὑποδούλων χριστιανῶν, οἱ Βούλγαροι ἐζήτησαν συμμετοχὴν εἰς τὴν Ἱεράν Σύνοδον τοῦ Πατριαρχείου καὶ εἰς τὸ Μεικτὸν Ἐθνικὸν Συμβούλιον (1860). Ἐπειδὴ δὲ τὸ Πατριαρχεῖον ἀπέρριψε τὰς ἀξιώσεις των, οἱ Βούλγαροι Ἐπίσκοποι ἐδήλωσαν ὅτι ἀποσπῶνται αὐτοῦ καὶ ἤξισαν νὰ διορίζουν αὐτοὶ Ἐπισκόπους εἰς τὰς ἐπαρχίας, ὅπου ὑπῆρχον Βούλγαροι, καὶ νὰ ἔχουν ἴδιον ἀρχηγὸν τῆς Ἐκκλησίας των (ἐξάρχον), ἐδρεύοντα ἐν Κωνσταντινουπόλει.

Τὸ Πατριαρχεῖον ἀπέρριψε καὶ τὰς νέας ταύτας ἀξιώσεις τῶν Βουλγάρων, διότι δὲν ἦσαν σύμφωνοι πρὸς τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς κανόνας, οἱ ὅποιοι ἀπηγόρευον τὴν ὑπαρξίν δύο Ἐπισκόπων εἰς τὴν αὐτὴν ἐπαρχίαν. Ἡ τουρκικὴ Κυβέρνησις ὅμως ἀνεγνώρισεν ἐν τέλει τὴν ἴδρυσιν τῆς Βουλγαρικῆς Ἐξαρχίας διὰ σουλτανικοῦ φερμανίου τὸ 1870. Ἀλλὰ τὸ Πατριαρχεῖον ἔφερε τὸ ζήτημα ἐνώπιον τῆς «Μεγάλης Συνόδου»,

εις ἦν μετέσχον πλὴν τῶν ἱεραρχῶν τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως καὶ οἱ Πατριάρχαι Ἀλεξανδρείας καὶ Ἀντιοχείας, ὡς καὶ ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου. Ἡ Σύνοδος ἀπεφάσισε νὰ κηρύξη «σχισματικούς» τοὺς Βουλγάρους Ἐπισκόπους καὶ τὴν Ἐξαρχίαν των καὶ νὰ καθαιρέσῃ καὶ ἀφορίσῃ αὐτούς (1872).

Ἀφ' οὗτου ἡ Βουλγαρία ἀνεκηρύχθη Ἡγεμονία ἡμιανεξάρτητος ὑπὸ τοῦ Βερολινείου Συνεδρίου (1878), ἡ Βουλγαρικὴ Ἐξαρχία ἠδρευεν (ἀπὸ τοῦ 1888) ὀριστικῶς ἐν Κωνσταντινουπόλει μέχρι τοῦ 1915.

Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἔγιναν διαπραγματεύσεις πρὸς ἄρσιν τοῦ Βουλγαρικοῦ σχίσματος ἐπὶ τῇ βάσει τῶν κάτωθι ὄρων: 1) Αἰτήσις συγγνώμης ὑπὸ τῆς Βουλγαρικῆς Ἐκκλησίας· 2) περιορισμὸς τῆς Ἐξαρχίας ἐντὸς τοῦ Βουλγαρικοῦ κράτους καὶ 3) ὑπακοὴ τῶν ἐν Τουρκίᾳ Βουλγάρων κληρικῶν εἰς τὸν Πατριάρχην. Οἱ Βούλγαροι ἐδέχθησαν κατὰ τὸ ἔτος 1945 τοὺς ὅρους τούτους καὶ ὁ Πατριάρχης ἐκήρυξε τὴν ἄρσιν τοῦ σχίσματος (25 Φεβρουαρίου 1945).

Ἡ Σύνοδος ὅμως, ἡ ὁποία κατὰ τοὺς ἐκκλησιαστικούς κανόνας πρέπει νὰ λάβῃ τὴν τελικὴν περὶ ἄρσεως τοῦ σχίσματος ἀπόφασιν, δὲν συνῆλθεν ἀκόμη. Ὁ ἀρχηγὸς τῆς Βουλγαρικῆς Ἐκκλησίας φέρει τὸν τίτλον: Μητροπολίτης Σόφιας καὶ Ἐξαρχος πάσης Βουλγαρίας. Σήμερον εἶναι ὁ Κύριλλος.

8) Ἡ ὀρθόδοξος Ἐκκλησία τῆς Πολωνίας.

Περιλαμβάνει τοὺς εἰς τὴν χώραν ταύτην ὀρθοδόξους χριστιανούς. Ὁ τίτλος τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς ἐκκλησίας εἶναι: Μητροπολίτης Βαρσοβίας καὶ πάσης Πολωνίας. Σήμερον εἶναι ὁ Διονύσιος.

Πᾶσαι αἱ ὡς ἄνω Ἐκκλησῖαι ἀποτελοῦν τὴν ὀρθόδοξον Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν, ἡ ὁποία περιλαμβάνει περὶ τὰ 250 ἑκατομμύρια χριστιανῶν.

Ἐπάρχουν ὅμως εἰς διαφόρους χώρας τῆς Ἀνατολῆς καὶ Ἐκκλησῖαι ἀποχωρισθεῖσαι τῆς Ὀρθοδόξου καὶ ἀποτελούμεναι ἀπὸ χριστιανούς, τῶν ὁποίων αἱ δοξασαὶ κατεδικάσθησαν ὡς αἰρετικαὶ ὑπὸ τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων. Τοιαῦται εἶναι:

1) Ἡ Ἐκκλησία τῶν Νεστοριανῶν εἰς Περσίαν καὶ ἄλλας χώρας, 2) Ἡ Ἐκκλησία τῶν Ἀρμενίων, ἀκολουθοῦσα τὴν Εὐτυχιανὴν αἵρεσιν, 3) Αἱ Ἐκκλησῖαι τῶν Ἰακωβιτῶν τῆς Παλαιστίνης καὶ Συρίας, τῶν Κοπτῶν τῆς Αἰγύπτου καὶ τῶν Ἀβησσυνῶν, αἱ ὁποῖαι ἀκολουθοῦν τὴν μονοφυστικὴν αἵρεσιν.

Η ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΙΣ. Ο ΠΡΟΤΕΣΤΑΝΤΙΣΜΟΣ

70. *Ἡ Μεταρρύθμισις εἰς Γερμανίαν.
Μαρτῖνος Λούθηρος.*

Κατὰ τὸν ΙΔ' αἰῶνα πολλοὶ λαϊκοὶ καὶ κληρικοὶ θεολόγοι τῆς Δύσεως εἶχον ἐξεγερθῆ κατὰ τῶν καταχρήσεων τοῦ κλήρου καὶ τῆς παντοδυναμίας τοῦ Πάπα καὶ ἐζήτουν μεταρρυθμίσεις ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ. Ἡ μελέτη τῆς Ἀγίας Γραφῆς, ἡ ὁποία μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῆς τυπογραφίας ἐκυκλοφόρει εὐρύτατα, ἔπειθεν ὅτι καὶ αἱ ἀξιώσεις τοῦ Πάπα περὶ παντοδυναμίας ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ ἡ διδασκαλία τοῦ παπικοῦ κλήρου περὶ σωτηρίας τῆς ψυχῆς διὰ νηστεϊῶν μόνον καὶ ταξιδίων εἰς ἱεροὺς τόπους καὶ ὁ πολυτελὴς βίος τῶν κληρικῶν δὲν συνεφώνουν πρὸς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Χριστοῦ. Ἰδιαιτέρως ἐσκανδάλιζε τοὺς χριστιανούς ἡ πώλησις τῶν συγχωροχαρτίων, ἡ ὁποία εἶχε προσλάβει τὴν μορφήν πραγματικῆς ἐμπορίου. Αἱ καταχρήσεις τοῦ παπικοῦ κλήρου ἐπίεζον περισσότερο τὰς ἐν Γερμανίᾳ Ἐκκλησίας, αἱ ὁποῖαι ἐξηρτῶντο ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τὸν Πάπαν.

Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος ὁ πάπας Λέων ὁ 10ος ἐπέτρεψεν εἰς τὸν Ἀρχιεπίσκοπον τῆς παρὰ τὸν Ρῆνον Μαχεντίας Ἀλμπρέχτον τὴν ἐλευθέραν καθ' ὅλην τὴν Γερμανίαν πώλησιν συγχωροχαρτίων, μὲ τὴν δικαιολογίαν ὅτι ἤθελε νὰ συλλέξῃ χρήματα διὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀγίου Πέτρου τῆς Ρώμης. Μοναχοὶ περιέτρεχον τὴν Γερμανίαν διενεργοῦντες τὸ ἐμπόριον τῆς ἀφέσεως τῶν ἀμαρτιῶν.

Εἰς τὴν Βιττεμβέργην τῆς Σαξονίας ἦτο τότε ἱεροκῆρυξ καὶ καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου ὁ Αὐγουστῖνος μοναχὸς **Μαρτῖνος Λούθη-**

ρος. Ούτος είχεν έξεγερωθή κατά τών καταχρήσεων του Πάπα και τών άνωτέρων κληρικών, κατέκρινε δέ ταύτας είς τά κηρύγματά του, τά όποια εύρισκον μεγάλην άπήχησιν.

Τόν 'Οκτώβριον του 1517 έφθασεν είς Βιττεμβέργην ό Δομινικανός μοναχός Τέζελ και ήρχισε την πάλησιν συγχωροχαρτίων διακηρύσεων ότι, « μόλις άκουσθή ό ήχος του χρυσίου, ή ψυχή άναπηδά από του Καθαρηρίου είς τον Παράδεισον ». 'Ο Λούθηρος έξηγέρθη τότε δημοσία κατά του παπικού κλήρου και έτοιχοκόλλησεν είς τον ναόν τών άνακτόρων της Βιττεμβέργης προκήρυξιν περιέχουσαν 95 « Θέσεις », έπιχειρήματα δηλαδή άποδεικνύοντα τάς καταχρήσεις του Πάπα, και προεκάλει τον Τέζελ είς δημοσίαν συζήτησιν (31 'Οκτωβρίου 1517). 'Ο χριστιανός, έλεγεν ό Λούθηρος, δέν συγχωρεΐται διά χρημάτων, αλλά διά της θερμής πίστεως και της ειλικρινούς μετανοίας.

Τό κήρυγμα του Λουθήρου διεδίδετο ταχέως. 'Ο Πάπας άνησύχησε και εκάλεσεν αυτόν είς Ρώμην, ίνα άπολογηθή. 'Επειδή παρήκουσε, τον άφώρισεν. 'Ο Λούθηρος όμως έκαυσε τό άφοριστικόν έγγραφον (βούλλαν) του Πάπα ένώπιον μεγάλης συγκεντρώσεως λαού, ή δέ διδασκαλία του είχεν εύρειαν έξάπλωσιν.

Συνεκλήθη τότε τή παρορμήσει του Πάπα υπό του Γερμανού αυτοκράτορος συνέδριον (Δίαιτα) τών ήγεμόνων της Γερμανίας και τών άνωτέρων κληρικών είς την παρά τον Ρήνον πόλιν Βόρμς (1521), είς τό όποιον εκλήθη και ό Λούθηρος. Ούτος με θάρρος διεκήρυξε τάς ιδέας του άλλ' άπεδοκιμάσθη και έτέθη εκτός νόμου. 'Εσώθη χάρις είς την ύποστήριξιν μερικών ήγεμόνων. 'Επί διετίαν εκρύπτετο είς τον πύργον φίλου του ήγεμόνος, έκαμε δέ τότε την μετάφρασιν της 'Αγίας Γραφής είς την γερμανικήν γλώσσαν.

Κατά τό έτος 1529 συνήλθεν είς την πόλιν Σπάϊερ δευτέρα Δίαιτα, έν τή όποία ελήφθησαν άποφάσεις κατά της έξαπλώσεως της μεταρρυθμίσεως του Λουθήρου. Οί Λουθηρανοί διεμαρτυρήθησαν έγγράφως διά τά μέτρα ταύτα και εκτοτε ώνομάσθησαν διεμαρτυρόμενοι (Protestantes).

Είς την έπακολουθήσασαν Δίαιταν της Αύγουστης (1530) υπέβαλον έπίσημον όμολογίαν της πίστεώς των συνταχθείσαν υπό του όνομαστού έλλημιστου Φιλίππου Μελάγχθονος , φίλου και όπαδοΰ του Λουθήρου (Αύγουσταία όμολογία). Προεκλήθησαν τότε άνωμαλίας και ταραχαι είς Γερμανίαν έξ αιτίας της μεταρρυθμίσεως, αλλά μετ'

ὀλίγα ἔτη (1555) ἐγένετο ἡ θρησκευτικὴ εἰρήνη τῆς Αὐγούστης, διὰ τῆς ὁποίας ἀνεγνωρίσθη ἐλευθερία θρησκευτικῆ καὶ ἰσότητος Διαμαρτυρομένων καὶ Παπικῶν (Καθολικῶν) ἐν Γερμανίᾳ. Οἱ Διαμαρτυρόμενοι ἀπεχωρίσθησαν ὀριστικῶς τῆς παπικῆς Ἐκκλησίας καὶ ἀπετέλεσαν ἰδίαν Ἐκκλησίαν.

71. Ἄλλοι Μεταρρυθμισταί. Ἐξάπλωσις τῆς Μεταρρυθμίσεως. Ἡ διδασκαλία τῶν Διαμαρτυρομένων.

Κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους (1518) ἐκήρυξε τὴν μεταρρύθμισιν, καταπολεμήσας τὰς καταχρήσεις καὶ κακοδοξίας τῶν Παπῶν εἰς Ζυρίχην τῆς Ἑλβετίας ὁ πρεσβύτερος **Σβίγγλιος**. Οὗτος ἐφρονεῦθη μετ' ὀλίγα ἔτη εἰς μίαν σύγκρουσιν τῶν ὁπαδῶν του πρὸς τοὺς παπικούς. Ἡ διδασκαλία του ἦτο σχεδὸν ἡ αὐτὴ πρὸς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Λουθήρου.

Ἄλλος μεταρρυθμιστὴς ἐφάνη ἐπίσης εἰς τὴν Γενεύην τῆς Ἑλβετίας, ὁ **Ἰωάννης Καλβῖνος**. Ὁ Καλβῖνος ἤθελε τὴν ἐπαναφορὰν τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὴν ἀπλότητα τῶν πρώτων χριστιανικῶν χρόνων καὶ ἐδίδασκε τὸν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ «προορισμὸν» τοῦ ἀνθρώπου. Οἱ Καλβινισταὶ ὠνομάσθησαν εἰς τὴν Γαλλίαν Οὐγενότοι καὶ κατεδιώχθησαν ἀγρίως (Νύξ Ἁγίου Βαρθολομαίου - σφαγὴ 20 χιλ. Οὐγενότων, 1572).

Αἱ μεταρρυθμιστικαὶ ἰδέαι, ἀφοῦ ἐστερεώθησαν ἐν Γερμανίᾳ, διεδόθησαν ταχέως εἰς τὴν Δανίαν, τὰς Σκανδιναβικὰς χώρας καὶ εἰς τὴν Ἀγγλίαν, βραδύτερον δὲ καὶ εἰς τὴν Β. Ἀμερικὴν. Εἰς ὅλας τὰς χώρας ταύτας ἰδρύθησαν νέα Ἐκκλησίαι, αἱ ὁποῖαι ἀκολουθοῦν μὲ μικρὰς μεταξὺ των διαφορὰς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Λουθήρου ἢ τοῦ Καλβίνου. Ὑπάρχουν σήμερον 180 περίπου ἑκατομμύρια Διαμαρτυρομένων, οἱ ὁποῖοι κατανέμονται εἰς τρεῖς κυρίως Ἐκκλησίας: 1) τὴν Λουθηρανικὴν ἢ Εὐαγγελικὴν, 2) τὴν Καλβινικὴν καὶ 3) τὴν Ἀγγλικανικὴν ἢ Ἐπισκοπικὴν, λεγομένην οὕτω, διότι διετήρησε τὸν κληρικὸν βαθμὸν τοῦ Ἐπισκόπου.

Ἡ διδασκαλία τῶν Διαμαρτυρομένων. Καθ' ἃ ἐδίδαξεν ὁ Λούθηρος καὶ οἱ ἄλλοι μεταρρυθμισταί, οἱ Διαμαρτυρόμενοι πιστεύουν ὅτι ἡ σωτηρία τῆς ψυχῆς ἐπιτυγχάνεται ὄχι δι' ἔργων νόμου (νηστειῶν, προσευχῶν κ.λ.π.), ἀλλὰ διὰ τῆς **Θείας Χάριτος** ταύτης ἀξι-

οὔνται οἱ χριστιανοὶ διὰ τῆς ἀληθοῦς πίστεως καὶ τῆς ἀπ' εὐθείας ἐπι-
κοινωνίας των μετὰ τοῦ Θεοῦ ἄνευ τῆς μεσολαβήσεως ἱερέων καὶ ἐπισκό-
πων· τὴν ἀληθῆ πίστιν ἀποκτιῶσιν ἐκ τῆς μελέτης τῆς Ἁγίας Γραφῆς.

Παραδέχονται ἐπομένως οἱ Διαμαρτυρόμενοι μόνον τὴν Ἁγίαν Γρα-
φὴν καὶ ἀπορρίπτουν τὴν Ἱερὰν Παράδοσιν. Δὲν ἔχουν Κλῆρον, κατὰ
τὴν ἔννοιαν ποῦ ἔχει ὁ Κλῆρος παρ' ἡμῖν, (πλὴν τῶν Ἀγγλικανῶν),
παρὰ μόνον ἐρμηνευτὰς τῆς Γραφῆς, ἱεροκήρυκας. Ἡ Ἁγία Γραφή
μετεφράσθη καὶ ἐρμηνεύεται εἰς τὴν γλῶσσαν ἐκάστης χώρας. Ἐκ τῶν
μυστηρίων παραδέχονται καὶ τελοῦν μόνον δύο, τὸ Βάπτισμα καὶ τὴν
Θεῖαν Εὐχαριστίαν, κατὰ τὴν ὁποίαν πιστεύουν ὅτι δὲν γίνεται μετου-
σίωσις τοῦ ἄρτου εἰς σῶμα καὶ τοῦ οἴνου εἰς αἷμα τοῦ Χριστοῦ, ἀλλ'
ἀπλῆ παρουσία Αὐτοῦ. Ἀπορρίπτουν τὴν προσκύνησιν τῶν εἰκόνων καὶ
τὸ σπουδαιότερον μέρος τῆς λατρείας των εἶναι τὸ κήρυγμα καὶ οἱ
ὑμνοὶ.

Ἡ Ἀγγλικανικὴ Ἐκκλησία διατηρεῖ, ὅπως εἶπομεν, τοὺς Ἐπι-
σκόπους, ἡ δὲ Καλβινικὴ ἔχει πρεσβυτέρους καὶ διακόνους, δι' ὃ καὶ
πρεσβυτεριανὴ λέγεται. Ὅλοι οἱ κληρικοὶ τῶν Διαμαρτυρομένων δύ-
νανται νὰ εἶναι ἑγγαμοί.

72. Διοικήσεις, λατρεία, ἡθῆ, καὶ ἐκκλησιαστικὴ παιδεία τῶν Διαμαρτυρομένων.

Τὰς Ἐκκλησίας τῶν Διαμαρτυρομένων διοικοῦν εἰς τὴν Ἀγγλίαν
μὲν οἱ Ἐπίσκοποι, εἰς ἄλλας δὲ χώρας συμβούλια ἐκ λαϊκῶν καὶ πρεσβυ-
τέρων.

Ἡ λατρεία εἶναι ἀπλῆ, περιοριζομένη εἰς τὸ κήρυγμα καὶ εἰς ὕμνους,
τοὺς ὁποίους ψάλλουν ὅλοι μαζί συνοδεία τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ μουσικοῦ
ὄργάνου (ἄρμονίου). Οἱ ναοὶ των δὲν ἔχουν εἰκόνας ἢ ἀγάλματα, κτίζονται
δὲ συνήθως κατὰ τὸν Γοτθικὸν ρυθμόν. Οἱ Καλβινισταὶ δὲν ἔχουν ναοὺς,
ἀλλὰ συναθροίζονται εἰς αἰθούσας.

Τὰ ἡθῆ τῶν Διαμαρτυρομένων εἶναι πολὺ καθαρώτερα τῶν ἡθῶν
τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας. Εἰς τοῦτο συντελεῖ πολὺ τὸ τακτικὸν κήρυγμα.

Ἡ Ἐκκλησιαστικὴ παιδεία τῶν Διαμαρτυρομένων εὐρίσκεται εἰς
λίαν ὑψηλὸν ἐπίπεδον, διότι εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ὁ Λούθηρος ἐτόνισεν ὅτι
καθῆκον τῶν χριστιανῶν ἦτο ἡ μελέτη τῶν Γραφῶν καὶ ἡ ἐλευθέρα

ἔρευνα. Ταχέως ἀνεπτύχθησαν αἱ θεολογικαὶ σπουδαὶ εἰς τὰς Διαμαρτυρομένας χώρας, ἰδρῦθησαν ἀνώτεροι σχολαὶ καὶ ἀνεδείχθησαν σπουδαῖοι ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς. Εἰς τὴν Γερμανίαν ἰδίως, ὅπου παραλλήλως παρετηρήθη ἀξιόλογος ἀνάπτυξις τῶν ἐπιστημῶν, ἐφάνησαν ἔξοχοι θεολόγοι. Ἄλλὰ καὶ εἰς τὴν Ἀγγλίαν καὶ τὰς ἄλλας χώρας ὁ κλῆρος τῆς Ἐκκλησίας τῶν Διαμαρτυρομένων διακρίνεται διὰ τὴν ὑψηλὴν καὶ βαθεῖαν μόρφωσίν του.

Η ΠΑΠΙΚΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ

73. Ἡ Ἀντιμεταρρύθμισις καὶ ἡ δύναμις τῶν Παπῶν.

Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην καὶ ὑπὸ τὴν πίεσιν τῆς θρησκευτικῆς μεταρρυθμίσεως ἐδημιουργήθη ἐν τῇ Παπικῇ Ἐκκλησίᾳ ζωηρὰ κίνησις ἀποβλέπουσα εἰς τὴν ἀναμόρφωσιν αὐτῆς, εἰς τὴν ἐξῆψωσιν τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος τῶν ὁπαδῶν τῆς καὶ εἰς τὴν καταστολὴν τῆς μεταρρυθμίσεως. Ἡ κίνησις αὕτη ὠνομάσθη Ἀντιμεταρρύθμισις, ἐχρησιμοποιήθησαν δὲ ὡς μέσα:

1) Τὸ **Τάγμα τῶν Ἰησουϊτῶν**. Ἰδρύθη ὑπὸ τοῦ Ἰσπανοῦ Ἰγνατίου Λογιόλα (1529) καὶ ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ τοῦ Πάπα Παύλου τοῦ Ι' τὸ 1540. Σκοπὸς τοῦ νέου μοναχικοῦ Τάγματος ἦτο ἡ ἐπαναφορὰ τῶν αἰρετικῶν εἰς τοὺς κόλπους τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας καὶ ἡ κατάπνιξις τῆς μεταρρυθμίσεως. Τὸ τάγμα εἶχεν αὐστηροὺς κανονισμοὺς καὶ στρατιωτικὴν πειθαρχίαν. Ὁ κατατασσόμενος εἰς αὐτὸ ὤφειλε νὰ ὑπακούῃ τυφλῶς εἰς τοὺς ἀνωτέρους του. Οἱ Ἰησουῖται ἐξηπλώθησαν ταχέως εἰς ὅλας τὰς χώρας, ἔδρυσαν παντοῦ σχολεῖα καὶ κατώρθωσαν νὰ ἀναλάβουν αὐτοὶ τὴν μόρφωσιν τῆς νεολαίας, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον συνετέλεσε τὰ μέγιστα εἰς τὴν ἐνίσχυσιν τοῦ Παπισμοῦ. Ἐπιστημονικὴν μόρφωσιν δι' ἐλευθέρως ἐρεῦνης καὶ μελέτης δὲν ἐπέτρεπον, ἀλλὰ ἐκαλλιέργουν τὸν τυφλὸν φανατισμὸν καὶ τὴν θρησκομανίαν. Εἰς αὐτοὺς ἀποδίδεται καὶ τὸ ἀντιχριστιανικὸν δόγμα «ὁ σκοπὸς ἀγιάζει τὰ μέσα». Τὸ Ἰησουϊτικὸν Τάγμα ἀνεμειγνύετο καὶ εἰς τὰς πολιτικὰς ὑποθέσεις τῶν κρατῶν, ἐγίνετο πολλάκις αἷτιον ταραχῶν καὶ διὰ τοῦτο ἐξεδιώχθησαν οἱ Ἰησουῖται κατὰ διαφόρους ἐποχὰς ἀπὸ πολλὰς χώρας.

2) 'Η 'Ιερά 'Εξετάσις. Τὰ δικαστήρια τῆς 'Ιερᾶς 'Εξετάσεως ἐχρησιμοποιήθησαν ἐντατικῶς κατὰ τοὺς τρεῖς πρώτους αἰῶνας τῆς περιόδου ταύτης, ὄχι μόνον κατὰ τῶν αἰρετικῶν ἢ τῶν διαφωνούντων, ἀλλὰ καὶ κατὰ τῆς ἀναπτύξεως τῶν 'Επιστημῶν. Ὁ μέγας ἀστρονόμος καὶ φυσικομαθηματικὸς Γαλιλαῖος ἐδιώχθη ὑπ' αὐτῆς (1633) καὶ μόλις διέφυγε τὴν καταδίκην εἰς θάνατον, ἀναγκασθεὶς νὰ δεχθῆ ὡς πλάνην τὴν περὶ κινήσεως τῆς γῆς καὶ τῶν οὐρανίων σωμάτων θεωρίαν. Κατηρτίζοντο ἐπίσης « Πίνακες ἀπηγορευμένων βιβλίων », τὰ ὅποια ἀπηγορεύετο νὰ κυκλοφορήσουν καὶ ἀναγνωσθοῦν ὑπὸ τῶν χριστιανῶν τῆς Δυτικῆς 'Εκκλησίας ἐπὶ ποινῇ ἀφορισμοῦ ὑπὸ τοῦ Πάπα καὶ διώξεως ὑπὸ τῆς 'Ιερᾶς 'Εξετάσεως.

3) 'Η Σύνοδος τοῦ Τριδέντου. Αὕτη συνήλθεν εἰς τρεῖς περιόδους ἀπὸ τοῦ 1545 μέχρι τοῦ 1563 εἰς τὴν πόλιν Τρίδεντον (Trento) τῆς Β. 'Ιταλίας, διὰ νὰ διορθώσῃ τὰ κακῶς ἔχοντα τῆς παπικῆς 'Εκκλησίας. 'Εζητήθη εἰς αὐτὴν νὰ θεωρῶνται αἱ Σύνοδοι ἀνώτεραι τῶν Παπῶν, νὰ τελῆται ἡ λειτουργία εἰς τὴν γλῶσσαν τοῦ λαοῦ καὶ ὄχι εἰς τὴν λατινικὴν, νὰ ἐπιτραπῆ ὁ γάμος εἰς τοὺς ἱερεῖς κ.ἄ. Ὁ Πάπας ἐπέτυχεν ὄχι μόνον νὰ μὴ ληφθῆ οὐδεμία ἀπόφασις περὶ τῶν ζητημάτων τούτων, ἀλλὰ καὶ νὰ ψηφισθῆ ἡ τελεία ὑποταγὴ τῆς Δυτικῆς 'Εκκλησίας εἰς αὐτόν.

Μετὰ τὸν ὀριστικὸν ἀποχωρισμὸν τῶν Διαμαρτυρομένων καὶ τὴν ἴδρυσιν ὑπ' αὐτῶν χωριστῶν κατὰ χώρας καὶ ἔθνη 'Εκκλησιῶν, ἡ δύναμις τοῦ Πάπα περιωρίσθη κάπως. 'Εξήκολούθει ὅπωςδήποτε νὰ ἔχη μεγάλην ἰσχὺν εἰς τὰς χώρας τῆς Εὐρώπης, εἰς τὰς ὁποίας ἐπεκράτουν οἱ πιστοὶ εἰς τὴν παπικὴν 'Εκκλησίαν χριστιανοὶ (καθολικοὶ).

74. 'Η σημερινὴ θέσις τοῦ Πάπα καὶ ἡ κατάστασις τῆς παπικῆς 'Εκκλησίας.

Αἱ δεσποτικαὶ ἀξιώσεις τοῦ Πάπα προεκάλεσαν δυσφορίαν κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα καὶ ἐντὸς τῶν κόλπων τῆς Δυτικῆς 'Εκκλησίας. Ἡ δυσφορία αὕτη κατέληξεν εἰς πραγματικὸν ρήγμα κατὰ τὸ ἔτος 1870. Συνεκλήθη τότε ὑπὸ τοῦ Πάπα Πίου τοῦ Θ' Σύνοδος εἰς Ρώμην, ἡ ὁποία παρεδέχθη τὸ « ἀλάθητον » τοῦ Πάπα, ὅταν οὗτος ὀμιλῆ «ἀπὸ καθέδρας», καὶ διὰ δογματικὰ ἀκόμη ζητήματα.

Κατά τῆς ἀποφάσεως ταύτης διεμαρτυρήθησαν πολλοὶ Γερμανοὶ θεολόγοι ἀνήκοντες εἰς τὴν Δυτικὴν Ἐκκλησίαν. Οὗτοι, ἀποκηρυχθέντες ὑπὸ τοῦ Πάπα, ἀπεσχίσθησαν καὶ ἀπετέλεσαν μετὰ τῶν ὑπαδῶν των ἰδίαν Ἐκκλησίαν, ὀνομασθέντες Παλαιοκαθολικοί. Οἱ Παλαιοκαθολικοὶ ἐζήτησαν νὰ ἐνωθοῦν μετὰ τῆς Ἀνατολικῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας. Εἰς τὰ συνέδριά των λαμβάνουν μέρος καὶ πολλοὶ Διαμαρτυρόμενοι καὶ Ὀρθόδοξοι θεολόγοι.

Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος 1870 ἡ θέσις τοῦ Πάπα ὑπέστη καὶ ἄλλα σοβαρώτατον πλήγμα. Ὁ ἀπὸ τοῦ 1861 βασιλεὺς τῆς Ἰταλίας Βίκτωρ Ἐμμανουὴλ ὁ Β' κατέλαβε τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1870 τὴν Ρώμην, καταστήσας αὐτὴν πρωτεύουσαν τοῦ ἡνωμένου Ἰταλικοῦ βασιλείου καὶ καταργήσας οὕτω τὸ Ἐκκλησιαστικὸν κράτος τοῦ Πάπα. Οὗτος ἐκλείσθη τότε εἰς τὰ διαμερίσματά του τῶν ἀνακτόρων τοῦ Βατικανοῦ καὶ δὲν ἤθελε νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν νέαν κατάστασιν καὶ τὴν ἀπώλειαν τῆς κοσμικῆς ἐξουσίας του.

Τέλος ὑπεγράφη τὸ 1929 μεταξύ Πάπα καὶ Ἰταλικοῦ κράτους σύμβασις (Κονκορδάτον), διὰ τῆς ὁποίας ἀνεγνωρίσθη ὡς Ἐκκλησιαστικὸν κράτος μικρὰ περιοχὴ περὶ τὸν Ἅγιον Πέτρον, ἡ «πόλις τοῦ Βατικανοῦ». Τὸ Παπικὸν τοῦτο κράτος ἔχει ἰδίους πρεσβευτὰς εἰς τὰ καθολικὰ κράτη (νούντσιοι), ἰδίους δικαστὰς καὶ ἀστυνομίαν εἰς τὴν περιοχὴν του. Ἡ πρώτη ἐξοδος τοῦ Πάπα ἐκ τοῦ κράτους του ἐγένετο τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1939, ὅτε ἐπεσκέφθη τὸν βασιλέα Βίκτωρα Ἐμμανουὴλ τὸν Γ'.

Ἡ ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας ἐξουσία τοῦ Πάπα εἶναι καὶ σήμερον πολὺ μεγάλη. Πλὴν τοῦ «ἀλαθῆτους» ἔχει τὸ δικαίωμα τῆς ἀγιοποιήσεως, εἶναι ἀνώτατος νομοθέτης καὶ ἀνώτατος δικαστής. Ὅπλα του εἶναι ὁ ἀφορισμὸς, ἡ ἀπαγόρευσις καὶ ἡ λύσις τῶν ὑπηκόων τοῦ ὄρκου των. Σημεῖον τῆς ἀρχῆς του εἶναι τὸ τριπλοῦν στέμμα (τιάρα)· τὸ ἐν συμβολίζει τὴν ἐξουσίαν του ἐπὶ τῶν ἐπιγείων (ἀφορισμὸς), τὸ δεύτερον τὸ δικαίωμα τῶν οὐρανίων (ἀγιοποιήσις), τὸ δὲ τρίτον τὸ δικαίωμα ἐπὶ τῶν καταχθονίων, τοῦ καθαρτηρίου δηλ. πυρὸς (ἀφέσεις).

Ὁ Πάπας ἐκλέγεται ὑπὸ τῶν 70 Καρδινάλιων¹· ἐκ τούτων 6 εἶναι

1. Καρδινάλιοι ὀνομάσθησαν ὠρισμένοι ἐπίσκοποι τῆς παπικῆς αὐλῆς (ἐκ τοῦ *Cardinis Nostri* = τῆς ἡμετέρας στροφίγγος τῆς πύλης, τῆς ἡμετέρας πύλης, τοῦ ἡμετέρου οἴκου).

Ἐπίσκοποι τῆς Ρωμαϊκῆς ἐπαρχίας, 50 πρεσβύτεροι καὶ 14 διάκονοι ὄρισμένων ναῶν τῆς Ρώμης.

Ἡ κατάστασις τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας δὲν ἐβελτιώθη. Ἡ λατρεία μόνον ἔγινε μεγαλοπρεπεστέρα καὶ περισσότερον ἐπιδεικτικὴ. Αἱ ἑορταὶ ἐπολλαπλασιάσθησαν καὶ ἡ ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ ἐτελειοποιήθη.

Θαυμαστὴν ἀνάπτυξιν ἔλαβε κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἡ χριστιανικὴ τέχνη. Κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Ἀναγεννήσεως (ΙΣΤ' αἰῶνα), ἐδημιουργήθησαν περίφημα ἀρχιτεκτονικά, γλυπτικά καὶ ζωγραφικὰ ἔργα εἰς Ἰταλίαν καὶ ἄλλην τὴν Δυτικὴν Εὐρώπην διὰ μεγάλων καλλιτεχνῶν, ὡς ὁ Λεονάρδο ντὰ Βίντσι, ὁ Μιχαὴλ Ἀγγελος, ὁ Ραφαήλ, ὁ Τιτσιανός, ὁ Θεοτοκόπουλος (Γκρέκο) κ.ἄ. Ἀνηγέρθη ὁ μεγαλοπρεπὴς ναὸς τοῦ Ἁγίου Πέτρου εἰς Ρώμην (ρυθμοῦ σταυρικῆς βασιλικῆς) καὶ πλεῖστοι ἄλλοι ναοὶ διακοσμηθέντες πλουσιώτατα, νέος δὲ ρυθμὸς ἀρχιτεκτονικὸς ἐφηρμόσθη καὶ εἰς τὴν χριστιανικὴν τέχνην, ὁ λεγόμενος Μπαρόκ.

Τὰ ἔθνη τῶν Δυτικῶν δὲν εἶναι ἀπηλλαγμένα προλήψεων καὶ δεισιδαιμονιῶν.

Ὅλοι οἱ ἀκολουθοῦντες τὴν Παπικὴν Ἐκκλησίαν ἀνέρχονται σήμερον εἰς 250 περίπου ἑκατομμύρια.

75. Αι σχέσεις τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας πρὸς τὴν Παπικὴν.

Ὅπως καὶ πρὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων, οὕτω καὶ μετὰ τὴν ἄλωσιν οἱ Πάπαι προσεπάθησαν νὰ ὑποτάξουν τὴν Ἀνατολικὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν. Ἐπεχείρησαν πρῶτον νὰ ἐξεγείρουν τοὺς ἡγεμόνας τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης κατὰ τῶν Τούρκων, ἵνα ἀπελευθερώσωσι τοὺς ὑποδούλους, ἐλπίζοντες ὅτι θὰ κατάρθωνον οὕτω νὰ τοὺς ὑπαγάγουν εἰς τὴν δικαιοδοσίαν των. Δὲν ἐπέτυχον ὅμως, τίποτε, διότι οἱ ἡγεμόνες τῆς Εὐρώπης ἐπηρεάζοντο ὀλιγώτερον τώρα ὑπὸ τῶν Παπῶν.

Προσεπάθησαν τότε νὰ ἐπιτύχουν τὸν σκοπὸν των δι' ἄλλου μέσου, δηλ. διὰ τοῦ προσηλυτισμοῦ. Ἐξαπέστειλαν εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἀπεσταλμένους των (Κομισσαρίους), Ἰησοῦτας κυρίως, οἱ ὅποιοι μὲ τὴν ἴδρυσιν σχολείων καὶ μὲ διάφορα ἄλλα μέσα ἐνήργουν προσηλυτισμὸν τῶν ὀρθοδόξων εἰς τὸν παπισμὸν. Ἀλλὰ ἐλάχιστοι ὀρθόδοξοι εἰς τὴν Συρίαν, Μεσοποταμίαν καὶ Αἴγυπτον, ἀκόμη δὲ ὀλιγώτεροι εἰς Κυκλάδας, τὴν Σμύρνην, καὶ τὴν Ἐπτάνησον προσῆλθον εἰς τὴν Παπικὴν Ἐκκλησίαν. Οὗτοι εἶναι οἱ λεγόμενοι **Οὐνῖται**, ἤτοι ἠνωμένοι μετὰ τῶν Δυτικῶν ἀναγνωρίζουν τὸ πρωτεῖον τοῦ Πάπα καὶ τὰς δοξασίας τῶν Δυτικῶν. Ὁ Πάπας ἴδρυσεν καὶ Οὐνιτικὸν Πατριαρχεῖον ἐν Συρίᾳ περιλαμβάνον 120 περίπου χιλιάδας ὁπαδῶν. Οὐνῖται ὑπῆρχον ἐπίσης καὶ εἰς Ῥωσίαν, Πολωνίαν, Οὐγγαρίαν καὶ Δαλματίαν.

Καὶ μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν πλειστων ὑποδούλων ὀρθοδόξων λαῶν τὸν ΙΘ' αἰῶνα οἱ Πάπαι ἐκάλουν δι' ἐγκυκλίων αὐτοὺς πρὸς ἔνω-

σιν. Οἱ Πατριάρχαι ἐδήλουν ὅτι ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία διετήρησεν ἀμετάβλητον τὴν χριστιανικὴν πίστιν καὶ ὅτι οἱ παπικοὶ ἀπεμακρύνθησαν ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν Ἐκκλησίαν καὶ ὡς πρὸς τὰ δόγματα καὶ ὡς πρὸς τὴν λατρείαν καὶ ὡς πρὸς τὴν διοίκησιν. Ἄν ἐγκαταλείψουν τὰς κακοδοξίας καὶ καινοτομίας οἱ Δυτικοί, θὰ ἐπιτευχθῇ τότε ἡ ὑπὸ πάντων ποθουμένη ἐνότης τῶν χριστιανῶν εἰς μίαν ποίμνην καὶ ἓνα ποιμένα κατὰ τὴν ρῆσιν τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ. Πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ταύτην ἐργάζονται πολλοὶ θεολόγοι καὶ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν.

76. Αἱ σχέσεις τῆς Ὁρθόδοξου Ἐκκλησίας πρὸς τοὺς Διαμαρτυρομένους καὶ τοὺς Παλαιοκαθολικούς.

Καθ' ὃν χρόνον οἱ μεταρρυθμισταὶ κατεπολέμουν τὰς κακοδοξίας τῆς Παπικῆς Ἐκκλησίας, ἡ Ἀνατολικὴ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία παρηκολούθει μὲ συμπάθειαν τὴν προσπάθειάν των. Ἐβλεπεν ὅτι μέγα μέρος τῶν χριστιανῶν τῆς Δύσεως ἀντελήφθη ὅτι ἡ Ἐκκλησία των δὲν ἤκολούθει τὴν ὀρθὴν πίστιν καὶ ἀνέμενε νὰ ζητήσουν οὗτοι τὴν ἐπάνοδον εἰς τὴν Ὁρθοδοξίαν. Οἱ Διαμαρτυρόμενοι ὅμως, ἀντὶ νὰ πράξουν τοῦτο, ἐπλανήθησαν καὶ αὐτοί, ἀπομακρυνθέντες περισσότερο τῶν Παπικῶν ἀπὸ τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν. Διὰ τοῦτο τὸ Οἰκουμενικὸν καὶ τὰ ἄλλα Πατριαρχεῖα ἀπεδοκίμασαν τὴν διδασκαλίαν τῶν Διαμαρτυρομένων.

Ἐν τούτοις ὁ συνεργάτης τοῦ Λουθήρου Φίλιππος Μελάγχθων ἔστειλε τὸ 1569 ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην Ἰωάσαφ, διὰ τῆς ὁποίας προσεπάθει νὰ πείσῃ αὐτὸν ὅτι ὁ Προτεσταντισμὸς σέβεται τὴν Ἀγίαν Γραφήν καὶ ὅτι παραδέχεται τὰς ἀποφάσεις τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων. Βραδύτερον καὶ ἄλλοι προτεστάνται θεολόγοι ἐργάστησαν διὰ τὴν προσέγγισιν πρὸς τὴν Ὁρθοδοξίαν, ἀλλὰ πᾶσαι αἱ προσπάθειαι προσέκοπτον εἰς τὴν ἄρνησίν των νὰ ἀναγνωρίσουν τὴν ἐκκλησιαστικὴν παράδοσιν.

Μετὰ φιλικωτέρων διαθέσεων ἤλθεν εἰς σχέσεις πρὸς τὴν Ἀνατολικὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν ἡ Ἀγγλικανικὴ Ἐκκλησία, μάλιστα δὲ κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους. Ὁ Ἐπίσκοπος Καντερβουρίας ἔγραψε τὸ 1889 πρὸς τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην ἐκφράζων τὴν ἐλπίδα στενοτέρας ἐπικοινωνίας μεταξὺ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν. Ἐπηρεολούθησεν ἡ σύστασις Ἐπιτροπῆς καὶ σύγκλησις συνεδρίων, εἰς τὰ ὁποῖα συνεζητεῖτο τὸ ζήτημα

τῆς ἐνώσεως. Εἰς τὸ τελευταῖον συνέδριον τοῦ Λάμπειθ τοῦ Λονδίνου παρίστατο καὶ ἀντιπροσωπεῖα τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ὑπὸ τὸν Πατριάρχην Ἀλεξανδρείας Μελέτιον· οἱ Ἀγγλικανοὶ ἐπίσκοποι ἐξεδήλωσαν πάλιν τὸν σεβασμὸν των πρὸς τὴν Ὁρθοδοξίαν καὶ τὴν ἐλπίδα περὶ ἐνώσεως.

Οἱ Παλαιοκαθολικοὶ τέλος τῆς νοτιοδυτικῆς Γερμανίας καὶ Ἑλβετίας, οἱ ὅποιοι ἴδρυσαν καὶ ἰδίαν θεολογικὴν σχολὴν εἰς Βέρνην, ἐπιθυμοῦν τὴν ἔνωσιν μὲ τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν. Συνεκλήθησαν συνέδρια, εἰς τὰ ὅποια οἱ Παλαιοκαθολικοὶ ἀπεδέχθησαν εἰς τὰ περισσότερα σημεῖα τὴν διδασκαλίαν τῆς Ὁρθοδοξίας. Δέν ὑπολείπεται παρὰ ὁ καθορισμὸς ἐλαχίστων λεπτομερειῶν διὰ τὴν πραγματοποιήσιν τῆς ἐνώσεως.

77. Αἱ σχέσεις τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν πρὸς ἀλλήλας.

Τὰ τέσσαρα ἀρχαῖα Πατριαρχεῖα, τὰ νεώτερα Ρωσίας, Σερβίας, Ρουμανίας καὶ αἱ αὐτοκέφαλοι Ἐκκλησίαι Ἑλλάδος, Κύπρου, Ἰβηρίας, Ἀλβανίας, Πολωνίας, Αὐστραλίας καὶ Ἀμερικῆς ἀποτελοῦσι τὸ σῶμα τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας, τῆς ὁποίας κεφαλὴ εἶναι ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός.

Αἱ Ὁρθόδοξοι Ἐκκλησίαι συνδέονται διὰ τῆς αὐτῆς ὀρθοδόξου πίστεως καὶ τῆς αὐτῆς λατρείας ἀναγνωρίζουσαι τὴν πρώτην θέσιν εἰς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον. Κατὰ τοὺς τελευταίους ὅμως χρόνους συνέβησαν διάφοροι μεταβολαὶ εἰς τὴν ζωὴν τῶν διαφόρων ὀρθοδόξων λαῶν.

Νεαὶ σκέψεις καὶ διδασκαλίας διεδόθησαν, ἐκ τῶν ὁποίων ἄλλαι ἐνισχύουσι τὴν ἡθικότητα τῶν λαῶν, ἄλλαι δὲ ἀντιθέτως τὴν ἐξασθενοῦν. Μερικοὶ ἐπίσης λατρευτικοὶ τύποι τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας ἔλαβον διάφορον μορφήν εἰς τινὰς ὀρθοδόξους χώρας. Παρουσιάσθησαν λοιπὸν ζητήματα, τὰ ὅποια εἶχον ἀνάγκην διευθετήσεως. Διὰ τοῦτο ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως ἐπρότεινε τὸ 1922 νὰ συγκληθῇ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος, ἡ ὁποία νὰ συζητήσῃ πάντα ταῦτα καὶ νὰ λάβῃ ἀποφάσεις.

Διὰ τὴν προπαρασκευὴν τῆς Συνόδου καὶ διὰ νὰ τεθοῦν τὰ ζητήματα, τὰ ὅποια θὰ συνεζήτει αὕτη καὶ τὰ ὅποια θὰ ἐμελέτα ἐκάστη Ἐκκλησία, συνήλθε τὸ 1930 εἰς τὸ "Ἅγιον" Ὄρος πανορθόδοξον Συνέδριον,

εις τὸ ὁποῖον ἔλαβον μέρος ἀντιπρόσωποι τῶν Πατριαρχείων Κωνσταντινουπόλεως, Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας, Ἱεροσολύμων, Ρουμανίας καὶ Σερβίας καὶ τῶν Ἐκκλησιῶν Ἑλλάδος, Κύπρου καὶ Πολωνίας. Εἰς τὸ Συνέδριον τῶν ἀντιπροσώπων ἀπεφασίσθη νὰ γίνῃ πρῶτον Προσύνodos, ἣτις νὰ συζητήσῃ τὰ τεθέντα θέματα, καὶ κατόπιν νὰ συνέλθῃ ἡ Σύνοδος πρὸς λῆψιν ὀριστικῶν ἀποφάσεων.

Τὰ σπουδαιότερα τῶν καθορισθέντων διὰ τὴν Προσύνοδον θεμάτων ἦσαν ἡ μόρφωσις τοῦ κλήρου, ὁ μοναχικὸς βίος καὶ τὰ μοναστήρια, ὁ τρόπος καταπολεμήσεως τῆς ἀσεβείας καὶ ἡ ρύθμισις τῶν σχέσεων τῶν Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν μεταξὺ των καὶ πρὸς τὰς ἄλλας Ἐκκλησίας.

Ἡ Προσύνodos δὲν συνῆλθε λόγῳ τοῦ ἐπακολουθήσαντος Β' παγκοσμίου πολέμου, τὴν πλήρη δὲ συνεργασίαν τῶν Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν ἐμποδίζουσι σήμερον λόγοι περισσότερον ἔθνικοὶ καὶ ὀλιγώτερον θρησκευτικοὶ ἢ ἐκκλησιαστικοί.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Η ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΖΩΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

Κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος ἔχει δείξει μεγάλην δράσιν, πνευματικὴν καὶ κοινωνικὴν, ὅπως εἰς τὸ κεφάλαιον « Ἡθὴ καὶ Παιδεία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος » ἀνεφέραμεν (βλ. σελ. 150 κ.έξ.)

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΙΣ

Ἱεροκήρυκες. Εἰς ὅλας τὰς Μητροπόλεις ὑπηρετοῦν Ἱεροκήρυκες. **Κατηχητικὰ σχολεῖα.** Εἰς τὰς περισσοτέρας Μητροπόλεις λειτουργοῦν κατηχητικὰ σχολεῖα, ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τῶν Μητροπολιτῶν. Ἐν Ἀθήναις καὶ Πειραιεῖ λειτουργοῦν πολλά.

Ἀποστολικὴ Διακονία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος. Αὕτη ἐκδίδει ἐκκλησιαστικὰ βιβλία. Ἡδη ἤρχισε νὰ ἐκδίδῃ ὅλους τοὺς Πατέρας τῆς Ἐκκλησίας. Ἐκδίδει ἐπίσης θρησκευτικὰ περιοδικὰ ἀπὸ τοῦ 1950, ὅπως τὸ **Χαρούμενο σπίτι**, μηνιαῖον περιοδικὸν τῆς Ἑλληνικῆς οἰκογενείας, **Τὰ Χαρούμενα παιδιά**, μηνιαῖον περιοδικὸν τῶν κατηχητικῶν σχολείων, **Ἡ Φωνὴ τοῦ Κυρίου.**

Ἐπίσης ἐκδίδεται ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας: Ἡ **Θεολογία**, ἐπιστημονικὸν περιοδικόν· Ἡ **Ἐκκλησία**, ἐπίσημον Δελτίον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος. Ὁ **Ἐφημέριος**, ὄργανον τοῦ ὀρθοδόξου ἐνοριακοῦ κλήρου.

Πνευματικὸν Φροντιστήριον κληρικῶν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος. Ἰδρύθη τὸ 1957 εἰς τὴν μονὴν τῆς Πεντέλης Ἀθηνῶν καὶ ἀποσκοπεῖ εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἐπιμόρφωσιν τῶν κληρικῶν.

Ἀνωτέρα Σχολὴ Διακονισσῶν. Ἰδρύθη καὶ διὰ τῆς συνδρομῆς τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν, μὲ σκοπὸν τὴν εἰδικὴν ἐκπαίδευσιν « διακονισσῶν », ἵνα βοηθοῦν τοὺς ἐφημερίους εἰς τὴν ἀσκησιν τῶν καθηκόντων τῶν πλησίον τῶν οἰκογενειῶν.

Ἐπίσης λειτουργοῦν: Ἡ Ριζάρειος Σχολή, 8 ἐκκλησιαστικαὶ σχολαί, 7 ἀνώτερα ἐκκλησιαστικὰ φροντιστήρια, Ἀνωτέρα Ἐκκλησιαστικὴ Σχολὴ Θεσσαλονίκης, Ἱεροδιδασκαλεῖον Βελλῶς, Σχολὴ Βυζαντινῆς Μουσικῆς καὶ ἄλλα.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΔΡΑΣΙΣ

Ἡ κοινωνικὴ δράσις τῆς Ἐκκλησίας ἐπίσης εἶναι μεγάλη. Διατηρεῖ **Θεολογικὸν Οἰκοτροφεῖον**, ὅπου διαμένουν καὶ διαιτῶνται φοιτηταὶ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς. Εἰς αὐτὸ μελετοῦν τὴν Ἀγίαν Γραφήν, διδάσκονται ξένας γλώσσας, ἐκκλησιαστικὴν μουσικὴν, ἀσκοῦνται εἰς τὸ κήρυγμα καὶ εἰς πάντας τοὺς τομεῖς τῆς δράσεως τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας. Μεταξὺ τῶν φοιτητῶν τῆς Ἑλλάδος καταλέγονται καὶ φοιτηταὶ ἄλλων χωρῶν, ὅπως τῆς Οὐγκάντας, Αἰθιοπίας, Ἰαπωνίας, Κορέας, Λιβάνου, Συρίας, Ἰνδίας καὶ ἄλλων.

Οἶκος Φοιτηρίας. Λειτουργεῖ ἀπὸ τοῦ 1957, μὲ σκοπὸν τὴν ἀξιοπρεπῆ στέγασιν καὶ χριστιανοπρεπῆ ἀγωγὴν φοιτητριῶν τοῦ Πανεπιστημίου, καταγομένων ἐξ ἐπαρχιῶν, καθὼς καὶ τῶν ἐξ ἀλλοδαπῆς Ἑλληνίδων φοιτητριῶν.

Ἡ Ἀποστολικὴ Διακονία ἔχει ὑπὸ τὴν προστασίαν της πολλὰ χριστιανικὰ σωματεῖα.

Ἐπάρχει καὶ Ἐπιτροπὴ ἀλληλοβοηθείας καὶ σχέσεων μετὰ τῶν ξένων Ἐκκλησιῶν. Τελευταίως ἐνεκρίθη ὑπὸ τῆς Ἱεραῆ Συνόδου καταστατικὸς ὄργανισμὸς διὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν δράσιν εἰς τὰς ἐνορίας. Διὰ τοῦ ὄργανισμοῦ αὐτοῦ ἀποβλέπει ἡ Ἐκκλησία εἰς τὴν ὀργάνωσιν τῶν ἐνοριῶν συμφώνως πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς ὀρθοδόξου παραδόσεως.

Ἐκεῖ θὰ καλλιεργῆται ἡ ὑγιὲς θρησκευτικότης, θὰ πραγματοποιοῦνται τὰ χριστιανικὰ ἰδεώδη καὶ θὰ τηροῦνται οἱ ἑλληνικοὶ θεσμοί.

Ἡ Ἐκκλησία μας ἐργάζεται μὲ δραστηριότητα καὶ ἐναντίον δύο μεγάλων κινδύνων, οἱ ὅποιοι ἀπειλοῦν σήμερον τὴν χριστιανικὴν κοινότητα: τοῦ Χιλιασμοῦ καὶ τοῦ Κομμουνισμοῦ.

Χιλιασμὸς. Οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Χιλιασμοῦ ὀνομάζονται καὶ σπουδασταὶ τῶν Γραφῶν ἢ Μάρτυρες τοῦ Ἰεχωβά.

Οὗτοι θέτουν εἰς κυκλοφορίαν πλῆθος βιβλίων καὶ φυλλαδίων καὶ

κυρίως πολυτελείς ἐκδόσεις τῆς Ἁγίας Γραφῆς, διὰ τῶν ὁποίων προσπαθοῦν νὰ παραπλανήσουν τοὺς ὀρθοδόξους χριστιανοὺς καὶ νὰ τοὺς κάμουν νὰ ἀκολουθήσουν τὴν αἰρετικὴν διδασκαλίαν των.

Ἡ αἵρεσις τῶν χιλιαστῶν ὑποστηρίζει ὅτι ἔφθασεν ἡ βασιλεία τοῦ Ἰεχωβά ἐπὶ τῆς γῆς καὶ ὅτι θὰ ἀναστηθοῦν οἱ Πατριάρχαι τῶν Ἑβραίων, Ἀβραάμ, Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ, διὰ νὰ κυβερνήσουν ὅλον τὸν κόσμον ἀπὸ τὴν Παλαιστίνην. Κηρύττουν ὅτι δὲν πρέπει νὰ λαμβάνουν ὄπλα ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν τῆς πατρίδος καὶ ἄλλα. Ὅπως βλέπομεν, εἰς τὸ βάθος τῆς θρησκευτικῆς αὐτῆς αἵρέσεως κρύπτονται πολιτικοὶ σκοποὶ. Διὰ τοῦτο ἡ προπαγάνδα τῆς ἀντιχριστιανικῆς αἵρέσεως τῶν Χιλιαστῶν εἶναι πολὺ ἐπικίνδυνος καὶ στρέφεται ἄχι μόνον ἐναντίον τῆς ὀρθοδόξου ἡμῶν πίστεως, ἀλλὰ καὶ ἐναντίον τοῦ ἔθνους μας. Οἱ Δυτικοὶ καὶ οἱ Διαμαρτυρόμενοι λαμβάνουν ἔντονα μέτρα ἐναντίον των. Τὸ Ἑλληνικὸν κράτος δὲν καταδιώκει αὐτοὺς, ἐκτὸς ἂν προπαγανδίζουσι νὰ κάμουν ὁπαδοὺς ὑπὲρ τῆς αἵρέσεώς των.

Κομμουνισμός. Ὁ κομμουνισμὸς ἐξ ἄλλου στρέφεται φανερὰ ἐναντίον τῆς Θρησκείας καὶ τῆς Οἰκογενείας καὶ τῆς ἰδέας τῆς Πατρίδος. Κατὰ τοὺς κομμουνιστὰς παντογνώστης καὶ παντοδύναμος καὶ πανάγαθος Θεὸς Πατὴρ δὲν ὑπάρχει οὔτε καὶ Θεῖα Πρόνοια. Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη (1943 - 1949) οἱ κομμουνισταὶ ἐπροξένησαν μέγα κακὸν εἰς τὴν Πατρίδα μας μετὰ τὴν ἀνταρσίαν των καὶ τὰς καταστροφὰς ποὺ προεκάλεσαν.

Ἡ Ἐκκλησία μας πολὺ συνετέλεσεν εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ ἔθνικοῦ ἀγῶνος κατὰ τῶν κομμουνιστῶν, προσπαθεῖ δὲ καὶ τώρα, δι' ὅλων τῶν μέσων τὰ ὁποῖα διαθέτει, νὰ ἐπαναφέρῃ αὐτοὺς εἰς τὸν ὀρθὸν δρόμον.

ΤΟ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΝ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΝ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ

Ἡ δρᾶσις τῆς Ἑλληνικῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας φαίνεται καὶ ἐκ τῆς ἐντὸς τῶν ὁρίων αὐτῆς συνεργασίας της εἰς τὸ **Παγκόσμιον Συμβούλιον τῶν Ἐκκλησιῶν** μετὰ τῶν λοιπῶν χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν, μετὰ τὸν ἀπώτατον σκοπὸν τῆς συνεργασίας σύμπαντος τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου.

Τὸ Παγκόσμιον Συμβούλιον τῶν Ἐκκλησιῶν ἀποτελεῖται ἐξ ἐπισημῶν ἀντιπροσωπειῶν τῆς μεγάλης πλειονότητος τῶν Χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν πλὴν τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας. Μερικῶς δὲ ἀφ'

ένος μὲν διὰ τὴν θεολογικὴν μελέτην καὶ ἔρευναν τῶν ὑφισταμένων μεταξὺ τούτων δογματικῶν διαφορῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ διὰ τὴν συγκέντρωσιν βοηθημάτων παντὸς εἴδους διὰ τοὺς παντοειδῶς πάσχοντας ταῦτα διανέμονται εἰς τοὺς πτωχοὺς διὰ τῶν Ἐκκλησιῶν, πρὸς ἐφαρμογὴν τῆς ὀφειλομένης ἀλληλεγγύης, ἣ ὁποία στηρίζεται ἐπὶ τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης. Τὴν ἀλληλεγγύην αὐτὴν εὐρέως ἐδοκίμασεν ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Κατοχῆς.

Τὸν Αὐγούστου τοῦ 1959 συνῆλθεν εἰς τὴν Ρόδον τὸ Παγκόσμιον Συνέδριον τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ συνεζήτησε διάφορα ζητήματα διὰ τὰς σχέσεις τῶν Ἐκκλησιῶν.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ

34	μ.Χ.	‘Ο πρώτος διωγμός. - Μαρτύριον Στεφάνου.
48	»	‘Αποστολική Σύνοδος
64 (ἡ 67)	»	Μαρτύριον ‘Αποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου.
94 - 96	»	Διωγμός Δομιτιανοῦ.
101	»	Τελευταῖη ‘Αποστόλου καὶ Εὐαγγελιστοῦ ‘Ιωάννου.
155	»	Μαρτύριον Πολυκάρπου Σμύρνης.
202	»	Διωγμός Σεπτιμίου Σεβήρου.
250	»	Διωγμός Δεκίου.
303	»	Διωγμός Διοκλητιανοῦ.
312	»	(28 ‘Οκτωβρίου) Κατανίκησις Μαξεντίου ὑπὸ Μ. Κων)νου.
313	»	Διάταγμα Μεδιολάνου.
325	»	‘Η πρώτη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος ἐν Νικαίᾳ.
327	»	‘Η ‘Αγία ‘Ελένη ἀνευρίσκει τὸν Τίμιον Σταυρόν.
335	»	‘Εγκαίνια τοῦ ἐν ‘Ιεροσολύμοις Ναοῦ τῆς ‘Αναστάσεως.
381	»	‘Η Β’ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος ἐν Κωνσταντινουπόλει.
393	»	Κατάργησις ‘Ολυμπιακῶν ἀγώνων ὑπὸ Θεοδοσίου.
431	»	‘Η Γ’ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος ἐν ‘Εφέσῳ.
431	»	‘Η ‘Εκκλησία τῆς Κύπρου ἀναγνωρίζεται ἀνεξάρτητος.
529	»	Κατάργησις φιλοσοφικῶν σχολῶν ‘Αθηνῶν ὑπὸ ‘Ιουστινιανοῦ.
553	»	‘Η Ε’ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος ἐν Κωνσταντινουπόλει.
626	»	‘Ακάθιστος Ὕμνος.
680	»	‘Η ΣΤ’ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος ἐν Κωνσταντινουπόλει.
754	»	‘Ο Πάπας Ρώμης ἀποκτᾷ κοσμικὴν ἐξουσίαν.
787	»	‘Η Ζ’ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος ἐν Νικαίᾳ.
864 - 867	»	‘Ο Μεθόδιος καὶ ὁ Κύριλλος κηρύσσουν τὸν Χριστιανισμόν εἰς τοὺς Σλάβους τοῦ Δουνάβεως.
864 - 865	»	‘Εχριστιανισμὸς Βουλγάρων.
867	»	Τὸ πρῶτον Σχίσμα.
1054	»	Τὸ Σχίσμα γίνεται ὀριστικόν.
1309 - 1377	»	Οἱ Πάπαι εἰς ‘Αβινιὸν (Βαβυλωνιακὴ αἰχμαλωσία).
1438 - 1439	»	Σύνοδοι Φεράρας καὶ Φλωρεντίας διὰ τὴν ἔνωσιν τῶν ἐκκλησιῶν

- 1517 » Τὸ κήρυγμα τοῦ Λουθήρου.
 1540 » Ὁ Πάπας ἀναγνωρίζει τὸ Τάγμα τῶν Ἰησουϊτῶν.
 1545 - 1563 » Ἡ Σύνοδος τοῦ Τριδέντου.
 1572 » Νῦξ Ἁγίου Βαρθολομαίου.
 1611 » Ἰδρυσις Φλαγγινείου Φροντιστηρίου ἐν Βενετίᾳ.
 1647 » Ἰδρυσις Σχολῶν εἰς Ἰωάννινα καὶ Ἀθήνας.
 1779 » Μαρτύριον νεομάρτυρος Κοσμᾶ Αἰτωλοῦ.
 1833 » Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος ἀνακηρύσσεται ἀνεξάρτητος.
 1847 » Ἰδρυσις Ριζαρείου Ἐκκλησιαστικῆς Σχολῆς.
 1852 » Τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον ἀναγνωρίζει τὴν ἀνεξαρτη-
 σίαν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος.
 1870 » Τὸ Βουλγαρικὸν Σχίσμα.

ΕΙΚΟΝΕΣ

	Σελίς
1. Ἡ ἐπιφοίτησις τοῦ Ἁγίου Πνεύματος	10
2. Ὁ λιθοβολισμὸς τοῦ Πρωτομάρτυρος Στρφάνου	15
3. Σαούλ! Σαούλ! Τί με διώκεις;	19
4. Πρώτη πορεία τοῦ Ἀποστόλου Παύλου	21
5. Δευτέρα πορεία τοῦ Ἀποστόλου Παύλου	24
6. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ὁμιλεῖ εἰς τὸν Ἄρειον Πάγον τῶν Ἀθηνῶν .	26
7. Τρίτη πορεία τοῦ Ἀποστόλου Παύλου	29
8. Τετάρτη πορεία τοῦ Ἀποστόλου Παύλου	31
9. Ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης	35
10. Εἴσοδος κατακόμβης	60
11. Ἡ πρώτη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος	75
12. Ὁ Ἱεράρχης Μέγας Βασίλειος	84
13. Ὁ Ἱεράρχης Γρηγόριος ὁ Θεολόγος	86
14. Ὁ Ἱεράρχης Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος	88
15. Ὁ ἐν Θεσσαλονίκη ναὸς τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων	100
16. Ἐσωτερικὸν ναοῦ ρυθμοῦ Βασιλικῆς	101
17. Ὁ ναὸς τῆς Ἁγίας Σοφίας, ὅπως ἐκτίσθη ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ...	103
18. Ὁ ἐν Ἀθήναις ναὸς τῶν Ἁγίων Θεοδώρων (Βυζαντινοῦ ρυθμοῦ) ...	123
19. Βυζαντινὸς ναὸς Χριστιάνου Τριφυλίας, ΙΑ' αἰῶνος	124
20. Ναὸς τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας γοτθικοῦ ρυθμοῦ (ὁ καθεδρικός ναὸς τῆς πόλεως Ρέμς τῆς Γαλλίας)	130
21. Ναὸς τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας γοτθικοῦ ρυθμοῦ 13ου αἰῶνος (ὁ καθε- δρικός ναὸς τῆς Παναγίας τῶν Παρισίων)	132

ΒΟΗΘΗΜΑΤΑ

- 1) 'Εκκλησιαστική 'Ιστορία, Εύσεβίου τοῦ Καισαρείας.
- 2) 'Εκκλησιαστική 'Ιστορία, Σωκράτους τοῦ Σχολαστικοῦ.
- 3) 'Εκκλησιαστική 'Ιστορία, Σωζομένου καὶ Θεοδώρητου.
- 4) 'Εκκλησιαστική 'Ιστορία, Κασσιοδώρου.
- 5) 'Εκκλησιαστική 'Ιστορία, Νικηφόρου Καλλίστου.
- 6) 'Εκκλησιαστική 'Ιστορία, Φ. Βαφείδου.
- 7) 'Εκκλησιαστική 'Ιστορία, Διομ. Κυριακοῦ.
- 8) 'Εκκλησιαστική 'Ιστορία, Χρυσοστόμου 'Αθηνῶν.
- 9) 'Εκκλησιαστική 'Ιστορία, Χρυσάνθου 'Αθηνῶν.
- 10) 'Εκκλησιαστική 'Ιστορία, Βασιλείου Στεφανίδου.
- 11) 'Εγκυκλοπαιδικὸν Λεξικὸν 'Ελευθερουδάκη.
- 12) Μεγάλη 'Ελληνική 'Εγκυκλοπαίδεια.
- 13) Νεώτερον 'Εγκυκλοπαιδικὸν Λεξικὸν «'Ηλίου».
- 14) 'Ιστορία τοῦ 'Ελληνικοῦ 'Εθνους Κ. Παπαρρηγοπούλου.
- 15) Συμβολὴ εἰς τὴν εἰσαγωγὴν τῆς 'Εκκλησιαστικῆς 'Ιστορίας τῆς 'Ελλάδος.
Γερ. Κονιδάρη (Καθηγ. Πανεπιστημίου).
- 16) Διάφοροι σχολικαὶ ἐκδόσεις κ.ἄ.

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

	Σελίς
1. Ἐκκλησία καὶ Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία	5
2. Ἀξία καὶ χρησιμότης τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας	5
3. Πηγαὶ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας	6
4. Διαίρεσις τῆς Ἐκκλησιαστικοῦς Ἱστορίας	6

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΠΡΩΤΗ

Ἐκ τῆς ἰδρύσεως τῆς Ἐκκλησίας μέχρι τοῦ Μεγ. Κων-
σταντίνου (1 - 313).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

Ἡ ἰδρυσις τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἡ ζωὴ τῶν πρώτων Χριστιανῶν.

1. Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς Ἰδρυτὴς τῆς Ἐκκλησίας	7
2. Ἡ ἐπιφοίτησις τοῦ Ἁγίου Πνεύματος εἰς τοὺς Ἀποστόλους καὶ ἡ ἱ- δρυσις τῆς πρώτης Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας	9
3. Οἱ Ἀπόστολοι ἀπειλοῦνται καὶ φυλακίζονται	11
4. Ἡ ζωὴ τῶν πρώτων Χριστιανῶν — Ἀγάπαι	13
5. Ἡ ἐκλογή τῶν ἑπτὰ διακόνων. Ὁ Πρωτομάρτυς διάκονος Στέφανος καὶ ὁ διάκονος Φίλιππος	14

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Ἡ ζωὴ καὶ τὸ ἔργον τῶν Ἀποστόλων.

6. Κλήσις τοῦ Ἀποστόλου Παύλου εἰς τὸν Χριστιανισμὸν	18
7. Ἡ πρώτη ἀποστολικὴ περιοδεία τοῦ Ἀποστόλου Παύλου	20
8. Ἡ συμμετοχὴ τοῦ Παύλου εἰς τὴν Ἀποστολικὴν Σύνοδον τῶν Ἱερο- σολύμων	22
9. Ἡ δευτέρα περιοδεία τοῦ Ἀποστόλου Παύλου. Αἱ πρώται Ἐκκλη- σίαι ἐν Ἑλλάδι	23
10. Τρίτη περιοδεία τοῦ Ἀποστόλου Παύλου. Διωγμὸς καὶ φυλάκισις αὐ- τοῦ	28
11. Τετάρτη περιοδεία καὶ τελευτὴ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου	30

12. Τὸ ἀποστολικὸν ἔργον τοῦ Παύλου.....	31
13. Ὁ Ἀπόστολος Πέτρος	32
14. Οἱ ἄλλοι Ἀπόστολοι (Ἀνδρέας ὁ πρωτόκλητος, Ἰάκωβος καὶ Ἰω- άννης	34
15. Οἱ ἀδελφῶθεοι Ἰάκωβος καὶ Ἰούδας καὶ οἱ Εὐαγγελισταὶ Μάρκος καὶ Λουκᾶς	36

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

Ἡ διάδοσις τοῦ Χριστιανισμοῦ.

16. Εὐνοϊκοὶ ὄροι διὰ τὴν ἐξάπλωσιν τῆς Χριστιανικῆς Θρησκείας	38
17. Τὰ ἐμπόδια εἰς τὴν διάδοσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ	39
18. Οἱ Διωγμοὶ	40
19. Ἡ σταθερότης τῆς πίστεως καὶ τὸ θάρρος τῶν Χριστιανῶν κατὰ τοὺς Διωγμοὺς — Οἱ Μάρτυρες	43
20. Αἱ αἵρέσεις τῶν πρώτων Χριστιανικῶν χρόνων	46
21. Ἀποστολικοὶ Πατέρες	48
22. Ἀπολογηταὶ	50
23. Ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς (Ἡ Μικρασιατικὴ Σχολή, Εἰρηναῖος — Ἀλεξανδρινὴ Σχολή — Ἀφρικανικὴ Σχολή καὶ Λατῖνοι Ἐκκλησια- στικοὶ Συγγραφεῖς)	52

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

Διοίκησις τῆς Ἐκκλησίας — Λατρεία καὶ ἔθνη τῶν Χριστιανῶν κατὰ τὴν πρώτην περίοδον.

24. Ἡ Διοίκησις τῆς Ἐκκλησίας	58
25. Ἡ Λατρεία	59
26. Ἡ Πρωτοχριστιανικὴ τέχνη καὶ τὰ Σύμβολα	61
27. Τὰ ἔθνη τῶν Χριστιανῶν κατὰ τὴν πρώτην περίοδον. Ἀναμόρφωσις τῆς ἀρχαίας κοινωνίας. Χριστιανισμὸς καὶ ἐργασία	62
28. Ὁ Ἀσκητισμὸς	65

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΔΕΥΤΕΡΑ

Ἀπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου μέχρι τοῦ Σχίσματος (313 — 867).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ

Ὁ θρίαμβος τοῦ Χριστιανισμοῦ.

29. Ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος	67
30. Ἰουλιανὸς ὁ Παραβάτης	69
31. Θεοδοσίος ὁ Μέγας	70
32. Ἰουστινιανὸς καὶ Ἡράκλειος	71

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΚΤΟΝ

Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι καὶ Αἵρέσεις.

	Σελίς
33. Αἱ Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι	74
34. Ἡ καταπολέμησις τῶν Αἵρέσεων (Α' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος κ.λ.π.) ..	75
35. Ἡ Εἰκονομαχία καὶ ἡ Ζ' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος	78

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΒΔΟΜΟΝ

Οἱ Μεγάλοι Πατέρες καὶ Διδάσκαλοι τῆς Ἐκκλησίας

36. Ὁ Χρυσοῦς αἰὼν τῆς Ἐκκλησίας. Χριστιανισμὸς καὶ Ἑλληνισμὸς..	80
37. Ἑλληνες Διδάσκαλοι καὶ Πατέρες (Εὐσέβιος—Ἀθανάσιος—Βασίλειος—Γρηγόριος—Χρυσόστομος—Οἱ ἄλλοι Ἑλληνες Πατέρες καὶ Συγγραφεῖς)	81
38. Λατῖνοι Ἐκκλησιαστικοὶ Πατέρες καὶ Συγγραφεῖς (Ἀμβρόσιος—Ἰερώνυμος—Αὐγουστίνος—Γρηγόριος ὁ Διάλογος κ.ἄ.)	91

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΟΓΔΩΟΝ

Διοικήσις, Λατρεία, Χριστιανικὴ Τέχνη καὶ Ἥθη τῶν Χριστιανῶν κατὰ τὴν Δευτέραν Περίοδον.

39. Ἡ Διοικήσις τῆς Ἐκκλησίας	95
40. Ἡ Λατρεία	97
41. Ἡ Ἐκκλησιαστικὴ Ὑμνογραφία καὶ Μουσικὴ	97
42. Ἡ Χριστιανικὴ Τέχνη (Ἀρχιτεκτονικὴ—Ἀγία Σοφία—Γλυπτικὴ καὶ Ζωγραφικὴ)	99
43. Τὰ ἤθη, τῶν Χριστιανῶν κατὰ τὴν Β' περίοδον	105
44. Σχέσεις Ἐκκλησίας καὶ Κράτους	106
45. Ἐξάπλωσις τοῦ Χριστιανισμοῦ	107

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΡΙΤΗ

Ἀπὸ τοῦ Σχίσματος μέχρι τῆς Ἀλώσεως (867-1453) .

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΝΑΤΟΝ

Τὸ Σχίσμα τῆς Ἐκκλησίας.

46. Τὰ αἴτια τοῦ Σχίσματος	110
47. Ἀφορμὴ καὶ ἀρχὴ τοῦ Σχίσματος	111
48. Τὸ Σχίσμα γίνεται ὀριστικόν	113
49. Ἀπόπειραι πρὸς ἑνωσιν τῶν δύο ἐκκλησιῶν. Ἡ Σύνοδος τῆς Φλωρεντίας ..	115

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ

Ἡ ζωὴ τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας κατὰ τὴν Γ' περίοδον.

50. Ἡ ἐξάπλωσις τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας. Διάδοσις τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς τοὺς Σλάβους	117
51. Νέοι αἵρετικοὶ καὶ καταπολέμησις αὐτῶν	118
52. Ἐκκλησιαστικὴ Παιδεία καὶ Φιλολογία	119
53. Διοικήσεις καὶ Λατρεία	121
54. Ἡ Χριστιανικὴ Τέχνη. Ἀρχιτεκτονικὴ - Γλυπτικὴ καὶ Ζωγραφικὴ)	122
55. Τὰ ἥθη καὶ ὁ μοναχικὸς βίος	126

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΝΔΕΚΑΤΟΝ

Ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία κατὰ τὴν Γ' περίοδον.

56. Ἡ Διοικήσις καὶ ἡ δύναμις τῶν Παπῶν	128
57. Ἡ Ἐκκλησιαστικὴ Φιλολογία τῆς Δυτ. Ἐκκλησίας	129
58. Ἡ Χριστιανικὴ τέχνη εἰς τὴν Δύσιν	131
59. Λατρεία καὶ ἥθη	133
60. Ἱερὰ Ἐξέτασις	135

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΕΤΑΡΤΗ

Ἀπὸ τῆς Ἀλώσεως μέχρι σήμερον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΩΔΕΚΑΤΟΝ

Ἡ ζωὴ τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας

61. Τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον	137
62. Ἡ ζωὴ τῶν ὑποδούλων Χριστιανῶν	138
63. Ἡ Ἐκκλησιαστικὴ Παιδεία κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας	140
64. Αἱ πρὸς τὸ Ἔθνος μας ὑπηρεσίαι τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν καὶ τὴν Ἐπανάστασιν	144
65. Τὰ ἄλλα Πατριαρχεῖα	145

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος.

66. Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος	148
67. Διοικήσις τῆς Ἑλλάδος	149
68. Λατρεία, Ἠθὴ καὶ Παιδεία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος	150

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

69. Αἱ ἄλλαι αὐτοκέφαλοι Ὁρθόδοξοι Ἐκκλησίαι (Κύπρου, Ρωσίας κ.λ.π.). 153

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ

Ἡ Ὁρησκευτικὴ Μεταρρύθμισις — Ὁ Προτεσταντισμός.

70. Ἡ Μεταρρύθμισις εἰς Γερμανίαν — Μαρτίνος Λούθηρος 157
 71. Ἄλλοι μεταρρυθμισταὶ — Ἐξάπλωσις τῆς Μεταρρυθμίσεως. Ἡ διδασκαλία τῶν Διαμαρτυρομένων 159
 72. Διοικήσεις, λατρεῖα, ἕθνη καὶ Ἐκκλησιαστικὴ Παιδεία τῶν Διαμαρτυρομένων 160

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΕΚΤΟΝ

Ἡ Παπικὴ Ἐκκλησία

73. Ἡ ἀντιμεταρρύθμισις καὶ ἡ δύναμις τῶν Παπῶν 162
 74. Ἡ σημερινὴ θέσις τοῦ Πάπα καὶ ἡ κατάστασις τῆς Παπικῆς Ἐκκλησίας 163

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΕΒΔΟΜΟΝ

Αἱ σχέσεις μεταξὺ τῶν Ἐκκλησιῶν.

75. Αἱ σχέσεις τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας πρὸς τὴν Παπικὴν 166
 76. Αἱ σχέσεις τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας πρὸς τοὺς Διαμαρτυρομένους καὶ τοὺς Παλαιοκαθολικοὺς 167
 77. Αἱ σχέσεις τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν πρὸς ἀλλήλας 168

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Ἡ Ἐσωτερικὴ Ζωὴ τῆς Ἑλληνικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας

- Πνευματικὴ δρᾶσις 170
 Κοινωνικὴ δρᾶσις 171
 Τὸ Παγκόσμιον Συμβούλιον Ἐκκλησιῶν 172
 Χρονολογικὸς πίναξ 175
 Πίναξ εἰκόνων 177
 Βοηθήματα 178
 Περιεχόμενα 179

0020556270

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΒΟΥΛΗΣ

ΕΚΔΟΣΙΣ ΙΑ' 1975 (IV) - ΑΝΤΙΤΥΠΑ 75.000 - ΣΥΜΒΑΣΙΣ : 2531/26-3-75

Έκτύπωσις : ΚΟΥΣΣΕΝΤΟΣ - ΔΑΒΕΡΩΝΑΣ - ΠΡΙΦΤΗΣ - Ν. ΖΑΦΕΙΡΟΠΟΥΛΟΣ
Βιβλιοδεσία : ΟΚΤΩΡΑΤΟΣ - ΚΟΥΚΙΑΣ - Α. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

